

DE OPTIMIS STUDIIS

ORATIONES X.

JACOBI FACCIOLATI

S. Theol. Doctoris, & in Seminario Patavino Stud. Præfecti.

ACCEDUNT

LAUDATIO FUNEBRIS,
COMMENTARIOLUM DE LINGUA LATINA,
ET EXERCITATIONES ALIÆ,

de quibus vide Indicem pag. ult.

Josephi Luciani

PATAVII, Typis Seminarii, MDCCXXIII.
Apud Joannem Manfrè.
SUPERIORUM PERMISSU ac PRIVILEGIO.

HIERONYMO
CANALI
PATRICIO VENETO
D. MARCI PROCURATORI

Jacobus Facciolatus
S. P. D.

Uandoquidem cultus atque obſervantia erga te mea, SENATOR AMPLISSIME, ad eam crevit magnitudinem, ut nihil poſſit eſſe ſupra; jam illud eſt reliquum, ut ejus diuturnitati conſulam, & quantum fieri per

me poteſt, ad immortalitatem producam. Ac ſi mihi aditus per has potiſſimum lucubrationes ad tuam benevolentiam eſt patefactus, quem quidem maximum earum fructum ſemper exiſtimavi; in his ipſis tanti beneficii memoria conſignanda eſt; ut omnes intelligant, nec litteris deeſſe patronos, nec ſuis patronis litteras deeſſe. Utinam vero adhuc ille viveret meorum ſtudiorum auctor atque auſpex, Georgius Card. Cornelius, qui, qua erat in te voluntate, meum hoc grati animi officium valde probaret; & ſiquid aſſequi conjectura poſſum, juſſu etiam & auctoritate promoveret. At ego vel hoc ipſum memoriæ ejus perpetuo tribuam, ut quos ille, mira-

bili

bili acumine & ſapientia Vir, ſuo judicio ornare ſolebat, omni ſtudio colam; tantumque connitar, quantum viventi atque imperanti ad meam fidem induſtriamque oſtendendam ſatis eſſet. Vides, quæ me in primis rationes impulerint, ut libellum hunc tuo nomini inſcriberem. Accedit, quod ea ſunt in te omnia, quæ ceteri Scriptores ſequi ſolent, quoties unum aliquem deligunt egregium virum, ad quem ſua opera inſtituant. Si enim Familiæ decus & nobilitatem ſpecto, tua eſt inter paucas illas, quarum antiquitas in patriæ primordiis latet, quarum ſplendor ac dignitas ad ſummum faſtigium pervenit, quarum opes & auctoritas nullo ſæculo inter-

cidit. Sin autem in te ipſum o-
culos conjicio, ſi animi magni-
tudinem, ſi ingenium, ſi rectum
atque elegans in re omni judi-
cium perpendo, quis poteſt eſſe
unus, cui magis me laboreſque
meos commendatos velim? Ve-
rum etſi omnia tibi deeſſent,
quæ a natura & fortuna profici-
ſcuntur, quorum certe nihil de-
eſt; tuus tamen iſte Latinarum
litterarum amor perpetua opti-
morum ſcriptorum lectione in
dies magis auctus me valde ce-
piſſet, & quadam veluti conten-
tionis ſimilitudine ad hanc ob-
ſervantiæ ſignificationem adduxiſ-
ſet. Ut enim ſua quiſque amat,
plurimique facit, ita libenter ad
eos accedit, in quibus videt eſſe
ſimilia. Non hoc ad gratiam di-

co.

co. Cave enim tibi persuadeas, tantum me in cujusquam dignitate atque amplitudine collocare, ut si minus aptus mearum litterularum judex videatur, eas tamen ad illum afferre velim, eique dicatas emittere. Quod, ut opinor, & ipse nosti moris mei totiusque pæne vitæ conscius, & iccirco commemoro atque confirmo, nequis forte dubitet, num tibi tuoque ingenio plus aliquid tribuam, quam quantum revera tribuendum est. Sed ego sane etsi mea omnia a te legi malo, quam ab aliis; tamen hoc ipsum cum reputo, quam acute videas, nemo est unus, ne ex iis quidem, qui ex instituto Latinam eloquentiam profitentur, cujus judicium magis verear. Quod non ita ac-

cipi

cipi velim, quasi vero monitiones effugiam: nam tuas quidem etiam cupio, quas certo scio neque sapientia carere posse, neque benevolentia. Vale.

IDIB. JAN. MDCCXXIII.
EX SEMINARIO PATAVINO.

AD

A D

LECTOREM

I dixero, multos mihi sapientes viros auctores fuisse, ut has Orationes uno volumine comprehensas emitterem, veterem cantilenam recinere videbor, qua non gravium modo rerum, sed etiam levissimarum scriptores uti solent. Huic igitur caussa parcendum est, quod eam nimis multi occuparint, & in fidei suspicionem adduxerint. Sequitur altera, & quidem potior, in eo posita, quod cum ego singulas ad nostrarum exercitationum celebritatem superioribus annis foras dedissem, paucis diebus perituras, ut fere fit, nunc denique majorem quamdam famæ curam suscipere debeo, talemque adornare editionem, cujus auctoritatem nullo tempore nullaque excusatione defugiam. Ego sane illis plu-

rimum

rimum debeo, qui lucubrationes tam infirmas et inanes suo judicio ornarunt; iterumque ac sæpius editas, in majore quodam litterarum lumine collocarunt, quam mihi quidem ferre posse viderentur: sed si integrum est, vehementer illos oro atque obsecro, ut nostra hæc nunc primum pro nostris habere incipiant, cum jam in publici judicii discrimen rite prodimus, tota vita præstaturi quidquid, fata omnia librorum animo volventes, ratione et consilio vulgamus. Veniam hanc iis præsertim opusculis concedi velim, quæ alii alibi typis mandarunt, sed a nobis tamen nisi manu descripta numquam exierunt. Neque enim alia mihi caussa fuit, cur Philippi a Turre Vitam, quæque illam consequuntur epistolæ, hoc volumine complecterer, nisi ut extaret exemplum, quod ipse quoque agnoscere ac præstare possem. Hactenus mihi consului. Quæ deinceps sequuntur, et partem veluti alteram constituunt, ad rationes pertinent scholarum nostrarum. Ac Seminarii hujus exercitationes

earum-

earumque ordinem qui ignorat, fortasse nos levitatis damnabit, quod minuta hæc nimio quodam gloriolæ studio persecuti simus. Verumtamen si cogitabit, me cum possem aliis orationibus, quas in hac publica Civitatis luce recitavi; volumen augere, tamen istiusmodi lucubratiunculis maluisse locum dare, nihil gloriose, aut temere factum judicabit. Jam vero & inter gravissimas Demosthenis orationes talia quædam leguntur; & Cicero ipse proœmiorum volumen habuit, ut ad Atticum scribit lib. 16. epist. 6. Verum unusquisque, ut videbitur, accipiat. Numquam ego moveri me hominum opinionibus passus sum, quominus ea facerem omnia, quæ mei muneris esse existimavi: porro autem certo scio, non defuturos, qui Latinæ linguæ ingenium intelligentes, ejusque difficultates scribendo experti, æquo animo ferant, me hujus quoque generis, quod medium est, magisque varium & elegans, quam grave & exaggeratum, nostris adolescentibus exempla posuisse.

Nunc universe dicendum aliquid de

ſtilo eſſet. Sed ego ita ſemper exiſtimavi, ut ſua cuique ſunt lineamenta oris, ſuaque membrorum conformatio miro prorſus naturæ artificio ab aliis diſtincta, & in magna ſimilitudine diſſimilis; ita uniuſcujuſque certam eſſe quamdam orationis formam & quaſi faciem, in ipſa natura ſitam, de qua nihil magnopere quæri debeat. Illud curavi diligenter, ut ſiquis in dicendo eſſem, quantuſcunque eſſem, pro virium mearum tenuitate Latinus orator viderer: ſed plura in tam difficili negotio polliceri non auſim. Verborum ſtructuram & compoſitionem ad optimæ ætatis conſuetudinem figurare & exprimere volui; at verba ipſa, ubi opus fuit, ex media quoque, atque adeo ex infima Latinitate ſumſi, modo ne peregrina miſcerem. Etſi autem aliquando neceſſitate compulſus ad Græca ſum; hæc tamen neque inculcavi ſine modo, quod monet Cicero in libro Officiorum primo; & Latinis litteris Latinaque poſitione plerumque mollivi, ut pluribus morem gererem. Si doctis tantummodo & intelli-

telligentibus scribendum fuisset, multo mihi magis indulsissem. Sed quorsum tam multa verba? Non ego is sum, qui hominum judicia impedire possim, aut velim. Totum hoc, quidquid est, in medio pono; amicis, inimicis, civibus, exteris in illud jus esto; qui volet carpito; invitus ne legito; officii gratia ne laudato. Nihil enim mihi magis miserum videri solet, quam eorum contentio, qui cum suos libellos vulgarint, concursant, sollicitant, rogant, minantur; gratia, auctoritate, pecunia, artibus omnibus laudatores quærunt. Impotens hæc famæ libido reip. litterariæ libertatem, summum ejus bonum ac pæne unicum, subruere conatur: verum bene habet, quod neque omnibus fucum facit, neque diu. Ego mihi beatus videbor, si æquum monitorem inveniam: & utcumque res cadat, neminem in judicium vocabo.

NOI REFORMATORI
Dello Studio di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di revisione, ed approbazione del P. *F. Ambrosio Lisotti Inquisitore*, nel Libro Intitolato, *De optimis studiis Orationes decem Jacobi Facciolati &c.* non v'esser cos' alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo licenza a *Giovanni Manfrè Stampatore*, che possa essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padoa.

Dat. 5. Agosto 1722.

(
(Francesco Soranzo Proc. Ref.
(Z. P.° Pasqualigo Ref.

Registrato.

Agostino Gadaldini Segretario.

ORATIONES X.

Habitæ atque editæ ad

SEMINARII PATAVINI

Studia instauranda.

AD GRAMMATICAM

Oratio I.

Latina lingua non est ex Grammaticorum libris comparanda.

Uoties ex hoc ornatissimo loco publice dico, ita delector præsentia vestra, & celebritate hac litteratorum hominum tanta, ut satis amplum mihi videar, non unius modo orationis, sed ingentium laborum fructum collegisse. Unum enim dicere, tacentibus

omnibus, cum eſt ubique glorioſum, tum vero ibi maxime, ubi qui audiunt & frequentiſſimi ſint, & rebus omnibus ad ſubtiliter graviterque judicandum inſtructiſſimi. Non tam hercule olim illuſtre fuit, florente republica, Romæ dicere, ſive in foro, ſive in curia; ubi nullo delectu habito, promiſcue omnes ſubſellia occupabant; quam eſt hoc tempore, hoc in loco, unde lectiſſimum quemque ex omni litteratiſſimæ Civitatis ordine circumſpicio, Theologos, Philoſophos, Medicos, Mathematicos, Juriſperitos, atque horum ſane plurimos, qui eloquentiæ laudem cum ſua quiſque arte conjungunt. Videte, quæſo, Auditores, in veſtro beneficio quantopere mihi placeam. Ego equidem literarum ſplendorem ac dignitatem cum Magiſtratuum imperio & majeſtate minime comparo: ſed tamen cum veteres Romanorum ſupplicationes, ovationes, triumphos in mentem revoco, plane non tanti facio, ut ampliſſimæ huic mihique jucundiſſimæ dicendi exercitationi præponam. Nullus enim hìc plebi locus eſt, nullus femellis, inſanæ clientium turbæ ad plauſus & acclamationes plane nullus: ſed & viri totius Civitatis principes ad dignitatem, & Patres omnium ordinum graviſſimi ad honeſtatem, & Doctores Collegiorum omnium ſapientiſſimi ad judicium, & ingenui adoleſcentes ad gratiam & celebritatem convenerunt: quorum lætæ frontes, & ſecunda admurmuratio

ratio dicentem poteſt mirum in modum erigere, ac beatum prorſus efficere. Verum felicitas hæc humanarum omnium, ut mihi quidem videtur, longe maxima, quam eſt infinitis prope difficultatibus ac periculis circumſepta! Cujus eſt, bone Deus, tanta ingenii vis ac fecunditas ad res præclariſſimas inveniendas, diſtribuendas, ornandas, ut ne leviter quidem ulla in parte deficiat, nuſquam incurrat, diſpliceat nemini? Sunt enim eodem tempore præſtanda multa, diverſa, ac prope contraria; nec ſolum laborandum quomodo dicas, ſed in primis qua de re dicas: ut ſi ſemel in re proponenda alicujus animum offendas, eum deinceps habeas in tota oratione averſum. Eſt qui nihil velit audire, niſi vetuſtum; quoſdam gratia tantum novitatis conciliat; alii Græcas Latinaſque eruditiones poſtulant; amplificatione alii delectantur; eoque ſunt ſinguli acumine ingenii, quibus ut imponas, nulla arte conſequaris. Hæc me reputantem, ac ſæpe antea expertum juſſere denique libertatem illam abdicare, quæ ſolet ceteroquin ex hoc ſuggeſto dicentibus concedi omnibus, ut de re qualibet ſuo quiſque arbitratu verba faciant. Quare quem mihi ordinem ipſa ſtudiorum ratio ac natura præſcribit, eum in poſterum religioſe ſervabo, ut hoc quidem tempore de Grammatica, tum de Humanitate, poſt de Rhetorica, deinde de Philoſophia, poſtremo de reliquis diſciplinis, ut

quæque solet addisci, orationem habeam, & quod de singulis sentio, id quotannis exponam. Ita mihi boni Superi tantum vitæ concedant ac virium, ut curriculum hoc primum conficiam, deinde non improspere; libenter tum demum cessurus aliis provinciam, cum laboribus & ætate confectus vel fato fungar, vel in otio honesto conquiescam. Interim de Grammaticis studiis, quibus solet ætas prima occupari, non raro etiam altera, aliquando & postrema, quid mihi videatur, habete; & qua soletis benignitate, diligenter attendite.

Etsi omnes artes ac disciplinas in dies amplificari tam est rei litterariæ gloriosum atque utile, quam Reip. augeri opibus & imperio; tamen quod Reip. accidit, ut nimia crescendi libidine non raro decrescat, idem solet in hoc litterarum quasi regno evenire. Nihil ego de Platonicæ Philosophiæ, nihil de Peripateticæ fatis, variaque fortuna disputo, quarum utraque tum demum vel corruit, vel certe plurimum detrimenti cepit, cum impotenti sectatorum studio altissime evecta in præcipiti stetit, ac mole sua laboravit. Unum illud Latinitatis tradendæ artificium urgeo, quod Grammaticen communiter appellant: opus suapte natura exiguum ac tenue, sed immodica hominum industria adeo amplificatum, ut volenti omnia percurrere nihil sit nisi Grammaticum tota vita legendum. Conatus hos præstantium

viro-

virorum, si eo spectant, ut Latini sermonis diligens quædam historia extet, non solum non reprehendo, sed etiam laudo: sin vero nobis, Latinitatis docendæ caussa, obtruduntur, longissime abjicio, nulliusque esse momenti, nullius utilitatis contendo. Prima enim illa Guarini Veronensis rudimenta ut corrigerent, & illustrarent, boni præceptores depravarunt; eoque res demum deducta est, ut qui velit Latine scire, hunc sibi a Grammaticorum insidiis cavere maxime oporteat. Quod ut evincam, cum mihi necesse sit de Grammaticorum tricis, antinomiis, ambagibus aliquanto disputare liberius, quæso vos, Auditores, ne me honestissimo generi hominum infensum putetis, qui & natura ipsa ad benevolentiam comparatus, omnem invidiæ suspicionem diligentissime fugio, & pro suscepto vitæ instituto eorum in primis amore delector, qui de litteris benemereri pro virili parte conantur. Sunt enim eorum lucubrationes etsi ad recte loquendum non necessariæ, tamen ad cognoscendum non illiberales: neque ego (ita me Dii ament) industriam hanc magna cum eruditione conjunctam contemno, sed parum admodum Latinæ locutioni inservire defendo. Et sane ubi puer singulas nominum, ac verborum declinationes memoriæ mandavit, paucasque illas in universum regulas probe tenet, quibus tanquam cardinibus tota vertitur Latina lingua, quid est, cur

ſtatim non ad Claſſicum Scriptorem ducatur, quem ſine intermiſſione verſet, memoriæ tradat, habeatque veluti unum ex familia, quicum magiſtri ope & auxilio familiariſſime loquatur ac vivat? Cum enim ille potiſſimam diei partem in ſcholis traducat, quid in cauſſa eſſe dicamus, ut perpetua rerum Latinarum tractatione Latine tamen minime diſcat, domi vero minore multo exercitatione, minuſque accurata a parentibus, a nutricibus, a vernis domeſticam linguam aſſequatur? Ego certe ita mihi perſuadeo, tenellos anguſtoſque puerorum animos immenſa illa regularum, appendicum, ſcholiorum farragine terreri, atque opprimi, ut ne reſpirare quidem poſſint, nedum ſe explicare, Latineque interrogando, ac reſpondendo naviter audere. Quemadmodum enim ſubitarius miles ſi in confertiſſimam hoſtium aciem ſtatim compellatur, periculi magnitudine, atque inſolentia deſpondet animum, ſuique prorſus oblitus ne gladium quidem diſtringit; ita litterariæ palæſtræ tirunculi ingentes Grammaticorum commentationes aggredi juſſi, cogitatione ipſa difficultatis, ac laboris exanimantur, ſpemque omnem evadendi ſtatim abjiciunt. Hinc ſcholæ tædium, hinc quæſiti ſæpe morbi, hinc impatiens vacationum deſiderium, hinc denique commenta illa callidiſſime excogitata ad otium & ignaviam, ſi fieri poteſt, impune fovendam. Hæc ego ſi probem, ad nuces

pro-

profecto redire videar, & pueris similia facere: sed tamen quoties animo colligo exsucca illa, frugisque omnis ac delectationis expertia Grammaticorum præcepta, quibus tot annos impallescere vivida ingenia coguntur, quadam quasi miseratione commoveor, justoque dolori libentissime parco. Quotus enim quisque vestrum (juvat præterita repetere, & memoriam pueritiæ renovare ultimam) ita fuit ad omnes litterarum labores recte compositus, ut ante cœperit æquo animo frequentare scholas, ac domestico carere otio, quam positis Grammaticis, Latinos Scriptores tractaret, eorumque lectione, & imitatione Latine aliquid conaretur? Ego sane, ut de me dicam, obruebar infinita illa atque implicatissima regularum strue; nec pluribus votis adversa tempestate jactati nautæ portum desiderant, quam ego inde me ut expedirem, & improbi laboris terminum aliquando contingerem, Deorum hominumque opem implorabam. Ut autem ad amœniora paullo transivi, cœpique ex oratoribus, ac poetis delibare aliquid, tum vero quasi in novum orbem repente translatus tanto animi ardore Latinæ linguæ studium arripui, ut ludorum ac vacationis oblitus, magno etiam sæpe cum valetudinis incommodo libris diu noctuque inhærerem. Quod si ardentissimæ illi proficiendi voluntati aliquando respondisset ingenium, ut certe (magno cum dolore dico) nunquam respondit; nec

vos hoc tempore plebejo dicendi genere molestissime detinerem, nec ullus esset hac ætate Latinus Orator, cui de orationis nitore, numero, perspicuitate ullo pacto concederem. Nunc vero in magna virium infirmitate siquid valeo, qui valeo sane minimum, totum Ciceroni, Terentio, Livio, Cæsari, Virgilio, Horatio, ceterisque ejus ætatis Scriptoribus elegantissimis debeo. Nihil a me repetundarum jure postulet Priscianus, nihil Donatus vindicet, nihil Valla, nihil Sanctius, nihil ille ipse, deliciæ quondam nostræ, Emanuel Alvarus, quos omnes una cum crepundiis vel abjeci, vel deposui; nec ex eo unquam in manus sumsi, nisi per hosce dies, ut huic Orationi materiam compararem. Excidere jamdiu animo eorum monita, excidere leges, nihilque mihi potest ad stilum retardandum contingere infestius, quam tristis quædam eorum recordatio ac metus, unde solent arida omnia, sicca, exanguia proficisci. Quid enim est aliud Grammatice loqui, quam omnino Latine non loqui, si credimus Præceptori maximo Quintiliano? Nam ut omnia Grammatici vere dicant, utrum aliud efficiunt, nisi ut sine barbarismis, sine solœcismis sit oratio? In quo si tota laus consistit Latinitatis, jam ne ipse quidem Cicero Latinus est, cujus libri si ad Grammaticorum cavillationes exigantur, solœcismis non carent. Neque vero id ignorant, sed quæ in aliis magnopere da-

Inst. l. 1. c. 6.

damnant, hæc in Cicerone, mutato nomine, figuras appellant, & veluti lumina variandæ orationi accommodata valde commendant. Nituntur enim omnes Latinum ſermonem certis complecti legibus, quibus deinde contraria multa apud Latinos Auctores cum inveniant, ad ſchemata, metaplaſmos, antiptoſes, archaiſmos, helleniſmos, & id genus alia magnifica figurarum nomina confugiunt, quorum ope non quidem eorum famam tueantur, qui ſine piaculo reprehendi non poſſunt, ſed nobis illudant, ne Grammatica præcepta cum illis ipſis pugnare Scriptoribus, unde ſumuntur, intelligamus. Fuit olim Latina lingua, quemadmodum ceteræ, juris plane ſui, ex colluvione multarum gentium Romæ nata, populari convictu, communique rerum tractatione aucta, denique uſu ipſo, & ſorte quadam inveniendi, ligandique verba, non ratione & conſilio ad hanc copiam propagata, numeriſque ſuis abſoluta. Hanc proinde præceptis coercere totam, perinde eſt, ac de ſcientia, non de lingua diſputare: quod Varro ipſe, analogiæ ceteroquin exactor moleſtiſſimus, aliquando cum didiciſſet, nullam eſſe obſervationem ſimilium docuit, & in omnibus pæne verbis unam conſuetudinem dominari. Id vero quam mirum videri debuit Alvaro noſtro, qui de ſola nominum, verborum, ac participiorum conſtructione quingentas ferme regulas non ſine multis præterea obſervationibus concinnavit! Fuit

Gell. l. 2. c. 25.

ille

ille certe magno ingenio, magna industria, magna Latini sermonis peritia, cui ego de re tota libenter concedam, si suas regulas non dicam omnes, non plurimas, non aliquas, sed principem illam, ac ceterarum caput de verbo *Amo* adversus irruentem undique inimicorum impetum defendat, sartamque tectam ab omni detrimento conservet. Quid enim primum decernis, Emanuel, de verbo *Amo?* Num esse activum, & inter activa familiam ducere? At Ausonius ad neutra rejecit: *Ut apud Deum fieri amat.* Quid tum? Num esse primi ordinis, nec alium postulare casum, nisi quartum? At ego secundi facio, eique genitivum adjicio: *Nolo Thaidem amare tanti.* Quid postea? Vis ne esse primi, & secundi? At Cicero ad quartum refert: *Si quicquam me amas.* Quid deinde? Esse etiam quarti? At idem in sextum conjicit: *De raudusculo multum te amo.* Pro pudor! Ejus rei artem efficimus ac venditamus, cujus fundamenta prima tam facile corruunt. Novi equidem, & qui analogiam summa ope defenderent, ab ipsa florentis Romæ ætate fuisse nonnullos: sed nemo tamen cum hac nostrorum Grammaticorum turba comparandus, qui ut nihil intentatum relinquant, ab ipso mundi exordio, & vetustissima Hebræorum lingua Romanarum vocum caussas, similitudinem, & originem petunt, petituri altius vel ab Arcadibus, si Arcades, quod Poetæ eorum jactare consueverunt, ante

lu-

In gratiar. Acti.

Att. l. 5. ep. 17.

Att. l. 7. ep. 2.

Dunque è un errore il dire secondo molti Gram: che amo voglia doppo di sé il solo Accusativo

lunam orti fuissent. Nihil novi affero apud eos, quibus est aliquis cum Martinio, cum Becmanno, cum Vossio usus. Cum his autem? Imo etiam cum viris nostræ hujus ætatis præstantissimis, qui abrepti sæculi more, gravissimum certamen de voculæ nescio cujus origine nuper instituerunt, multasque ac reconditas eruditiones ex Hebræis codicibus, ex Syriacis, ex Arabicis, ex Græcis ductas in tam leve negotium contulerunt. Quod si, quam sunt ingeniosi ad hæc excogitanda, tam essent unanimes in tradendis, fortasse nos aliquando fefellissent. Verum hoc percommode cadit, quod sibi invicem de rebus omnibus bella movent, seque mutuis vulneribus conficiunt: quod ipsum argumento est, nihil huic arti inesse certi, quæ homines procaces efficit, & novarum rerum nimio plus amatores. In ipso enim statim Grammaticæ limine nonne de partibus orationis principes in hac arte viri acerbissime pugnant? quodque ridiculum est, gravissimos totius antiquitatis Scriptores Aristotelem, Platonem, Plutarchum, D. Augustinum pro se quisque stare jubent? Perge porro. De pronominum caussa, numero, ac natura quam dubia, quam varia, quam sibi contraria decernunt Varro, Probus, Priscianus, Donatus, Quintilianus? Hi autem ipsi inter se cum casibus nomina ab officio fuisse indita consentiant, nonne Scaliger tamen negat? Valla castigat Priscianum, quod *ficum* morbum

Minerva Sanct. l. 1. c. 2.

bum quartæ declinationis fecerit: rurſus in Vallam arma movet Petrus Ramus, quod *ficum* fructum maſculo genere extulerit. Scaligero commune genus peſſime a Græcis ἐπίκοινον, optime a Latinis *promiſcuum* appellari videtur: Sanctius Latinos damnat, Græcos abſolvit. Imperſonalia dicit Alvarus *decet*, *pœnitet*, *pluit*, & ſimilia: nulla eſſe imperſonalia, teſtatus Deos hominesque, Scioppius affirmat. Siquis verborum modos ſtatuat eſſe quatuor, ecce tibi qui quinque, qui ſex, qui octo, qui multo plures inducit. Eſt qui probet *gerundia*, ac *ſupina*: non deeſt, qui pura puta Grammaticorum deliramenta dicat. Alii verbis in *or* Præterita tribuunt, alii adimunt. Quibuſdam placent verba Neutra, ac Deponentia, quidam toto Latio exulare jubent. Denique in tanta Scriptorum multitudine neminem unum invenias, qui malit aliorum veſtigiis inſiſtere, quam nova comminiſci, ceteroſque omnes allatrare. Nolo vos, Auditores, per ſingulas partes ducere, omneſque de Orthographia, de Proſodia, de Etymologia, de Syntaxi controverſias hoc loco explicare, ne graviſſimo officio, ne tempore, ne patientia veſtra nimium abuti videar. Percurrite, ſi vacat, quæ ſolent homines libellorum ſuorum initio longiſſime præfari, ubi ceteris, qui ante ſe de re Grammatica ſcripſere, diem dicunt, eorum lucubrationes mendoſas, nugaces, ſordidas, cloacinas (ſit verbo Scioppiano venia) audaciſſime appel-

appellant, seque ex Deorum immortalium sede quasi delapsos, allaturos optima pollicentur. Cumque singuli & universi eadem recinant; quo se vertant miseri adolescentes? cui se tanquam duci tradant germana latinitate instituendos? Numquid Varroni? At litterarum porcus dicitur a Palæmone. Num Prisciano? At Græcum hominem latinæ Linguæ fucum fecisse existimat Alvarus. Num Vallæ? At ejus *Elegantias* Ramirezius de Prado inelegantes appellat. Num Donato, num Probo, num Servio, num Charisio? At hos omnes passim labi, & monstra effutire contendit Scioppius. Num denique Scioppio ipsi? At miserabilis litterator dicitur ab Hornio, vir desultoriæ levitatis a Labbeo, canis Grammaticus a Lambecio. Indignamini ad hæc, Auditores: sed artis, mihi credite, seu vitio, seu fato quodam fieri solet, ut nec sua quisquam afferre possit, nisi carpat aliena, nec aliena carpere, nisi modum excedat. Quam indecoræ, quam pudendæ, quam prope insanæ fuere contentiones illæ Poggii cum Valla, Politiani cum Merula, Scaligeri cum Erasmo de rebus his minutissimis, quasi de aris & focis! Quam illa ridicula Francisci Philelphi cum Timotheo quodam Græco, qui de vi syllabæ pugnaturi, ea lege in aciem ex composito descenderunt, ut victus barba mulctaretur! O magnas nugas magno conatu actas! O vos miseros quicunque ab his tanquam ex tripode de Latinæ lin-

guæ

quæ ratione responsa petitis! Quos æstus, quas tenebras vobis offundent Grammaticæ illæ Philosophicæ, Minervæ, Aristarchi, Mercurii, Thesauri, in quibus ad criticam eruditionem multa quidem sunt acute ac subtiliter excogitata, ad locutionis vero Latinæ usum propemodum nihil. Est illustre quiddam Latinus sermo, ingenuum, perspicuum, tricis & ambagibus carens, quod nemo unquam ex his hominibus pugnacissimis consecutus est: nec vero intelligo, scriptis suis quo pacto fidem concilient, quibus ipsi, quæ præcipiunt, præstare non possunt. Polycletum accepimus statuarum artificem totius Græciæ peritissimum non ante celebrem illum recte fingendi Canona in lucem edidisse, quam publice proposita statua, velut artis exemplo, suas ipse regulas egregie præstando confirmasset. Ita se mihi Grammatici probent: tum vero fatebor non invitus, Latine loquendi facultatem eorum præceptionibus tanquam canone probandam esse. Sed profecto quod Carneades apud Ciceronem ajebat, oratoriæ artis scriptorem ne mediocriter quidem disertum fuisse ullum, idem de Grammaticis affirmare licet, neminem adhuc artem, quam traderet, Latine loquendi ne mediocriter quidem calluisse. Non est hujus temporis, aut loci, multo vero minus mearum virium, singulorum vitia commemorare: verumtamen, ne quid gratis ad invidiam afferre videar, prodeant in medium hinc

lib. 1. de Orat. c. 20.

Teren-

Terentius Varro veterum Grammaticorum, hinc Julius Scaliger nostrorum sine controversia princeps, quorum alter aurea ætate Deorum beneficio natus, Ciceronis æqualis & amicus, ita tamen scripsit, ut cum Livio Andronico Romanæ linguæ incunabulis exceptus videatur: alter vero Josepho filio communi omnium consensu primas cedit; illi inquam Josepho, cujus peregrinitates, barbarismos, solœcismos nec unos, nec leves Scioppius collegit, & in suo *De stilo historico* libro posteritati mandavit. Tametsi Latinæ linguæ laudem (ut ante dixi) neque totam, neque præcipuam in solœcismis vitandis collocari puto, quod est emendate loqui; sed in ipsa potius plena ac tereti compositione verborum, in colore, & quodam habitu, ut nihil claudicet, nihil diffluat, nihil fluctuet, sed tota permista & temperata numeris, æquabiliter constanterque feratur oratio, quod unum est, si recte sentio, Latine loqui. Numerosa hæc & concinna verborum comprehensio nulla definiri arte potest, nullis Grammaticorum præceptis concludi; cujus vel maximum vitium est, si de industria quæsita ad certas leges operose exigatur. In auribus est singulorum tota, & ad aurium sensum judicanda: quod fortasse olim præstare non fuit valde difficile audientibus, ac loquentibus nihil nisi Latine; at vero his temporibus, nisi quis se totum veteribus scriptis dedat, & in eorum lectione,

&

& imitatione dies noctesque versetur, nec tolerabile quippiam Latine conabitur, nec nisi insipienter judicabit. Hinc fatuæ passim orationes, in quibus tam est perspicuus Grammaticus labor, ut omnia macra sint, meticulosa, hiulca, sine numero, sine veneribus, sine gratiis; quæ tamen auditori misero laudandæ sunt, quod nequeat barbarismos & solœcismos ex Grammaticorum regulis designare. O te dementem, M. Tulli, qui cum Varronis de re Grammatica libros haberes, linguæ tamen nitorem ex perpetua Catonis, Plauti, atque in primis Terentii lectione hauriendum tibi existimabas. Te levem, Demosthenes, qui Thucydidis historias cum sæpe legisses, octies insuper descripsisti. Tantumne tibi a foro, & a curia supererat otii, ut non te potius Grammatico homini traderes, unde Atticam illam sermonis elegantiam ocyus arriperes? Itane igitur, Auditores? Ne vivam, siquis ex nostris, qui se Tullianos profitentur, unam Tullii orationem aut semel in vita descripsit, aut octies lectitavit. Vel igitur Cicero, in quo esset Latini sermonis ratio, Demosthenes, in quo Græci, non satis intelligebant; vel nos in Grammatico ludo, aliud agentes, quam oporteat, frustra laboramus. Valeant Prisciani, valeant Servii, valeant Donati, eosque consulamus eatenus, ut ab aliquo Pomponio Marcello de solœcismo postulati respondere possimus. Ergo (ut extremum aliquid habeat oratio

Suet. de ill. Gram c. 22.

mea,

mea, quo tota hujus generis ratio concludatur) traditus mihi ad institutionem adolescens norit linguam esse quandam, quæ Latina dicatur, Italicæ parentem, eique magna parte similem. Hujus sciat esse nomina, esse verba, nominumque ac verborum Ordines certis obstringi legibus, quæ sint memoriter ante omnia discendæ: Summa Constructionis capita altissime infigat animo, calleatque probe velut ungues digitosque suos: In Prosodia versetur aliquanto magis, quod ratio condendi carminis certior est, magisque definita, quam condendæ orationis: Denique paucis præterea ex Etymologia, & Orthographia delibatis, Grammaticos longissime ableget, sibique valde persuadeat, non Latinum sermonem ex Grammatica, sed Grammaticam ex Latino sermone natam esse. Quid ita? Nimirum ut aquas ex ipso fonte hauriat, hoc est Latinos Scriptores legendi scribendique exercitatione nunquam intermissa in succum & sanguinem suum convertat; unde ille existit orationis ambitus ac nitida circumscriptio, quæ supra Grammaticorum vires posita, auribus longa disciplina exercitatis judicari potest, verbis explicari non potest. Id unum in hac palæstra arduum est ac difficile, quod & liberale ingenium postulat, & morum conformationem quandam ingenio similem, & illam extremo loco diligentiam, quæ sola in hac arte minimum valet, ceteris tamen adjuncta naturæ præ-

ſidiis, Tullianum illud dicendi genus effi-cere poteſt, quod tantopere commendatur. Hoc ſcilicet ab hominibus non tam miti ſidere natis, aut excultis fruſtra requirimus, qui, ut carmina edant ſæpe optima, orationem tamen, cujus non eſt, niſi aurium ſenſu definitus modus ac numerus, oſtendent fortaſſe nullam, quæ Latina dici poſſit. Vos igitur, adoleſcentes, quibus in Italia natis atque altis illud inſuper accedit, quod in Italiæ parte nobiliſſima, & ad animi cultum opportuniſſima erudimini, pergite ſtrenue in hoc curriculo, ut majorum veſtrorum laudem retineatis. De bellica Italorum virtute nihil ſane auſim pronunciare: ſed litteras quidem certe non amiſimus. Commigrant ad nos quotidie callidi homines pecunia inſtructiſſimi, & præclaram illam Muſarum ſupellectilem, optima volumina nobis abripiunt; artes etiam ac diſciplinas paullatim abducturi alio, niſi ſtudio ac diligentia reſiſtitis. Veſtrum eſt communis patriæ famam ac ſplendorem ex tanto periculo eripere, veſtrum luctuoſam calamitatem ab hoc ſolo, a nobis, a vobis ipſis prohibere; ut omnes intelligant Romanum imperium Italis auferri potuiſſe, Romanas litteras non poſſe. In vos conjecere oculos, vos hortantur atque impellunt parentes pro Familiæ honeſtate, cives pro Reip. gloria, magiſtri pro Scholæ fama, ſed in primis Antiſtes Eminentiſſimus pro Religionis cauſſa,

quæ

quæ cum litterarum caussa conjunctissima est.

Edita est Patavii an. 1713. deinde alibi, addita hac Auctoris Epistola

AD LECTOREM.

Rationem hanc cum haberem, non defuerunt, qui crederent, me nova moliri, ac de Grammaticis studiis hoc in loco mutandis cogitare. Id me coegit Orationem ipsam typis committere, totamque consilii mei rationem et caussam patefacere. Nec igitur is ego sum, ut tantum possim; nec si maxime possem, rerum nostrarum conditio quippiam de veteri instituto mutari pateretur. Pueri enim fere omnes, qui huc accedunt, Grammaticen attigerunt; nec juvat curriculi partem emensos rursus ad carceres, nova

proposita methodo, revocare. Præterquamquod nihil unquam tanti erit, ut me ab ea docendi consuetudine avocet, quam diligentissimi Societatis Patres ubique tenent, Emanuele Alvaro duce. Cum enim acutissimo ingenio Viri juventutis recte instituendæ vias omnes ac rationes scrutati, unam denique illam invenerint, quam Italia omnis amplexa est, quid nos in tanta virium imbecillitate novi conemur? Satis erit, si ductores sapientissimos, quantum labore & solertia possumus, prope sequamur; desperantes post tot tantosque conatus inveniri posse meliora. Quid igitur, inquis, in oratione isthac tua de Grammaticis blateras? Ego vero nihil dixi, nisi exercendi stili gratia: in quo si quid peccatum est, cur non illi peccarunt, qui injustitiam, qui muscam, qui quartanam, qui asinum laudaverunt? Non est sane idem in civili hominum convictu reprehendere aliquid, & laudare; in Academicis exercitationibus est prorsus idem. Quod si cui forte aliud agens persuasi, aut persuasisse

ſuaſiſſe videor, Latinam linguam non ex infinitis Grammaticorum præceptis, ſed ex veterum librorum lectione & imitatione comparandam eſſe, nolo ego illum tanquam in media arena deſtituere. Itaque ejus cauſſa Commentariolum de Latinis Scriptoribus Orationi adjungo, ut qui ſint ad legendum & imitandum probatiſſimi, ex ſingulorum claſſibus facile intelligat. Duæ porro cum ſint diviſiones celeberrimæ, quarum una a quadruplici hominis ætate, altera a metallorum gradibus peti ſolet, nolui tibi omnes Grammaticorum pugnas de illis narrando, immenſæ lectionis tædium afferre; ſed quod optimum duxi, in prima fere Andream Borrichium, in ſecunda Olaum, viros clariſſimos ſecutus ſum. Utrum vero aliquid præſtiterim, præter deſcribendi patientiam, malo te ipſum judicare. Verum cui hæc? Non illis certe, qui librorum Proœmia cum legerint, ſatis habent; magnoque ſupercilio in triviis, & compitis de re tota diſceptant: ſed unis illis, qui & patienter legunt, &

V. post Orat. XI.

ſapienter judicant, & humaniter monent. Horum aliquem ſi nactus fuero, de graculorum vocibus non laborabo. Vale

AD

AD HUMANITATEM

Oratio II.

Pueris ad Latinam eloquentiam informandis nocet librorum copia.

Ui Grammaticorum insidias hoc ipso ex loco deprehendere præterito anno conatus sum, &, si recte sentio, deprehendi, non satis videor commissæ nobis juventuti consuluisse, nisi ad Humanitatis studia progredientem manu veluti ducam, nunquam ab ejus latere, nisi universo confecto curriculo, discessurus. Quamvis autem ingens præstantissimorum hominum numerus, qui optime docent, & scribunt optima, nihil reliqui fecerit, quod ad alendos puerorum animos pertineret; suus tamen est & copiæ morbus, nec tam sæpe animal humorum inopia, quam nimia quadam redundantia conficitur. Neque vero mihi tantum tribuo, ut putem posse me, qui nihil ferme possum, utra peccetur in parte, remedium adhibere; sed tamen siquid est a nobis in commune scholarum bonum conferendum, quemadmodum suscepti muneris ratio non

imponant discipulis ac magistris, legantur, recitentur, describantur: non est ut hominum benevolentiam amittere velim, simultatesque gravissimas tam levi de caussa subire. Quod unum arbitror sine periculo fieri posse, dicam in universum, acriterque contendam, pueris ad Latinam eloquentiam informandis librorum copiam in primis officere: proinde non esse conditione ulla permittendum, ut extra principes Latinitatis Auctores evagentur. Utinam Patavinis parentibus eam prolem Superi donent, quæ vel a teneris librorum studio teneatur, quod omen est in reliquas ætates sane præclarum: sed utinam etiam magistris omnibus eam mentem injiciant, ut pueris ad instituendum sibi concreditis librorum multitudinem mature laudent, sero concedant. Id ego nostris solemni more quotannis denunciabo, si modo a vobis in præsens obtinere potuero, quemadmodum spero, ut quæ ex animo dico, & confirmare aggredior, suffragio vestro comprobetis.

Si quid ego mihi non brevissimi temporis experientia comparavi, ut de primæ ætatis studiis judicare possim, in duo ferme genera distribuo: primum est eorum, qui Grammaticæ cursum vix emensi, ac litterarum veluti dulcedine prægustata, libros undique impense conquirunt, iisque se totos dedunt; alterum eorum, qui invita Minerva nati, librorum genus omne, non secus atque ovis lupum, aversantur.

Me-

Medium enim ætas illa prudentia omni destituta nihil agnoscit. Utrumque sane vitium est: sed alterum illud, quod ex Musarum odio nascitur, insanabile; primum vero etiam optandum, modo adsit peritissimus docendi artifex, qui frenos adhibeat, qualis fuit Isocrates in Theopompi concitatione temperanda. Quod siquis ex istis librorum amatoribus in eum magistrum incidat, qui per se currenti stimulos addat, cujusmodi sunt ubique multi, pejore futurus est conditione, quam qui in ipso Grammaticæ limine libros omnes ejuravit. Quandoquidem hic sibi uni detrimento est, ille multos mortales inficiet, & in erroris communionem doctrinæ fama perducet. Si enim, ut Callimachus ajebat, μέγα βιβλίον μέγα κακὸν, quid illum ex multis magnisque libris colligere putatis, Auditores, qui simul ætate, simul judicio infirmus nondum satis æra lupinis distinguit? Ipsa profecto memoria, qua solet pueritia valere plurimum, ipsa, inquam, memoria facile omnia sine ordine ac sine delectu recipiendo nocebit; si modo non scitulum blateronem, sed Oratorem instituimus. Cum enim hominis animus ex earum rerum contemplatione, quæ in memoria reconduntur, duci fere soleat ad parienda similia, nonne ille confusa pariat ac perturbata necesse est, cujus memoria non thesaurus, ut a Tullio dicitur, sed tale quiddam sit, quale Poetæ finxere chaos? Sit oratio sublimis & exaggerata, sit ve-

ra,

Cic. 3. de orat. c. 9.

Athenæus l. 3. c. 1.

ra, sit gravis, sit callida, sit verborum ac sententiarum floribus refertissima; si caret perspicuitate, quæ prima est dicendi virtus, nec in animos hominum penetrabit, nec artificio capiet, nec rationibus vincet, nec affectibus permovebit. Atqui ego perinde loquor, quasi puer multa legendo, multa discat tum bona, tum mala, quod nequeat ex imbecillitate judicii delectum adhibere. Nimis equidem egi liberaliter, nimio plus concessi, quam oporteret. Pejora undique arripiet, probabit, exscribet, memoriæ mandabit, & ut in vacua rebus mente altissime infixa, quandiu vivet, retinebit. Amat enim ætas illa convenientia sibi, vana, levia, ludicra, in verbis novitatem, in sententiis fucum, in tota oratione tumorem & audaciam. Jacet Cicero, si cum Seneca compares; serpit Virgilius, si conferas cum Statio; friget Catullus, si Martiali opponas: uno verbo non rem & veritatem, sed colores & pigmenta consectatur. Quid vero si in fabulas illas forte incurrat, quas vulgo Romanenses appellant? quid si in quadrata quædam carmina, cubica, retrograda? quid si in elogia, anagrammata, acrosticha, summa cum Latini sermonis verecundia non multis abhinc sæculis in Latium importata? Valeat, inquiet, omnis antiquitas frigida, meticulosa, sine animis, sine spiritu, sine fruge: perierat Latina lingua, nisi cum Romanis periisset: nunc demum revixit venusta, florida, elegans,

gans, par famæ ac nomini tanto. Ignorabant veteres illi, quantum liceret hyperbolæ, metaphoræ, allegoriæ: non ita fecundi erant, ut decem antitheta uno spiritu funderent: non norant quid esset argute dicere, quid subtiliter, quid magnifice. quid autem norant? si qui unus ad sæculi hujus elegantiam accedere maxime visus est, Senecam dico, ejus lucubrationes
l. x. c. 2. Quintilianus nescio quis corruptas in eloquendo, perniciosissimas, & dulcibus vitiis redundantes judicavit. Nolite, quæso, existimare, Auditores, ad caussam ista confingi. Audivi ego, audivi nobilissimum adolescentem, qui cum multa ex Barclajo recitasset pluribus ante annis memoriæ tradita, & in sui perniciem arctissime custodita, quærenti mihi, utrum aliquid ex Cicerone didicisset, subiratus respondit, aridam illam Ciceronis Latinitatem obsolevisse. Magna hæc illius, magna multorum calamitas, non tamen paullo attentius consideranti valde mira. Quemadmodum enim pueri ex picturis maxime novas & coloratas, ex gemmis rubentes & pellucidas, ex nummis fulgidos & elegantissime cusos; ita ex hoc litterario quasi thesauro non solida & gravia, sed fucata & sonantia sibi decerpunt. Hinc morbus in omnes ætates consequentes vel nullo unquam remedio, vel ferro atque igni depellendus. At enim est, qui in magna librorum multitudine nullum habeat, nisi optimum. Gratulor ego illi, qui optima mul-

multa in rebus humanis invenire potuit. Eſt quod ad Oraculum Delphicum referamus. Eſto, ſint optimi, ſint probatiſſimi omnes: ipſa enimvero multitudine ſua, copia ipſa rerum optimarum legenti nocebunt. Neque enim tam multa capit anguſtiſſimus pueri animus; non impletur hoc modo, ſed obruitur; reſpuit omnia, niſi ſenſim immittas. Quod ſiquis eximia natura præditus, laboriſque & vigiliarum præter ejus ætatis morem inſigniter patiens cuncta recipiat, quantum inde utilitatis ad eloquentiam redundabit? quantum ſcilicet ad valetudinem ex optimorum ciborum intemperantia. Non ſatis eſt ad morbos vitandos comedere ſaluberrima, niſi opportune, ac temperanter comedas. Porro ſicut inſitus ſtomacho ignis immodico cibo opprimitur, aut etiam extinguitur, ita ingenium nequit, ut ita dicam, nimis multa concoquere, ſed quaſi oppreſſum otiatur, vel cruda & indigeſta in malos humores convertit. Inde ſtrigoſus ille dicendi modus, inconſtans, ſalebroſus, involutus, ut nihil intelligas ſine interprete; inde illa hiſtoriarum, fabularum, ἀποφθεγμάτων perpetua & inordinata congeries in exordio, in confirmatione, in peroratione, nulla rerum, nulla temporis, nulla loci ratione habita, quæ omnia vulgus pulcherrimas eruditiones appellat, ſapientes viri pulcherrima monſtra. Eſt enim, ut aliarum rerum, ita eruditionis modus quidam, ut definiendo, probando, amplifican-

fican-

ſicando erudita identidem fundas ad delectationem, non effundas ad ſatietatem; tanquam ornamenta pulcherrimæ domus, non cumulata, ſed explicata. Verum ſibi temperare nequit, ut maxime nitatur, qui cœpit ab infantia lectitare, & υπομνήματα conficere. Proponitur huic aliquid ad dicendum, ſive in templo, ſive in Academia. Itur ſtatim ad adverſaria. Quid tum? Non incluſum, aut cogitantem videas, ſed magna corporis animique contentione hac atque illac diſcurrentem, parantem undique libros, bibliothecas pæne ipſas ſedibus convellentem. M. Tulli, quid præbes ex Tuſculanis, quid ex Officiis? Cave diligenter, C. Plini, jam eſt in Hiſtoria tua. Plato, Laërti, Plutarche, præclare vobiſcum agitur, ſi indice caretis; ſin minus, conferte ſymbolam. Jam proceſſit opus; verſiculos numerat; non ſatis eſt: hæret, rodit ungues. Inſtauretur librorum acies; ſuccedant ſacri, Biblia, Concilia, Interpretes, Græci omnes Latinique Patres; nemini parcendum eſt. Quid expectatis, Auditores? Exit, non oratio, ſed Polyanthea. Verum enimvero non novit ingenia, nec artem novit, qui ab hoc genere hominum aliter poſtulat. Cum enim lectioni a pueritia dedititiſſimi, nunquam aſſueverint cogitare, ac promere ſua, coguntur deinceps in omni vita aut roſtris abſtinere, aut aliena temere compacta profundere. Careat ſtilo neceſſe eſt, careat dicendi genere ſibi proprio,

qui qua ætate maxime formandum erat, legendo tempus trivit, sive, ut ex ejus sensu loquar, eruditioni parandæ operam dedit. Sed quæ, malum, est ista eruditio vel frustra, vel intempestive ab Oratore quæsita? Numquid non satis ad erudiendas vel Musas ipsas, numquid non satis ad fatigandas triginta illa rerum antiquarum volumina, nisi oratiuncula quælibet ad eruditionem traducatur? Convenere homines judicaturi, sive suadeas, sive dissuadeas, sive laudes, sive vituperes, sive accuses, sive defendas; teque tuamque caussam, non si erudita, sed si vera dicas, aut vera dicere videaris, secuturi. Nolo hic dissimulare, Auditores, & esse, & me ipsum vidisse nonnullos ita laboris patientes, naturaque fecundos, ut cum multa quotidie legant, scribere tamen non superledeant; simulque exercitationem cum lectione conjungant. Horum ego stilum non nego esse aliquem, sed nego esse probabilem, qui optime norim non ad unius hominis, aut ætatis imitationem, sed ex omnibus promiscue Latinæ linguæ sæculis, & ex omni scriptorum genere conflatum esse; ut cum dicunt, non uno ore, sed prope multiplici dicere videantur. Non enim potest esse unus, non constans, non æquabilis stilus ille, qui multorum librorum lectione trahitur in diversa; nec oratorem sapit, quod poetica multa, nec poetam, quod oratoria contineat. Hoc vitium est elocutionis maximum, in quod vel sapien-

pientissimi viri necessitate quadam labuntur; hic κοινισμὸς, quem evitare ne ille quidem potuit summus in hac civitate patrum nostrorum memoria litterarum arbiter Octavius Ferrarius, quem tamen accepimus & pro sua prudentia se probe novisse, & pro ingenuitate sæpe dixisse, Humanitatem se, non Eloquentiam profiteri. Quippe intelligebat vir immortalitate dignissimus, publice docendi munus ab ipsa adolescentia susceptum aditum sibi ad universam eruditionem Græcam Latinamque patefecisse, ad oratorias scriptiones interclusisse. Cogebatur enim pro ea, quam inierat, docendi ratione totam versare antiquitatem, nec ullo unquam certo loco consistere; modo esse in Tullio, modo in Apulejo, a Livio descendere in Marcellinum, a Catullo in Ausonium, a Virgilio in Claudianum: a Latinis continuo ad Græca transire, a Græcis ad Latina; undique autem ea colligere, simulque committere, quæ a stili similitudine longissime abhorrebant. Libuit in rem hanc Ferrarium afferre, tum ut quibusdam responderem, qui locutionem ejus ex orationibus judicantes accusare solent; tum vero maxime, ut tanti viri nomine orationi meæ fidem & auctoritatem conciliarem. Ad nostros redeo, quos video tanto peccare gravius, quanto minus peccare se sentiunt. Ille enim adolescens, ille vir, ille senex ex instituto multa legebat, isti ex desidia. Etenim varia multorum Scriptorum

Quintil. l. 8. c. 3.

rum

rum lectio, quid habet laudis, quod non sit vel cum ignavissimis commune? Nemo est tam otiosus, nemo tam bardus, modo litteras aliquando attigerit, quin poetas saltem, aut historicos jucundissime legat. Hinc ad longissimas æstatis horas prætereundas, hinc ad lenienda solitudinis tædia, hinc ad somnum conciliandum remedia petuntur: ut jam experientia didicerim eos fere, qui se mihi gloriantur multa legere, dulcissime otiari, sed laudem ex otio callidissime quærere. Quos ego tantum abest, ut velim confirmata jam ætate ad scribendum compellere, ut etiam valde deterream; ne in vitium incidant, de quo ante dicebamus, hoc est in confusam, sibique dissimilem dictionem, cujus partes singulæ latinæ sint, genus vero totum barbarum, ac pene monstrosum. Huc si spectant eorum consilia, in eo, quem instituerunt vitæ cursum, sapientissimi sunt, quod nihil audeant supra vires: sin autem laboris metu, quod plerique omnes consueverunt, abhorrent a pugillaribus, est quod illis bonam mentem precemur. Interim vero sine ulla dubitatione statuamus, legendi jucunditatem ab omni labore vacuam primam esse caussam, cur adolescens libentissime legat. Altera aliquanto turpior solet esse furandi libido, orta procul dubio ex illa rerum, ac verborum inopia, quæ nondum progressum ad Philosophica comitatur. Fit enim inde, ut de se ipse desperans, aliena

perquirat; quæ siquando bene corrasa, & in rem propositam deducta magister laudet, actum de illo est: nihil amplius cogitabit, nihil inveniet; libros compilabit omnes, alia sumet, alia detorquebit, modo libere, modo furtim, apte, inepte, ut unumquodque implendæ tabulæ inservire videbitur. Scribatur dica, plagiarius est. Neque enim video, cur furti appelletur, qui totam ab uno orationem surripuit, parcatur vero illi, qui multorum laciniis usus est, & pessimum nobis quasi centonem venditavit. Sed hac ratione nimis plane multi inter oratores irrepserunt, numeroque ipso defenduntur; atque adeo honestissimo imitatorum nomine, probante ac volente populo, gaudent. Ego equidem veteri Romano populo quid liceret in danda hominibus verbisque Romana civitate, satis intelligo; quid nostro huic Patavino, quid Veneto, quid Florentino liceat, prorsus ignoro. Inconditum hoc latinæ dictionis genus probent civitates omnes, probet Italia tota, Gallia, Germania, Hispania probet, nisi grande illud nomen, *Senatus Populusque Romanus* ab antiquissimis tumulis excitetur, jubeatque ita fieri, intercedo. Etsi autem scribendi ratio hæc, seu potius describendi ex multorum lectione plerunque oritur, quod minus videantur ablata, quæ a multis, quam quæ ab uno auferuntur; non tamen negare ausim contingere posse, ut ex unius Scriptoris penu tale aliquid educatur. Quod si quis

quis in Longolio, viro ceteroquin elegantissimo, diligenter animadvertat, non multa fortasse inveniet orationis membra, quæ non sint Ciceroni tanquam domino adjudicanda. Sed ille cum cœpisset suum sibi formare dicendi genus, immatura morte præreptus, non potuit efficere, ut multis ad latinam eloquentiam exemplo esset. Quod vero Bembum italici, latinique sermonis lumen in omnium sæculorum oculis splendidissimum barbari quidam Transalpini in eo accusare non dubitarunt, concedendum est illis, ut de re, quam ignorant, perperam judicent. In quibus tamen Justum Lipsium æquissimum virum censere nolo, qui cum esset aliquando non prorsus honorifice de Bembi stilo locutus, suum ipse errorem & in epistola sexta Centuriæ ad Italos, & in fine Taciti, & in Defensione posthuma ingenue confessus est, magnique & oratoris & historici nomen immortali genere laudum exornavit. Si tamen alterutra in parte delinquendum est, minus offendit aures, qui uni plus justo adhæret, quod aliena quidem, sed inter se similia conjungat, quam qui ex multis ætate, ac dicendi forma diversis nullo modo cohærentia suffuratur. Jam vero ultima caussa afferenda est, cur adolescentes multa legant; quam unam si probatis (videte quantum tribuam sapientiæ vestræ) cedo vobis in re tota, puerosque nostros dux ego atque auctor in magnam bibliothecam statim duco. Hoc nihil est aliud quam

modus legendi ita velox, ita præceps, ut singulis diebus singula volumina percurrantur: unde tantum existit ad eloquentiam comparandam adjumenti, quantum ad historiam ex eorum peregrinationibus, qui citatissimis equis quotidie feruntur. In quo ego ætatem illam non reprehendo, quæ impetum sequitur ac levitatem sibi propriam; utque ejusdem loci, ita ejusdem libri cito satietate tenetur. Illos reprehendo, qui levitatem istam laudando fovent, putantes magnæ cujusdam esse virtutis multorum scriptorum nomina recitare: siquidem nihil præter nomen tanta velocitate legentibus hærere potest. Sentio me oratione ipsa ducente, ad eos delapsum, qui sibi persuadent, &, ubique prædicant, hujus ætatis studia, studiorumque famam librorum titulis & indicibus contineri. Isti si sapiunt, tota concidit oratio mea, in eoque laborandum est unice adolescenti, ut mature incipiat per bibliothecas cursitare. Itane vero patiemini, Auditores, futilem hanc doctrinæ speciem in sapientissima civitate jactari, ac vobis obtrudi? Impune ergo oratores laudabit, ac reprehendet; poetas, & historicos pensitabit; de Philosophis, de Theologis, de Jurisperitis sententiam feret, qui gravissimas facultates prima Scriptorum pagina definierit? Est aliquid respondere posse de Plutarchi nomine & patria; quot in tomos ejus opera distribuantur; quis quonam sermone verterit; quis primus, quis postremus ediderit;

derit; quis Anglus, aut Batavus variis lectionibus illustraverit: sed quod interim vacat ingenium nobilissima hominis pars, malim hæc in bibliopola, quam in viro litterato requirere. Video enim quam sit difficile hæc omnia præstare, quæ totam hominis vitam occupant; nec tamen illa omittere, quæ utilius & honestius occupare possunt. Non eo sane consilio pueros nobis vestros tradidistis: non huc spectant cogitationes illæ, labores, impensæ, quas eorum caussa libentissime suscepistis, & suscipere nos una vobiscum tantopere vultis. Est aliquid supra librorum titulos, quo contendatur; sed illud ejusmodi est, ut in tanta legendi celeritate deprehendi non possit. Immorari oportet rebus singulis; idem submissa voce legere, idem elata; quodque semel legeris, iterum sæpiusque repetere; & cogitatione vehementissima in tuam quodammodo naturam transferre. Si enim lectio ad imitationem instituta est, imitari vero nihil est aliud, quam similes eorum fieri, quos nobis ad imitandum proponimus; certe non cursu, sed mora longissima opus est, ut illorum dicendi genus modo in universum, modo per partes singulas meditantes in nobis ipsis altissime defigamus. Ita si legat adolescens, vix unum, aut alterum latinæ linguæ Scriptorem ad multam ætatem evolvet; nec erit nobis a librorum multitudine revocandus. Non alia, credo, caussa primi illi attritæ latinitatis ac pæne sepultæ reparato-

res tantopere floruerunt, ut uno tempore studium hoc & inchoasse videantur, & perfecisse, nisi quia paucissimos libros habebant, quibus se addicerent, vel nondum editis tot voluminibus, vel nondum satis librariorum opera propagatis. Nunc vero quanta undique succrevit librorum seges! quam multæ, atque operosæ officinæ! quot publicæ privatæque bibliothecæ, non modo ad litterarum studia, sed quod ostentationis est non ferendæ, ad parietum quoque ornamentum! Quæ copia multo quidem major, quam a nobis explicari possit; vel fastidium parit, vel levem illam legendi curam, quæ sine ullo eloquentiæ fructu, atque adeo cum detrimento plerumque expletur. Cavete, Adolescentes, magna animi provisione cavete. Insidiæ vobis ubique parantur, eoque periculosiores, quod parantur ab amicis. Nolite animum pravis libris vitiare, nolite turbare multis. Habete rationem ætatis, habete studiorum, habete etiam aliquam voluntatis in vos meæ, quæ nihil me sinit aut cogitare, aut efficere, quod non ante cognoverim certis exploratisque argumentis institutioni vestræ profuturum. Illos ipsos, qui ætate jam sunt confirmata, *non multa legere, sed multum*, ex veteri proverbio Plinius jubet: quanto vos minus vagari oportet, atque in varia discurrere, qui nunc primum ire aggressi, de via si paullum deflectitis, tanto magis errabitis, quanto solent esse aberrationes a scopo iti-

lib. 7. ep. 9.

neris

heris initio longiores. Unum vobis sufficere Ciceronem viri in hac arte peritissimi existimarunt. Querebamini: largius egimus: Cæsarem concessimus, Terentium, Nepotem. Non satis fuit: Horatium addidimus, & Virgilium. Pergentibus altius & Livium, & Curtium, & Ovidium, & alios præterea deinceps præbebimus. Sint alii de se solliciti: nihil vobis deesse potest, ubi tam multi libertatis obliti vestra caussa laborant, ubi Princeps liberalissimus laborare jubet. Quamdiu nos per ætatem ac valetudinem gravissima onera sustinebimus, quamdiu ille, qui nequit a seipso descifcere, sustinentibus benefaciet, non libros, non typos, non præceptores, non alia studiorum vestrorum adjumenta desiderabitis.

Edita est Patavii an. 1714. deinde alibi, addita hac Auctoris Epistola

AD LECTOREM.

Olitiorum litterarum cognitionem, quod ad hominis naturam ac dignitatem supra ceteras artes ac disciplinas pertineret, veteres Humanitatem appellarunt: nos communem secuti schola-

rum nostrarum usum, eam dicimus Humanitatem, quæ Rhetorices elementa tradit, hoc est recte conficiendæ periodi ornandæque præcepta. Huic proludere cum deberem, eam removi librorum copiam, quæ puerorum stilum aut retardare, aut vitiare poterat tanto quidem periculosius, quanto tectius magna specie boni commendata incautis nocere solet. Ubi ætas ac stilus confirmata sunt, non ego homines a legendo deterreo: tametsi Plinius alter, & alter Seneca, tametsi Franciscus Petrarcha vir utroque illo præterquam annis nihilo minor, cuilibet ætati ad solidam bonarum artium gloriam contendenti paucos libros concedunt. Sed alia fortasse aliis studiis atque temporibus præcipienda sunt. Interim ego pueros instituo; nec porro pergo, nisi ubi aliquorum vitia a pueritia contracta, pravæque consuetudines jubent me viros senesque ad exemplum producere, & alia ab aliis ducendo per omnes ætates discurrere. Tu, si quid rectius habes, noli modeste petenti denegare, vel danti, quod habet, succensere.

AD

AD RHETORICAM

Oratio III.

Præcipua Rhetoris cura debet esse verborum.

Tsi de primis puerorum ſtudiis cum dicerem, non prorſus timore carebam, quem abjicere totum hoc in loco nemo poteſt, niſi prius verecundiam abjecerit; attamen res ipſa per ſe parva non tantam eloquentiæ vim poſtulare videbatur, nec tantam movere hominum expectationem, ut tamquam in magno diſcrimine exanimarer. Nunc vero longius progreſſus, ad Rhetoricen cum pervenerim, tantumque dicendi genus augere debeam, quanto res, de qua dico, ſublimior eſt; incredibili quodam timore perfundor, nec animum qua ratione confirmem in hac mearum virium imbecillitate omnino reperio. Miſerum eſt enim, ne dicam turpe, de Rhetorica diſputantem nihil afferre poſſe Rhetorica dignum; illamque orationis exilitatem arti ceterarum principi accommodare, quæ, de minutis rebus cum ſermo eſſet, vix toleranda videbatur. Licuit de Grammatica ſive ſummiſſe, ſive tempera-

te

te dicere, licuit de Humanitate: nunc autem nisi rerum ubertate ac magnitudine, nisi verborum ac sententiarum splendore, nisi vocis & gestus dignitate ostendimus eloquentiam ipsam in rostris esse, officio abutimur ac nomine tanto, abutimur celebritate hac, tempore, loco, patientia vestra plane abutimur. Neque vero tacere licet, ubi facultas hæc nostra malevolorum obtrectationibus in magnam invidiam adducta, nobilissima sui parte, hoc est elocutione periclitatur. Increbuit enim sermo, latiusque ad ignaviam fovendam quotidie disseminatur, eloquentiæ nervos & gravitatem infringi verborum ornatu, frustraque adolescentes in elocutione paranda ad multam ætatem laborare. Id ego si mihi obtrudi patiar, saxeus plane sim; si me tacente, obtrudi aliis, turpissime videar mearum partium oblitus. Excusso igitur timore omni, ipsaque erectus Scholæ vindicandæ necessitate, hoc ipsum contendo in Rhetorica tradenda præcipuum esse, quod isti minimum putant, delectum & collocationem verborum: idque ita contendo, ut nisi penitus in aures vestras animosque inseruero, totum hunc studiorum nostrorum ordinem improbari velim, meque meosque omnes ab hoc intento cursu ad litterarum elementa tanquam ad carceres revocari.

Age, congrediamur. Quid est quod ægre ferant, nos in verborum cura tantopere occupari? Quoniam, inquiunt, ex

tri-

tribus eloquentiæ partibus invenire ac disponere prima sunt, eloqui verò postremum, minimique laboris, minimæque dignitatis. Hic ego non tam doleo, quod in illam artem disputant, cujus naturam, & rationem ignorant, quam quod nomina ipsa rerum non assequuntur, sibique per summam imprudentiam contraria dicunt. Cur enim eloquentiam appellant, cujus eloqui postrema pars est, cum possint ac debeant à principe parte suæ facultati nomen dare? Non decet gravissimos homines eorum auctoritate moveri, qui cum statuissent eloquendi virtutem in oratore supra ceteras eminere, non eum inventorem, non compositorem, sed eloquentem appellarunt. Quid non ludum aperiunt? Quid tamdiu suam illam doctrinam nobis invident? Quid dubitant exire, veteresque magistros, mutatis & rebus, & rerum nominibus, docendi gloria discipulisque spoliare? O te beatum, J. Cæsar, si tales vel Romæ præceptores, vel Athenis invenire potuisses. Profecto non scripsisses, *verborum delectum originem esse eloquentiæ*. Miseret me tui, M. Tulli, qui tibi persuades, ac litteris mandas, *inventionem ac dispositionem prudentis hominis esse, eloquentiam oratoris*. Non hos audire potuisti arcana doctrina viros. Tu quoque, M. Fabi, doctore indiges, cujus ea vox est, *elocutionis rationem partem operis difficillimam esse, idque inter omnes oratores convenire*. Falleris; non convenit inter nostros. Ego

Cicero in orat. c. 19.

apud Cicer. in Bruto. c. 72.

in Orat. c. 14.

lib. 8. in proœm.

equi-

equidem, Auditores, cum diu multumque cogitassem, unde tantum esset quibusdam hominibus eloquendi fastidium, mallemque ratione aliqua excusare, quam stultitiæ tribuere, illud unum inveniebam, quod logodædali nescio qui, omissa rerum cura, verbis se totos dedant, quæstionesque gravissimas molli & effeminato dicendi genere sine ulla verecundia tractent. Peccant hi quoque ex parte altera, gravissime peccant, quod debeat esse aliquid, ut in rebus omnibus, ita in elocutione satis: sed tamen turpissimum est, quod Græci dicunt, * κακὰ κακοῖς ἰᾶσθαι, eoque ornamento oratoriam artem spoliare, quo ferme uno ab aliis distinguitur, & in suo quodam genere collocatur. Qui nimius est in ornando, quamvis non ita bonus, tamen orator est; nec sane alia re ulla, nisi verborum copia & elegantia in oratorum numerum pervenisse Curionem, Oratorum Princeps judicavit. Qui vero invenire potest, sed ornare non potest, is disputator est, Dialecticus est, quidvis est potius quam orator: ut si quæras a M. Tullio de Pisistrato, de Solone, de Clisthene, deque aliis omnibus, qui Athenis dixerunt ante Periclem & Thucydidem, neget oratores fuisse; non quod Civitati omnium bonarum artium parenti per tot annos defuerit ingenium, sed quia defuit ingenium ad eloquendum. Poterant illi quidem, quemadmodum Romæ M. Scaurus, & P. Rutilius, res optimas

* mala malis curare.

Cic. in Brut. c. 59. & 66.

Ib. c. 7.

Ibid. c. 29.

inve-

invenire, apteque locare; verumtamen (ut ipsius Ciceronis verbis utar) *non refert videre, quid dicendum sit, nisi id queas solute & suaviter dicere*. (Ibid.) Est enim alia quædam dicendi ratio, loquendi alia; nec debent Rhetorica, & Dialectica iisdem terminis concludi, unaque definiri facultate, quæ ἀντίστροφοι ab Aristotele dictæ sunt. (Rhet. l. 1. 1.) Idem est utrique propositum, ut quid unaquæque res sit, definiendo explicet; ut separet ab ambiguis; ut in suas partes tribuat; ut genera, ut species, ut quæ antecedunt, quæque consequuntur, notare possit, & singula singulis conferendo dijudicare. Utraque interrogat ac respondet, probat & improbat, impugnat ac defendit: sed altera anguste & exiliter, altera copiose & ornate; illa disputatione, nostra hæc oratione. Quod cum Zeno Stoicorum Princeps ostendere vellet, manus similitudine utebatur, eamdemque contractam dicebat esse Dialecticam, explicatam esse Rhetoricam. (Cic. in orat. c. 32.) Quam ego multos putissimos Dialecticos arguere possem, qui olim hac ipsa in urbe habiti sunt oratores, non quidem a vobis, qui recte sapitis, sed a multis tamen non infimi ordinis hominibus, quod ambiguas quæstiones ad rostra afferentes acute subtiliterque dissererent. Sed nolo in eam invidiam recidere, quæ tum mihi conflata est, quod eos oratores non putarem. Prodeat in medium Brutus ille, cui tantum tribuere solebat M. Tullius, ut libros de hac arte pulcherrimos ejus maxi-

me

me caussa scripserit, & ad eum instituerit: ille, ille, inquam, prodeat in medium, qui ab omni periculo invidiæ tutus affirmare non dubitabit, Stoicos fere omnes & suæ civitatis, & Græcos prudentissimos fuisse in disputando, sed eosdem traductos a disputando ad dicendum inopes esse repertos. Itane igitur sapientissimi viri cum de rerum humanarum contemtu dicerent, de magnitudine animi, de modo, de gravitate, de indolentia, deque aliis hujusmodi; cumque tam multi essent, omnesque ea viderent, quæ in re qualibet optima sunt, & ad persuadendum aptissima; nemo tamen unus ex iis aut eloqui potuit, aut sine elocutione placere? Nihil existimo afferri posse clarius, nihil certius, ut non solum intelligatis, sed oculis prope ipsis videatis, tantam illam oratoriæ artis magnitudinem ac difficultatem, quanta efficere potuit, ut ex omni memoria temporum ac populorum vetera repetentes nihil rarius, quam præstantes oratores inveniamus, in una propemodum esse elocutione. Hæc oratores facit; hæc illos a ceteris, ipsosque inter se per varia genera, variosque, ut ita dicam, colores vel sola, vel pæne sola distinguit. Etenim cum dicimus orationis genus aliud esse sublime, aliud medium, aliud infimum; cumque in his ipsis generibus Asianos oratores a Laconicis, & Atticos ab utrisque distinguimus, non de iis, quæ dicuntur, cogitamus, sed de modo dicendi; non de re-

apud Cic. in Brut. c. 31.

rebus, sed de stilo, qui unus est in magna similitudine rerum pro cujusque natura & exercitatione diversus. At enim stili nomine non verba solum, sed sententiæ quoque significantur. Ita videlicet: sed nulla tamen sententia illustris est, nulla Oratore digna sine apta comprehensione verborum. Tuæ sunt omnes, M. Tulli, singulares, exquisitæ, ac prope divinæ sententiæ: ipsæ tamen illæ & cum dicerentur, ingenti Populi Romani admiratione exceptæ, & cum scriptæ sunt, totius Orbis omniumque ætatum consensione probatæ, si dura & inquinata aut Apuleji, aut Tertulliani, aut Marcellini dictione fœdentur, non secus ac pulcherrimæ matronæ obsoletis sordidisque vestibus indutæ, pulchritudinem omnem ac dignitatem amittent. Contra vero nulla est tam minuta sententia, tam nulla vulgaris, quæ Tulliana periodo comprehensa, Tullianis floribus ornata, Tulliano colore picta, non in aliam statim naturam migret, auresque hominum & novitate capiat, & suavitate detineat. Hoc vero non oratoribus proprium, sed etiam poetis esse commune cum ipsa probat artis utriusque cognatio, tum vir acutissimi ingenii T. Tassus animadvertit; qui de Italico Casæ epigrammate cum dissereret, ostenderetque præcipua ejus lumina esse verborum, sine ulla dubitatione affirmavit, communes tritasque sententias, elocutionis splendore illustratas, reconditis atque eximiis, sed luce carentibus & ornatu, longissi-

L. 3. de orat. cap. 6. & in orat. c. 44.

gissime antecellere. Verum de poetis nihil ad nos: oratores quidem certe nisi huc labores omnes cogitationesque conferant, ut quæ invenerint, concinne & eleganter efferant, nihil invenisse, nihil tenere videbuntur, vacuisque subselliis verba facient. Sin autem mirabili hac augendarum rerum & ornandarum virtute valuerint, nihil tam modicum de administranda Rep. dicent, nihil de rerum natura, nihil de juris legumque scientia, quin plura & majora scire, quam illi ipsi, qui hæc tractant, judicentur. Est enim composita & expolita oratio instrumentis illis non valde dissimilis, quæ oculis admota ex una quidem parte res minimas in immensam magnitudinem amplificant, ex altera vero maximas ita contrahendo minuunt, ut vix esse, aut aliquo in numero esse facile credentibus persuadeant. Tale sibi quippiam, nisi fallor, Isocrates proponebat animo, qui oratoriam artem cum definiret, hoc totum volebat esse facere de parvis magna, de magnis parva: quod cum diceret, perspicuis sane verbis ornandi copiam & varietatem significabat. Quæ enim re ipsa parva sunt, omniumque experientia & confessione parva, non aliter fieri magna possunt, quam si multiplici ratione explicata, & per varia figurarum genera fusa ita pingantur, ita colorentur, ut auditorum animos mentesque præstringant. Hæ sunt præstigiæ illæ, a quibus sibi suisque civibus cavebat Cato, qui Carnea-

Plutar. in Vita Isocr.

neadem Athenienſium Legatum cum audiſſet ita pro juſtitia dicentem, ut nemo non aſſentiretur, eumdemque rurſus ita, quæ dixerat, impugnantem, ut omnes ſententiam mutarent; ejicite, inquit, hunc hominem, cui nihil perſuadere difficile eſt. In quo ego Catonem, ſi hominis mores damnavit, non reprehendo; ſi eloquentiam, Catonem in Catone requiro. Huc ſpectabant Leontinus Gorgias, Traſymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Chius, Hippias Eleus, cum *docere ſe profitebantur, quemadmodum cauſſa inferior dicendo fieri ſuperior poſſet.* Cic. in Brut. cap. 8. Ingens ſane promiſſio, & nimium fortaſſe audax, niſi quod tanta eſt elocutionis vis, ut novam quandam rebus formam inducens humilibus dignitatem tribuat, parvis magnitudinem, obſcuris lumen, abjectis nobilitatem. Itaque in hoc qui dominatur, vireſque ſuas & facultatem ſentit, glorietur per me licet, ſe vertere poſſe omnia, imponere omnibus, trahere, impellere, concutere, forum curiamque totam permiſcere. Videtis, opinor, Auditores, in quo ea poſita facultas ſit, quæ nobis ad docendum proponitur: neque vero illi non vident, qui adverſus nos diſputant, ſed quod aſſequi non potuerunt, ſatis callide aſpernantur. Verumtamen novimus homines: clament, irrideant, Nizolium, Doletum, Calepinum nobis objiciant; numquam obtinere poterunt, ut deſipiamus. Id antea ſi didiciſ-

ſent, unde nos avocare conantur, efficere aliquid fortaſſe poſſent, quia ne eloquentia quidem ipſa oppugnari poteſt ſine eloquentia. At vero illa ſua jejunitate inopiaque ſermonis tantum abeſt ut quippiam a nobis exprimant, ut modo riſum moveant, modo ſtomachum, modo etiam miſerationem. Quid quod etiamſi non tanta eſſet in eloquendo vis, non tanta dignitas, non denique difficultas tanta, quantam ex iis, quæ diximus, quilibet cognoſcere poteſt; nihilo tamen ſecius puerorum ſtudia, nec puerorum tantum, ſed etiam adoleſcentum in verborum judicio & conſtructione diutiſſime teneremus? Eſt enim præceptoris non deſipientis ſequi naturam, & ea ſingulis ætatibus addiſcenda proponere, quæ ſingulis aptiſſima ſint. Valet memoria juventus, ingenio non ſatis valet; quin ea juventuti tradimus, quæ non tam ingenio indigent, quam memoria? Quid Stoa, quid Peripatus, quid Academia ad hanc ætatulam, ad hoc ingeniolum? Ipſum illud Philoſophicum pallium, ora hominum ad rerum graviſſimarum tractationem compoſita, ipſa ſcholæ ſpecies, nomen ipſum ſapientiæ ſeveritatis pleniſſimum accedentes perterrebit. Nullus eſt in Philoſophia locus tam planus & facilis, quam qui de moribus inſcribitur & officio: hunc tamen ipſum cum explicaret Ariſtoteles, adoleſcentes procul eſſe jubebat, & aliunde ſibi, quæ diſcerent pro ætatis ſuæ viri-

Ethic. l. 1. c. 3.

bus,

bus, comparare. Aut igitur nihil est, in quo ætatem primam exercere debeamus, aut una est verborum cura, quæ cum tam necessaria sit, quam est a nobis multis rationibus confirmatum, cumque tam minuta appareat, ut neque viros deceat, neque senes, non potest nisi per summam stultitiam a Rhetoricis scholis ablegari. Sed ablegetur, si Diis placet, ablegetur: succedant ejus loco spinosæ Dialecticorum ambages, ambiguæ Jurisconsultorum formulæ, retrusæ Philosophorum ideæ; traducatur per hæc adolescentia; veniatur ad rostra: quid tum? Nonne vides, te populum habere judicem, hoc est qua parte minime vales, plurimos homines, qua aliquis es, modo centesimum quemque, modo nullum? Itaque cum paucissimis placeas communione studiorum, plerisque omnibus insanire videris. Philosophica quædam delibas, & feliciter explicas? Euge, Lucretius annuit. De publico privatoque jure sermonem infers, scite que disceptas? Euge, Scævola probat. Altius assurgis, & siderum motus describis non inepte? Euge, Manilius laudat. Interim vero in verbis peccantem ceteri omnes reprehendunt, puerique ipsi, * ὡς ἐξ ἁμάξης λαλοῦντες, impune irrident. En, inquiunt, præclarum Oratorem, qui ne illum quidem sermonem callet, in quo se jactat. Audisti solœcismos? Vidisti quo ore, quam duro, quam impudenti in magna civitatis luce, velut in umbra ludo-

* Tanquã e plaustro loquētes.

que nostro, ea diceret, quæ nulla posset Latini Scriptoris auctoritate confirmare? Ubi illa invenit adverbia *intrinsece*, *extrinsece*, *amodo*, *cælitus*, *divisim*, *fusim*, *juremerito*, *private*, *durjusculе*, *gnare*, *diversimode*, *seorsim*, *sæpesæpius*? Ubi verba *ablacto*, *abhorresco*, *elucesco*, *insolesco*, *correspondeo*, *exardeo*, *elucido*, *frigefacio*, *irrito*, *intertexo*, *obtenebro*, *promano*, *unio*, *subintelligo*? Ubi nomina *historiola*, *historiuncula*, *derisio*, *extemporaneus*, *gratitudo*, *intimior*, *ostensio*, *versutia*, *valor*, *oscitantia*, *ironicus*, *panicus*, *cælicus*, *promtitudo*, *sublunaris*? Ut nihil pudet! Quid illa, inquit alter, quæ ferrea cum sint, ferreisque pejora, populo tanquam aurea venditavit? *Influxus* & *ingratitudo* Firmici, *latinior* & *latinissimus* Hieronymi, *incapax* Prudentii, *licite* Orosii, *proficuus* Cassiodori, *titillamentum* Fulgentii, *nullatenus* Capellæ, *econtra* Servii, *accino* Diomedis, *adinvicem* Augustini, *abjuratio* Isidori, *certitudo*, *collimo*, *nuspiam*, *versio*, *multoties* fortasse nullius. A barbaris ad σόλοικα & impropria descendunt, sibique invicem magno cum risu memorant *erubesco negligentiæ*, *gratulor tecum*, *ut tu inquis*, *siquæ studia*, *materna lingua*, *abs re*, *semel* & *bis*, *si fortasse*, & sexcenta. Talia qui ferre libenter potest, & fieri puerorum fabula, verborum curam abjiciat: sed nobis tamen aliquanto verecundioribus nolit esse molestus. Qui vero ferre non potest, mature incipiat de verbis quærere, & in memoriæ thesaurum ad prima quælibet reci-

recipienda paratissimum selecta recondere. Atqui non desunt, qui serius in viam revocati velis remisque conentur, summoque labore & ingenio adolescentiæ damna rependant. Non desunt enimvero, quia non debent ad hanc rerum humanarum pulchritudinem & varietatem nec in natura, nec in civili administratione, nec in litteris deesse monstra. Sed isti tamen, ut cetera consequantur, numquam profecto ita flectent orationem, quin ex orbe universo labor appareat ac difficultas, qualis in citharœdo, qui sero fidibus didicit, obduratosque ætate digitos pertinaci exercitatione nonnihil mollivit. Et hi quidem nostri sunt, sed longo tamen intervallo nostri: quippe elocutionem probant, sed elocutionem similem suæ, ne ipsi non optima consecuti videantur. Nolunt sermonem nudum & rudem, sed si paullo sit ornatior, tanquam muliebrem & effeminatum rejiciunt. Nihil mite laudant, nihil suave, nihil fluens; sed vehementia, concitata, vibrantia; horrida etiam sæpe & antiqua; trunca & aspere cadentia; strigosa, hiulca, rigida, dissipata. Genus hoc orationis puræ & emendatæ, sed neque factæ, neque conclusæ libenter arripitur ab adolescentibus, tum quod numero caret, in quo tota est ducendæ periodi difficultas, tum quod crebris hiatibus consistens, gravitatem habere videtur, levesque sententias strepitu ipso sustinere. Ego equidem hoc malo, quam nullum; cete-

ra, quam hoc. Neminem enim vidi, qui cum posset ornate ac numerose dicere in hoc præsertim epidictico genere, in quo uno Latina eloquentia a foro curiaque pulsa denique constitit, non ita mallet, quam numeros incidere, & per abrupta inæqualiter ferri, seu potius subsultare. Adde quod Romani ipsi, quorum eloquentia non ad pompam, sed ad pugnam nutriebatur, non ante se foro populique judicio committebant, quam omnes orationis delicias sibi comparassent, vel comparare conati essent; non ut iis ubique uterentur, sed ut, cum res postularet, uti possent. In ipso enim judiciorum certamine remittenda est aliquando contentio, & judicis animus pacata suavique dictione relaxandus; quod perpetuus idemque cursus non euntis, sed bacchantis esse videatur. Ceterum quod verentur, ne concidat oratio, siquando motum inhibeant, & moderatius progrediantur, velim eos cum Cicerone aliquanto versari familiarius. Quis illo ardentior, quis incitatior, cum in Verrem, cum in Clodium, cum in Catilinam, cum in Pisonem, cum in Antonium invehitur? Quæ vis, quæ actio, qui cursus universa torrentis instar abripiens? Cum tamen satis putat calere animos, impetum cohibet, & ab acerrima contentione ad elegantem expositionem, ad lepores, ad facetias tamquam a Tragicis ad Comica repente descendit. Inde refectis viribus, rursus bellicum canit, crebroque mutato di-

dicendi genere urgendo, jocando, irridendo, execrando ad perorationem accedit, in qua præsertim ostendit, quantum ipse elegantia valeat & varietate, quantum varietas & elegantia valeat in eloquentia. Si ergo vitiosum est suaviter & numerose dicere, amandetur hinc Cicero, cujus orationes aliquæ suavissimæ totæ sunt, ac pene Isocraticæ, ceteræ variæ, magnaque sui parte ad delectationem compositæ. Cicero autem? Amandetur eloquentia ipsa, quæ nisi splendida est, nisi comta, nisi elegans, nisi numeris perfecta & conclusa, eloquentia non est, sed incondita quædam & ingrata loquendi profluentia. Non ignoro futuros esse aliquos, qui totam orationem hanc ad invidiam detorquentes, dicant hoc ipso die, me rerum inventionem abstulisse oratori, inanem verborum sonitum reliquisse. Sed utcumque dicant, qui omnia referunt ad reprehensionem: ego illud primum dico, res oratori necessarias esse, quia probare necessitatis est; sed rebus fidem artificio verborum afferri, verborum artificio derogari: deinde dico, inventionem esse veluti solum & fundamentum elocutionis; sed illam ad multas facultates, hanc ad Rhetoricam solam pertinere: denique dico, inveniendi facilitatem longe melius, quam in prima, in aliis ætatibus comparari posse; facilitatem eloquendi nisi in prima & altera comparari non posse. Hæc nos in verborum studio detinere solent; hæc detineri nolentibus

prædicamus. Hæc eadem Ciceronem, hæc Quintilianum, hæc ceteros dicendi magistros impulerunt, ut eloquendi præcepta multo plura scriberent, nobisque diligentius commendarent, quam inveniendi simul & disponendi. Itaque qui contra nos dicunt, non nos quidem adversarios habent, qui nulli sumus, sed viros in hac arte totius antiquitatis peritissimos. Quamquam neminem ego eloquentem virum contra dicentem audivi: audivi Theologos, audivi Philosophos, audivi Jurisperitos, audivi etiam clamatores aliquos, sed qui vel ingenii tarditate, vel laboris fuga, vel utroque ab hac laude repulsi, nihil sibi laudandum putarent, nisi quod ipsi præstare possent. Porro cum Theologos nomino, cum Philosophos, cum Jurisperitos, intelligo sane quos viros, quantæque auctoritatis! Sed meum est nihil cum fraude dissimulare, vestrum autem rationum momentis, non hominum opinione moveri. Illi enim quod sibi imperaverint, presse & acute ad veritatem inquirendam disputare, pati nullo modo possunt verborum circuitus, & illam figurarum copiam, quæ in sensus irrepit, eosque tractando ac permovendo, quocumque incubuerit, sequi jubet. Liceat illis amare sua; sed nobis quoque liceat amare nostra: illi subtiliter differant, nos eleganter; illi strictim, nos late; illi ad sapientes, nos ad populum; illi vera, nos non tam vera, quam vero similia. Quod si ob-

ſi obtinere poterimus ſine pugna, præclaro fœdere juncti, Apollini Muſiſque litabimus: ſin minus, æterna bella ſuſtinere parati ſumus, te duce atque auſpice, Princeps Eminentiſſime, qui magno ingenio præditus optima vides, magna prudentia jubes, magna conſtantia tueris.

Edita eſt Patavii an. 1715. deinde alibi, addita hac Auctoris Epiſtola

AD LECTOREM.

Ive fato aliquo fiat, ſive tanta illa deteriorum orationum copia, quæ in lucem quotidie mittuntur, certe fit, ut in ſumma bonarum artium felicitate magnum ſit eloquentiæ faſtidium, nec jam oratorem niſi de verendis Religionis myſteriis dicentem æquo animo toleremus. Hinc & qui libros parant, & qui typis mandant, ita ſibi orationes cavent, ita omnes pæne ominoſas putant, ut non modo oblatas rejiciant, ſed (quod alicubi contigit)

git) ne sibi offerantur, propositis publice monitis, mature diligenterque provideant. Quod si quis ea patientia et humanitate est, ut donari sibi aliquam sinat, non ea conditione accipit, ut artificio distincta sit, non ut electis verbis gravibusque sententiis composita, non ut aequaliter constanterque ingrediens, et in omnia genera prudenter fusa; sed ut variarum rerum eruditione exaggerata ab orationis forma quam longissime discedat, et quaedam quasi disputatio talia quaerenti saeculo videatur. Quasi vero domina illa fori, domina curiae eloquentia, ceterarum facultatum apud Graecos Latinosque facile princeps, nugatorium aliquid sit; nec diutius in re litteraria ferri debeat, nisi suam illam verborum copiam splendoremque abjiciat, et in aliam quamdam facultatem evadat. Audivi ego homines, audivi, qui totum eloquendi studium contemnerent; nosque pro sua quadam bonitate monerent, ne miseros adolescentes tantopere de verbis sollicitos redderemus. Id me potissimum movit, ut

ela-

elocutionis caussam susciperem; & quantum fieri per me posset, ostenderem, nihil tam esse ejus ætatis proprium, quæ Rhetoricis vacat, quam diligens ac diuturnum verborum studium. Itaque primum artem ipsam, tum eorum naturam considero, quorum mihi studia commendantur; unde partes existunt orationis duæ. Atque in prima quidem elocutionem potissimam esse oratoris virtutem ex nomine ipso confirmo; deinde ex Cæsaris, Ciceronis, & Quintiliani auctoritate; tum quod sola sine inventione satis bonum oratorem faciat, inventio sine illa non faciat; postea quod eloquentiam ab aliis facultatibus distinguat; deinde quod oratorum genera inter se diversa constituat; postremo quod faciat de parvis magna, de magnis parva, in quo totam esse eloquentiæ vim Isocrates existimavit. In altera vero parte ita urgeo, quod institui, ut nihil magis adolescentiæ convenire, quam verborum studium, nihil verborum studio convenire magis, quam adolescentiam contendam. Itaque per quamdam

ὑποτύπωσιν ejus ætatis vitia subjicio, quæ, verborum cura primis annis omissa, ad dicendum accedit; multisque confirmo, perfectum oratorem esse nullum, nisi qui studiorum suorum tempora ab ipsa pueritia recte distribuit, et ætati cuique propria mature assignavit. Hæc ii si legent, quos maxime optamus, desinent, ut spero, aliquando illorum calamitatem dolere, quos in hoc studio ferme uno diu multumque occupatos detinemus. Quod si non desinent, pergam nihilominus incudem hanc validissime tundere: neque enim mihi caussam, sed vires ad eorum animos expugnandos defuisse putabo.

AD

AD PHILOSOPHIAM

Oratio IV.

Nulla est adolescentibus tradenda Philosophia, nisi historica.

Uod eos fecisse puto, qui primum Abylam & Calpen prætervecti, nova ingredi maria, novasque regiones quærere ausi sunt, ut multis subinde difficultatibus impediti, aliisque ex aliis periculis territi suam ipsi levitatem audaciamque incusarent; id ego hodierna luce facio, qui ex minoribus facultatibus longo mihi usu familiarissimis, tamquam ex patrio littore solvens, Oceanum ipsum tentare cœpi, & Philosophicæ provinciæ velificari. Aliud est enim de oratiunculæ partibus, ac de naturæ principiis disputare; aliud syllabas metiri, atque orbem terrarum; aliud denique rerum nomina, ac res ipsas, quæ cælo terraque continentur, ad multorum institutionem definire, dividere, illustrare. Nullus hic verborum globulis locus, nullus translationibus, nullus antithetis; exulat elegantia, jacet amplificatio, artificium omne figuræque frigent; quibus juventuti nostræ

ali-

aliquando imposuimus, & in dicendo esse aliquid visi sumus. Quamquam sit hoc difficile multis, qui se Rhetorico ludo conclusos existimant, umbræque illius terminis tota vita circumscriptos; mihi vero non debet esse arduum, nec inusitatum, qui ab ipsa adolescentia ex loci hujus institutis in omnes disciplinas excurri, qui Philosophiam ipsam triennium professus sum, qui demum ita in oratoria facultate constiti, ut non eam Quintiliani præceptis definiri putarem, sed infinita quadam artium ac disciplinarum cognitione comprehendi, quibus pro re nata (quantum quidem popularis artis natura patitur) in foro, in curia, in judiciis uteretur. Accedit, quod ex omnibus disciplinis nulla est tam eloquentiæ conjuncta, quam Philosophia, quæ ne distincta quidem ante Socratem fuit; & cum per illum distincta est, pristinæ tamen communionis memoriam adeo retinuit, ut consecutis inde temporibus Philosophi præstantissimi nimiæ contemplationis laborem, scholæque severitatem dicendi exercitatione temperare consueverint; & oratores eloquentissimi a fori curiæque tempestate in Philosophicas litteras tamquam in portum aliquem se se recipere. Verum, utcumque est, juvat fidem solvere tribus ab hinc annis vobis obstrictam, & id, quod sentio de hujus facultatis studiis, non ex officio solum, sed ex more quodam meo, mihique insita dicendi libertate sine ulla tre-

Cic. de Orat. l. 3. c. 19. & Quin. til. l. 1. procæ.

trepidatione patefacere. Ego equidem, Auditores, & ab aliis sæpe quæsivi, & mecum ipse reputavi, quid caussæ esset, quod cum adolescentes in Philosophicis scholis diutissime teneantur, nihil tamen inde nisi præjudicia quædam plerumque colligant, quibus quasi superstitione adstricti ne fieri umquam Philosophi possint, impediantur: cumque & ejus ætatis imbecillitatem, & scientiæ naturam, & communem docendi rationem attente considerassem, in eam denique opinionem veni, ut existimem, constanterque defendam, nullam Philosophiam, seu veterem sive novam, adolescentibus tradendam esse, nisi historicam. Historicam porro cum dico Philosophiam, disserendi studium prorsus excludo, & grandia illa Academicorum, Peripateticorum, Democriticorum nomina adolescentibus adimo, quæ consequi tam mature nequeunt, nec vero umquam consequentur, si immature affectabunt. Hoc ut ostendam, multa mihi de tota ratione Philosophiæ, multa de adolescentum ingeniis, nonnulla etiam de magistris dicenda erunt; in quibus non vereor, ut æquissimos hujus civitatis Professores ne levissime quidem offendam, quos extra omnem ingenii aleam multis in rebus perspecta sapientia, ordinis dignitas, fortuna loci, & quod longe maximi momenti est, Principis judicium constituit. Non eadem est ratio privatæ, publicæque scholæ; quæque nos in hac umbra nostra an-

gustis-

gustissimis definita regionibus vel probanda, vel saltem ferenda ducimus, ea si in tantam illam lucem hominumque conspectum afferantur, vel nimis exigua sunt, vel etiam fortasse inepta. Imo ne nostris quidem ita dico, ut statim majorum instituta mutari velim, novamque iniri philosophandi rationem: quippe mihi ipse imperavi, nova multa, si fieri per me possit, excogitare, sed paucissima facere.

Scholarum fere omnium consuetudine receptum est, ut Rhetoricis studiis Philosophica statim succedant, quod hæc omnibus disciplinis communia sint, viamque ad contemplandum, & intelligendum patefaciant. Sive enim Medicus esse velis, sive Theologus, sive Jurisperitus, sive demum ad poesim, aut eloquentiam redire, facem veluti quamdam facultatibus ceteris præfert Philosophia, illis se omnibus inserit, magnamque sui partem pro cujusque necessitate liberalissime suppeditat. Sed cum philosophandi rationes multæ sint, maximeque diversæ, nulla est earum tam diligenter colenda, si fructum quærimus institutionis, quam quæ latissime patet, & ad quamlibet disciplinam contendentibus auxilia plurima ferre potest. In quo si Philosophos ipsos consulamus, hanc sibi quisque laudem magnis clamoribus sumet atque arrogabit; sin autem ratione agamus, facile reperiemus, non vetus philosophandi genus, aut novum, non Academicum, non Stoicum,

non

non Peripateticum tot tantisque rebus sufficere; sed unum illud, quod omnia cum veterum, tum recentium Philosophorum dogmata, sine ullo partium studio descripta & exposita complectatur. Si enim Theologis Aristoteles potissimum & Plato, si Pythagoras Mathematicis, si Moralibus Socrates, si Solon & Lycurgus Jurisperitis, si Medicis utiles illi sunt, qui non tam contemplando, quam experiundo philosophantur, ad omnes istorum libros adolescentes ducendi sunt, omniumque doctrinis instituendi, ut quocumque tandem sive necessitate, sive consilio, sive etiam casu aliquo deferantur, munitissimi accedant. Neque vero hoc tam est infinitum, quam sibi aliqui fortasse fingunt. Ita me Superi ament, ut multo plus operæ ac laboris insumunt, qui uni se Philosopho dediderunt, ejusque cogitata omnia per ambages æternasque lites proposita addiscunt, quam qui Philosophorum omnium opiniones simplici narratione conclusas memoriæ mandant. Ut enim principem totius Philosophiæ locum attingamus, nonne facilius est naturæ principia, quæcunque sunt pro sectarum varietate inventa, litterisque tradita, in medium afferre, & sine ullis controversiis explicare, quam se totum ad unius hominis auctoritatem conferre, cujus dicta innumeris quæstionibus enucleanda sint, argumentis munienda, privatis publicisque experimentis propugnanda? Memini ego,

memini, quam multis non diebus, sed mensibus, quantoque cum tædio ingentia illa volumina aliquando volutarem, in quibus de Aristotelica materia, de forma, de privatione tantopere disputatur, nihilque demum percipitur, nisi hominis unius sententia, acuta certe quidem & Aristotele digna, sed immensis difficultatibus involuta, anceps, ambigua, & antiquis oraculis pæne similis. Animadverti sæpenumero, quam totum illud scrutandæ naturæ genus auditoribus identidem oscitantibus displiceret, cum magno verborum apparatu, magnaque animi contentione quærerem, *utrum privatio esset aliquid; utrum cum materia & forma componeret totum; utrum totum ipsum a suis partibus simul sumtis distingueretur; utrum materia potentia esset; utrum sola posset existere; utrum nihil, an non ens appellari deberet*; & id genus alia alio tempore, & aliis hominibus fortasse pulchra. Sed hæc cum more facerem institutoque majorum, nec aliter facere vellem, quam juberer; id tamen inde usque decrevi, siquando mihi dicendi publice copia daretur, totum hoc, quidquid est operæ, improbare, & historicum quoddam philosophandi genus proponere, quod varietate rerum & facilitate juventutem alliceret, & sine satietate detineret. Quanto enim est ad docendum liberalius, & ad discendum expeditius, si dicas, res omnes apud Pythagoreos materia numerisque constare, hoc est materia certo partium numero compacta;

pacta; materia & ideis apud Platonicos, hoc est materia per varias divinæ mentis ideas varie disposita; apud Peripateticos materia & forma, hoc est materia per suas formas absoluta & perfecta, & in certis rerum generibus collocata? Quod si addas infinitum Xenophanis & Melissi, chaos Empedoclis & Anaxagoræ, plenum & inane Democriti, frigidum & calidum Parmenidis, terram Hesiodi, aquam Thaletis, aerem Anaximenis, ignem Heracliti, tantumque in singulis immoreris, quantum satis est ad explicationem, jam id effecisti in parte totius Philosophiæ difficillima & implicatissima, quod omnes debeat adolescentes non dicam ingenuos, & ad studia natos, sed etiam bonarum artium osores mirifice delectare. Ex quo etiam fieri potest, ut illi ipsi, qui consuetudine potius, aut otio quodam, quam philosophandi cupiditate Philosophos audiunt, multiplici hac & expedita cognitione pellecti, aliarum rerum cogitationem deponant, & in hoc studio perpetuo consistant. Quamquam quis est unus ita philosophandi cupidus, & ad has præsertim Dialecticorum ambages, unde gravissimæ facultatis initia ducuntur, ita factus, ut eas statim avidissime arripiat, & sine ullo magistri artificio persequatur? Omnes ferme adolescentes, quicumque ingenio aliquo & industria valent (tardis enim & inertibus æque omnia solent esse molesta & impervia) omnes, inquam, istiusmodi adole-

ſcentes a ſuaviſſimo muſarum amplexu inviti divelluntur, ut ad ſeveriſſimos homines Zenonem & Ariſtotelem adducantur; nec mihi adhuc inventus eſt ullus, quin ipſo in limine valde palluerit, tamquam ab amœniſſimis hortis in vepres & dumeta compulſus. Quod ſiqua ratio eſt terroris hujus vel tollendi prorſus, vel minuendi, ut certe non deerit differendi libidinem coercenti, quid eſt cur nolimus auditoribus hilaritatem, & ſcholis frequentiam comparare? Sed hactenus de illis, quorum vitæ ratio dubia eſt, necdum quo tendant, certo conſilio conſtituerunt. Agedum ad illos veniamus, qui politiorum litterarum cupidiſſimi, eo curas omnes ac ſtudia referunt: neque enim omnes tam brevi oratione complecti poſſumus, neque tamen illos omittere debemus, quorum ipſi laudem & gloriam ſequimur, tametſi non aſſequamur. Jam porro cum litterarum & eruditionis nomine veterum ſcriptorum interpretatio præter cetera contineatur, tantumque pateat provincia hæc (nequid ſupra hominis vires ab homine poſtulemus) quantum Græcæ Romanæque litteræ; uter de ſe plura præſtare poterit, & magnam illam eruditi perſonam ſuſtinere, iſne, qui totus ſit Ariſtotelicus, vel Platonicus, vel Democriticus, an vero ille, qui Ariſtotelis, qui Democriti, qui Platonis, qui denique Philoſophorum omnium, quicumque in aliquo numero ſunt, & familiam aliquam ducunt, opiniones teneat,

neat, alias ab aliis distinguat, & ad auctorem quamque suum, ubicumque invenerit, referre possit? Primus quidem ad pugnandum paratior erit, & siquid incidet ex schola sua, Philosophus etiam judicabitur valde bonus; sed ubi se alia ex aliis scholis petita pro Scriptorum varietate offerent, in plerisque deficiet, sibique dissimillimus, nec Philosophus esse videbitur, nec eruditus. Alter vero ad philosophandum nullo certo genere acer, sed in omnibus tamen diligenter instructus, perpetua quadam, sibique consentiente doctrina in omni antiquitate versabitur, & quidquid occurret ex Philosophia, cujuscumque tandem sit ætatis, cujuscumque sectæ, cujuscumque hominis, ita pertractabit, ut id potissimum profiteri videatur, nec tamen ad loquacitatem & contentionem profiteri. Vix dici potest, in poetarum præsertim interpretatione quam multa requirantur ex omni Philosophica historia depromta. Stoici quidam sunt, nonnulli Epicurei, plures Socratici; sed neque Academici desunt, neque Peripatetici, neque Pythagorei, & in uno sæpe carmine multorum Philosophorum placita conjunguntur. Accedat huc aliquis ex illis, qui tantopere sibi placent, quod sectæ alicujus nomine censeantur: hærebit identidem, dubitabit, hallucinabitur, modo librarium negligentiæ, modo Poetam obscuritatis postulabit, & ipsa illa, quæ recte dicet, timide, cunctanter, ambigue,

quasique divinando dicet. Ex hac totius Philosophicæ eruditionis ignoratione magna quædam Criticis scribendi seges exorta est, qui Homerum præsertim tamquam ineptum fabularum auctorem condemnarunt, quod multiplicis sapientiæ semina, ex vetusta Ægyptiorum ac Phœnicum disciplina collecta, fabulisque conclusa non intelligerent. At enim paucis loquimur; nec tanti est in litteraria Rep. Grammaticorum & Rhetorum ordo, ut statim Philosophicæ institutiones ejus caussa mutandæ sint. Non omnia brevissimo tempore afferri possunt, ut ante dixi: verumtamen si numero agenda res est, non eruditos modo, sed universam hominum societatem complectar, quibus ad honeste colloquendum, seque mutuis sermonibus oblectandum tanto magis studium hoc nostrum plurima cognitione diffusum prodesse ostendam, quanto pulchrius est multis in rebus versari dicendo posse, quam eodem semper vestigio hærere, eademque recoquere. Etenim si humanæ vitæ conjunctio nulla re magis, quam honesta quadam & jucunda sermonis communione alitur, quid est quod hominum consuetudines & familiaritates magis ornare possit, quam collecta hæc ex omni Philosophiæ genere, de quacumque re, quæ in disceptationem cadat, dicendi copia & prudentia? Etsi autem non omnis de rebus Philosophicis controversia est, nulla tamen ceterarum faculta-

tum

tum tam ipsa per se constat, quin ad veteres Philosophos, unde omnis profluxit cujuscumque generis scientia, aliquo modo referatur; ut qui se hac in parte munierit, nullum doctissimorum hominum sermonem, nullam disputationem reformidet. Itaque si quis est, quem potissimum velim Philosophica historia ad elegantiorem vitæ usum erudiri, ii certe sunt, a quibus nobilitas generis, & fortunarum copia nihilo plus scientiæ postulat, quam quantum ad honestas amicitias conciliandas, & probe colendas politissimis moribus satis sit. Nihil enim in amicitia potest esse insuavius, quam intemperantia illa subtilius disputandi, & quæsita alternis pæne verbis in uno aliquo genere scientiæ opinio: quo tamen morbo omnino carere nequeunt homines isti molestissimi, qui non multiplicem, sed magnam eximiamque cognitionem e scholis haustam profitentur. Fac enim illos sibi videri Peripateticos (magnum sane nomen, & antiquæ gloriæ fama verendum, ac pæne sacrum, si loco & tempore usurpetur; ridiculum, si ad ostentationem obtrudatur) fac, inquam, eorum aliquem Peripateticum sibi videri: nullum jam licet inferre sermonem, quin eodem recidatur. Græcorum Remp. attingis? Græcorum, inquit, Aristoteles sapientissimus fuit. Macedonas appellas? Magnum, inquit, Alexandrum instituit Aristoteles. De Rhetore aliquo mentio

eſt? At ille, Rhetorica præcepta Ariſtoteles optime ſcripſit. Ad Philoſophum tranſis? Hic vero magna voce clamat, Philoſophorum princeps eſt Ariſtoteles. Nihil denique nec infra Lunam, neque ſupra nominabis, quin ad Ariſtotelem & Ariſtotelicos libros, velis nolis, citiſſime deducaris. Nimirum nihil præterea novit. Quare nobiliſſimi adoleſcentes, qui ad unam communis vitæ elegantiam, civilemque convictum inſtituuntur, ne quando per hæc, aut ſimilia ridiculi fiant, non tam ut multum diſcant, curare debent, quam ut multa. Ergo, inquiet aliquis, adoleſcentes illi, qui Philoſophi futuri ſunt, totiuſque gloriæ, aut etiam vitæ ſpem in hoc ſtudio collocarunt, certis ſe claudere finibus debent, parteſque illas mature eligere, quas deinde ſine ulla aberratione ſequantur. Equidem non diſſiteor, in re ceteroquin valde plana id unum eſſe ſcopuloſum atque difficile, quod hiſtorica Philoſophia ſatis ornare videatur ad alia pergentes, non ſatis munire philoſophantes. Videte, Auditores, quam nihil diſſimulem: ſed ſimul illud pro veſtra ſapientia cogitate, quam nihil meæ cauſſæ diffidam, qui locum maxime lubricum extrema oratione perſequor, & quod ex arte declinare debueram, vel leviter attingere, id totum explico, veſtriſque cogitationibus ac prope oculis, quantum quantum eſt, ingenue ſubjicio. Age igitur, habete quid ſentiam. Mitto, quanto

to illi ornamento sit, qui se Philosophum putat, omnium Philosophorum historiam a primo illo inventore Thalete (quantum quidem antiquissimarum rerum memoria concedit) distincte cognoscere; quæ singulæ sectæ fuerint, quando inventæ, quomodo propagatæ, quamdiu cultæ, qua ratione sublatæ: mitto; quam sit etiam necessarium proponenti sua in eodem genere aliena non ignorare. Hoc unum dico, quod maximam vim apud homines sapientissimos habere debet, qui velit ex multis philosophandi rationibus unam eligere, eum temere prorsus facere, nisi omnes sibi ante oculos ponat, accurate perpendat, mature, prudenterque dijudicet. Nisi forte, quod accidit Chærephonti, ut oraculi voce ad Stoicos mitteretur, id sibi quisque promittit, mactatisque hostiis in ipso Philosophiæ limine, de secta eligenda Apollinem sciscitatur. Zeuxin ferunt Heracleoten, cum pulcherrimæ mulieris simulacrum ex Crotoniatis virginibus effingere jussus esset; cumque in palæstram ductus mira dignitate pueros vidisset, ex quorum sororibus formosissimas conjiciendo deligeret, non prius tamen delectum habere voluisse, quam virgines ipsæ unum in locum publico consilio conductæ essent, & suismet oculis singularum formam aspexisset ac judicasset. Quod si nos parem in re multo gravissima diligentiam adhiberemus, profecto non committeremus, ut adolescentes nostri Philosophi casu fie-

Luc. de sect.

Cic. de Inv. l. 2. c. 1.

ſu fierent, & unam aliquam ſectam ſuſpicando amplecterentur, contra ceteras propugnandam, quas illis non ratio, ſed impetus & inſcitia reddit inviſas. Nihil enim tam ridiculum dici poteſt, quam quod iſti reſpondere ſolent, quoties interrogantur, quemadmodum Hermotimus a Luciano, quonam certo conſilio ducti eam præter cæteras viam inierint, quam ſequuntur; eumque ſibi ducem elegerint, cujus præceptionibus irretiti, reliquos omnes nulla re ſibi niſi nomine cognitos contemnunt, irrident, & falſi crimine, indicta cauſſa, condemnant. Ecce autem præjudicia illa, quibus homines ab ipſa adoleſcentia occupatiſſimi ad philoſophandum accedunt, & rationi, & ſenſibus ipſis fidem potius negare parati, quam ſuſceptas partes umquam deſerere, & aliena probare. Utinam vero hæc ut multi damnant in publicis privatiſque ſcholis, ita tollere conarentur. Sed nimirum facilius eſt recte dicere, quam recte facere. Cur enim qui maxime poſſunt, non tamen occurrunt morbo huic? Quin ita adoleſcentum ſtudia regunt, ut quoniam ætas illa ad recipiendum aptiſſima eſt, nec Platonem Deum eſſe ſibi perſuadeant, nec Ariſtotelem, neque Democritum, ſed omnes omnium opiniones percurrant, tamdiuque retineant, donec ipſi per ſe, confirmata jam ætate, ſingulas ſingulis conferre poſſint, libereque rejicere, libereque probare? Sunt illi quidem pro ſuo quiſ-

de ſect.

que ingenio valde præstantes, & ea fama digni, quam sibi multorum sæculorum consensu pepererunt, sed nihil profecto est aut a natura, aut ab arte simplici in genere omnino perfectum, maximeque curare debemus, ne cujus doctrina tenellis mentibus altissime consignata ita illas assiduo usu, & quadam, ut ita dicam, familiaritate capiat, ut vitia quoque libenter suscipiant, aliorumque præclare inventis pertinacissime præponant: quod quidem tantum abest a recta veritatis inquirendæ ratione, nihil ut magis veritati possit esse contrarium. Ex quo Philosophi esse cœperunt, satis superque compertum est, convelli præjudicia non posse. Quin ergo curamus, ne fiant? Quin scholas ea prudentia moderamur, ut odio & amore vacui exeant adolescentes; ipsique per se libere, cum primum potuerint, philosophentur? Nam illud quid attinet refutare, quod hæc mihi proponenti quispiam fortasse reponet; nimis jam esse Philosophorum, nihilque pro tanta copia laborandum, nisi ut sapientissimum mature eligamus, a quo uno quidquid est in ceteris boni, & ipsum per se facillime cognoscamus? Apagesis. Annon enim hoc ipsum sapientissimi hominis est statuere, quis sit sapientissimus? Fac porro statuas. Ex veteribusne aliquem, an ex nostris? Si ex veteribus, Platonis ideæ offendunt Aristotelicos, Aristotelis forma non placet Democriticis, infinitæ Democriti atomi non

pro-

probantur Pythagoreis, Pythagoræ monas displicet fere omnibus; tantaque se mutuo contentione petunt, ut alius alii non minus quidem sapere, sed plane desipere videatur. Si ex nostris, quis ita ingenii doctrinæque fama omnium hominum suffragium tulit, ut eum sapientissimæ antiquitati, totique Scriptorum ordini sine injuria præponas? Difficile est enim abstinere risus, quoties boni viri ludum aperiunt, magnisque promissis ante denunciant, se non Platonicos esse, non Aristotelicos, non Gassendicos, non Cartesianos; esse in veteribus, esse in novis quod sibi displiceat, esse etiam in utrisque quod placeat; nemini se auctoratos fore, sed ex omnibus optima colligendo, suisque miscendo liberum philosophandi genus ingenti cura & meditatione quæsitum allaturos. Euge, belle, pulchre, tibi Musisque gratulor. Accedant adolescentes, audiant, excipiant, in codicem referant: nihil est editum post homines natos æque divinum; exscribere oportet. Ac mihi quidem ita videtur, nihil esse adolescenti periculosius, quam hujusmodi homines ab initio offendere, qui non vident, quandoquidem certum Philosophiæ genus tradendum putant, satius esse unum aliquod ex illis tradere, quæ probatissima sunt, & auctoris fama commendata, quam suo de nomine Philosophos facere, & cito dediscenda venditare. Sed ego hæc adolescentibus persuadere fortasse potero, magistris persua-

dere

dere non potero, qui nullam se laudem referre clamant, si nihil de suo, nisi vocem in scholam afferant. Hoc scilicet eorum vitium est, ut velint non ad discipulorum utilitatem, sed ad ingenii ostentationem docere, nec tam esse magistri, quam videri Philosophi. Sed heus tu, si ratio hæc qualiscumque Philosophiæ illis utilis est, quorum caussa laboras, quid est, cur gloriam aliunde quæras? Satis laudis retulisti, si officio satisfecisti. Præterquamquod itane sentis ex animo, hanc docendi rationem carere laude? Ergo laude carent Theologi hujus ætatis præstantissimi, qui subtilissimas quæstiones ad exercendum ingenium excogitatas longissime ablegarunt, totamque gravissimam scientiam Scripturæ præceptionibus, Sanctorum Patrum dictis, & Conciliorum decretis concluserunt. Jam isti omnes, qui non sua, sed aliena fideliter referunt, Theologi nomine indigni sunt: inveniant oportet, excogitent, comminiscantur, tum vero sapere videbuntur. Sed alias erit de Theologis sermo: ad Philosophos redeamus, quos ego ab inveniendo non revoco, siquidem possint, sed rogo obtestorque, ut aliam quandam docendi, aliam contemplandi exercitationem esse constituant. Non est Philosophi narratorem agere: at est præceptoris. Historia Philosophica non est Philosophia: at neque possunt adolescentes, neque tam cito cupiunt esse Philosophi. Sed quænam istorum est, Dii immor-

mortales, Philoſophia? Annon humanæ mentis vires cognoſcere pro varia corporis conformatione ſingulis ætatibus varias, pars quædam eſt, nec ſane parva Philoſophiæ? Nunc illi quidem ſatis cognoſcere videntur, quid tradere poſſint; non ſatis tamen, quid illi capere, quibus tradunt. Si enim pro illa, quam ſibi arrogant, naturæ cognitione reputarent, eam cerebri partem, qua hominis animus ad ingenii, memoriæque munia, quamdiu corpori conjunctus eſt, neceſſario utitur, ita in adoleſcentibus conformatam eſſe, ut ſua quadam mollitie facile excipiat quidquid injicitur, ea tamen ipſa mollitie impediatur, ne ſpiritus ad intelligendum facile expediat & moderetur, non ſane erubeſcerent, ætati illi conſentanea narrando potius, quam diſſerendo conſignare. Atqui dum ſua crepant, dum eadem perpetuo dicunt, repetunt, confirmant, inſinuant, non id aſſequuntur, ut auditores minime apti repente Philoſophi prodeant, ſed ut ejus doctrinæ, quæcumque eſt, præjudiciis occupatiſſimi, ac veluti ſacramento rogati, nullam præterea pati poſſint Philoſophiam. Quam vero indecorum eſt, quam incongruum, quam a tota ſcientiæ natura alienum, adoleſcentem hominem de rebus abditiſſimis judicare, decernere, affirmare, & ut ejus ætatis eſt, tanto magis clamore & audacia, quanto minus ratione poteſt, ſuſceptas partes propugnare? Non ego cum

juve-

juventute tam dure agam, ut eam per multos annos Pythagorico more silere jubeam, nihilque respondere umquam, nihil interrogare; verumtamen si Philosophica eruditione contenta sit, nec sapientiam immature affectare videbitur, & in eo tamen valere, cujus præsidio perfectam absolutamque sapientiam comparare aliquando possit. Nam quod ipsa per se intempestive commentari velit, & sine prudentia garrire, iccirco factum est, ut nobilissima disciplina, non hominum ingeniis parta, sed ut Plato existimavit, Deorum munere nobis concessa, incredibili invidia laboret, nihilque jam de rerum natura tam poeticum fingi posse videatur, quod non ab aliquo fingatur Philosophorum. Hinc modo cum horologiorum inconstantia, modo cum ægrotorum somniis, modo cum andabatarum pugnis a sapientissimis scriptoribus comparata: hinc senatusconsulto a Romanis expulsa, & ad suos Græculos redire jussa: hinc denique a Græcis ipsis simulandi ars sæpe dicta, cujus fama & auctoritas non ipsa dignitate rei, sed singulari habitu, & contemtu ceterorum sustineretur. Quemadmodum enim summi in Repub. Magistratus si vulgari cœperint, & cuilibet ætati mandari, splendorem & auctoritatem amittunt; unde fit ut habitus ipse, & antiqua potestatis insignia ad mores degeneres accommodata irrideantur; ita philosophica studia maximarum tractatione rerum

pæne

pæne divina, poſtquam in medio poſita ſunt, & cuique ſine delectu communicata, in contemtum abiere, palliumque ipſum priſtinæ majeſtatis inſigne ad irriſionem traductum eſt. Ago igitur cauſſam veſtram, ſapientiſſimi viri, cum dico, non eſſe adoleſcentibus dandum, ut ipſi per ſe, cum paullum aliquid in ſchola ſederint, ſtatim philoſophentur. Cum enim præſtare nequeant, quod conantur, tanto nomini injuriam faciunt, & numerum quidem augent, ſi Diis placet, Philoſophorum, ſed pretium imminuunt. Ago etiam veſtram, Adoleſcentes ſtudioſiſſimi, quos cum videam in rerum difficillimarum tractatione magno cum labore fluctuare, ex illo velut Euripo in tranquillum pacatumque mare deduco, ubi & facilitas navigandi jucunditatem pariat, & opportunitas laudem, & modus utilitatem. Ago denique cauſſam tuam, Princeps Eminentiſſime, qui cum velis, & identidem jubeas, juventutem hanc ad morum & litterarum inſtitutionem tibi concreditam, non garrulam in diſſerendo eſſe, non acerbam, non pugnacem, genus hoc noſtrum adſciſcere potes Philoſophiæ, quod nullam ſententiæ dictionem habet, ſed ſolis narrationibus continetur.

Edita

Edita est Patavii an. 1716. deinde alibi, addita hac Auctoris Epistola

AD LECTOREM.

Eteres philosophandi institutiones, si numero censeantur, tam multæ sunt, ut omnibus cognoscendis ne illius quidem anni sufficere videantur, qui tres hominum ætates vixit; sin autem re, ita partim antiquitate obrutæ periere, partim vero similia continent, ut uno nec immodico volumine Thomas Stanlejus universas comprehenderit. Nihil ergo conficiunt, qui Jonicam sectam, Italicam, Eleaticam, Epicuream, Cyrenaicam, Eliacam, Megaricam, Academicam, Peripateticam, Cynicam, Stoicam, Pyrrhoniam, Potamonicam nobis commemorant; quasi vero immensum aliquod onus oratione hac adolescentibus imponamus, quod viros senesque opprimere possit. Hoc præmonere idcirco volui, ne quis lemmate

 ipso,

ipso, quemadmodum sæpe accidit, a legendo deterreatur; putetque a nobis ea proponi, quæ certis firmisque argumentis non solum non probentur, sed omnino probari non possint. Et vero cum de re hac sermonem apud amicos intulissem, dixissemque videri mihi multis de caussis, non Philosophiam, sed historiam philosophicam adolescentibus tradendam esse, primum quidem lapides loqui visus sum, tum id pervici, ut de illis adolescentibus concederent, qui nollent tota vita philosophari; sed ut ambas manus darent, mihique in universum assentirentur, id vero nec exprimere potui, nec ut exprimerem, pro illo, qui in familiaritatibus servari debet disputandi modus, pertinaciter laboravi. Nunc vero tanquam in aciem ductus, nervis omnibus viribusque contendo, primum quidem adolescentibus, quorum vitæ ratio adhuc incerta est, deinde illis, qui Græcam Latinamque eruditionem unice spectant, tum illis, qui ad generis commendationem vitæque elegantiam bo-

nis

nis artibus informantur , postremo illis , qui se totos philosophicis studiis dediderunt , per sectas omnes excurrendum esse , nihilque præter historiam ex tam longo itinere colligendum. Quid opus est pluribus? Oratoriam scriptionem affero ; nec tam me , quod ostendo , persuasisse juvabit , quam ad persuadendum non inepte dixisse. Vale.

AD THEOLOGIAM

Oratio V.

Theologus nemo dici potest, nisi probus vir.

Am primo illo, quod mihi superiore anno ad altiores disciplinas progredienti a Philosophis injiciebatur, periculo defunctus, ad ipsum denique Sapientiæ fastigium ascendo, & in gravissima Theologorum corona, quod bene vertat, alacris erectusque consido. Quo in loco mihi quidem honestissimo, & a prima adolescentia multis laboribus multaque industria quæsito, una me res sollicitum habet, quæ multorum sermone contrita veluti proverbium circumfertur, magnos Theologos nihil credere, & quod inde consequitur, sine Superum metu, ac sine ulla immortalitatis cogitatione suis legibus vivere. Sive autem id ipsorum levitate percrebuit, quorum plurimi antiquitatis oppugnatione singularis reconditæque doctrinæ famam quærunt; sive etiam superbia, quod aliqui revera nihil credant, nisi quod ipsi ingeniolis suis longe minimis consequi possunt; sive demum

mum insana quorumdam improbitate, ac ferme desperatione, qui eam sibi necessitatem vitiorum suorum legibus impositam putant, ut ne Deum quidem esse concedant, nisi forte cæcum & otiosum; id ejusmodi est, ut magna animi provisione caveri debeat, & a nobis, nostrisque adolescentibus tamquam triste aliquid, ac detestabile averruncari. Quamobrem in ipso statim Theologiæ limine, pro eo, quod suscepi, monendæ juventutis officio, huc accedentibus edico, non solum ne exiguum ingenium afferant, quod est a natura impedimentum nulla fortasse industria nulloque artificio superandum, sed quod in cujusque potestate est, ne mores afferant liberos plusquam satis, & ad vivendi licentiam solutiores. Neque vero putetis, Auditores, me fines illos, quos mihi ipse circumdedi, sine caussa perrumpere, & in eorum provinciam excurrere, qui cum vitiis & cupiditatibus bella gerunt: sed cum ita mihi videatur, mores & ingenium in hoc studii genere conjunctissima esse, & alterum ab altero mirifice adjuvari, id ipsum publice expono; & quantum quidem per me licet non mediocris jam usus, sed minimæ facultatis hominem, ostendo, Theologum neminem dici posse, nisi probum virum. Quod si iis persuadere potero, quorum mihi studia commissa sunt, ipsi se ab obtrectatoribus aliquando defendent, & nobilissimæ disciplinæ gloriam per has insidias petitam justo sacramento vindicabunt.

 Pri-

Priusquam vero rem ipsam aggredior, peto a vobis hanc veniam, Auditores, ut de me, quod sæpe desideravi, pauca dicam: nam & brevissime faciam, & ea moderatione, ut omnes intelligant, me quidem non de me ipso laborare, sed de hujus dignitate loci, quem quoniam Principis sapientissimi judicio tenere cœpi, fortissime constantissimeque in omni vita defendam. Audivi, nostrum hoc dicendi genus planum & æquabile non satis implere capacissimas quorumdam aures, qui sales identidem facetiarum, & exaggeratam multarum rerum eruditionem non tacita voluntate requirunt. Et ad primum quod attinet, utrum sit aliquis in nobis urbanitatis lepos opportune adhibitus, cujusmodi fuit in illis, quos nobis ad imitandum proponimus, nec ipse judicare possum, nec si possim, dicere ausim; dicacitatis quidem certe & comicæ cavillationis est admodum nihil. Ut enim lenissimum mihi ingenium natura largita est, ita neque voci, neque oculis, neque fronti addidit scurrile aliquid, cujus auxilio ad hanc eximiam laudem dicendo contenderem. Nihil vero minus est, quod arte comparari possit, quam ratio jocandi, & mimica quædam ad movendum risum pronunciatio: ac siqui comparare conati sunt, cum essent suopte ingenio vultuque ad seria compositi, stomachum & indignationem commoverunt. Quamquam si me & natura ad istorum voluntatem conformasset,

ſet, & tempus ita poſtularet, ipſi vos mihi gravitate veſtra incredibilem verecundiam offunderetis, nec tam me voces quædam adoleſcentum levitatis indices ad audendum excitarent, quam mehercule primi hujus & alterius ſubſellii conſpectus modeſtiæ moneret. At enim neque eruditi ſumus. Si, quod iſti faciunt, eruditio eſt, ſexcenta Scriptorum nomina uno ſpiritu recitare, fateor equidem neque eſſe me, neque futurum umquam eruditum; non quod bibliothecis caream, unde talia ſumuntur, ſed quod longe diverſum eſſe ſtatuam oratoris officium, & quale demum cumque ſit, nolim in eorum poſſeſſiones irruere, qui per hæc fucum facere conſueverunt, ſeque pulchros beatoſque plebeculæ litterariæ venditare. Sin autem eruditio eſt color quidam antiquitatis, non ille quidem ex librorum titulis ſemihoræ ſpatio collectus, & in omni ſermone intemperanter fuſus, ſed ex diuturna priſcorum monumentorum tractatione comparatus, eaque parſimonia & prudentia adhibitus, ut non facere ipſe orationem, ſed ornare videatur, eſt, ſi Diis placet, ut de eruditionis laude non omnino deſperemus. Atque ut intelligatis, Auditores, quid hoc hominum ſit, qui talia poſtulant, ſcitote illos non ingenio quidem carere, ſed ſanitate. Eſt in quo laudari poſſint, ſi ſua laude contenti, aliis quoque nonnihil concedant. At vero cum ita populo perſuadere velint, ſe unos ſci-

re omnia; neque tamen id honeſta aliqua ratione conſequi poſſint, univerſam litterariam provinciam criminando perturbant, magnumque ſui judicii metum qualiacumque conantibus injiciunt. De his plus ſatis: ad rem veniamus.

Objiciunt quidam, ut ante dixi, Theologis præſtantiſſimis ἀθεότητα, omniſque, præter eam quæ a natura eſt, pietatis ac religionis contemtionem. Accuſatoribus iſtiuſmodi, qui nullorum omnino, vel paucorum vitia in omnes derivant, non eſſet mihi difficile audaciam excutere, ſiquidem vellent hoc in loco tamquam in judicio calumniam ejurare: ſed & illos abeſſe juvat, & nos ita dicere, ut nihil aliud ſpectaſſe videamur, niſi ut adoleſcentum noſtrorum mores optimis monitis præceptiſque componeremus. Veteres Socraticæ diſciplinæ Philoſophi, quorum doctrina Chriſtianis legibus caſtigata in Theologicam ſcholam adſcita eſt, non aliter ſe inter ſuos numeratum iri putabant, quam ſi ita viverent, quemadmodum docebant. Hinc magna illa rerum humanarum tolerantia, fortunæ contemtus, projectio divitiarum, mentis conſiliique conſtantia, virtuteſque reliquæ, quas in Socrate primum ipſo, deinde vero in Ariſtippo, in Cratete, in Biante, in Diogene, in Anaxarcho, ceteriſque Stoicis æquales eorum admirati ſunt, nobiſque ad exemplum tradiderunt. Neque vero aut Græca juventus in eorum ſcholas conveniſſet, aut ipſi

pru-

prudentissimæ gentis magistratus conveni-re passi essent, nisi quæ dicerent, agendo confirmassent, totiusque vitæ ratio in publicis privatisque negotiis cum illius severitate doctrinæ consensisset. Tu vero, Theologe, quid mihi de Deo ejusque legibus; quid de Superis, atque Inferis; quid de vitiis, quid de virtutibus prædicas, si ita vivis, ut nihil eorum facias, quæ nos nisi faciamus, æternos cruciatus minitaris? Jam quid restat, nisi ut putemus, te ad ingenii commendationem talia confingere; & multorum credulitate velut ad ludum faciendum abuti? Levissimum est enim, nec omnino ferendum, quod vulgo dicunt, se neque Augustini quærere gloriam, neque Thomæ, neque Bonaventuræ; illos quidem, & præterea paucos illorum similes non communi hominum conditione natos, sed tamquam cælo demissos divinarum humanarumque rerum studio incredibilem in omni virtutum genere exercitationem non sine miraculo conjunxisse. Dii boni, quid ita nugantur? Anne unquam fando auditum est, pietatem pugnare cum litteris, aut opus esse portentis, ut res natura simillimæ conjungantur? Si enim mathematica siderum & planetarum contemplatio, ut septimo de Rep. libro contendit Plato, pios homines facit; si illa ipsa litterarum exercitatio, quæ poeticis fabulis continetur, tamen plurimas habet ad vitæ institutionem opportunitates, ut elegantissima oratione πρὸς

τὰς

τὶς ἡμῖν D. Basilius ostendit; quid est, quod esse possit in Theologicis studiis ad probitatem impedimento, nisi forte illis, qui stomacho laborant, optimosque cibos in pessimum succum convertunt? Neque tamen postulo, ut insignia illa sapientiæ ac bonitatis exempla, ne singula quidem singulis ætatibus visa, Theologi nostri continuo referant, quod esset Theologicis scholis solitudinem ac vastitatem afferre: id quæro unum, quod & facillimum est, & cum hoc litterarum genere suapte natura conjunctissimum, ut æqui, ut honesti, ut moderati sint; nihilque dicant, aut faciant, quod a sacræ professione scientiæ abhorrere videatur. Cum enim omnes non parum offendere solent alterius cum altero de re tam gravi concertationes, tum nihil potest esse odiosius, quam ejusmodi cum ipso pugna, & tale aliquid, quale in histrionibus videmus, qui cum a scena discesserint, nihil sibi minus agendum putant, quam quod mimico illo habitu professi sunt. Quod si in facultatibus illis, quarum ratio & natura ad contemplandum unice refertur, totusque contemplationis fructus oblectatio est, qui ea ponit auditoribus suis, multumque commendat, a quibus ipse tamquam incertis assensionem cohibet, turpissime peccat; quanto minus ferendum erit, in Theologica disciplina, cujus pars maxima actionis gratia est, & ipsa contemplatio sempiternam beatitatem propositam habet, ea doceri, vetari, ju-

beri,

beri, quæ magister ipse, ubi descendit, ante omnes contemnat, & ad irrisionem etiam, quod ipsum aliquando contingit, animi caussa traducat? Qua in re si sibi noceret uni, pessimumque virus in ipso cohibitum, nequaquam gliscceret ad aliorum innocentiam inficiendam, nihil insuper laborarem: sed cum ille in magna quadam luce vivere credatur, & cum Superis quodammodo colloqui, multis ad improbitatem exemplo est partim omnino cæcis, partim vero malitiose cæcutientibus; quod minime audeant sine duce & auctore pudenda patrare. Præclara vero Theologi laus, sceleri ducatum præbere; constituere signa facemque improbis; intemperanter, cupide, libidinose & agere ipsum, & agentibus excusationem comparare. Nolite porro existimare, Auditores, vitium ullum in hujusmodi homine modicum esse: omnia summa sunt, perdita omnia, & ad infinitum quoddam malitiæ genus profligata. Qui enim potest rerum divinarum tractationem cum vitiorum cœno componere, & in utroque dies noctesque versari, eum necesse est stimulos omnes extudisse conscientiæ, nihilque sibi ultra vitæ terminos polliceri. Huc ubi ventum est improbitatis, cave hominem reprehendas, aut ullo modo sanare coneris: conclamatum est. Non sibi ab ignoratione, non ab incogitantia, non ab infirmitate naturæ, unde ceteri solent, excusationem quærit: non patitur hoc Theologi

logi nomen; in Superos ipsos caussam convertit; partim dubitat, partim negat, partim irridet, callidaque circuitione & anfractu eo denique recidit, ut ex diuturno divinarum rerum studio nihil se certi collegisse significet. Adde huc in familiari sermone identidem jactas de animæ immortalitate dubitationes, de sacrorum librorum sensu, de Ecclesiæ legibus, de alterius vitæ pœnis, deque iis omnibus, quorum cogitatio monere homines solet, & in officii religione continere. Ex hoc uno fonte, vel prope uno novæ in dies effluunt opiniones, quas hæreticas appellamus, unde sibi istæ Theologorum quisquiliæ sepem circumdant, caussasque prætendunt, ne temere facere videantur, quod ipsi ceteroquin minime omnium facere deberent. Ac primum quidem suis moribus obtegendis talia prætexunt, ad tempus quæsita; deinde malo quodam inconstantiæ metu propugnare conantur; denique vitiosi ingenii pertinacia, & pessima famæ libidine eo usque deveniunt, ut spargant in vulgus, privatim publiceque confirment, nec solum gratia, auctoritate, fortunis omnibus, sed capite ipso, si opus sit, per summam desperationem insaniamque tueantur. Cavete igitur per Deos immortales, Adolescentes, ne moribus incompositis huc accedatis, ubi qui non sit optimus, pessimum, esse necesse est. Nihil artificiose dicimus, nihil perfunctorie, nihil ex illa consuetudine nostra, qua vobis officii jura, pudorem, hone-

honeſtatem, veritatem; & in primo litterarum limine, & in Rhetorico, & in Philoſophico ludo ſine intermiſſione commendavimus. Eſt hic peculiare aliquid, quod nos pro veſtra gloria & ſalute vehementer inflammat; vocemque noſtram & contentionem præcipuo quodam modo repoſcit. Nam ceterarum profeſſores artium, ſi in vitio ſint, ſibi in primis nocent, aliis vero vel nihil prorſus, vel parum, vel in eo nocent, quod non eſt momenti maximi. Grammaticus, & Philoſophus ſua ſibi malitia obeſt, nullique præterea; Medicus aliorum valetudini, Orator fortunis infeſtus eſt: at vero Theologus, ſi malus ſit, animum lædit, quæ pars una eſt in homine excellentiſſima; religionem, pietatem, Dei cultum non a ſe uno diſtrahit; non a ſingulis hominibus eximit, ſed a civitatibus & provinciis evellit, ejicit, exturbat. Hinc vero ſeditiones per omnem ætatem conſecutæ, bella civilia, cædes, incendia, rerumpub. mutationes, & ſiquid calamitoſius humanæ ſocietati contingere poteſt. Teſtis mihi Germania ſit, Helvetia, Anglia, Batavia crudeliſſimis bellis diu vexatæ atque afflictæ; teſtis Gallia ipſa, quæ quamvis ad hanc diem ſingulari providentia ab hæreticorum inſidiis erepta fuerit, identidem tamen a ſuis Theologis multo etiam gravius, quam ab externis hoſtibus conflictatur. Quod cum reputo, valde miror, ecquid tam diligenter ac ſevere illorum ingenia expendantur, qui inter Theologos

logos referendi ſunt; quamdiu, quo loco, quo magiſtro quiſque ſtuduerit; quæ ſit ejus ad res percipiendas retinendaſque memoria; quæ ad interrogandum ac reſpondendum calliditas; quam cultus ſermo, quam promtus, quam eruditus: de moribus vero nihilo plus quæratur, quam in milite de Theologia. Quamquam ipſa quoque ingenii inquiſitio jamdiu cœpit eſſe remiſſior, nihilque facilius eſt homini non ſtolidiſſimo, quam Theologum ſalutari. Sed profecto ita ſibi duo hæc conjuncta ſunt probitas & ſapientia, ita alterum altero nititur, ut a quo æſtuantium cupiditatum moderatio non requiritur, ab eo neque cogitandi acumen, nec intelligendi celeritas, neque facilitas explicandi magnopere ſit requirenda. Quæ cum ita ſint, intelligitis, Auditores, non me Theologis rem utilem commendare, ſed plane neceſſariam; ut ſi nolint innocenter integreque vivere, aliud quoddam litterarum genus ſuſcipere debeant, omnemque Theologicæ gloriæ cogitationem abjicere. Eſt enim Theologia in vehementi quadam altiſſimarum rerum contemplatione poſita, quæ hominem totum occupat, abſorbet, & a terra quodammodo abripit; nec ullam ejus partem avelli patitur, ut in vitiorum ſordibus tam diſpari ſtudio volutetur. Hoc ſibi illa proprium vindicat ſupra reliquas diſciplinas ob infinitam meditandi vim, ut nequeat ineſſe niſi illis, qui a rebus ceteris alieniſſimi ſint. Cedo mihi, ſi lubet,

bet, Ecclesiæ fastos: plures ego tibi Theologos ostendam, qui templis arisque coluntur, quam tu mihi ex omni litteraria Rep. Grammaticos, Rhetoras, Philosophos, Medicos, Mathematicos: Immo (dicam enim quod sæpe animadverti) vix mihi unum aut alterum ex tota antiquitate recitabis tam gravi dignum nomine, ut Theologus appelletur, quin insigni virtute excelluerit, suamque sapientiam non satis per se firmam probitatis accessione confirmaverit. Nihil de illis loquor, quos nondum *Libitina sacravit*: adhuc illis cum invidia confligendum est, quæ quoties a fronte nequit, a tergo, a lateribus aggreditur, & quorum sapientia in tuto est, vitæ morumque famam labefactare conatur. Qua in calamitate, si calamitas est habere aliquid invidia dignum, primum se benefactorum conscientia solari debent, sibique ipsi perfugium esse; deinde vero aliquid etiam inimicis condonare, qui nihil hujusmodi auderent, nisi plurimi essent, qui se uno eodemque tempore & flagitiis, & Theologicis studiis nobilitare conarentur. Verumtamen aliud est Theologum videri, aliud esse: ac siquis vestrum, Auditores, signum sibi aliquod præberi cupit, cujus ope tamquam Lydio lapide singulos experiatur, sic habeat; vitia pervertere naturam omnem, & cum infimas animæ partes contaminaverint, in ipsam quoque arcem invadere, suisque tenebris obscurare, nequid

ma-

magnopere capiat nisi crassum materiaque concretum: idcirco tam esse difficile vitiosis hominibus in Theologica facultate præstare, quam lippis & cæcutientibus in pictura. Nihil est, quod dici possit absurdius, quam in bene constituta Repub. ordines omnes sibi respondere, & in unum quasi corpus coalescere, hominem vero ipsum, ex cujus exemplo Reipub. ratio ducitur, partes habere naturæ quidem nexu colligatas, sed ita officio dispares, ut altera humi depressa flagitiis obruatur, altera prorsus libera in sublime feratur, & purissimis spiritibus se se immisceat. Dum animus corporis custodia continebitur, rerumque imagine sensibilium indigebit, nisi sensus sedatissimi sint, nisi castigati, nisi pravæ cujuslibet cupiditatis expertes, numquam se totum explicare poterit, viresque omnes ad contemplandum intendere. Minima quæque perturbatio sive amoris, sive odii in supremam animæ partem impetum facit, & ubi certamen nequit, tumultum edit; qui si non est ejusmodi, ut omnem contemplandi ardorem extinguat, illas tamen commentationes interturbando impedit, quæ debent esse intensissimæ, & spiritum a corpore, ut ita dicam, alienare. Quod cum intelligerent utriusque Scholæ Principes, & in quodam veluti portu viverent ab humanæ vitæ tempestatibus remotissimo, numquam tamen Theologicum studium aggrediebantur, quemadmodum accepimus, quin se modo

pre-

precationibus, modo votis, modo sacrificiis, modo etiam simul omnibus diligenter expiarent, omnique ceterarum rerum cura deposita, quantum mortali licet, cælesti naturæ conjungerent. In quo uno maxime consenserunt, imitatores habent admodum paucos; in quo sibi contrarii sunt, immensam uterque familiam ducit nimio quodam contentionis amore, & superandi cupiditate flagrantem: quod maximum est Theologorum vitium nullo meo clamore sanandum, non tamen tacendum. Hinc enim exitium quoddam ortum est pulcherrimæ facultatis, in qua potissimum excellere creduntur, non qui gravissima ad cognoscendum, sed qui subtilissima ad fallendum excogitant: hinc vanæ quædam otiosæque disputationes, quæ mentem a S. Bibliorum doctrina, a Sanctorum Patrum dictis, a Conciliorum legibus, a Pontificum decretis longissime abducunt, & sine ulla utilitate fatigant: hinc pertinax & insanum partium studium, quo fit, ut acerrime decertemus, cum minime oportet; idque viribus omnibus propugnemus, non quod veritati proxime accedit, sed quod iis placet, quorum institutum amplexi sumus. Itane vero, Auditores, tot annos pallebimus; tot volumina diu noctuque teremus; tam multos dicendi scribendique labores non sine valetudinis detrimento, atque adeo cum vitæ periculo suscipiemus; ut id aliquando teneamus, quod nec placeat nisi nostris, neque no-

bis ipsis placere possit, aut debeat, si pallium commutemus? Agedum enim, bone vir, cur ita pronuncias, & ingenti bacchatione confirmas, *virtutes divinæ naturæ tributas nihil quicquam esse ab ipsa distinctum, quantumvis a nobis intelligendi gratia distinguantur?* Itane sentis ex animo? Itane ad docendum, non ad fallendum? Quid si te parentes tui in adversæ partis castra ab ipsa pueritia compulissent? quid sentires, quid propugnares? Contrarium scilicet. Ergo pro tuo illo libello pugnas, in cujus verba jurasti; pugnas pro pallio illo, non autem pro veritate. Tune igitur me tibi adjungere conaberis; tu te mihi Theologum venditabis, quem video nihil minus quærere, quam veritatem; quem scio contraria prorsus fuisse dicturum, si te vel casus, vel consilium, vel domesticæ rationes alibi vivere coegissent, alioque colore uti? Grave est quod dico, grave est; sed nihil tamen reprehendendi caussa dico. Fateor enim præstantissimos utrimque viros & majorum, & patrum nostrorum memoria prodiisse, qui magnam litteris & Ecclesiæ operam navarunt, suisque lucubrationibus immortali gloria dignissimis multorum nugas compensarunt: sed hi quidem illam habebant, quam postulamus in omni vita probitatem, & cum arma tenerent omnia, quibus egregie pugnare possent, minime tamen pugnaces erant; ubi vero pugnarent, eo victoriæ genere delectabantur, cujus fructus veri-

tatis

tatis cognitio esset, non ambitio triumphi. De his nemo umquam dubitavit, utrum aliquid crederent; nemo illis tamquam crimen Theologiam objecit; nullam ipsi de se fallaciæ suspicionem commoverunt; sed benevolentiam & admirationem cum sibi, tum suæ facultati vel ab hominibus procacissimis compararunt. Quoniam tamen in magno numero pro rerum humanarum conditione plures sunt deteriores, inde ortæ multorum quærelæ, dicteria, criminationes. Sed vela tandem colligamus. Ego hac in re siquid sapio, ita constituendum puto, Theologum neminem esse, aut certe neminem haberi posse, cujus non sit vitæ ratio Theologo digna. Plurimum enim interest non solum quid dicatur, sed etiam a quo dicatur; sæpiusque contingit, ut ne optima quidem a malo auctore accipere velimus. Lacedæmonii acerrimi judicii, suæque disciplinæ homines, cum de re gravissima in senatu consuleretur, & improbum civem, ut fit in Republica, non solum pati deberent, sed etiam sententiam rogare, ita decreverunt, ut cum optima aliquando dixisset, hæc ipsa a bono viro quamvis indiserto repeterentur, ejusque nomine senatusconsultum fieret, nequid auctoris infamia saluberrimo decreto apud populum derogaret. Quid si de virtute ipsa, aut religione in illo gravissimo consilio relatum esset? Futurum ne umquam fuisse putatis, ut flagitiosi hominis vocem ferrent; nedum in ejus ver- Gel. l. 18. c. 3.

ba decreta facerent publicis monumentis consignanda, & populo proponenda? Videte igitur, adolescentes, videte diligentissime, quale quantumque sit, quod suscipitis, præstandæ bonitatis onus, quoties in hanc classem nomina datis, & id vobis assumitis, ut de virtute ac religione consulentibus respondeatis. Disciplina augustissima est, ipsum hoc nomen Theologiæ divinum aliquid sonat, parietes ipsi scholæ hujus sanctissimis verbis quotidie perculsi religiosum aliquid animo, ac prope oculis objiciunt. Sed ut omnia desint, quæ tamen deesse non possunt, hic certe non deest, quem nobis ex gravissimo morbo divina providentia restitutum lætissimi intuemur, Princeps Eminentissimus. Ille, ille me quotidie urget & extimulat non jussu modo, quod est Principis; sed quod est mitissimi Præsulis, impulsu quodam & cohortatione; addo etiam pæne precibus, quod est amantissimi patris, immo patris hujus; ille, inquam, me magnopere urget, ut non tam vobis litteras, quam virtutem & honestatem, quandocumque possum, quibuscumque rebus possum, assidue diligenterque commendem. Vidi ego vos, vidi singulos & universos ejus incommodi cogitatione defixos, prostratos, attonitos, illa etiam timentes vana & futilia, quæ otiosi homines ad studium novitatis comminiscebantur. Jam salva res est: ejusque valetudine ad plurimos annos confirmata, nihil denique restat, nisi ut

vos

vos magna modestia & pietate vivatis, ne ullo umquam tempore vestra caussa laboret.

Edita est Patavii an. 1717. deinde alibi, addita hac Auctoris Epistola

AD LECTOREM.

Ecta honestaque vitæ rationem ita suæ plerique arti conjunctam existimant, ut sine illa ne ars quidem ipsa esse possit: idcirco nec Oratorem esse, nisi bonum virum, neque Philosophum, neque Jurisperitum passim audimus. De Theologo nihil simile veteres scripserunt, nostri vero etiam longe dissimilia. Ac veteribus quidem veniam tribuamus ad ignoscendum, quod cum de Diis nihil certi statuerent, Theologos quoque ipsos inter nugigerulos recensebant: nostri vero siquam Theologo impietatis dicam impingunt, id ita faciunt, quemadmodum solent & Medicis objicere, quod me-

 dici-

dicinis abstineant, & Jurisperitis, quod numquam lege agant, ipsi tamen & Medicorum, & Jurisperitorum opera maxime utuntur. Hoc ipsum mihi orationis habendæ occasionem præbuit, quam emitto. Quidam a nobis de Theologi industria & ingenio, quam de moribus audire malebant; sed nimirum quam sint hæc inter se conjuncta, non reputabant. De Digressione noli quicquam suspicari. Facile enim erratur; quod ea fere sibi quisque persuadeat, quæ potissimum cupit. Ipse mihi accusatores apposui, crimenque confinxi, ut eam quoque Tullianæ eloquentiæ partem attingerem, quæ egreditur extra caussam. Non deerant fortasse adversarii, in quos stilum exercerem; sed quia & natura me a jurgiis alienissimum fecit, & humanitas ipsa litterarum jubet esse mitissimum, malui tamquam in scena fabulam agere; quo etiam ostenderem, non me quidem armis, sed pugnandi voluntate carere. Quod superest, utinam hic consistendum sit, ut otio illo per-

fruen-

fruentes, quo uno litteræ maxime aluntur, suſcepta ſtudia ſine ullius offenſione perſequamur.

AD S. SCRIPTURAM

Oratio VI.

Sacræ Scripturæ ſtudium cum veterum linguarum ſtudiis conjungendum eſt.

Iquis forte dubitat, quid in tantam hanc ſapientiſſimorum hominum frequentiam hodierna luce afferre ſtatuerim, ad illa ſe animo tantiſper referat, quæ ſuperiore anno hoc ipſo ex loco diſputavi: nam & Sacras Litteras cum Theologicis ſtudiis conjunctiſſimas eſſe ſtatim intelliget, neque poſſe me ex inſtituto jam ordine alteras ab alteris ſeparare judicabit. Nulla eſt in toto diſciplinarum orbe rerum ſimillimarum cognatio tanta, nulla tam arcta ſocietas, quæ cum illa comparari poſſit, quæ inter Theologiam Scripturamque intercedit: ut ſiquis vinculum hoc, non hominum opinione, ſed ipſa rerum natura conſtrictum effringere velit, vehementer alteram debilitari neceſſe ſit, alteram vero prorſus dilabi, aut in imum detruſam ſine ulla nobilitate jacere. Etenim Scri-

ptura quidem in Scholis sine Theologicis disputationibus manca est, multisque luminibus destituta; Theologia vero sine Scripturæ ope nimium depressa humi, sophistica, incerta sui, liberoque homine, & ad elegantiam exculto prorsus indigna. Quare non fuit mihi magnopere dubitandum; qua de re dicerem; sed quid, & quomodo dicerem, id vero me, ut ingenue fatear, multis de caussis iisdemque gravissimis sollicitum habuit. Cum enim ipsa per se Sacra Scriptura arcanum quiddam est, omniumque hominum existimatione & judicio sublimius, tum ita quoque expositum, ut ne ipsæ quidem mulierculæ in re familiari occupatissimæ, otium sibi, aut ingenium ad legendum & interpretandum deesse arbitrentur. Quæ igitur me, cum de aliis facultatibus verba facerem, solari consueverat, judicum intelligentia, & quæ cum intelligentia fere conjungitur, summa æquitas, non ea quidem mihi in præsentia dicenti deest, sed quæ dixero, de more vulganti, magna ex parte defuturam, cogitando præsentio. Neque vero hæc aut ipse artificiose confingo, aut primus in medium profero, ut laudem ex difficultatibus quæram; cum ille ipse Divinarum Scripturarum interpres, omnium ætatum omnisque memoriæ longe doctissimus, & interpretum ceterorum facile princeps D. Hieronymus, ad Paullinum cum scriberet, ita conquestus sit: *Quod medicorum est, pro-*

mit-

mittunt Medici, tractant fabrilia fabri; sola ars Scripturarum est, quam omnes passim sibi vindicant; hanc garrula anus; hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent. Quod ego non eo dico, quo sacros codices e populi manibus excuti cupiam; & in abdito collocari, veluti carmina Sybillina non inspicienda nisi Duumviris. Nulla hìc tacenda mysteria sunt, non Nyctelia, non Faunæ, non Cereris arcana; sed omnia omnibus sine ullo discrimine patent, quia fuco carentia, & ab ipso veritatis fonte, non ab aliqua Ægeriæ spelunca, aut a Cumanis antris petita. Sed tamen cum sit litteratorum ordo ab omnî prorsus vulgi commercio sejunctus, in hac quoque ceteroquin communi palæstra genus quoddam sibi proprium habere debet, armisque & exercitatione ab ignava turba differre. Siqua vero ratio est, ut id recte fiat, & nobilissimæ doctrinæ partes suis ingeniis suisque locis assignentur, ita constituo, Sacrarum Scripturarum studia ipsa per se pulchra, omnibusque communia, in Scholis tamen & Academiis vetustarum linguarum cognitione vehementer ornari, novaque hac accedente quasi supellectile, in propriam litteratorum hominum ditionem transire. Quod quidem ne gratis a me dictum putetis, aut vana quadam nostrarum exercitationum jactatione, aut illo fortasse studio, quo quidam solent ad ingenii subtilitatem difficilia consectari, id ipsum,

ipsum, quam maxime potero, collectis undique, & excogitatis rationibus patefaciam. Itaque ipsa mihi dicendi difficultas initio proposita, orationis copiam facit, & eo me ultro sequentem adducit, quo jamdiu meditabar, ut adolescentibus nostris veterum linguarum curriculum aegerrime ingredientibus, ingenti laboris fructu proposito, stimulos addam; ingressosque jam & sua sponte currentes, audientibus vobis, & ut spero, etiam probantibus, confirmem. Video me negotium suscipere multis difficultatibus implicatum; cumque animo reputo, quam aegre homines laudari sibi aliena patiantur, valde metuo, ne magnas invidiae flammas ipse mihi succendam, ex quibus denique nisi ambustus egredi nequeam. Nam illud pro mea quadam verecundia facere non possum, quod tamen oratores plerique solent, ut nostris popularibus ea tribuam, quae revera non insunt; & solemne illud, tritaeque adulationis plenum acroama veteri more recinam, *Patavii dicimus*, Nulla est in Italia, in Italia autem? Nulla est in Europa universa, atque adeo in orbe terrarum tam culta litteris civitas, quam nostra haec, si simul omnia, quae rem litterariam constituunt, complectamur: at in singulis generibus quaedam sunt, quae si nobis vindicare velimus, multae nos Academiae ex jure manum consertum statim vocabunt. Hoc ipsum est ex gravitate sapientis hominis, se aliqua nescire fateri;

teri; & quæcumque honesta sunt, aut utilia, non aliunde, quam ex rebus ipsis judicare. Hoc nimirum Patavinum est, hoc hujus soli cælique proprium, unde fucus & levitas ab Heroicis usque temporibus exularunt: nec vero me in locum tam lubricum conjecissem, ut vetustarum linguarum studio tantum tribuerem; quantum mox audietis, si mihi omnes succensuros putassem, qui laude ista carerent. Ignavis quidem & socordibus concedo libens ut doleant, imo etiam ut reprehendant: quid enim potius? nihil illis operosum placere potest. At vos, Viri optimi ac præstantissimi, quorum singuli in magna aliqua doctrina excellitis, multi vero etiam in multis, tam mihi benevolos fore confido, quam longe abesse ab omni prorsus ignaviæ suspicione, certo scio.

Vetus est aliquorum opinio, eorum præsertim, qui se præter ceteros sapere arbitrantur, disciplinas artesque omnes, quæ ingenuis adolescentibus tradi solent, vernacula cujusque provinciæ lingua explicari oportere, ne florentissima ætas latinitatis addiscendæ labore frangatur, quæ Geometricis & Geographicis studiis multo gravioribus opportunissima esset. Quod siquis latina monumenta cognoscere velit, tam multas esse interpretationes ajunt, tam certas; tam fideles, tam ornatas, ut nihil melius ex ipso latinorum Scriptorum ore, siquando ex suis tumulis excitentur, accipi possit.

Ac

Ac de disciplinis quidem sine latinis litteris addiscendis nihil ajo, nihil nego: quod autem de latinis monumentis dicitur per interpretationes cognoscendis, si de aliquo genere dicitur, facile patior, sin autem de genere omni, vereor ne homines isti non solum otio suo, sed etiam patientia nostra turpiter abutantur. Cum enim poetica & oratoria non tam rerum, quam verborum artificio constent; & cujusque sermonis figuræ quædam propriæ sint, modo syllabarum sono, modo vocum ambiguitate, modo ipsa positione formatæ, qui fieri potest, ut latina carmina & orationes suis verbis, suaque constructione spoliatæ, non suam quoque naturam exuant? Utcumque tamen est, juvit & oratorum & poetarum opera in alias migrare linguas, ut bona pars hominum domesticis commodis & otio superfluentes, desidiam legendo fallerent, & quandoquidem eruditione carerent, aliquam saltem eruditionis umbram consectarentur. At vero siquis est ad docendum vocatus, qui interpretationes hujusmodi impigræ juventuti proponat, & ad latinas exhedras afferat, næ ille aut barbarus est, aut insanus, aut pestis aliqua longe deterrima ad tenellas animas labefactandas scholis affusa. Videtis, Auditores, quorsum ista pertineant. Nimirum Sacra Biblia multiplici sermone vulgari pulchrum est, & pro humanarum mentium infirmitate etiam necessarium: at ipsos Bibliorum magistros ita cum vulgo torpere,

ut

ut nihil in ſcholas afferant, niſi communem aliquam & omnibus obviam interpretationem, valde miſerum eſt, nec in tanta ceterorum ſtudiorum felicitate ullo modo ferendum. Si enim latine ſcripta in noſtrum hunc ſermonem latino ſimillimum, & ab eo procul dubio propagatum ſine fraude transferri nequeunt, quis mihi ſe tam eximium profitetur, ut Palæſtinum orationis genus, ſupra quam dici, aut cogitari poſſit, a latino diverſum, ita tamen latine reddiderit, nihil ut præterea poſtulare debeamus? Quis ancipitem Hebraicarum dictionum ſignificationem, quis pondus, quis brevitatem, quis denique illa omnia per ellipſim, per emphaſim, per paragogem, per onomatopœiam abrupta, aucta, traducta, formata, latinis vocibus aſſequi potuit; & duas linguas toto genere disjunctas ita conſociare, ut verba verbis, figuræ figuris, conſtructiones conſtructionibus ex æquo reſpondeant? Id, non dicam, ſi factum eſt umquam, ſed omnino ſi fieri poteſt, ſileant per me licet Hebraica omnia. Ne ipſe quidem Græcus ſermo, qui tamen aliquanto propius ab Hebraico diſtat, & copioſiſſimus reliquorum eſt, vim omnem Sacrorum Bibliorum capere potuit; nec Septuaginta illa Sapientum ſocietas potentiſſimi Regis juſſu in hoc uno certantium effecit, ut Hebraicis codicibus Græci non indigerent. Verumtamen interpretatio iſta, ſive inſtinctu inflatuque divino, ut quidam putarunt, edita ſit, ſive tota,

ut

ut credibile eſt, humanis viribus debeatur, tantum auctoritatis a primis uſque temporibus obtinuit, tantoque uſui Chriſtianæ religionis Patribus fuit, ut ob eam præſertim Græcas litteras cum Hebraicis ad egregium Sacrarum Scripturarum ſtudium conjungere oporteat. Id ſi firmum certumque conſtituatur, jam non Philoſophus, non Rhetor, non Grammaticus, non recens a ferula litterator, paullum modo latinitatis attigerit, graviſſimum ſibi munus tradendæ Scripturæ depoſcet; nec amplius in ſcholis inanes quæſtiones ad explendam contentionis cupiditatem excitatæ, ſed ſacratiſſima religionis myſteria ab ipſo religionis exordio fideliter ducta, quemadmodum decet, perſonabunt. Tu ne igitur, inquiet aliquis, interpretationem excludis, quam Vulgatam appellant? Ego vero id ne cogitavi quidem umquam; nec ſiquis cogitet, ſatis mihi ſanus videatur. Imo hæc dominetur una in privatis exercitationibus, dominetur in publicis, quam & multorum ſæculorum vetuſtas, & Concilii Tridentini auctoritas, & plura deinceps Pontificum decreta adverſus obtrectatores in omnem ætatem permunierunt. Verum enimvero ubi explicanda eſt, & ad ſcholæ uſum referenda, niſi & cum Græcis aliquando congrediaris, & cum Hebræis, & cum Syris, & cum Arabibus, & cum Chaldæis, eorumque rationes ſuis momentis perpendas, tamquam unus paterfamilias judicaberis, de

dome-

domesticis religionibus cum pueris & uxore disputans. Si enim illa ita clara & expedita est, ut nullius egeat explicatione, quid te mihi operamque tuam fallaciter venditas? Sin autem alicubi obscura est, & verborum ambiguitate perplexa, quomodo aut explanabis ipse, aut aliorum explanationes judicabis, qui fontes illos adire nequis, unde omnia profluxerunt? Hærent enim adhuc in Vulgata aliarum linguarum idiotismi, alibi brevitas apparet Hebraica, alibi Chaldæorum περίφρασις, alibi Septuaginta Interpretum ἑλληνισμός: quibus expediendis non Philosophus, non Theologus, non Civilis, aut Canonici juris peritus, sed exoticorum sermonum interpres adhibendus est. Quid vero idiotismos dico? Multæ etiam sibi voces hanc operam poscunt. Cedo enim, quid illa significent ab Hebræis sumpta, *ephod*, *sabaoth*, *Hosanna*, *Alleluiah*; quid illa Syriaca, *Raca*, *Epheta*, *Golgotha*, *Gabbatha*, *Maranatha*; quid alia multa a Græcis inflexa? Non desunt, inquis, lexica, unde petam. Primum quidem, si D. Augustino credis (quem virum, bone Deus, quo ingenio, qua rerum divinarum humanarumque scientia!) si huic, inquam, credis, *Sunt quædam verba certarum linguarum, quæ in usum alterius linguæ per interpretationem transire non possunt*: deinde gratulor egomet mihi, cui si lexicon suppetat, nihil est opus te Magistro. Sed cominus, quæso, congrediamur. Novi e-

de doctrin. Christ. l. 2. c. 11.

nim

nim esse aliquos, qui veteribus linguis amplissimas laudes tribuunt, sed nihilo plus temporis concedendum putant, quam quantum lexica versare volentibus necesse est. Age vero, lexicorum manceps, quid si ego verbo negem, quod tu de lexico recitas? Unde habes, ut confirmes? Ridicula sunt hæc, Auditores: neque enim omnia in lexicis esse possunt, neque debent: & ea ipsa, quæ sunt, memoriæ serviunt, non ingenio. Scilicet lexica consules, cum in capite Geneseos quarto de voce שִׁבְעָתַיִם te quispiam interrogabit, u- n. 15.
trum ad gravitatem pœnæ, an ad rationem temporis sit referenda. Nam *septuplum*, quod est in Vulgata, non facile capies, nisi ab Arabibus auxilium petas, conjunctisque viribus adversus Rabbinos, & Chaldaicum Paraphrasten pugnare possis. Quid cum te de voce סֶלָה in psal- n. 15.
mo quinquagesimo secundo percunctabimur? Quo te lexico expedies? cujus opem implorabis interpretis? Junius & Tremelius adverbium putant; Paulus Burgensis & Chircherus vocem ἐγκλιτικὴν; Matthæus Polus exclamationis signum; Calovius & Olearius pausæ significationem; Buxtorphius musicam notam. Ut vero tot capita concilies, adhuc tibi & cum Joanne Paschio, & cum Rabbinis, & cum Syris, & cum Æthiopibus interpretibus in diversa abeuntibus futura res est. Quam te porro miserum excruciabimus, cum ve-

teres ad te controversias afferemus de ver-
n. 24. bo הַיֵּמִם in capite Geneseos trigesimo sex-
n. 29 to ; de קָרַן in Exodi trigesimo quarto ;
n. 2. de לַמֹּלֶךְ in vigesimo Levitici ; de הַכֻּשִׁית
n. 1. in duodecimo Numerorum ; de אַדַּרְתּוֹ in
c.2.n. 8. libro Regum secundo ; atque insuper sex-
centis , quæ sine magna Hebraici sermo-
nis peritia frustra explicare contendes? Au-
divi nonnullos , qui talia contemnerent ,
quippe magnis contentionibus non satis di-
gna . Quibus primum respondere possum,
nihil in re tanti momenti minutum esse ;
deinde libenter illos interrogarem , utrum
id satis grave ad disputandum videatur ,
v. 12. quod est in verbis נַשְּׁקוּ־בַר psalmi secun-
di , unde Rabbini Trinitatis mysterium ex-
turbare conantur ? Quid illud tantopere
celebratum Jacobi vaticinium de Messia
Gen. 49 10. venturo , ablato Judæ imperio , cujus ver-
ba singula Christiani nominis hostes calli-
dissime oppugnant , & alio torquent ? Est
ne par ingeniis tantis ? Quid quod habet
Isaias secundo , & septimo capite de nova
lege , de Christi Euangelio , de Virginis
partu , satisne capit magnarum mentium
cogitationes ? Verum siquid hujusmodi si-
ne Hebraica pertractabis eruditione , no-
stri illi ex Synagoga pertinacissimi adver-
sarii aut dormitabunt , aut ridebunt . Sed
jam Hebræorum natio parum nobis nego-
tii facessit , aut multo certe minus , quam
ipsi Christiani homines heterodoxi . Nemo
enim

enim se ab Ecclesia Romana subduxit, novumque sectæ genus molitus est, quin suis opinionibus vel monstrosissimis sacras litteras prætexuerit. Inde novæ interpretationes exortæ; quæ cum veterum linguarum auctoritate malitiosius adsumta plerumque propugnari soleant, inepti plane sumus, nisi paribus armis arma retundimus, & populum peregrinis litteris attonitum admirantemque, ab insidiis & fallaciis liberamus. Quid enim est, quod ex illo suggesto doceas, teque mihi Scripturæ professorem magnifice jactes, si cum suas tibi interpretationes objiciunt Junius, Castalio, Leo Judæ, Munsterus, Oecolampadius, fidemque veterum codicum, & Hebraici Græcique sermonis appellant, tu illos ne intelligis quidem, petitionesque gravissimas ignorantiæ confessione declinas? Tute tibi habe veteres illas de Terrestri Paradiso, de Turre Nembrothi, de Henocho & Elia, de Melchisedecho, de Jobo disputationes, quæ tametsi pulchritudinis & jucunditatis plurimum habent, tam multis tamen libris expositæ sunt, profligatæ, & ad exitum prorsus adductæ, ut jam supervacaneum sit ad eas recoquendas magistros arcessere, & miseram juventutem fatigare. Licuit in summo Ecclesiæ otio per hæc inter nos velut ensibus præpilatis ludere; nunc vero ingruentibus undique Romani nominis hostibus, & alia super alia bella serentibus, in aciem prodire oportet, iisque armis con-

fligere, quæ ipsi potissimum pertimescunt. Atque ego ut inter Academicos hactenus disputavi: quid si jam monere incipiam? quid si leges Ecclesiæ proferam, quibus resistere nefas sit? Annon enim Concilium Viennense tercentorum Episcoporum & Pontificis maximi præsentia verendum, gravissimo decreto sancivit, ut Hebraicis, ut Chaldaicis, ut Arabicis, ut Græcis litteris in quavis locus esset Catholicæ ditionis provincia? Nonne id ipsum Gregorius XIII, earum linguarum magistris & typographis Romam accitis, illustri ad imitandum exemplo confirmavit? Quid Paulus V, quid reliqui subinde Pontifices? nonne studia hæc magno favore ac benevolentia prosecuti, ad Monachos ipsos traducere conati sunt, iisque privilegiis ornare, quæ vel ignavissimos excitarent? Græcis, credo, fabulis, aut antiquitatis ambitione ducebantur. Quid enim est reliquum parere nolentibus, ut dicant? Modestius agunt, tempora accusant: Græcos & Hebraicos codices tum ipsa vetustate exesos, tum etiam multorum audacia corruptos esse: huc ipsos Tridentini Concilii Patres spectavisse, cum Vulgatam unanimi consensu probarunt: & unam ex omnibus sacrorum Bibliorum editionem Christianis hominibus commendarunt. Non tantum mihi a vobis conceditur otii, ut veteri calumniæ sæpiusque retusæ hodierna luce respondeam: id unum dicam, quod ubi opus fuerit, gravissimorum Scri-

Clem. 1. de Mag.

ptorum

ptorum suffragiis confirmare possum, Vulgatam editionem non Græcæ, aut Hebraicæ, sed reliquis Latinis, quarum magna copia & varietas in dies exibat, necessario illo Tridentinorum Patrum decreto præpositam fuisse. Multa quidem commoda, & prope innumera in Christianam Ecclesiam ad Fidei morumque leges componendas per Synodum Tridentinam redundarunt; sed nihil tam grave accepimus, nihilque tam utile, quam quod ex omnibus Latinis Sacrarum Scripturarum interpretationibus una illa probata est, quæ ceterarum optima ac fidelissima, nutantia multorum ingenia tamquam clavo firmaret, certisque regionibus circumscriberet. Neque tamen ideo Hebraicis, aut Græcis codicibus, unde Latini omnes, ceterique manarunt, quippiam auctoritatis detractum est: stat adhuc eorum fides firmissimis præsidiis fulta, licetque in rebus dubiis ad prima illa verbi divini exempla non modo sine crimine, verum etiam cum laude provocare. Haud equidem nego, mutila quædam in illis esse, nonnulla vero etiam mendosa; sed & menda ipsa verendæ antiquitatis indicia sunt, & partibus insunt minime necessariis; & in Vulgatam quoque librariorum incuria, si minuta quælibet animadvertimus, irrepserunt. Nihil novi affero, nihil quod summi Vulgatæ patroni, si serio & ex animo agant, negare possint. Sed vereor, Auditores, ne quemadmodum qui dignitates in repub.

obtinere non possunt, privatum otium laudare solent, omnemque rei gerendæ rationem conquisitis difficultatibus improbare; ita qui Græca & Hebraica studia sive animi infirmitate, sive inertia defugiunt, eorum laudem malignius imminuant, tantumque Latinis concedant, ut modum fidemque superet. Hunc porro desidiæ morbum tum demum mihi videor depellere posse, si pauca quædam de Hebraica lingua dixero, ejusque naturam & rationem minus multo implicatam, quam timidi homines sibi confingunt, patefecero. Nam Græca quidem multis jam locis reflorescens non indiget opera nostra. Agite dum qui Hebræorum pronunciatione perterrefacti ab hoc litterarum genere tantopere abhorretis; quid est, si primos Grammaticæ labores superaveritis, quod studia vestra retardare possit? Num copia, num varietas, num inconstantia? Nihil sane hujusmodi esse potest in lingua illa, quæ multis abhinc sæculis oblitterata, in uno tantum Sacrarum Scripturarum codice, grandi quidem ac splendide scripto, sed tamen uno superstes est. Nisi forte Talmudica commentaria neque rebus, neque verbis pura recipimus, & multiplicem illam loquendi fartaginem ad Hebraicum sermonem revocandam existimamus. Fingite vobis animo unum ex omnibus Latinis Scriptoribus Ciceronem, ex omnibus Græcis Demosthenem unum superesse; jam intelligitis, quam in angustum copiosissi-

mæ

mæ ceteroquin linguæ compingantur; vocum numerus ſtatim exiguus, dialectus una, forma conſtructionis non admodum varia. Nihil eſt enim aliud, quod Græcas Latinaſque litteras adeo in immenſum propagaverit, ut multos ſtudioſis hominibus annos eripiant, quam ingens Scriptorum multitudo, qui pro ingenio quiſque ſuo, pro patriæ, pro ætatis, pro rerum tractandarum natura verba dictioneſque formarunt, multiſque ex omni lingua detortis, infinitos labores diſcentibus ac docentibus propoſuerunt. Adde, quod Hebraicus ſermo ceterorum antiquiſſimus, & mundo æqualis, nullam litteram aliunde mutuatur, nihil in ſe barbari, nihil externi admixtum habet, ſed ubique ſuus ſibique ſimilis, quod nulli præterea contingit, in modico illo ſacrorum Bibliorum ambitu planiſſime & expeditiſſime incedit. Quamobrem paucis menſibus, ut ſcribit Erpenius, & quidem duobus, aut tribus, ut Amama, tantum ex illo percipi poteſt, quantum eſt ad intelligendum ſatis, anno vero, & eo citius ita totus memoria ſcientiaque comprehenditur, ut jam difficultas ſuperſit omnino nulla. Non deſunt, qui menſe breviorem diem ſatis eſſe affirment; quorum ego ſententiam neque probare auſim, neque rejicere: ſed nulla certe veterum linguarum eſt, quæ paucioribus verbis conſtet, nulla quæ tam paucis plura ſignificet. Nihil hîc vaſtum, nihil redundans, nihil effluens; nulla ne-

Walt. Bibl. Polyg. prolego. 3.

que μακρολογία, neque βαθολογία; ſed preſſa omnia, tantaque brevitate caſtigata, ut una ſæpe vocula, atque adeo ſyllaba una ſententiam abſolutiſſimam complectatur: unde eſt illud doctiſſimi Poſſevini in *Bibliotheca ſelecta*, tot eſſe in Hebraica Scriptura ſacramenta, quot ſunt litteræ; tot myſteria, quot puncta; tot arcana, quot apices. Quæ cum ita ſint, per mihi mirum videri ſolet, eſſe homines cetera non inſipientes, qui quidquid Hebraicum vident, aut audiunt, ſtatim explodant, nobiſque etiam moleſtiam afferant, quod vulgatis interpretationibus contenti non ſimus. Quod ſive difficultatem timent, ſive præſtantiam non agnoſcunt, quæro ego ab illis, cur ea ſaltem cura non moveantur, quæ humani ingenii propria eſt, cognoſcendi remota, ſiquo præſertim inſignia facto ad religionem pertineant. Ergo difficillima & infeſta itinera ſuſcipient, ut illuſtrium virorum monumenta videant, eaſque regiones obeant, quas illi præſentia ſua, rebuſque mirabiliter geſtis nobilitarunt; quæ vero longe pulcherrima curioſitas eſt, ejus linguæ cognoſcendæ, quam primi hominum parentes divinitus hauſerunt; qua ipſi inter ſe, & cum ſuo conditore locuti ſunt; qua rebus omnibus dedere nomina; qua ſe Deus ipſe יְהוָה nuncupavit; qua Angelos interdum uſos, qua Prophetas ſcripſiſſe accepimus; quæ omnium linguarum princeps ac mater, ve-

ſtigia

ſtigia ſua ubique impreſſit; hac, inquam, tam honeſta, tam ſplendida, tam homine digna curioſitate nihil omnino commovebuntur? Sed videant alii pro ſuo ingenio gloriæque cupiditate, quem ſibi animum ſuſcipiendum putent. Ego ſic ſtatuo, cum tanta ſit ad Sacras Litteras profitendas veterum linguarum neceſſitas, cum Hebraicæ præſertim tanta facilitas ſit, pulchritudo, dignitas, ſanctimonia, etſi omnes omnium, qui nos quotidie circumſtant, auctoritates repugnarent, nihilo tamen minus ad hanc præclariſſimam laudem contendendum eſſe. Nunc vero cum re & ratione expreſſa veritas, ipſius quoque Eccleſiæ legibus, multarum Academiarum uſu, & quod maximi apud me debet eſſe ponderis, nutu & admurmuratione veſtra confirmetur, quid eſt præterea quod dubitemus? Ac ne id quidem omittere debeo, ita eſſe in more inſtitutoque loci hujus, ubi me Superi litterarum cuſtodem ac vindicem collocarunt. Quod leve fortaſſe alicui videbitur: at ego quidquid reperio ab eximio illo atque immortali ſtudiorum noſtrorum Auctore, quem honoris, atque adeo pietatis cauſſa nomino, Gregorio Cardinali Barbadico conſtitutum, ita accipio, quemadmodum divina debent. Quoties enim ſingula reputo, quæ vel ipſe a ſe invenit, vel ab aliis inventa huc adduxit, artium, linguarum, ac diſciplinarum genera tanto conſilio diſtributa, tot præſidiis munita, tam multis

exer-

exercitationibus a vana ſpecie, in quam fere degenerant, ad rem & veritatem revocata, videtur ille mihi non humano conſilio uſus, ſed divina quadam virtute præditus ea vidiſſe & feciſſe, quæ poſteri ſine piaculo violare non poſſent. In quo etiam divina vis ac providentia magis apparet, quod cum ille ad vitæ exitum vocatus, præclariſſimarum rerum initia nondum ſatis firma reliquiſſet, hic nobis Princeps Eminentiſs. veluti parens alter Superum beneficio conceſſus eſt, qui poſitis ab illo fundamentis mirificas moles excitaret, tantumque proveheret, ut ad majorem amplificationem nihil jam deſit, niſi locus. Ergo cum ille in magna, attentiſſimaque rerum omnium cura nihil æque cogitarit, atque ut totius Orientis linguas ad S. Scripturam illuſtrandam in ſcholas noſtras advocaret, Græcæque ac Latinæ conjungeret; cum hic ejus veſtigiis inſiſtens, qui tamen prægredi ipſe poterat, idem velit, idem curet, idem jubeat, quo me animo eſſe oporteat, exiſtimate. Id extremo loco ab adoleſcentibus noſtris vehementer peto, ut quoniam illorum gratia omnia dicuntur ac fiunt, in eo libenter laborent, quod nos certis probatiſque de cauſſis optimum ducimus, ea inſuper cogitatione præſtantibus ingeniis digna, ut ornamenta ſibi comparent, quæ paucis communia ſint.

Edita est Patavii an. 1718. deinde alibi, addita hac Auctoris Epistola

AD LECTOREM.

I forte fortuna fiat, ut nostra hæc jejuna lucubratio in eas regiones deferatur, ubi linguarum studia florent, plerique omnes mirabuntur, quid me tandem moverit, ut in re satis plana & expedita tam multo sermone laborarem. Ego vero patriæ rationem habui, ejusque auribus dicere institui; nihil admodum de illorum judicio sollicitus, qui hæc sibi dudum persuaserunt, a majoribus tradita, & quotidiana consuetudine usurpata. Sed hinc, opinor, nihil in me valde criminosum, utcumque accipiant. Ab iis potius mihi timendum, qui superioribus contraria sentiunt, & nimis enucleatum putant, quicquid vernaculum sermonem, & latinum supergreditur. His & nugari

gari ipſe in re minus utili videbor, & ad nugas juventutem allicere. Hoc vero non caret ſpecie culpæ: ſed nolo purgare. ſatis ſuperque verborum in ipſa Oratione. Numquam ego placere omnibus ſtudui; imo neque pluribus: quia illi contraria, iſti deteriora ſequuntur. Si paucis illis, quos mihi animo & cogitatione propoſui, feci dicendo ſatis, jam operam recte navavi. Vale.

AD

AD JURISPRUDENTIAM

Oratio VII.

Expedit, omnes gentes Romanis legibus operam dare, sed suis vivere.

Plendidum Jurisprudentiæ nomen, & quod uni ferme convenit, etiam solidum, omnique generi hominum sive meditandi, sive agendi studioso pulchrum atque utile, jubet me majore quadam animi securitate hoc anno descendere, & publicam hanc lucem vestramque omnium expectationem sustinere. Neque vero ante nugas egi, aut aliquid in medium attuli præter oratoris dignitatem; sed litteræ omnes ad humanitatem pertinentes, & Philosophicæ ipsæ ac Theologicæ disciplinæ magis per se honestæ sunt, quam vulgo probabiles: & quæ perverse interpretantium malitia est, in invidiam quoque non raro vocantur, quod otium umbratile foveant, & a reipublicæ cura, quæ una illis gloriosa videtur, multos abducant. Una est legum scientia, de qua omnes magnifice sentiunt, & qui se litteratos ferunt, & qui ambitione ducuntur, & qui-

quibus medium ingenium est; quod latissime diffusa publicam privatamque fortunam regat, nullumque sibi deditum jacere patiatur, etsi maxime lucem formidet, nec nisi inclusus domi de jure respondeat. Ac ceteri quidem liberalium professores artium, præter admodum paucos, silentio & inopia passim contabescunt; ne Medicis quidem ipsis, generi tantopere necessario, reclusa ad opes via, nisi diu tolerando fatigatis, & naturæ necessitate prope confectis: cum interim Jurisconsultus ubique fere liberalius acceptus, mature floreat, & ad gratiam, & ad opes, & ad summas in republica dignitates, modo paullo diligentius connitatur, faciles sibi aditus patefaciat. Nihil est opus in hac republica, hisque temporibus, ubi homines a subselliis propemodum regnant, antiqua repetere; sed tamen ut id exemplo fieri intelligatis, illa ipsa gentium domina, totiusque sapientiæ secundum Græcos magistra, Romana civitas initio statim de jure cogitavit, ejusque peritis honorem habuit; cum ceteroquin incuriosa neque Grammaticos, neque Rhetoras, neque Philosophos, neque Medicos ipsos nisi multa post sæcula ferre potuerit. Verum tanta hæc gravissimæ scientiæ dignitas, tanta cum dignitate conjuncta fortuna, non caret invidiola, quod nondum omnes sibi persuaserint, Juris civilis studium Romanis legibus contineri, omnemque justitiæ rationem & æquitatis ex Justiniani codici-

dicibus tamquam ex oraculis petendam esse. Sua quidam libentius amplectuntur, alii Græca præferre malunt, nonnulli etiam sacras litteras in medium afferunt, unde omnem imperandi parendique rationem, omne æqui & iniqui discrimen sumendum putant. Non is ego profecto sum, qui tam veterem controversiam disceptare possim, suisque regionibus humani generis jura definire; sed tamen cum dicere aliqua necesse sit, ut hunc disciplinarum orbem absolvam, fidenter affirmateque oportere constituo, gentes omnes Romanis legibus operam dare, sed suis vivere. Porro autem Romanas leges cum dico, non hæc certi juris, sed ipsius prope justitiæ appellatio est, a recta ratione expromtæ, magnoque Deorum immortalium beneficio populo terrarum principi patefactæ; quæ si non cunctis civitatibus, aut negotiis, aut temporibus convenit, succus tamen inde, sanguisque existit, qui ad alios mores opportuna derivatione ductus, ingenia vel efferatissima lenire potest, & cujusque instituta gentis ad bonum & honestum conformare. Itaque duo mihi facienda sunt, primum ut ostendam, nullum esse jus ad cognoscendum Romano præstantius; alterum ut probem, patrias leges hoc jure temperari oportere, non abrogari.

Si quomodo jus in natura positum est, ita leges omnes, non hominum opinione, sed naturæ norma constituerentur, u-

na esset omnium populorum vivendi ratio, magnaque cura liberarentur, qui se legum studiis dediderunt. Verum & ipsum jus quidam a natura abdicant, quorum princeps Archelaus Socratis præceptor, & leges juris magistræ pro vario judicio & consuetudine hominum variæ sunt, sibique contrariæ. Quid enim a moribus nostris magis alienum, quam promiscuas uxores habere, prolemque incertam educare? Hoc tamen instituto Massagetæ usi sunt. Quid suapte natura fœdius, quam filias & sorores in matrimonium ducere? Alterum tamen Persis, alterum Atheniensibus familiare fuit. Esculentorum furta Spartani probarunt; otium & ignaviam Sybaritæ, alii denique alia, non re, sed suis opinionibus justa & honesta judicarunt. Ergo prima illa cogitatio juris studiosos tenere debet, ut recti pravique discrimen ab eo populo petant, qui ceteris mortalibus sapientia & virtute præstitit; eoque assecutus est, ut longe omnium potentissimus multis regionibus, multisque sæculis leges sciisceret. Is scilicet populus Romanus est, gravissima natio, maximæ cujusque virtutis exemplum, fortis, temperans, prudens, & ad jura componenda mirifice factus. Ceteras quidem artes, totamque humanitatem & eruditionem a Græcis discamus, disputandi peritissimis: at vero Jurisprudentia Romanorum est, ab illis & parta & exculta, & ad Græcos ipsos, non facile aliena probantes, incredi-

Laert. in Archel.

credibili plausu traducta. Nam qui dicunt ex Græcia venisse leges, nolim ignorent, magnarum quoque rerum initia parva esse, jusque omne Decemvirale Attica sapientia conspersum, vix primum magnæ hujus substructionis fundamentum fuisse, quæ deinde Romanis opibus paullatim elata, in hanc demum celsitudinem, quæ toti immineret orbi, exædificata est. Quibus enim terrarum imperium Superi concesserant, iisdem pro sua providentia par ingenium imperio dedere, ut aliarum nationum leges primum excerperent, suas deinde plane innumeras ipsi juberent, tum veluti justitiæ imaginem inde ducerent, quæ publicis tabulis ad æternitatem impressa, non Romæ solum, sed ubique placere posset. Est igitur hoc non unius civitatis, aut provinciæ, sed generis humani, & ipsius quodammodo naturæ jus, ex prisca omnium sæculorum sapientia conflatum, & cælo prope demissum ad barbariem tollendam, omnesque omnium populorum voluntates uno vinculo consociandas. Quid mihi adhuc Græcos commemoras? quid me in eas scholas mittis verborum refertissimas, rerum vacuas? Plato, Xenophon, Aristoteles tradunt quidem reipublicæ gubernandæ regulas; sed a communi consuetudine, & civilibus moribus longe recedunt; multa sibi permittunt, quæ extra umbram ferenda non sunt, & pro suo quisque stomacho civitatem effingit. Illi ipsi, qui in repu-

blica versabantur, prudentissimi viri, suisque civibus leges scribebant, ut est natio nimis acuta, mutuis se telis confecerunt, nullusque ex omnibus toti Græciæ satisfecit. Minos enim ex multis decretis Jovis nomine conditis vix pauca probavit Lycurgo; Lycurgi leges ab Apolline acceptas, ut ipse ferebat, agrestes ac feras Plato judicavit; Draconis instituta tanquam inhumana rejecit Solon; Solonis legibus addendum detrahendumque putarunt Clisthenes & Demetrius Phalereus. Etsi autem Solonis νόμοι (sic enim ille suas leges appellare maluit, ut nomine ipso, nisi fallor, a Draconis θεσμοῖς distinguerentur) etsi, inquam, Solonis νόμοι auctoritatem longe maximam in Græcia obtinebant; attamen sublato Solone, velut intermortui, verbo quidem eorum fidei commissi sunt, quos ἐξηγητὰς nuncupabant, sed re ipsa non alios habuerunt interpretes, quam ipsos forenses oratores, caussæ quemque suæ studio abreptos, & in id præsertim intentos, ut eloquentiæ fuco judices fallerent, tabulasque sanctissimas ad tempus & arbitrium explicando distorquerent. Nihil tale Romanis legibus contingere poterat. Ut enim rogatæ erant, & ab eo populo auctoritatem acceperant, qui populos omnes sui juris auctoritate continebat, ne ulla sontium interpretatione violari possent, custodes & explicatores habebant, quibus primum quidem civitatis consensus, deinde etiam Imperator tan-

tantum tribuit auctoritatis, ut judices ipsi eorum responsis addicti, ita demum decernerent in lege esse, quemadmodum Prudentes (quod illis nomen scientiæ ac virtutis opinio dederat) respondissent. Hoc vero diligenter animadvertite, sapientissimi viri. Cum enim leges paucis verbis comprehendantur, verbaque ipsa tempore obsolescant, pulcherrima antiquitatis instituta intercidissent, nullaque omnino esset Jurisprudentia, si Romani quoque Græcorum exemplum secuti, suarum legum interpretationem oratorum arbitrio permisissent. Sed ut omnia a Græcis accepta fecere meliora, ita præsertim magis, quam illi ad regendum facti, cum leges accepissent, multisque amputatis & additis, suis moribus accommodassent, primum quidem Pontificibus, deinde vero, quos modo dixi, Prudentibus earum explicationem commendarunt, unde orta scientia juris, Romanorum propria, & una ex omnibus humanæ societati utilissima. Neque vero caret lumine illo philosophiæ, in quo tantopere se Græci jactant. Qui enim sibi tantum esse prudentiæ ingeniique putabat, ut de jure respondere posset, is & antiquitatem omnem studio complexus erat, & Dialecticas regulas, & Moralem in primis philosophiam perdidicerat, sine quibus nec vetera legum vocabula expediri, nec sensa ad sæculi mores traduci, nec omnino generalis præceptio rebus singulis aptari potuisset. Quo illud spectat Ciceronis in

libro *de oratore* primo, c. 44. Jus civile Romanorum multis præclaris artibus excultum, ceterarum gentium inconditum fuisse, ac pæne ridiculum, ne Lycurgi quidem libris, aut Draconis, aut Solonis exceptis. Nolite enim audire hominem *pro Muræna*. Caussæ inservit more suo, & ut Sulpicium prosternat, nulli parcit Jurisconsulto. Tota illa oratio festiva est, & ad carpendum instituta, ut ne ipsi quidem parcat Stoicorum philosophiæ. Quam cum audiret Cato ejus adversarius, *Dii boni*, inquit, *quam ridiculum Consulem habemus!* Idem tamen, cum impetus ille forensis deferbuisset, amoris iræque expers, Duodecim Tabulas supra omnes philosophorum bibliothecas extulit, nihilque tam honorificum in pace judicavit, quam Juris scientiam profiteri. Et vero qui fieri poterat, ut nobilissimi Romæ viri vel hoc sibi studio ad honores ac dignitates viam munirent, vel honoribus jam perfuncti hinc sibi senectutis solatium & ornamentum quærerent, si tota juris scientia tenuis esset, ut ille contra Sulpicium dixerat, formulisque & actionibus contineretur? Adde his, qui respondendo jure privatis cavebant, illos etiam qui imperium meditabantur, seque ad leges ferendas, siquando opus esset, per hæc studia comparabant. Quod utinam semper ex hac schola magistratus exissent: neque enim tam cito tanta rerum moles corruisset. Equidem sæpe mecum ipse cogitare soleo, quam-

Plut. in Vit. Cat.

de Or. l. 1. c. 44.

quamobrem qui reipublicæ operam navant, aliis se potius litteris dedant, & politicam artem a Philosophis petant, hominibus plerumque sibi viventibus. Quod ego non reprehendo, sed nusquam certe, quam in Romana Jurisprudentia clarius apparent civium negotia, personarum gradus, rerum divisiones, acquirendi modi; nusquam publica & privata crimina, pœnæque criminibus constituendæ; nusquam officii veræque virtutis munus; nusquam demum cetera, quæ humanam societatem tollere, tuerive possunt. Atque hæc quidem ad omnem civilis administrationis formam apposite scripta; quia nullus est rerum status, in quo Roma, perpetuis agitata motibus, aliquando non fuerit. Nam a Romulo ad Tarquinium usque Superbum experta regnum est; tum ad Aristocratiam per Brutum & Valerium Consules transiit; surgentibus deinde Tribunis, partemque honorum omnium sibi vindicante plebe, in Democratiam commutata est; post a Cinnanis contentionibus ad Triumviros usque reipublicæ constituendæ Oligarchiæ speciem quamdam obtinuit; denique amissa libertate omni, modo regio dominatui similia, modo tyrannidi passa est, tam sibi ipsa dissimilis, quam Principes habuit genere, moribus, ætate, ingenio diversos. Numquid alii sunt antiquæ doctrinæ fontes, numquid ulla Græcorum volumina, unde plura temperandæ civitatis documenta, unde certiora, unde ma-

gis probata, quodcumque tibi regimen fortuna dederit, five regium, five populare, five miſtum, parari poſſint? Sed, ut ſpero, Græcarum rerum amatoribus ſatis id ſuperque futurum eſt, quia ratione ducuntur; nec unius diſciplinæ gloriam Romanis gravate concedunt, reliquas omnes ex Græcia, Muſarum & Apollinis patria, tamquam mutuas exorantibus. Gravior mihi pugna, multoque periculoſior cum illis ineunda eſt, qui ſe religione quadam ad tempus adſcita callide tegunt, totamque juris ſcientiam Moſaicis legibus definiunt. Haud ego ſane inficias iverim, ex fonte illo ſaluberrimo, omniumque antiquiſſimo leges ac jura manaſſe omnia; ajo etiam, & confirmo: ſed quando hæc in flumen ampliſſimum propagata ſunt, cur fonti adhuc aridulo ſegnes hæreamus? Omnia ſunt in libro illo divino, quæ ad religionis inſtitutionem, vitæque honeſtatem ullo modo pertinere poſſunt; ſed nimia quadam licentia fit, ut & Politicas, & Philoſophicas commentationes quidam ex illo eruant, alii oratorium, alii poeticum artificium, nonnulli etiam incredibili depravatione rerum myſteria Chymica, & ſiquid eſt illis ab homine excogitatum inanius. Hoc genus hominum, qui ſe multa in ſacris litteris videre putant ab earum inſtituto, & a veritate remotiſſima, jam a mente diſceſſit, & inſanabili morbo laborat. Quos inter non eos cenſeo, qui ſumma juris capita ab ipſo rerum parente Moy-

Moysi tradita ex illis derivant: hi enim & valde sapiunt, & ut ante dixi, nobiscum faciunt: at qui privatum publicumque jus, omnemque juris legumque doctrinam indidem hauriunt, mihi quidem nimis videntur extendere, quæ ad unius populi regimen scripta sunt, neque sane perpetuum, sed Christi summi regis adventu jam intermortuum. Angusta fere sunt hujusmodi ingenia, & in quo maxime gloriantur, in eo summam levitatem ostendunt. Cum ad eam pervenerunt insaniam, ut hinc acuminis laudem quærant, omnia sibi licere putant, contraria contrariis inferunt, nova sensa componunt, monstrosas interpretationes effutiunt, nihilque tam alienum a Scriptura est, quod ejus auctoritate non confirment. Jam in eo quam sibi placent, cum dicunt, Romanis legibus vetitas cærimonias atque impia sacra juberi! Ita nimirum. At nos ex iis, & præterea multis jam obsoletis de sepulcrorum jure, de judicibus dandis, de bonis addicendis, de prisca parentum potestate, de servitute, eruditionem expromimus, jussa tempori condonamus. Quod si grave aliquid afferre cupiunt, quin potius obscuritatem objiciunt? quod nos Romani juris vitium pro nostra ingenuitate fatemur; si modo vitium est, quod rei majestatem parit, & hominum segnitiem exercet. Objiciunt enimvero multi: nec tamen desunt, qui nimis plana omnia, & in medio posita esse querantur; quia sibi convenire ne-

queunt, qui res optimas temere oppugnant. Qua in re dicam universe quod sentio. Sunt in Romana Jurisprudentia, quæ maxima ingenia explere possint, nihil quod opprimere; jus continet verbis ac sententiis obscurum, non tamen antiquitatis studiosis; magnitudine immensum, non tamen promtis & incitatis; rebus varium, & alicubi etiam sibi contrarium, non tamen intelligentibus; uno verbo, pelago illam Justinianus comparavit procellis scopulisque infesto, in quo scilicet peritus nauta ingentem sibi laudem comparare potest, imperitus ne minimam quidem. Ergo huc, si viri sumus, operam omnem studiumque conferre debemus, in hoc contendere, hoc urgere, quod & pulcherrimum, & Romanum est, immo mehercule pulcherrimum, quia Romanum. Omnia sunt ab eo populo mirabiliter facta, & nescio quo pacto in commune hominum bonum æternitati consecrata. Lingua ipsa in eo solo, ut fit, temere nata, nec antiquissima, nec copiosissima, neque fortasse elegantissima omnium, quæ ad nos pervenerunt, Romanis tamen fatis quodammodo prædita, adhuc toto orbe diffusa est, omnesque gentes humanitate aliqua imbutæ latine discunt: quasi demum inter se tacito consensu convenerint, ut ingens illud damnum hac una reparent, quod ex eorum superbia tulerunt, qui Babelicam turrim auctore Nembrotho ædificantes, in varios sermones distracti sunt,

eam-

eamque vivendi communionem dissolvere coacti, quam sublato colloquendi usu, diutius servare non poterant. Quid igitur de Romanis legibus dicendum erit summo ejus reipublicæ consilio constitutis, suffragio gentium omnium probatis, prudentum hominum explicatione expeditis, magnorum Imperatorum auctoritate novisque constitutionibus roboratis? Sed hactenus de illis plus satis. Nolo enim videri tantum Romanis tribuere, ut nostris detraham, quibus non quidem studia, sed vitam moresque regere oportet. Quod tamen non sine auctore facerem; quia fere humana ingenia ad extrema delabuntur, & cum alii ne in scholis quidem Romanas leges ferre possint, alii contra & judiciis, & curiæ quotidie obtrudunt. Ego vero ad suas quemque mitto, modo sint ea sapientia conditæ, quam sibi a Romanarum studio legislator comparare potuit. Quid enim? An Ægyptii sua sibi jura statuerunt, sua Cretenses, sua Lacedæmonii, Athenienses, vetustique Italiæ populi sua, nos autem nobis diffisi aliunde mutuabimur? Itane Gentes omnes, cum staret Roma & æterna videretur, de suis institutis sollicitæ erant, ut αὐτονομίαν, non secus ac libertatem, partim bello tuerentur, quod Antiochus fecit, partim pretio redimerent, quod Strabo de Tyriis narrat, l. 16.
omnes autem, quæcumque possent, pulcherrimum hoc summæ nobilitatis ac felicitatis testimonium publicis monumentis ad poste-

posteros propagarent; nostri vero homines in rebus judicandis sollicite quærent, quid Romanis Decuriis ante annos bis mille videretur? Ergo Athenis, non dicam sapientissima civitate, sed sapientiæ ipsius domicilio, hoc tanti erat, ut νομοφύλακες, peculiaris magistratus, omnibus consiliis interessent, naviterque caverent, ne patriis legibus injuria fieret; nos vero etiam indignabimur, nisi nostris antiquatis, peregrinæ valebunt? At enim nondum ea tempestate Romana erat Jurisprudentia. Vero: atqui tempestate nostra non mores sunt Romanorum. Hoc enim facit unum, ut ne optima quidem in usu esse perpetuo possint, quod longinquitas temporis abolet consuetudines priscas, & hominum ingenia commutat. Da scilicet nostris hominibus, his moribus, hoc Principe, sub hoc cælo viventibus, da Labeonis responsa summo jure, ac Dialecticis regulis adstricta; da spinosa illa ceterorum Proculianorum ex Zenonis & Chrysippi ducta principiis, qui omnia crimina æqualia judicant, nulloque discrimine punienda: Deum profecto atque hominum fidem ipsa judiciorum subsellia, non modo homines implorabunt. Id demum justum est, quod temporibus convenit, non secus atque illud salubre dicitur, quod loco & tempore laboranti adhibetur. Ut igitur in arte medica, non cuilibet omnia, nec eadem semper salutaria sunt, ita in regendo & judicando nisi justitiæ munia pro rerum ac tem-

temporum conditione ſtatuantur, juſta cum juſtis aliquando pugnabunt, legeſque illæ, per quas civitatis morbi curari debent, modo inſalubres, modo etiam exitioſæ videbuntur. Quid quæritis? Ipſa quoque Romanorum jura pro variis rerum converſionibus mutata ſunt, ſuiſque temporibus, & civium ingeniis accommodata. Neque enim aut jus Papyrianum, exactis Regibus, libero populo convenire potuit; aut Duodecim Tabulæ civibus in immenſum auctis, variatiſque opum magnitudine moribus ſatis fuere; aut plebiſcita & ſenatuſconſulta, amiſſa rurſus libertate, non Principum conſtitutionibus indiguerunt. I nunc, & antiquas leges huic ſæculo recita. Delectabis cognitione pulcherrimæ rei; at paucos, mihi crede, movebis, ut patrias deſerant, & ad illos mores ſuorum diſſimillimos adducantur. Quid vero ſi illis, quas Romanas appellant, nonnihil immiſcuit avaritia compulſus Juſtinianus? quid ſi multas ipſe quoque vitiavit partim celeritate conficiendi negotii, partim neſcio qua malitia Tribonianus? Videlicet ita ferunt: quod ego nec ſuſtinere auſim, neque refellere. Etenim utcumque ſit, noſtras ego malo, quam illas; ſed illas, quam ceteras. Quod cum dico, non ego illis noſtras oppono, quia meliores, ſed quia tempori & moribus appoſitæ noſtris. Si enim barbari cum Italiam occupaſſent, multiſque ſæculis beatiſſimam hanc orbis partem incoluiſſent,
num-

numquam tamen ejus humanitatem & saluberrimam vivendi disciplinam ita sensérunt, ut suarum legum turpium ac ferinarum amore deposito, Romanas adsciscerent; cur nos nihilo minus ad elegantiam, quam Romani, ad æquitatem vero etiam magis exculti, antiqua illorum jura, nostris abiectis, revocabimus? Ego vero ne hoc quidem moleste fero, Gothos & Longobardos paullo belluarum dissimiliores, cum mores exuere in hac humanitatis patria nequivissent, pares moribus tenuisse leges; nedum velim, litteris ac religione cultissimas gentes suis se repente abdicare institutis, & ad aliena transire. Quid quod ipsius patriæ amor, & quædam veluti patriarum institutionum reverentia jubet unumquemque custodire sua, & adversus novatores propugnare? Ut enim commovemur, ut exardescimus, ut cælum terramque miscemus, quoties aliquis oblitus sui peregrinos mores usurpat; eaque arrogantia, quam quidam solent ex longis itineribus domum referre, patria quæque fastidit, mensas, vestes, studia, sermonem, nihilque nisi Gallicum, aut Anglicum admiratur! Quod si privatos homines sibi unis per hæc insanientes ferre non possumus, quomodo illos feremus, qui judicia administrant, unde pendet civitatis salus, si patrio receptoque jure contenti non sint? Quo loco Venetorum Patrum consilium, & præter omnia antiquitatis exempla insignem prudentiam silentio præterire non

pos-

possum; qui cum multa æternæ reipublicæ fundamenta jecerint, tum illud in primis religiose caverunt, nequid umquam in judicando novaretur. Hanc illis constantiæ laudem suarum legum confidentia parit, quæ certe non tanta esset, nisi optime nossent, majores suos officia vitæ omnia quam rectissime præscripsisse, omnesque posterorum conatus, jubendo optima, prævertisse. Quemadmodum enim omnium rerumpublicarum formis inter se comparatis, hanc denique unam constituerunt, quæ plurimas felicitate, diuturnitate omnes superavit; ita Græcis Romanisque legibus simul compositis, multaque opera expensis & æstimatis, hoc demum condidere jus, quod Venetum dicitur, ex omni vetusto jure sapientissime expressum, & æquitatis nomine, ubicumque gentium cognoscitur æquitas, celebratum. Nullam esse regionem puto, ubi mores & ingenia hominum ab antiquis legislatoribus egregie explorata mitioribus vinculis in officio contineantur, quæ maxima est, ac ferme una Principis gloria non metu, sed amore imperantis: at hoc singulare bonum, siquando aliena subrepere jura patiemur, statim corrumpetur, & ut legum arbitria, ita rerum ceterarum (quod Superi avertant) ad alios migrabunt. Quamquam, quod fieri nolo, ne fieri quidem fortasse potest. Fuit hoc quondam Romanæ reipublicæ fatum, ut una propemodum esset omnium hominum civitas,

nomenque unum, tantumque Romana jura, quantum arma procederent; quod victæ nationes ne victæ quidem sibi viderentur, si Romano jure uti possent, civesque ejus urbis, quæ una credebatur ad imperium & immortalitatem constituta, nominari. Nunc quæ tantula civitas est, quæ non se ad imperandum natam existimet, cujus non magni ad gloriam tituli, legesque multæ aureis litteris descriptæ, & siquid adversi fortuna ferat, ipso civium sanguine custodiendæ? Qui paucorum jugerum regulus non se summis Principibus comparat, juris auctor sui, custosque tanto solertior, quanto plura infirmi timere solent? Non est igitur opus voce nostra, qua in re sibi quisque sapit. Id nobis curandum, ut, quod primo loco dixi, Romana jura in scholis teneamus, quibus homines instructi sua mehercule utilius tractabunt; eamque felicitatem civitatibus parient, quæ rectam judiciorum administrationem plerumque consequitur. Hæc nos præsertim exerceant, quibus si non conceditur in foro esse, operamque litibus dare, illud tamen propositum est, ut ex antiquis legum fontibus magnam propriorum verborum supellectilem, solemnes formulas, omnemque eruditionis copiam reconditæ & exquisitæ ad aliarum disciplinarum usum colligamus. Utamur Principis Serenissimi beneficio, qui celeberrimos toto orbe Jurisconsultos magnis præmiis advocatos hac in urbe docere jus-

sit:

sit: utamur sæculi sapientia, in quo cum litteræ facultatesque omnes pristinam dignitatem recuperarunt, tum maxime juris scientia, excussa barbarie, quæ per rabulas & leguleios obrepserat, rursus ad Alciatos, ad Goveanos, ad Cuiacios, ad Hotomanos, tamquam in sinum complexumque parentum, regressa est; utamur denique fortuna ipsa, quæ bonis artibus tandem aliquando conciliata, undique Augustos, undique Mæcenates excitat, & litterarum & litteratorum studiosissimos. Quod postremum video a multis negari; sed mihi quidem ad hujus orationis exitum properanti, in te unum, Princeps Eminentissime, veluti multorum exemplum conjicere oculos satis est, cui ad insignem, & absolutam erga litteras munificentiam, vel nihil omnino deest, vel illud unum, ut tantum illis prodesse possis, quantum cupis.

Edita est Patavii an. 1719. deinde alibi, addita hac Auctoris Epistola

AD LECTOREM.

SI quam libenter fit aliquid, tam etiam recte fieret, nihil a nobis exisset hac oratione tolerabilius: sed

hoc

hoc in genere tum maxime ineptire homines solent, cum minime volunt. Nimius enim effusæ voluntatis impetus ingenium fere ultra modum movere solet, tantumque agitare, ut neque parere prudenter possit, neque explicate disponere, neque apte luculenterque ornare. Id ego mature prævidi, fecique diligenter, ut ratione, non impetu ducerer: verumtamen ardua res est, neque illa diffiteor, quæ me hominem communibus vitiis obnoxium abripere potuerunt, & in devia propellere. Ergone inviti melius dicunt? Imo longe pejus. Cum enim studia humanitatis omnia in primis voluntate nutriantur, nihil neque poeticum, neque oratorium, quod ægro animo fiat, potest esse probabile. Quid quæris? Libenter in hoc argumento versatus sum, quod ipsum per se grave, cum ea insuper eruditione conjungatur, quæ latina studia tractantibus familiarissima est. Plura ego de me polliceri non ausim. Quantum voluntas & conatus in homine valeant infirmissimo, alii viderint. Vale.

AD

AD HISTORIAM

Oratio VIII.

Qualecumque Historiæ ſtudium ad omnes pertinet, Criticum ad paucos.

Agnopere vereor, ne nimio plus ab adoleſcentibus noſtris hodierna luce poſtulare videar, humanaſque vires non ſatis prudenter æſtimare, ſi graviſſimis diſciplinis, de quibus ſuperioribus annis verba feci, Hiſtoricum ſtudium ſuapte natura immenſum nunc denique adjiciam: quaſi vero rebus neceſſariis onuſtos, ac pæne impares, ſupervacuis opprimere velim; ſpiritumque illis, ut ita dicam, atque animam intercludere. Verum & me illi ſatis norunt neque multa, neque ſeverius exigere ſolere; & ego illos quotidie video, quidquid ſocordia peccant, modo magiſtro, modo naturæ imputare; & utcumque tandem res ſe habeat, quidvis potius committendum eſt, quam ut majores noſtros, quorum conſilia plane divina vel in rebus minutiſſimis recognoſcimus, in tam gravi litterarum negotio minus vidiſſe judicemus; quamque ipſi ſtatuerunt Hiſtoricam

ſcholam, nobiſque in primis commendarunt, nos inani ſuſpicione perterriti, aut levitate ducti prætermittamus. Equidem non diffiteor, nimis infinita eſſe, quæ hoc nomine comprehenduntur, quo cum antiqua monumenta veniunt obſoletis verbis fabuliſque involuta, tum Geographicæ Chronicæque tabulæ æternis difficultatibus impeditæ, tum innumera rerum geſtarum volumina non ſine partium ſtudio ſcripta, tum denique magna quædam controverſiarum copia ad hæc ipſa, ſi fieri poſſit, expedienda, ſi non poſſit, magis magiſque implicanda. Sed quemadmodum patrisfamilias prudentis eſt menſas apparatiſſimas ſtruere, non eumdem tamen pueris cibum ac viris præbere; ita officii noſtri ratio poſtulat, ut cum omne ſtudiorum genus, quæ libero homine digna ſunt, in medio poſuerimus, tum demum quid cuique, quove tempore conveniat, etiam atque etiam conſideremus; & pro ingeniorum ætatumque varietate onera laboreſque diſtribuamus. Ac ſiqua ars, aut diſciplina duce ſolertiſſimo indiget, ne quid in illa ætatis imprudentia committatur, Hiſtoricum certe ſtudium tam lubricum eſt, ut quædam non ignobiles Academiæ, cum de tanta ſolertia deſperarent, quanta opus eſſe intelligebant, hoc tam inſigni bono carere maluerint, quam levem juventutem periculo exponere. In quo, nequid dicam gravius, duobus Lycurgis ſimilia fecerunt, ſapientibus quidem viris,

ſed

ſed in hoc præter modum ſeveris, quod alter ut divitiarum aviditatem compeſceret, omnem auri argentique uſum Lacedæmoniis interdixit; alter, ut ebrietatem averteret, vites omnes in ſuo Thraciæ regno præcidi juſſit. Nos exempla meliora ſecuti, moremque loci hujus, in quo alti educatique ſumus, retinentes, ita ſtatuimus, qualecumque Hiſtoriæ ſtudium ad omnes pertinere, Criticum ad paucos. Hoc vero cujuſmodi ſit, quantum quidem animo ex veſtra ſapientia conjicio, plerique omnes intelligitis: ſed ne quis tamen unus conſilium hoc noſtrum inſimulet, oratione explicabo, ſimulque faciam, ut rerum præteritarum cognitio quanti ſit in unoquoque genere, conſtet; ſimul illud oſtendam, quam multis naturæ induſtriæque præſidiis paratum eſſe atque inſtructum neceſſe ſit, qui velit antiquitatem curioſius expendere, & ſevera Criticorum trutina ſine periculo caſtigare.

Cum diſcendi deſiderium ab ipſa nobis natura inditum Philoſophi dicunt, tametſi univerſe loquuntur, nihilque prorſus excludunt, quod in hominis cognitionem cadere poſſit; ubi tamen eo deſcendunt, ut rem pluribus verbis exponant & confirment, facile apparet, in quo uno ſcientiæ genere omnes homines deſiderando conveniunt, id aut Hiſtoricum eſſe, aut ad Hiſtoriam quoquo modo referri. Qua enim ætate plurimum natura valet, necdum iis affectibus tangimur, qui nos ad

ingrata etiam suscipienda compellunt, vix quippiam est tam invisum, quam schola & magister: at illa tamen ætatula ipsa narratiunculis delectamur, earumque studio ducimur; quæ licet plerumque falsæ sint, magisque poeticæ, quam historicæ, certe declarant, quantum natura nostra rerum præteritarum cognitione afficiatur, cujus rei gratia fingendum etiam nutriculæ putant. Ubi porro adolevimus, rationemque adhibere jam licet, hoc ipsum naturæ judicium vel ex eo manifestum est, quod in aliis quidem disciplinis omnes industriæ nervos contendimus, nequid nobis nisi certum ac firmum, quantum rerum conditio patitur, inseratur; at in hac temporum præteritorum investigatione, etiam vero similia libenter audimus, scientesque ac volentes ad poetas convolamus, qui insitam humano ingenio cupiditatem fallendo expleant, suaque illa mendacia, quantumvis immania, nobis obtrudant. Curiositas hæc non unius, aut alterius hominis, sed plane omnium, quicumque, non dicam litteras norunt, sed litterarum nomen audierunt, quia scilicet naturalis est, nullo nos vitæ tempore, nullo loco deserit; & cum aliæ omnes tardius exortæ, ætatis flexu dilabantur, hæc una nobiscum nata, ad extremam usque senectutem perdurat. Igitur cum dico, Historiæ studium qualecumque ad omnes pertinere, naturam ipsam ducem sequor, cujus si ratio perpetuo haberetur, haud ita multos

fusce-

suscepti consilii pœniteret. Nullam gentem esse puto tam incultam, tam vecordem, tam omnis humanitatis expertem, quæ suæ reipublicæ acta non litteris mandet, legique cupiat: carere barbari eloquentia possunt, carere philosophia, carere disciplinis omnibus, Historia carere non possunt. Hinc Spartani ad omnia rudes, præterquam ad arma, Dicæarchi tamen librum de majorum suorum gestis, totoque civitatis regimine quotannis in loco publico recitari volebant; Romani vero antequam feritatem exuerent, rerum suarum annalibus dedere operam; quos quidem non quivis unus ex populo, sed Pontifices ipsi scribere jubebantur, ut iidem & Sacrorum & Historiæ curam haberent, resque duas potissimum necessarias magistratus unus, idemque gravissimus procuraret. Quid Hebræi, tam antiqua natio, quam natura ipsa, in omnibus ferme rebus numine afflata, ut gentibus consecuturis auspicia præberet legesque vivendi, quid inquam Hebræi? numquid aliunde suas litteras, quam ab Historia auspicati sunt? Nullus est codex Mosaicis commentariis antiquior, ut ex hac tamquam naturæ voce discere possimus, quo homines suopte ingenio ferantur. Quod si parum est in natura momenti, anne parum etiam in Dei optimi maximi providentia, qui sacrum Historicum movit, ut religionis mysteria, morumque instituta hac via & ratione doceret? Nolo enim hic plura

quærere : liber omnium diviniſſimus, quo uno ad ſalutem indigemus, quem ſine intermiſſione verſare, legere, memoriæ mandare debemus, hic, inquam, liber tam neceſſarius hiſtorice ſcriptus eſt; num igitur ſapere ſine Hiſtoria ullo modo poſſumus? Sed nimis longe res ducitur: cominus agamus. Jam enim ſcire velim, quodnam litterarum, aut doctrinæ genus ſine Hiſtoriæ adminiculo conſiſtere poſſit. non ſane poeſis, quæ facta imitari fingendo ſolet; non noſtra hæc dicendi facultas, quæ rerum vetuſtarum exemplis tum ad ornandum, tum vero etiam ad probandum frequentiſſime utitur; non Juriſprudentia, quæ ſine Romani imperii totiuſque antiquitatis notitia intelligi omnino nequit; non denique Civilis ſcientia, quæ multiplici rerumpublicarum hiſtoria conſtat, & ex ea maxime conflata eſt. De Philoſophia vero quid dicam? Mitto quærere, utrum animalium & plantarum hiſtoria ad hoc ſpectet, quod inſtituimus: ſed cum quædam ſit Philoſophiæ pars de officio diſſerens, ſive a Pythagora, ſive a Socrate inventa, num hæc præceptis tantummodo continetur? Nempe aut ipſa morum doctrina nihil eſt aliud, niſi Hiſtoria; aut ita cum Hiſtoria conjuncta, ut ſi caret exemplis, ſcholaſtica ſit, jejuna, ſupervacanea. Tibi intus cane rigida illa & adducta virtutum genera, quorum uſu & poſſeſſione felicitatem definis: nihil nobis hujuſmodi perſuadere poteris, niſi re-

rum

rum eventu & hominum factis ostendas, quid pati possit humana conditio, minime nota illis, qui pallio inclusi intra parietes philosophantur. Quid fieri debeat. o scitantes audimus; at cum id factum esse intelligimus, nec sine fructu, & a præstantibus viris factum, tum vero studio movemur conandi similia, tum æmulatione exardescimus. Magna est hæc Historici studii ad philosophica tractanda necessitas, & haud scio an maxima; non tamen major illa, quæ Theologicas disputationes comitatur. Utrum enim ullus potest esse, aut dici Theologus, tanto par nomini, qui omni prorsus Historiæ cognitione careat? Iners profecto est, qui profanam ignorat, siquidem Canum, optimum ac solertissimum harum rerum disceptatorem, consulimus: at siquis ne sacram quidem tenet, quem ego illum Theologum dicam? Nisi forte parum pertinent ad Theologiam Mosaicæ narrationes, acta Pontificum & Conciliorum, priscorum Patrum memoriæ, Apostolorum & Martyrum vitæ, totius denique veteris disciplinæ cognitio, unde multo firmius & clarius Christianorum sacra, quam ex *possibilium* & *impossibilium* contemplatione multarum scholarum otio familiarissima demonstrantur. Quod nolim perinde accipiatur, quasi ego Scholasticam Theologiam summovere cupiam; & eruditionem quamdam ejus loco ponere sine illo doctrinæ ordine, quam μέθοδον Græci dicunt, sine acumine, sine

de loc. Theo. l. XI.

disputationibus, uno verbo, quæ ingenio parcat, memoriam exerceat. Multa in Theologo esse oportet; nec satis muneri facit, qui Dialecticis commentationibus tantarum rerum scientiam circumscribit; nec item satis, qui omnia religionis dogmata ex Ecclesiæ fastis & annalibus egregie recitat, nisi eadem possit luculentis acutisque rationibus illustrare, & contra oppugnatorum perfidiam communire. Ardeo, mihi credite, in parte tam ampla dicendi desiderio; sed multa necessario omittenda sunt, ut de Critico Historiæ studio, quemadmodum initio proposui, quæ sentio, vobis exponam. Vereor enim, ne sibi quidam emendandi gloriolà abrepti nimis indulgeant, suisque illis judicandi regulis temere usi, non modo leviora antiquitatis monumenta concutiant, sed in arces quoque ipsas invadant, tantumque sibi licere putent, quantum Criticæ concedendum prædicant; quæ ipsa per se optima est, magnoque in litteris usui, sed invidia laborat, quod ad ingenia furiosa aliquando perveniat. Neque vero iccirco actionem instituo, ut ea judicio persequar, quæ legitimæ censuræ modum & potestatem prætergrediuntur. Nimis hoc longum esset, majorisque ingenii opus. Sed illud mihi tamen non difficile erit ostendere, paucissimis hominibus ætate & sapientia valentibus arma hæc concedenda esse, quibus non recte adhibitis, solitudo & vastitas nobilissimis historiis, multarum

æta-

ætatum fide confirmatis, afferri poteſt. Etenim ſi Criticum hujus facultatis ſtudium in eo conſiſtit, ut nihil omnino credatur, quod non certiſſimis monumentis traditum ad nos devenerit, quotus quiſque curam hanc tantam ſuſcipere poteſt, ut obſcuriſſimam antiquitatem excutiat, probet, caſtiget, excipiat, condemnet? Quot genera rerum, linguarum, ſtudiorum teneat oportet; quam multa legerit, viderit, audierit, perceperit ex omni vetuſta recentique doctrina, qui tantum in litteras ſibi permittat, judiciumque tam periculoſum, volentibus reliquis, aut ſaltem non ægre ferentibus, exerceat? Jamvero illud quantum eſt, vulgares opiniones deponere, ab omni odio atque amore ſibi cavere, nimios animi motus modo in vetera, modo in nova pronioris coercere, veritatem unam tamquam ducem ac pæne Deam ſibi proponere; contra ſuos, contra patriam, contra ſeipſum, ſi ita neceſſe ſit, aliquando ſentire, & quæ ſentias, libere pronunciare? Nemo ſane eſt, qui ita non profiteatur communi illo Criticis omnibus, ac fere jam ridiculo ſcribendi proœmio, in quo vitia humanæ naturæ omnia, veritatem uni tenentes, ſtatim ejurant, multis ingenio abutentibus maledicunt, de ſua fide & integritate magnifice pollicentur. At Carneades tanta ſapientia vir, quanta nemo ignorare poteſt, niſi qui totam antiquitatem ignorat, ita ſibi hac in re diffidebat, ut cum adverſus Zenonem ſcri-

bere

bere constituisset, ad bilis impetus temperandos helleborum sumserit. Nunc tantam illam diligentiam plurimi rident, quibus purgandis ne tota quidem sufficiat Anticyra; vixque in provinciam tam difficilem ingressi, continuo stilum exacuunt, magnaque Scriptorum nomina ad cædem designant. Et hoc quidem juvenum solet esse vitium, aut eorum maxime, quod sibi videantur aliena obtrectatione crescere, maturequc ad famam sine multo labore pervenire. Herodotus, inquiunt, Xenophon, ceterique Græci poetarum similes sunt; Thucydides vero minus ad mentiendum aptus, obscuritate sermonis veritatem obnubit: Ex Latinis Livius superstitiones consectatur, nec patriam verborum positionem dediscere potest; Sallustius vetustatem affectat; Cæsar gloriosus, Curtius mendax, Florus declamator est: Ex Ecclesiasticis, Sulpicius miracula venditat; Theodoretus fuco & metaphoris studet; Rufinus futilis est; Eusebius, Socrates, Sozomenus favent Hæreticis; omnes autem negligenter ac supine tempora signant. Utrum quilibet unus ita loqui potest? Non nego posse aliquos, sed eos scilicet, qui maximam vitæ partem in optimis studiis collocarunt; qui multas sibi litteras ac reconditas, præter latinas, addiderunt; qui summa denique opinione ingenii consecuti sunt, ut extra invidiam positi judicentur. Nempe hæc sibi multi tribuunt, sed pauci præstare possunt. Ex hoc enim tam ingen-

ti ho-

ti hominum numero, qui in hoc pulvere desudamus, quique nobis, ut de me ipse ingenue fatear, tacito quodam sensu blandimur, aliis fere valetudo deest, aliis voluntas, aliis ingenium, aliis subsidia librorum, aliis in vestigando contentio, aliis patientia, aliis denique alia, quæ singula ubi deficiunt, multi adhuc ad planiora litterarum genera aditus patent, ad Criticum Historiæ studium pæne nullus. Fac enim, se tam immenso ac scopuloso pelago adolescentem committere: jam primus ejus labor Sacra Biblia, quo in codice sine controversia fidelissimo quam sæpe tamen secum ipse luctabitur, si omnia ad Criticæ leges exigere volet! Agedum incipe computare tempora, unde studium hoc exordia ducit: ecce tibi statim nubem offundunt Septuaginta Interpretes, qui annos centum generationibus singulis adjicientes, Hebræam, vulgatamque χρονογραφίαν in magnum discrimen conjiciunt. Constitue mihi Beli tempus, de quo non uno, aut altero sæculo, sed annis ferme mille principes hoc in genere Scriptores inter se differunt. Quandonam Assyriorum, quando Persarum imperia cœpere; quos in annos confers egregium Judithæ facinus; unde Babilonicæ captivitatis tempora numerare incipis, unde Danielis hebdomadas, unde ipsum Christi Domini adventum tam celebrem, tam notum, tam illustrem, de cujus tamen anno, si orbis conditi rationem habeas, opiniones plus nonaginta, par-

partim aliquo modo varias, partim omnino contrarias invenies? Te vero miserum, si sacra cum profanis componere velis, nomina nominibus, facta factis conciliare. Te Belus vexabit, te Nembrothus, te Cyrus, te Assuerus, te Artaxerxes, te multi Darii, te non modo temporum, sed regionum terrarumque descriptio; quæ omnia si quis distinguere recte potest, & suo quæque loco statuere, hunc ego hominem non cum cetera Criticorum turba comparo, sed in primo subsellio colloco, & Musis ipsis proximum judico. Quod si tanta est in historico illo difficultas, qui nec falli potuit, neque fallere voluit, quo animo ad eos accedes, qui homines sunt, humanisque erroribus obnoxii? Qua mentis acie, quo conatu opus erit, quà prudentia, quo ingenio, ut cum te ad horum lectionem contuleris, quanti quisque valeat, statim attendas; sitne natura sua ad laudandum inclinatior, an ad carpendum; quam sit ambitiosus, quam credulus, quam superstitiosus; utrum dubia, utrum contraria narret; unde sumat, quomodo sciat, a quibus acceperit, quorum partes sequatur, quibus adversus sit? Neque vero cum tantam animi intentionem, tantamque diligentiam adhibueris, salva res erit. Solent enim Scriptores, ubi imponere volunt, stilum naturamque commutare; & interdum quidem veracissimi falsa dicunt, quemadmodum fallacissimi interdum vera. Quo fit, ut cum facta, & au-

& auctoritates inter se pugnant, nemo nisi sapientissimus momenta illa colligere possit, quibus in partem omnem pensitatis, judicium conjiciendo feratur. At enim regulæ Criticæ sunt ab hominibus perspicacissimis compositæ, quarum ope ne adolescenti quidem difficile fuerit istiusmodi freta, & si quid istis infestius est, superare. Fateor equidem eo me compulsum, velut in acie declinando atque effugiendo, quo minime volebam, non quod vulgari Sophistarum artificio usus, libenter graviora dissimulem, sed quod regulæ istæ a præstantissimis ingeniis excogitatæ magnam quamdam animo venerationem metumque objiciunt, nec liberam vocem erumpere sinunt. Verumtamen audendum in loco est; tametsi idipsum parcissime faciam, ne forte videar caput artis eatenus petere, ut totam convellam. Prætereo igitur, quod vulgo fit, regularum auctores sese invicem labefactare; non dico, ex iisdem contraria concludi, quod Abgari litteræ, ne multa recenseam, per eadem oppugnatæ propugnatæque demonstrant; taceo, si quid in illis est nimis subtile, nimis varium, nimis multiplex, non tam ad veritatem enodandam, quam ad involvendam accommodatum; omitto præterea multa magni quidem momenti, sed quæ nec invidia carent, nec tantula oratione comprehendi possunt. Verum date mihi hanc, quæso, veniam, ut de illa nonnihil dicam, quam Critici omnes cetera-

terarum principem judicant, certissimam, inconcussam, ante oculos diu noctuque habendam. Age igitur, recita. SIQUID IN ANTIQUIS MONUMENTIS OBSCURUM, PERPLEXUMQUE ERIT, CRITICI INTERPRETES SUNTO. Euge, nihil moror. SI NARRATIO NARRATIONI OPPONITUR, HOC PRIMUM JUS ESTO, QUA QUIS ÆTATE, QUOVE LOCO VIXIT, EJUS ÆTATIS LOCIQUE HISTORIAM SCRIBENTI FIDEM HABETO; TUM QUI PROXIME VIXIT, CONSULITO; AB ALIIS CAVETO. Hoc tamquam filo per avia ducti memorias antiquissimas Critici quidam condemnarunt, & narratiunculas nescio quas multorum sæculorum contemtu situque obsitas in earum locum suffecerunt, parati negare verenda quælibet, si quis Scriptor ab inferis repente erumpat eorum æqualis, de quibus est controversia. Numquid igitur priscis temporibus nullæ erant animi perturbationes, affectus nulli, non amor, non odium, non injuria, non beneficium, quibus Scriptores labefacti rerum fidem violarent, seramque posteritatem aut malitia, aut infirmitate deciperent? Nunc certe Deum quendam esse oportet, qui potentum virorum facinora, seu pulchra, seu turpia, viventibus ipsis, fideliter scribat. Amicorum quoque ducenda ratio est, multo vero magis filiorum, interdum etiam nepotum; ut numquam fere simplex ac nuda veritas, nisi tardissime efflorescat. Multa profecto in hanc rem dici possent, nobis ipsis non audita

mo-

modo, sed visa, nisi esset hoc ipsum periculosum; ut jam conjicere possitis, quam vera de aliis historici dicant, cum de historicis ipsis vera dicere intutum sit. Quapropter ad illos redeamus, *quorum Flaminia tegitur cinis, atque Latina*. Numquam enim ego eorum opinionem probavi, qui nova & inusitata vitia sæculo affingunt. Veteribus morbis laboramus, repente in singulos homines teterrima lue, qua se primus ille parensque ceterorum ad totius generis humani exitium contaminavit. Non est, opinor, Tacitus inter recentes adnumerandus; nec, ut videtur, inter illos, qui minus acute aliorum peccata vident. Is tamen tanti ingenii, tantæque calliditatis vir nihil valentius invenit, quo suam in narrando fidem commendaret, aliorum infringeret, quam si ostenderet, ceteros ante se Scriptores eorum facta retulisse, quibuscum vivebant. *Veritas*, inquit, *pluribus modis infracta: primum inscitia reip. ut alienæ, mox libidine assentandi, aut rursus odio adversus dominantes. Ita neutris cura posteritatis inter infensos, vel obnoxios. Sed ambitionem Scriptoris facile adverseris, obtrectatio & livor pronis auribus accipiuntur: quippe adulationi fœdum crimen servitutis, malignitati falsa species libertatis inest. Mihi Galba, Otho, Vitellius nec beneficio, nec injuria cogniti*. Videte igitur, quanti sit ad veritatem canon iste, quem nobis Critici primo loco constituunt, nisi summa sapientia, quæ paucorum est, adhibeatur. At quo

Juve. sat. 1.

hist. l. 1. c. 1.

quo canone, quove duce per ea tempora ibis, quæ omni litterarum luce carent? Quis te, nisi sit multarum rerum cognitione firmata mens, quis te, inquam, in iis tenebris reget, in quibus Pontifices Pontificibus oppositi, sacerdotia pecuniis emta, magna rerum divinarum ignoratio, & ex ignoratione error, scelerum & armorum impunitas, exiguum sacri & profani discrimen, quædam veluti nox Ecclesiæ offusa, in qua vix oculatissimi sine periculo versari possunt? Ætatis æstus, & levitas, & humani ingenii curæ in pejora vergentes, transversum agent: nihil jam sanum tibi videbitur, nihil certum; quodque ipse percipere non poteris, neminem probe percepisse judicabis. Accedet illa etiam, quæ multis exitio fuit, antiquarum rerum satietas, & mutandi libido, qua fieri solet, non ut vera, sed nova delectent; omnino ut in cibis aliquando usuvenit, quorum exquisitissimi consuetudine vulgati fastidium afferunt, deteriores novitate probantur. Quod siquis primos verecundiæ fines transierit, & antiquitatem contemnere cœperit, ubique Annios, ubique Inghiramos, ubique Ceccarellos, ubique Ligorios inveniet; modo hunc, modo illum auctorem criminabitur; nunc de stili varietate dolebit, quæ tamen potest esse quæsita; nunc de temporis fallacia queretur, quæ tamen ad librarium referri potest; nunc illum Scriptoris nomen, aut libri titulus commovebit, quæ

multis

multis tamen casibus fere variantur. Quid multa? Vel in scirpo nodos quæret; neque putabit ex Critica dignitate esse, si quippiam apud se valeat, quod vulgatum sit, multisque commune: ex quo etiam falsa consulto defendet, ubi vera ab aliis occupata videbuntur. Siquidem hoc ipsius artis proprium ac præcipuum est, ut homines faciat præstandi cupidos, aliorum contemtores, rerum mirabilium nimis studiosos; quæ vitia tanto magis tantoque facilius penetrant, quanto molliori accedunt ætati. Ac nimis undique magna, & fortasse etiam aliquibus molesta dicendi seges mihi succrescit: temperandum orationi est, temporique serviendum. Quod reliquum est, ingenuam hanc studiosamque juventutem, quæ se nobis in disciplinam tradidit, oro atque obsecro, ut in suscepto præteriti temporis studio pergat. Neque enim est, cur antiquas statuas, arcus, thermas, theatra, sepulchra tam curiose inspiciamus; eorum vero animos immortales ac splendidos, qui hæc posuerunt, quibusque posita sunt, in historiis descriptos cognoscere nolimus. Egregium quiddam est ac dignitatis plenum majorum nostrorum memoriam revocare; religionis initia, incrementa, propagationem intueri; gentium ac populorum migrationes, bella, fœdera, regimina, fata ad prudentiæ usum perlustrare. Horum notitiam qui nullam habent, censentur inter pueros; qui ne habere quidem volunt, inter amentes. At

simul illud ex animi ſententia moneo, ne plus capere velit, quam poſſit; hoc eſt ne nimis ſapere, neve maturius, quam oporteat. Nemini umquam crimini datum eſt, quod tardius ſe ad reprehendendum contuliſſet; multis quod citius: & nimirum gravius eſt judicandi opus, quam ut properari debeat. Ad hoc, qui narrat, aut laudat, impune alicubi peccare poteſt; qui cenſorem agit, ne in minimis quidem rebus ſine ſummo dedecore delinquit. Neque vero Criticorum inopia laboramus, ut undique omnes aſſumendi ſint: quin etiam affirmare licet, ut ſuum cuique ſæculo ingenium eſt, quaſique ſidus, ita noſtrum hoc ubertate atque indole quadam ſua Criticos ferre. Verumtamen decus hoc tam pulchrum & exquiſitum in quodam veluti præſtantiæ acumine conſiſtit, unde minima quavis inclinatione in vitium & noxam detorquetur; ex quo fit, ut tamquam e longinquo adoleſcentibus aſpiciendum putem, nec ante attingendum, quam diuturna mentis exercitatione vires confirmaverint. Hanc mihi cogitationem Criticæ arti honorificentiſſimam cum illa injecerunt, quæ hactenus dixi; tum etiam noſtrum hoc vivendi inſtitutum non nimiæ contentionis capax; tum denique tua, Princeps Eminentiſſime, toties teſtata voluntas prudenſque judicium, nequid nobis in rerum memoriam, præſertim ſacrarum, tam cito licere exiſtimemus.

Edita

Edita est Patavii an. 1720. addita hac Auctoris Epistola

AD LECTOREM.

R*Ecte judicandi studium, quod mutuato à Græcis nomine,* Criticum *dicitur, etsi per omnia litterarum ac disciplinarum genera late fusum, ubique locum habet; attamen Historicam provinciam jure quodam præcipuo tenet, eamque in primis moderatur. Nam præterquamquod ipsa per se narrandi ratio, quod ex multorum fide pendeat, lubrica est, magisque periculosa, quam cogitandi; accedit insuper Historico vel oculatissimo admirationis cura nimia, qua fit, ut sponte aliquando aberret, nec tam sollicite vera persequatur, quam mirabilia. Et ipsa igitur Historiæ natura, & Historicorum indoles artis Criticæ auxilium flagitat, eoque nititur uno, ut nobilissima facultas ad otiosos detrusa, in scholarum lucem in-*

terdum exeat, & cum ceteris consistere possit. Id magis certum est atque exploratum, quam facile, praesertim vero illis, qui ob aetatis infirmitatem fidei nostrae ac tutelae commissi sunt. Itaque his publica oratione commendaturus Historiam, & quod Historiam sequitur, Criticum studium, non stimulos tantum, sed frenos quoque adhibendos putavi, ob eas caussas, quae, ut alibi minus valeant, in hoc certe loco magnum momentum ac pondus habere debent. Siquis haec aut sibi, aut suis non satis existimat opportuna, ne me tamen iccirco ita fatuum credat, ut idem omnibus propinare velim.

AD

AD ETHICA

Oratio IX.

Moralis institutio magis a Poetis, quam a Philosophis petenda est.

On deerunt, qui mirentur, cur ego meo quodam consilio, fortasse non malo, sed certe inusitato, ex aliis in alia quotannis aberrans, nova dicendi argumenta quæram; singulisque facultatibus in hanc lucem adductis, perinde disputem, quasi universum scientiæ orbem tantulo ingenio complecti velim, meque, ut vani Sophistæ solent, conflato ad invidiam nomine multiscium venditare. Attamen qui me, moresque meos parumper attendet, facile intelliget, neminem esse, qui istiusmodi ἐγκυκλοπαιδείαν aut minus sibi tribuat, aut aliis ægrius concedat, veluti quamdam mortalis ingenii intemperantiam ultra vires nitentis, & siquidem se posse, quod nititur, putat, etiam insani. Neque tamen inficior, id mihi a prima adolescentia fuisse propositum, ut studiorum decursu quam plurimas litterariæ provinciæ partes obirem; non ut aliquando im-

mensum aliquid profiterer, sed nequid eorum omitterem, quæ ad Oratorium & Poeticum artificium aliquo modo conferre possent; tantumque doctrinæ & eruditionis haurirem, quantum de re omni probabilia dicturo in tempore satis esset. Nulla est enim ars, aut facultas ita cum alia conjuncta, ut omnes simul cum Poetica & Oratoria; quod cujusque artificis sit propria materia suique fines, Poeta vero & Orator nullam certam ac definitam regionem habeant, sed late vagentur, omnemque dicendi & scribendi copiam, cujuscumque sit ordinis, jure suo sibi arrogent, comprehendant, moderentur. Ac de Oratoribus quidem video inter omnes convenire; de Poetis autem, ne rem infinitam aggrediar, quo tempore aliud quiddam instituo, alii viderint. Hoc ego dumtaxat in præsentia dicam, sive in omni sermonis & humanitatis genere recte versentur, ut multis visum est sapientissimis viris, & in his etiam Ciceroni, Poetæ ceteroquin non valde bono; sive aliqua tantum rerum capita complectantur, ut morosi quidam tristesque Grammatici ab hac laude repulsi scriptitarunt; unum tamen esse, quod illis negari sine injuria nequit, in quo præsertim tamquam in regno suo ab ipsa litterarum origine consederunt, quodque uni cum maxima dignitate & utilitate generis humani diutissime tenuerunt. Hæc Moralis institutio est, quam cum olim Philosophi, sive Pythago-

de Orat. l. 1. c. 16.

thago-

thagora, ſive Socrate duce, ad certa officiorum capita redegiſſent, quidque ſit in unoquoque primum, quid proximum, quid poſtremum, ratione atque ordine explicaſſent, in ea repente tamquam in fundo occupato pedem poſuerunt, non admodum reclamantibus Poetis, genere hominum minime frugi, litium incurioſo, & in diem vivente. Verum ſi tandem aliquando expergefacti jus ſuum perſequi velint, eoque reſtitui, unde ſine cauſſa dejecti ſunt; ego illis hodie tamquam in judicio Centumvirali fidem meam operamque præſtabo; vobiſque cognoſcentibus, ſponſionem faciam, ni pareat, officii præſcribendi rationem, quam Latini Moralem dicunt, Ethicen Græci, non tam ad Philoſophos, quam ad Poetas pertinere. Quod ut perſpicue faciam, omnemque dubitationem tollam, altius mihi repetenda ſunt Poeſeos initia; ex quo cognoſcetis, cui potiſſimum litterarum parti, velut ab ipſa natura, naturæque auctore morum diſciplina commiſſa ſit; tametſi poſtea Philoſophi jura turbarint, & in rem alienam quaſi vacuam & caducam dolo malo irrepſerint.

Quod ſinguli homines facere ſolent, ut a prima pueritia fabulas ſequantur, nullumque ſtudii genus ad multam ætatem libentius tractent, quam Poeticum, id ipſum univerſe ab humano genere factum eſt, cujus prima cura Poetice fuit, eaque una divinæ humanæque litteræ diutiſſime

comprehensæ ſunt. Quicumque aliquo doctrinæ genere excellunt, ſuoque ordine cenſentur, Theologi, Philoſophi, Juriſperiti, olim a Poeticis ſcholis exierunt, in quibus ſcientia omnis parta eſt, atque unice culta, ut Strabo, ut Plutarchus, ut Max. Tyrius, ut ille, qui unus nominari poterat, M. Tullius, nullo ferme repugnante, tradiderunt. Quod quidem non ad ipſa Mundi incunabula referendum eſt, nec divinando conjiciendum, cum ex hoc numero fuerint Muſæus, Homerus, Heſiodus, Parmenides, Epimenides, Solon, Empedocles, aliique notiſſimæ memoriæ Græci, qui diviſionem, ut nunc eſt, diſciplinarum & artium cum præceſſiſſent, variam multiplicemque eruditionem carminibus comprehenderunt, & modo Poetæ habiti ſunt, modo generali nomine Sapientes dicti. Crevere ab eorum ætate mirandum in modum litterarum ſtudia, exorientibus undique neſcio quo ſidere magnis ingeniis; laticeſque ex uno fonte manantes in varios ſubinde rivulos deducti ſunt, qui magis magiſque una cum Græciæ opibus adaucti, ingentia doctrinarum flumina certis finibus diſtincta celeriter conſtituerunt. Hinc enim Juris & æqui ſcientia propagata eſt; hinc illa, quæ de Deo rebuſque divinis diſſereret, Theologia; hinc Phyſicæ & Mathematicæ diſciplinæ, quæ naturam latenteſque naturæ cauſſas ſubtiliter inveſtigando patefacerent. In quo ſane Poetarum ſapientiam & æqui-

tatem

tatem recognoscimus, sed adversæ fortunæ conjunctam. Cum enim ultro rerum naturalium scholas abdicassent, quod viderent, in singulis partibus jam præter modum amplificatis totam hominis industriam desiderari; novæque litteratorum classi, qui se vel Sophos, vel Philosophos dicerent, provinciam hanc tam amplam, ac nobilem liberaliter concessissent; homines isti a Poetis, ut ita dicam, geniti in parentes arma verterunt, quamque illi sibi reservaverant, officii explicandi potestatem, eam ipsam compilare conati sunt. Sed quo successu jam habete. Prodierunt novi isti morum magistri, ut eorum est institutum, obsoleto nigroque pallio, obstipo capite, ore inculto atque horrido, barbati, capillati, superciliosi, hominum potius terriculamenta, quam homines: cum autem se tamquam cælo demissos ad hominum licentiam coercendam magnifice jactassent, tum dogmata fundere cœperunt, quæ cum illo vultu atque habitu convenirent; peccata omnia esse æqualia; de re nulla dolendum, de nulla lætandum; voluptatem omnem turpem esse; paupertatem, morbos, captivitatem non recte haberi inter mala; jus omne, nisi sit summum, iniquum esse; nullum amicitiæ locum, nullum gratiæ, nullum misericordiæ tribui debere; & id genus multa, quæ si communiter persuadere potuissent, jam nullas haberemus civitates, hominesque cum hominibus vivere nequirent. Porro au-

autem quia prava infinita sunt, sibique minime cohærent, vulgato arcano, bonorum & malorum fines pro libidine philosophantium variari posse, multi se repente familiarum duces constituerunt; in eo sibi uno convenientes, quasique conjurati, ut per pudenda & ridicula officium omne perverterent. Vix equidem mihi persuadere possum tantam aliquando fuisse hominum patientiam, ne dicam stuporem, ut cum viderent Diogenem cum suis Cynicis nudum ac sordidum ex professo maledicta jacere, Aristippum cum Cyrenaicis mollem & unguentis delibutum voluptatibus operam dare, Zenonem Stoicosque ceteros veluti lapides nullo rerum humanarum sensu tangi, Democritum in ridendo occupatissimum, Heraclitum in lacrimando, hos tamen non solum ferrent, sed & sapientes, & morum quasi canonas judicarent. Qui si aliquid probabile in tam ridiculo vitæ genere attulerunt, non tamen Poetas de antiqua possessione detrudere debuerunt, elegantes homines ac politos, qui sua præcepta ad naturam & communem sensum conformare solent, more hominum vivere, & id quod est in unaquaque re bonum, quamvis non sit admirabile, ad imitandum proponere. Et hæc quidem magnæ hujus disciplinæ principia fuerunt, quæ morum censuram tam prospere suscepit, quam videtis; donec ad Academicos, & Peripateticos ventum est, qui magis aliquanto ad humanitatem acce-

cede-

cederent, sed tamen Philosophi essent. Nomen hoc tam serium & grave jam apud omnes fide laborat, quod tota Philosophia litibus & controversiis implicita, cultores suos factionibus addicat, pugnaces faciat, acerbos, acres, redarguendi cupidos, per abstrusa & difficilia admirationem sectantes. Ac si officia disputandi caussa discerentur, isque optime moratus esset, qui subtilissime de moribus diceret, non esset ab his discedendum, qui in omnes humanas affectiones acutissime penetrant, multiplicique divisione rerum ac distributione minimas quasque differentias persequuntur: sed cum omnis hujusmodi disputatio ad actionem referri debeat, non video, tam minuta subtilitas quid valeat ad hominum animos permovendos, aut quomodo tandem plus valeat, quam poetica oratio, rebus confecta de medio sumtis, lucida, suavis, ornata, per numeros, per imagines, per figuras, non in aures solum, sed in omnes pæne sensus contorta & vibrata. Nisi quis forte putet monogrammos, qui rem nudis lineis repræsentant, magis movere oculos, atque allicere, quam picturas perfecte coloratas, umbrisque ac luminibus distinctas. Equidem non diffiteor, ut in monogrammis partium varietatem, numerum, ac positionem, ita in Philosophicis libris omnes officii partes, & partis cujusque membra clare distincteque apparere; at in hac tanta luce rerum etiam minimarum friget animus,

nimus, & in sermone tam bono vir bonus desideratur. Neque vero magna doctrina opus est, ut virtutem, ejusque pulcritudinem cognoscamus; quod cum secundum naturam sit, suo se lumine prodit, & in cujusque oculos incurrit: itaque in eo potius præcipientis industria versari debet, ut per omnia artificiosæ dictionis instrumenta naturam revocet ad prava conversam, & in suæ dignitatis cogitationem adducat. Quod cum Æsopus, Philosophus non indiligens, animadvertisset, abjectis disputationibus, ad apologos animum convertit, initoque cum Poetis fœdere, spem omnem formandæ vitæ in rerum sensibilium imaginibus collocavit. Genus hoc fabularum miræ urbanitatis ac virtutis ad persuadendum, non in familiari solum sermone, aut in cantiunculis locum habet, sed etiam in gravissimis deliberationibus; quod juvenes præsertim & imperitos valde afficiat, trahat, deliniat, pertentet, callidoque artificio ducat ad earum rerum assensum, quæ certis ac valde notis similes sunt. Cedo mihi Philosophum aliquem, cujus scripta simul omnia tantum potuerint, quantum una illa fabella, qua Menenius Agrippa Romanam plebem cum Patribus conciliavit, & in urbem reduxit. Nimia sunt hæc. Cedo qui non gratis clamet, quem populus libenter ferat, cujus præcepta, quamvis egregia, si cum Æsopeis hisce nostris conferantur, non frigida sint, & audientibus

mo-

molesta. Agedum enim, siquis a Zenone contendat, aurum habenti nocere, quis patienter audit, quis non Stoicam severitatem accusat? At si idem Phædrus per apologum muli a latronibus spoliati eleganter, tecteque ingerat, accipitur, probatur. Fac, nimium vindictæ studium Philosophus damnet: creditur scilicet umbraticus homo consulere timori suo. At siquid hujusmodi Poeta velit, equo illo descripto, qui hominem armavit adversus aprum, placet narratiunculа, perpenditur, imbibitur. Non est, cur singula commemorem. Quæcumque litteris consignata sunt de mendacio, de furtis, de fraudibus, de maleficiis, si ex schola Philosophica veniant, aures fatigant; si blanda & eleganti comprehensione verborum per fabellas efferantur, facile subeunt animos, & ubi insederunt, conscientiæ stimulos excitant. Si igitur res, non ex specie & magnitudine, sed ex usu judicandæ sunt, pluris mehercule Phædri opusculum, quam decem ipsi ad Nicomachum libri, & sexcenta volumina ad eorum interpretationem scripta, non meo quidem, quod video quam leve sit, sed multorum sapientum judicio æstimari debet. Atqui adhuc in limine sumus, nec nisi minimam fabularis industriæ partem nutriculis ipsis familiarem adversariorum contentionibus opposuimus. Quid si ad graviores fabulas, quas proprie μύθους appellant, orationem ducamus? Quid si Comicas fictiones, si Tra-

lib. 2. fab. 7.

Id. l. 4. f. 4.

Tragicas, ſi Epicas in partes vocemus? Tamen ne impetum morales Philoſophi ſuſtinebunt? Verum ego neminem veſtrum tam expertem litterarum exiſtimo, ut harum fabularum commoda & utilitates ad civilis prudentiæ uſum, & communis vitæ inſtitutionem non ſæpe audierit; mihique potius verendum eſt, ne inopia dicendi latiſſimum campum quæſiſſe videar, in quem μυθόγραφοι ipſi, Poetarum explanatores, Critici, & Grammatici omnes infinitam prope ſegetem congeſſerunt. Itaque non docebo, vivendi præcepta figmentis iſtis involuta latere; ſed potius cauſſas exequar, cur ita Poetæ latere voluerint, cum ſimplex rectuſque ſermo, a Philoſophis tanto poſt occupatus, ne ipſis quidem deeſſe poſſet. Omitto quod ante dixi, non admodum egere homines ſchola & magiſtro, ut in quo ſit virtus intelligant, ejuſque contrarium; ſed figuris potius & imaginibus, per quas moniti, de ſe ipſi cogitare cogantur, & digna ſuſcipere natura ſua. At ſi docendi tamen ſumus, ut aliquo certe modo ſumus, nonne qui docet, rationem inire debet, quæ cum maxime impellat, tum vero etiam moleſtia careat & ſatietate? Poterat enimvero, poterat Poeta quoque de laboribus ac periculis fortiter adeundis, quemadmodum Philoſophus, multa verba facere; at quanto magis mulcet ac movet, cum Herculem nobis monſtra ſuperantem ob oculos ponit, & per hæc divinos ſibi hono-

honores promerentem? Poterat de calamitatibus æquo animo tolerandis illa omnia proferre, quæ Philosophis tam pulchra videntur; at cum Ulyssem & Æneam per magnas ærumnas ad immortalitatem perducit, non ne & eadem canit, & canendo ad æmulationem incendit? Poterat denique de virtutibus omnibus, de amore patriæ, de fide, de justitia, de religione præclaros istos libellos ipse quoque conficere, nisi vidisset, quanto magis per exempla proficeretur. Unum vero neque ille consequi verbis poterat, neque Philosophi, quantumvis se ament, consequentur umquam, ut heroicam virtutem, quæ in summo præstantiæ fastigio, ac pæne supra hominem posita est, suis coloribus ornent, & recte subjiciant imitaturis. Eximiam hanc & inusitatam excellentiam, quæ ad Superos proxime accedit, ut exprimeret Aristoteles, ipse quoque ad poetica simulacra confugit, & Homerico Hectore producto, fidem quæsivit ex fabula. Eth. l. 7. c. 1. Et vero unum hominem exercitibus resistere, maria & navigationes aperire, populis salutem reddere ac libertatem, condere urbes ac gentes, orbem terrarum a tyrannis liberare, cujus putatis esse facultatis, quam divinæ, quam incredibilis? Quis talia, aut cui differendo persuadeat, quamvis disrumpatur? Aut omnis profecto inanis conatus est, aut unus historiæ fabularis heros ab egregio Poeta descriptus in tam difficili negotio plus valet,

quam

quam omnes omnium Philoſophorum diſputationes de hoc toto virtutis genere, de natura, de partibus, de fine, de ſede, de nomine, de adjunctis, de contrariis; quæ ipſa dum nomino tam macra & ſpinoſa, jam in ore veſtro moleſtiæ ſigna conſpicio. Malebam equidem ſcholarum tædia præterire, quæ nimis jam multos inimicos habent: ſed hæc potiſſima ratio eſt, quæ fabulas peperit, veluti quædam blandimenta ſanitatis, per quæ ſalutaria pocula promte & alacriter ſumerentur. Quam porro ſuave, in theatro ſedentem ſine ulla animi corporiſque contentione, non audire modo, quid ſit honeſtum & inhoneſtum, quid utile & inutile, ſed hæc ipſa in illuſtribus perſonis varia fortuna jactatis aſpicere, eo rerum apparatu, ac verborum genere propoſita, quod cum ad monendum plurimum valet, tum etiam ad movendum? Videtis, ut ad hæc omnes ordines libentiſſime conveniant, ut attente audiant, ut numquam fatigentur, ut vel in lacrimas jucunde ſoluti Tragicos eventus excipiant? Conferte nunc frequentiam iſtam cum ſolitudine, quæ circa Philoſophos eſt; & plane intelligetis, utrum præſtet per noſtras haſce Poeticas blanditias, an per acumina Philoſophica mores civitatis caſtigare. Ægre homines apertum monitorem audiunt; gravia ſunt verba illa *ne dicas*, *ne facias*, *debet*, *non debet*, *licet*, *non licet*; & cum vitia aliqua, nullo compellato nomine, reprehenduntur,

tur, ille ſibi exprobrari putat, cui conveniunt. In ſcena neque hiſtrioni, neque ſatyro iraſcimur. Iraſcimur autem? Tanto magis favemus, quanto acrius aſpergunt; modo amicos, modo ſodales, modo nos ipſos in iis moribus recognoſcimus, & abditum ulcus ridendo tractari patimur. Ergo tota illa juvenum turba, quam aperto Morali ludo, Ariſtoteles excluſit, habet ex hac officina unde ſanetur; hinc nemo repellitur; nulla ætas, nullus ordo, nulla conditio Poetæ gravis eſt; omnibus animi perturbationibus, iræ, libidini, invidiæ, cupiditati medicamenta hæc adhiberi poſſunt. Huc etiam viri Principes invitandi ſunt, quibus nullum monitum niſi callido artificio, & per ambages ingeri poteſt: quod tamen non ad reprehenſionem referri velim, ſed ad ipſam principatus naturam, quæ tueri majeſtatem quacumque ratione, modo honeſta, debet; & privatorum in ſe arbitria cavere. Ad hos ſcilicet Philoſophus accedat de jure & injuria diſputaturus; his, ſiquis animus, edicat, ne tantum ſibi licere putent, quantum poſſint; hos doceat aliud regem eſſe, aliud dominum; illum in primis parere legibus debere, cui legum cura commiſſa eſt; neminem peccare gravius, quam cujus exemplum tranſit ad alios. Amentem eſſe oportet, qui tantum audeat, præſertim propoſito ante oculos Seneca, qui ſi tantum ſapuiſſet, quantum profitebatur, non dicam tantas opes non collegiſſet, in

Eth. I. I. c. 4.

quo a multis est accusatus, sed & opes quascumque habuisset, & quæsitam in habendo paupertatis laudem, & totam illam, qualiscumque esset, Philosophiam procul a Nerone venditasset. Id tamen, quod Philosophus sine invidia atque adeo sine vitæ discrimine facere nequit, per suas fabulas Poeta facit, ita Principibus fere omnibus gratus, ita acceptus, ita aliquando etiam necessarius, ut jam inter aulæ instrumenta censeatur. Hic unus monere potest imperantem sibi, ancipitem fortunam, fœdosque tyrannorum exitus adumbrando; hæc una reliqua est virtuti via, qua se per poetica involucra non quærentibus insinuet, & in illo etiam fastigio aliquando consistat. Quo in loco id velim tantisper cogitetis, quam angustis regionibus Philosophorum diligentia contineatur, quæ primum ultra privatos non progreditur; deinde hos ipsos, si adolescentiæ cupiditatibus irretiti curatione indigeant, tamquam sibi minus idoneos alio dimittit. Ergo nihil restat aliud, nisi ut tota hæc gravissima disciplina, quæ ad mores formandos spectare deberet, ingenio & disputationibus serviat, consuetudinem sequuta reliquæ Philosophiæ, quæ mentes contemplando conterit, & in se ipsa quodammodo vertitur. Quare nihil mirum si tota est in argutiis, nec jam laborat, ut optima edat, sed ut παράδοξα, & quæ minime probentur in vulgus, *Sa-*
Sen. ep. 61. *pientiam bonum esse, sapere bonum non esse;*

inter

inter magistratum & repulsam interesse nihil; 115.
bona esse paria; mortem a vita non differre; 117.
virtutes esse animalia; & multa similia istis. Tune igitur, bone Seneca, hæc scriberes, si vitiis sanandis non ex Stoica superbia, sed ex animi sententia operam navares? Tu hisce lusionibus felicitatem inesse putas, summum illud humani generis negotium; nostroque Homero tamquam nugatori dicam impingis? At is per suas fabulas, si recte intelligeres, aut quod intelligis, sine invidia fateri velles,

—quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non, Hor. 1. epist. 2.
Plenius ac melius Chrysippo, & Crantore dicit.

Nolite, quæso, mihi succensere, Auditores, quod de summo viro, & ut illa tempora ferebant, etiam probo libere dicam. Concoquere enim nullo modo possum, quæ ille in Homerum sive Poetam, sive Philosophum, certe sapientissimum, atque adeo sapientiæ parentem, audacter scribit, ubi ad ludificandum aggressus more suo, ep. 88.
cuncta liberalia studia contemnit, & numerat in supervacuis. Hæc si in illa Metronactis schola jactabantur, injuria profecto populum Romanum accusat epistola septuagesima sexta, quod ad pithaulem & tibicinem libentius iret. Quamquam ut nihil dissimulem ex veritate & fide loci hujus, ipse quoque Plato ab ea republica, De
quam sibi animo ad perfectissimam for- Rep. l. 3.
mam effinxerat, Homerum, Poetasque

ceteros, qui omnia promiscue imitarentur, abesse jussit: quod nobis adversarii tamquam ex judicato objicere solent. Grave est hoc, Auditores, non tam ipsum per se, quippe a Philosopho; quam fama & auctoritate Platonis, cuius judicio vel in sua caussa multum deferre pro nostra æquitate volumus. Alios igitur sibi Heraclides Ponticus subscriptores adjungat, cum divinum hunc Philosophum, tamquam Ὁμήρου συκοφάντην, calumniæ postulat. Nos quandoquidem reputamus, Platonem Homeri studiosissimum fuisse; imo poetas omnes tanto studio, seu potius veneratione coluisse, ut Deorum filios appellaret, & ipsi quoque Antimacho Clario, inepto ac verboso versificatori, unus ex omni Atheniensi populo aures præberet; quandoquidem, inquam, hoc reputamus, aliud quiddam illum spectasse credimus, quam quod vulgo existimatur, cum has delicias suas ab ea civitate removit, quæ nulla esset, aut si esse posset, heroum magis, quam hominum congregatio dici deberet. Pistores etiam mehercule & cupediarios exclusisset, si cives suos, quemadmodum sine vitiis & multarum voluptatum usu, ita sine cibis vivere posse existimasset. At enim ne Epicurus quidem Poetas probavit. Videlicet intemperantiæ patronus. Parcat vitiis necesse est, qui istius hominis benevolentiam captat. Ego vero non miror, poetica studia alicui Philosopho displicere, sed ob eam displicere caussam,

Cic. in Brut. c. 51.

quæ

quæ solet afferri, quod obscena multa a Poetis scripta sint; quasi vero quod multa herbarum ac frugum genera valetudinem lædant, herbas frugesque omnes odisse oporteat. Ac primum si negem, qui ita scribunt, esse Poetas, non injuria facere videar, sed ex ipso antiquitatis judicio, quæ cum Musas huic studio præfecerit, satis superque ostendit, quam esset hoc nomine indignus, qui puellas honestissimas turpi lenocinio contaminaret: deinde si dicam, artibus omnibus ad salutem inventis commune infortunium esse, ut improborum scelere ad perniciem convertantur, dicam id, quod & notissimum est, & vel in summa Poetarum nequitia poesim tamen ab omni reprehensione liberare debeat. Quod si quidquam eorum querelæ valerent, qui tam male animati in poetica sunt, quodnam de D. Basilio judicium ferendum esset, qui Græcorum Poetarum lectionem adolescentibus commendat, multasque ad virtutem opportunitates apud Homerum, apud Theognidem, apud Hesiodum, apud Prodicum Chium eloquentissima oratione demonstrat? quodnam de ipso D. Paulo, qui cum ex Arato, ex Mænandro, ex Epimenide aliqua referat, perspicue significat, in hoc litterarum genus quo animo fuerit. Esto, jure queruntur; Poetas ablegemus, totamque arenam Philosophi teneant, si ita demum salva res est. Quid? Utrum nos ignorare putant, quid doceat Epicurus, totusque ille volu- Orat. [illegible]

ptarius grex? an ita bonos esse, ut Calliphoni, & Dinomacho credamus, qui Epicuream voluptatem cum honestate copularunt, *tamquam cum homine pecudem*, ut Tullianis verbis utar. Hi nempe nobis Poetarum nomina recitant, qui a modestia desciverunt. At ego illis non unum aut alterum Philosophum, sed sectas objiciam, Hegesiacos, Theodorios, Annicerios, & quos modo dixi, Epicureos, qui facto agmine virtutem oppugnant; nec ut Poetæ in conviviis & ludis genio indulgentes licentius canunt, sed in locis ad docendum gravissimis serio & ex instituto turpitudinis illecebras, & indignas homine voluptates commendant, inculcant, ratas faciunt. Adde his & qui contra verecundiam disputant, & qui fraudes tuentur, & qui utile ab honesto sejungunt, & qui privata commoda anteponunt publicis, & qui Deorum timore sublato, cetera concedunt sine discrimine. Quæ ego vitia hominum non commemoro, quod in facultatem innocentissimam redundare putem; sed ut hac in parte si vincere non possumus, ex æquo pugnemus; nec magis Poetarum licentia Poesi noceat, quam Philosophorum imprudentia Philosophiæ. Sed jam amotis criminationibus, in viam redeamus, ut pauca quædam extremo loco de poeticis numeris habeatis, quandoquidem in fabulæ commodis satis, ut opinor, versati sumus. Altera igitur pars, & nescio etiam an prima, quæ poesim constituit,

Cic. 1. offic. c. 33

Apud Cicer. offi. 3.

tuit, carmen eſt, a quo res ſubjectæ tantum virium & virtutis accipiunt, ut ſe in animos facile inſinuent, firmiter adhæreant, motuſque illos vehementiſſime excitent, quorum gratia comparatæ ſunt. Quod cum totum quantum eſt, explicari non poſſit, majus etiam aliquid ac mirabilius, quam veritas patiatur, huic arti tribui ſolet, ut & feras mitigare dicatur, & morari flumina, & ſilvas lapideſque commovere. Quare ut Poeta nihilo plus rerum, quam Philoſophus, ad vitæ præcepta conferat, quantum tamen in eo putatis eſſe momenti, quod alter ſoluta ac ſimplici, alter ligata & numeroſa oratione utitur? Certe niſi quid excellens ac divinum ad mentes impellendas in poetico ſono numeroque eſſet, neque Archilochus Lycambem ad ſuſpendium adigere per jambos potuiſſet; neque Tyrtæi verſibus fuiſſet in acie locus; neque Solon, aut Terpander ſuas leges carminibus concluſiſſent. Nunc ſi quis officia & vitæ communis rationem numeris adſtringere poſſit, morbiſque animi tam valida remedia adhibere, hunc tamen Philoſophus extrudet, ſuiſque Dialecticis commentationibus ad diſſerendum excogitatis ſubſellia occupabit? Sed urget indictus mihi orationis modus. Jam ex veteri Quiritium more, unde initio conſtituendæ cauſſæ formulas duximus, ite in conſilium, Viri ſapientiſſimi; & quod bonum, fauſtum, felix, fortunatumque ſit, ſuam legitimis dominis poſſeſſionem frau-

de interceptam restitui jubete. Tu vero, P. Eminentissime, huic judicio moderando præpositus, cum plurimum legibus, quemadmodum semper soles, tum aliquid etiam benevolentiæ tribue: siquidem & Romani Cornelii suæ gentis principes Ennio, Lucilio, Terentio familiarissime usi, hac se Poetarum amicitia vel in primis nobilitarunt. Nihil tibi a Philosophis polliceri potes, in suas contemplationes abditis, nullique viventibus; Poetæ cum singulorum officia juvant, tum publicam gloriam, & magnorum virorum gesta ad immortalitatem propagant. Quamquam nihil te magis in præsenti movere potest, aut debet, quam si tibi persuadeas, vera esse, quæ dixi; tuamque istam Juventutem, de cujus institutione majorem in modum sollicitus es, ad virtutem & optimos mores per poetica studia fingi posse: qua de re si testimonium quoque flagitas, Horatianum producam, eoque vel apud Philosophos longe gravissimo finem dicendi faciam.

2. ep. ist. 2.

Os tenerum pueri blandumque Poeta figurat,
Torquet ab obscenis jam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis, & invidiæ corrector, & iræ.

Edita

Edita est Patavii an. 1721. addita hac Auctoris Epistola

AD LECTOREM.

QUo die Orationem hanc habere debebam, studiisque nostris ex more atque instituto proludere, accidit ut abesset hujus Seminarii Auspex Eminentissimus gravissima illa de caussa, quæ totius Christiani Orbis Cardinales Romam concivit. Itaque superscedi, maluique carere voluptate illa, quæ mihi quidem mortalium omnium maxima est, publice dicendi, quam dicere inauspicato. Ne tamen videar ignavia potius, quam ratione fecisse, ut publico judicio abstinerem, hoc quidquid est, in lucem edo; in quo etiam superiorum annorum consuetudinem sequor, sed mehercule parum fidenter. Nam antea cum vulgarem, quæ recitaveram, videbar quodammodo mihi tenere judicia hominum, eosque sponsores habere, qui mihi aures non gra-

vate

vate præbuissent. Nunc me totum fortunæ committo, plane incertus quo casura res sit. Neque enim, ut audientium, ita legentium ora vultusque notare licet, ubi caput avertant, ubi oscitent, ubi lacunar spectent, ubi proximum de hora interrogent; ne quid postea librario tradatur, quod fatigarit, aut offenderit. Hoc anno jacta est alea: ferendum quidquid evenerit. Quamquam ego, ut verum fatear, ex recitatione magis speravi fructum aliquem, quam perceperim; quod fere nugarum tædia brevitate compensem, habeamque auditores vel ad ea, quæ minus probant, attentos. Quod igitur dictioni audientiam facere consuevit, idem, ut spero, benevolentiam scriptioni conciliabit; brevitas videlicet, in qua ego mihi maxime placeo, quæ me in primis, measque lucubrationes ornare solet, quam ego unus si desero, jam quomodo consistat in hujusmodi exercitationibus, omnino non habet. Nam plerique omnes, quos identidem audio, disertissimi cum sint, temperare sibi ne-

queunt;

queunt; ego vel si velim multa dicere, tamen inopia ingenii intra cuticulam cohibear. Sed jam tertia pagella procedit; ac pæne in epistola modum præterii, quem tibi in oratione polliceor. Hactenus satis. Vale.

AD

AD MATHEMATICAM

Oratio X.

Adverſus eos, qui nimis paucis Mathematica ſtudia concedunt; tum adverſus eos, qui nimis multis.

Uod opus decem abhinc annis juſſu & auſpicio tuo, P. E., ex hoc illuſtri atque edito loco ſolemnibus verbis inſtitui, tandem aliquando exædifico; Diiſque immortalibus grates ago, quod mihi homini valetudinis parum firmæ, ingenii vero infirmiſſimi, tantum virium vitæque tribuerint, ut curſum hunc decennalem, quem ne ipſe quidem, cum auſpicarer, totumque proſpicerem animo, conficere me poſſe ſperabam, tamen confecerim; & ad Mathematicam facultatem, quæ orbem claudit ceterarum, non ſine aliqua certe felicitate, quantum ex hujus lectiſſimæ coronæ benevolentia conjicio, nunc demum pervenerim. Verum quod in magnis operibus fere accidit, ut ultima quæque difficillima ſint, aut feſſis jam viribus difficillima videantur, hic me poſtremus quaſi a-

ctus vehementer terret, graviore quadam, ut sentio, persona imposita, novaque objecta non laboris modo, sed etiam difficultatis ac periculi specie. Nam de aliis quidem cum dicerem facultatibus, id unum requiri videbam, ut quæ cujusque tradendæ ratio mihi maxime probaretur, ex animi sententia declararem: nunc ipsa rei possessio in controversiam vocatur, nec jam ostendere oportet, cujusmodi sit Mathematica scientia, aut quomodo comparetur, sed quem deceat, quemve dedeceat. Scilicet non desunt asperi homines ac difficiles, qui eam nobis invideant; & cum ipsi inter se de toto hoc genere sermones conferant minime æquos, tum nos quoque ipsos, ut sibi videntur arguti, aliquando interrogent, ecquid juventutem in spem Ecclesiæ nobis concreditam, in angulis ac triangulis dimetiendis inaniter occupemus. His ego animis tam parcis & angustis, ut magnam partem generis humani, eandemque studiosissimam ad Euclidem & Archimedem accedere nolint, aliud quoddam genus hominum opponere consuevi, qui neminem doctum virum existimant, cujuscumque sit ordinis, si doctrinis careat Mathematicis. Cum enim utrique abeant ad extrema, ipsi se mutuo conficiunt. Sed jam ego quoque manus conserere tamquam in judicio constituo, nec solum priores illos propellere, qui nos aggrediuntur, sed hos quoque lacessere, quorum opinionem utilem quidem nostris ratio-

rationibus ad tempus duxi, universe autem numquam probabilem. Quod ut ratione & ordine faciam, duplex mihi via non diversa modo, sed etiam adversa ineunda est, quarum prima veluti defensione constet, altera accusatione. Defendam operam & industriam nostram, quæ in Mathematicis disciplinis impenditur; accusabo labores eorum nimis, ut ita dicam, ambitiosos, qui has ipsas disciplinas in aliarum fines inducunt, infinitaque contentione suscepta, quæ Dii Deæque separarunt, communi vinculo jungere & copulare conantur. Ac defendendi quidem propositum sive sit necessarium, sive supervacuum, quod nolo in præsenti quærere, a nemine reprehendi potest; illud vero accusandi cum re ipsa, tum nomine odiosum ita moderabor, ut omnes intelligant, non me levitate aut perturbatione aliqua ductum, sed studio veritatis ac justitiæ, suis finibus Mathematicam terminare; quos dum tenebit, in maximo ubique honore erit; ubi egredi incipiat, multas in se gravesque offensiones concitabit. Id vero quemadmodum se habeat, non ausim mehercule in hac luce exponere, nisi vestræ sapientiæ multis mihi rebus perspectæ magnopere confiderem; qua me una tamquam scuto adversus invidiam tuebor, siquis forte tam cæcus atque audax obtrectator erit, ut cum audierit, quo ego sim in Artem plane nostram animo, quam benevolo, quam studioso, quam illius ampli-

plificandæ cupido, mihi tamen crimini tribuat, quod omnem litterariam provinciam per fas nefasve occupatam Mathematico non condonem. Nemo profecto est, qui possit de re ulla publice dicere sine periculo: at me præter ceteros timere oportet, qui quod sentio, non circuitione & anfractu tegere, non ad gratiam & voluntatem audientium temperare possum, sed cujusquemodi est, ex officio & gravitate personæ, quam hoc loco sustineo, perinde proferre debeo, ac si aram tenerem. Atque hæc valuere semper: illud vero hujus anni proprium ac peculiare est, quod peregrinus atque hospes in difficillimam regionem venio; nec ducere argumenta nisi ex universo genere possum, & ex communi quadam ratione, in quam litteræ omnes ac disciplinæ conveniunt. In his difficultatibus atque angustiis siquid efficere tamen potero, plane intelligetis, neque nobis Ecclesiasticam vitæ rationem ingressis omittenda esse Mathematica studia, neque ulli ultra modum & rerum naturam promovenda.

Qui in hanc facultatem alieno sunt animo, apertasque gerunt inimicitias, nihil sane afferunt valde firmum, sed tamen ita multa dicunt, ut si respondere singulis velim, in re non tam difficili, quam longa & molesta nullo litterarum bono tempus teram. At est callidum quoddam & insidiosum genus hominum, quod ut cognoscam, Auditores, indigeo sapientia

vestra, ut refellam, auctoritate & auxilio. Soleo enim pro munere hoc meo, quod neque ego tanta assiduitate ac vigilantia obirem, neque ullus obibit pro hac rerum temporumque conditione, qui non se divinitus vocatum existimet, Deumque unum, contemtis mortalium consiliis, in omni actione & procuratione sibi proponat; soleo, inquam, diligenter omnia circumspicere; neque amicos solum, sed inimicos etiam, siqui sunt, audire, ut quantum fieri per me potest, studia nostra perficiam, & ab omni reprehensione liberem. Sunt igitur quidam ad litteras juvandas voce atque ore præclare compositi, qui Mathematicæ dignitatem multis verbis extollunt, sed usum ajunt non videri Clericis convenire. Quid hoc sit, non satis explicant; sed ita tamen multa turbant, ut eos appareat profanum aliquid hoc nomine designare, quod in militari Architectura, aut in vana divinandi arte positum sit. Quid dicam, Auditores? quid suspicer? Eosne malitiose facere, ut inde alios absterreant, quo ipsi accedere non potuerunt? At illi certe non sunt ita vafri: quamvis non negem, esse aliquos, ubicumque tandem sint (nam & Momo debet esse locus) qui pulcherrima quæque studia ob id unum carpere audent, quod se ab illis exclusos videant. Cum his nobis nulla res est, qui toti sunt a mendacio, quorum vita fallaciis constat, quibus siquis unus fidem habet, is ipse fabula

fiat.

fiat. Ergo illud eſt reliquum, ut qui nos a Mathematica revocant, non ſatis advertant, quam multa hoc nomen complectatur, quæ cum hoc noſtro vitæ inſtituto conſentiunt optime. Age enim, quid eſt in Phyſica ſcientia, niſi forte hanc quoque nobis denegant; quid eſt, inquam, in Phyſica ſcientia tam Philoſophi privatum ac proprium, ut non magnam illius partem Mathematicus vindicet? Ratione quidem atque ordine contemplandi inter ſe differunt, rebus non differunt, niſi perpaucis. Quidquid numero, aut figura aliqua conſtat, quidquid ſono judicatur, quidquid luce diſtinguitur, quidquid aliquo menſuræ genere comprehendi poteſt in toto terrarum orbe, non tam Philoſophici, quam Mathematici juris eſt. Atque hæc ante pedes. Quid μετέωρα, quid aſtra, quid planetæ, quid cælorum orbes? An hæc ignorare Philoſophus poteſt, aut ſine Mathematico ſtudio ſcire? Ego vero ne ſatis quidem puto ad philoſophandi præſtantiam hæc ſtudia conjungere: præcedant Mathematica neceſſe eſt, quæ animum a ſenſibus excitent, & ad intelligendi celeritatem exacuant; ſiquid modo vidiſſe Pythagoram credimus, qui nullum auditorem in ſua illa Philoſophica adyta admittebat, niſi prius Geometriam, Gnomonicam, Muſicam, Aſtronomiam didiciſſet. Hunc ſecutus eſt Plato, qui Mathematicam iccirco προπαιδείαν vocat; Platoni acceſſerunt Xenocrates, & Speuſippus,

Gell. 1. c. 9.

de rep. l. 7

pus, qui eisdem legibus Academiam post ipsum tenuerunt; tum ipse quoque Aristoteles, qui certe a Magistri sententia discessisset, si ullo modo adolescentem his auxiliis destitutum fieri posse Philosophum existimasset. Itaque homines isti divino ingenio præditi, non Philosophorum modo principes, sed Philosophiæ parentes ea scripta reliquerunt de Physicis rebus, quæ ne legi quidem nisi a Mathematico possent. Aut igitur nobis tota interdicatur Physica provincia, aut concedatur, ut in eam tamquam cives & habitatores, non ut servi furesve ingrediamur. Physica porro commemoro, non quod Logica & Metaphysica Mathematicis commodis careant, non quod Ethica ipsa alicubi non indigeant, non quod facultates reliquæ vim suam omnem ac dignitatem sine illis obtinere possint; sed quia nihil afferre constitui, quod subtiliter excogitatum videatur, magis ad ingenium, siquod sit in nobis, quam ad veritatem ostendendam. At enim Philosophi sunt, & valde etiam, si Diis placet, beati, qui ne ipsum quidem quid significet Mathematicæ nomen, didicerunt. Esto: non tam bene cum litteris agitur, ut sapere non videantur, nisi qui sapiunt. Adhuc tamen est, quod nobis ætatique nostræ gratulemur. Nam sæculis ante Galilæum bene multis unum illud Philosophicum studium privatas Scholas publicasque tenuit, quo isti boni viri videntur esse contenti. Habete autem, quale fuerit. Sectæ hostili

Eth. l. 6. c. 8.

odio

odio invicem infeſtæ; ingenia certis hominibus ſacramento addicta; impotens atque infinita pugnandi libido; nova rebus nomina indita ad lites alendas ex compacto inſtitutas; fallaces & captioſæ argumentationes; inſanæ formulæ, quibus nihil ſubeſſet niſi ſtrepitus; ſubtiles & acutæ ſpeculationes de iis, quæ numquam fuiſſent, aut vero eſſe poſſent; perpetuæ & ad ravim uſque productæ diſputationes, ſeu potius rixæ; omnia prius quæſita, quam veritas & natura. Videtis familias Gladiatorias (nolo enim Scholaſticas dicere, quod nomen eſt, aut eſſe debet honeſtiſſimi ordinis) at hæ tamen ipſæ, ſilentibus Mathematicis, famam occuparunt Philoſophiæ; cum caput Mathematica extulit, ſuaſque vires Phyſicæ adjunxit, tum veluti renovato orbe, magni illi extitere naturæ interpretes cum omni antiquitate comparandi, Galilæus, Carteſius, Gaſſendus, Neutonus, Borellus, Hugenius, Leibnitius; & qui horum ſecuti veſtigia, Philoſophi re vera ſunt, & habentur. Quis igitur nobis tam erit infenſus, ut inventis frugibus, rurſus ad glandes mittat? Ergo ſi tempus & induſtriam vanis contentionibus impendamus, ſimul Phyſici, ſimul Clerici nomen præclare tuebimur; ſi naturam ſerio ſcrutemur, ſaltabimus extra chorum? voces & nomina perſequi licebit, res non licebit? pro ſectæ ſtudio diſrumpi glorioſum erit, pro ſtudio veritatis indecorum philoſophari?

Nihilo plus dico, quam quilibet unus ex imis litterarum ſubſelliis cognoſcere poſſit, modo non ignoret, quam viam & rationem Philoſophi teneant, ex quo iidem Mathematici eſſe cœperunt, ſuiſque ſpeculationibus ſenſuum teſtimonia & mechanicam operam adjecerunt. Atqui ego nimis exiguam laudem Mathematicis ſtudiis tribuo, ſi nobis eatenus retinenda ſtatuo, ut Phyſicis opem ferant: ſtant ipſa merito ſuo, eoque in primis magno atque admirabili, quod nullum vitæ ſtatum nullumque ingenium reſpuunt. Si enim is non inditus arte, ſed animis innatus ſcientiæ amor, quo cuncti exardeſcimus, honeſtiſſimus eſt, lociſque omnibus ac temporibus aptus, quid eſt, quod Clericus ignorare illa debeat, quæ cum maxime ad diſcendum referantur, præſtabile hoc diſciplinæ genus conſtituerunt, non a rebus ipſis, quas comprehenderet, ſed ἀπὸ τ̃ μαθεῖν nuncupatæ? Pœniteret me profecto conditionis hujus, ſi mihi naturam adimeret, qua impellor ad ſciendum; aut ſi cum multa ad ingenium exercendum concedat, ſive levia, ſive fallacia, ſive ambigua, hoc tamen intercluderet, quod unum propemodum cadit in ſcientiam. Habeant ſibi Peripatetici contentiones ſuas, habeant Academici, Sceptici, Dogmatici, Nominales; volumina voluminibus opponant, factiones factionibus, ætates ætatibus, omnia ſollicitent, turbent, miſceant; ut non ſolum ſempiternis laboribus nihil

ſciant,

ſciant, ſed illud etiam dubium faciant, utrum ſciri poſſit aliquid. Mathematica ſane una ab incertis certa ſeparat; ubicumque ſit veritas, eo accedit; non de tempore, non de loco, non de ſecta laborat; libera, ſoluta, expedita, uti eſt unumquidque, ſeu album ſeu nigrum, ſine ambage demonſtrat. Hanc nobis qui auferunt, ſi nullum præterea litterarum genus relinquunt, parum abeſt, quin pecudes faciant; ſin autem & Poetica, & Critica, & Dialectica, & Philoſophica omnia liberaliter condonant, quid eſt quod illa excipiant, quæ ad doctrinam & eruditionem omnium certiſſima atque exploratiſſima ſunt? Niſi forte, ut initio ſignificavi, quod multæ Mathematicæ partes ſint, aliquæ vero etiam hominum vitio corruptæ, unius aut alterius invidiam ad univerſas traducunt. Ita ſiquidem fit in rebus omnibus; ut cujuſque laus ac reprehenſio ſumatur ex proximo. In quo ego tam communi malo nihil nobis præſertim dolendum puto: tantum dico, ſiqua ſunt in Mathematicis, quæ cum hoc noſtro inſtituto non apte cohæreant, ea, judicio & temperatione adhibita, ſecerni poſſe, & quatenus expediat, conciliari. Si me a militari Architectura abſtinere volueris, parebo lubens; ſi a civili quoque, honeſte reſiſtam: ſi Muſicam extorquebis, nobiliſſimam illius partem mihi reſervabo, mollem ac theatralem ſponte remittam: ſi Arithmeticam interdices, Pythagoricam re-

tinere conabor, sed illam illiteratissimam ultro abjiciam; quæ tamen (pro mores!) fortunatissima est, ridetque Theologiam nostram: si me divinatricem Astrologiam ejurare jubebis, ejurabo non invitus, quam nemo umquam coluit nisi stultus, vel ut stultos deciperet; at interim non desinam de corporibus cælestibus quærere, quid sint, ubi sint, quid efficiant, quomodo moveantur, quando concurrant: quod genus Astronomiam vocant, nulli magis propriam, quam qui mente atque animo assurgere supra ceteros debet, ea contemplando, in quibus, vel ipso Tullio teste, divinæ virtutis ratio maxime apparet atque exstat. Tantus hic amplissimæ disciplinæ modus, tantopere castigatus ac sanus, video tamen quibus non probetur; quorum haberi fortasse ratio non deberet: sed quandoquidem in animum induxi, ut omnibus per nos satisfieret, id ab illis peto, ut quam opinionem animo comprehenderunt, si ego illam hodie ratione labefactabo, tandem aliquando in hoc loco consessuque vestro deponant. Quodnam igitur est horum hominum de studiis nostris judicium? Quale scilicet rudi ævo illorum fuit, qui nobilissima Græcarum Latinarumque litterarum monumenta undique conquisita, tamquam impura & exsecranda, devovebant; veriti ne se a divinarum rerum cogitatione averterent, aut etiam contagione aliqua religionis ejus, unde essent profecta, contaminarent. Quantam tempestate illa jactu-

de Harusp resp. c. 9.

jacturam fecerimus, nihil attinet commemorare. Nunc id agitur, ut cognoscatis, unde isti præclari monitores exierint, qui omnia perhorrescunt, quæ ad sacrarum rerum intelligentiam, aut morum compositionem aliquo modo non referantur. Hos enim nobis fines præstituunt, a quibus Mathematicos judicant abesse longissime. At non hercle ita judicabat Origenes, qui (ut est apud Eusebium) quos maxime idoneos ad sacra studia crederet, eos in Geometricis & Arithmeticis mature exercebat; ut tamquam præsidio aliquo eorum ingenia muniret, sine quo multi defecissent. Verum non accipiunt Origenis testimonium: credo quod erraverit in rebus maximis; at in hoc certe sapuit, in quo subscriptores approbatoresque habuit sine controversia sapientissimos, Hieronymum & Augustinum, qui in sacrorum librorum interpretatione numerorum ac siderum scientiam tamquam ad multa necessariam adsciscunt. Sed quid opus est testibus, ubi ratio non deest? Mitto, quantum momenti habeant Geometrici atque Arithmetici calculi in disputationibus de Arca Noe, de Babelica turri, de Salomonis templo, de Holocaustorum altari: mitto, quam sibi partem vindicet Astronomia in controversiis longe maximis de Hebræorum annis Solaribus, & Lunaribus; de computo Diluviali, de principis Planetæ motu vel inhibito, vel revocato; de variis denique modis, quibus hæc explicant Ptolemaici,

Hist. Eccl. l. 6. c. 13.

Copernicani, & qui Gigantum more cum Superis bella gerunt, Spinosistæ: mitto etiam, quæ novi Testamenti studiosos exercere solent, Eclipsis Christi mortem consecuta, Magorum stella, cærimoniæ ad Lunæ tempora ordinatæ, omnisque calendarum ratio, quam Ecclesiæ Proceres, non adhibitis in consilium Mathematicis, numquam constituissent: hæc, inquam, mitto omnia, non quod exigua sint, sed quia nimis nota, multisque usurpata. Unum illud in præsenti vestris judiciis subjicio, de quo nescio an multi cogitent, sed mihi tamen gravissimum est: siquis Mathematicus pro ea, quæ nunc glisclt in dies magis, hujus facultatis propagandæ cupiditate fortasse nimia, ut mox ostendam; siquis, inquam, tantum sibi sumat, ut sacrorum mysteriorum veritatem Geometricis momentis expendere velit, huncne feremus arma tractare nobis ignota; nec solum Ecclesiasticam pœnam, ubi jus lædat Religionis, sed etiam judicium effugere? Non hic vanus metus est. Vidi ego, qui tamen in alio pulvere versor, lepidulum libellum, cui titulus, *Theologiæ Christianæ principia Mathematica*; quibus callidissimus auctor Joannes Craigius cælestis doctrinæ fidem non tam ex divino testimonio, quam ex rerum humanarum conditione metitur, & utriusque Testamenti auctoritatem specie confirmantis infirmat. Anne hæc sua quadam lingua & notis arcanis scripta Theologi nostri ita ignorabunt, ut ne

ut ne legere quidem valeant? Nihil ne juvabit, cum ejusmodi bella ingruent, esse ex hoc ordine, qui resistere possit? Non id ab omnibus requiro: at esse tamen aliquos singulis ætatibus necesse est, qui communem caussam quoquo modo petitam, ubi res postulet, æquis armis defendant. Non deerunt exempla, quæ sequantur, Riccius, de Cusa, Caramuel, Cavalerius, Ricciolius, Petavius, Tacquettus, Mersennus, Villalpandus, & præterea multi pietatis ac doctrinæ fama nobiles, qui cum se sacramento obligatos Ecclesiæ dedissent, non ideo tamen existimarunt, Mathematicam palæstram sibi esse præclusam. Sive autem operam suam Religioni navarunt, sive navandi defuit occasio, nemo certe repertus est, qui non eos magnopere admiraretur, summisque honoribus dignos censeret. Numquid habent, quod istis objiciant, qui nos ab eorum imitatione deterrent? Nam quod a Seneca sumunt, nihil Mathematicis doctrinis inesse frugis; quod a Polyæno & Aristippo, nihil veritatis; cum tam sit aperte falsum, miror equidem, cur Stoica & Sophistica ingenia non agnoscant. De toto hoc genere hominum anno superiore diximus: neque opus est pluribus, in his præsertim angustiis, in quibus alteri quoque parti initio positæ debet esse locus. Jam vero ad illam venio, quam pro modo temporis mihi ad dicendum constituti brevissime absolvam, magis ut rem tantam attigisse videar,

Ep. 88.

Cic. Acad. 4. & Arist. 3. Met.

dear, quam tractasse. Neque vero mihi in animo est illos arguere, qui cum sibi Mathematicam laudandam proponunt, eam in omnes artes ac doctrinas, maximas minimasque, nobiles atque ignobiles, tamquam necessariam inducere conantur, ut neque bonus aliptes, neque coquus, neque pistor esse possit, nisi Mathematicos diligenter audierit. Vetus est hæc, communis, protrita laudatorum consuetudo, ut nihil se dixisse putent, nisi omnia rerum genera comprehendant, fidemque hominum, & naturæ modum prætergrediantur. Non deerit alius querelis locus, quæ neque cessabunt umquam, neque proficient. Illa me hoc tempore cura sollicitat, quid tandem in mentem venerit Medicæ artis professoribus, ut sua omnia ad Mathematicam referant; nihil jam loquantur, nisi particularum figuras; fluida, solida, media, quæcumque corpori adhærent, aut corpus constituunt, ex pondere, ex nisu, ex mole, ex numero pensitent; medicamentorum vim & facultatem, bonam malamve corporis habitudinem, ipsum quoque spiritus motum Geometricis notis definiant; tandem illud efficiant, Medicum esse neminem, in quem Euclidis anima non migrarit. Non sum nescius, Hippocratem quoque ad Thessalum filium scripsisse, ut animum ad Geometriam & Arithmeticam converteret, unde esset aliquis in Medicina facienda usus: at nunc eo res adducta est, ut non jam Medicus stu-

dia

dia sua Geometricis ornet, sed totus Geometra sit. Illud etiam fateor, morbos plane omnes, eorumque curationes formulis explicari posse ex arte Mechanica ductis, sicui tantum sit otii, ut nihil novi ad hominum salutem cum afferat, usitata verba mutare velit: verumtamen cum id fecerit, tam certum erit, Medicum iccirco esse Mathematicum oportere, quam certum est, sutorem ac textorem esse Geometram, quod sutrina ac textrina Geometricis formis explicari possint. Non vereor, ne nimio plus dicam, quoties reputo, Joannem Fernelium, qui ad Celsum elegantia, doctrina ad Hippocratem proxime accessit, nihil Mathematicum suis scriptis, quibus universam Medicinam complexus est, aspergere voluisse, cum tamen ita ductus natura ipsa, omnes industriæ nervos in Mathematica contenderet; & quamdiu per uxorem licuit, multo maximam diei partem, & domesticas fortunas in hoc studium insumeret. Quid? Huncne admirabili ingenio virum, non suæ modo ætatis, sed omnis ab illa memoriæ Medicum præstantissimum, cum omnes morborum caussas & remedia persequeretur, posseque unus, siquis umquam, Mathematicis speculationibus scientissime uti, penitus abstinuisse, nostros vero ne reduviam quidem sine illis curare? Discrimen hoc tantum unde sit, alii viderint: interim accipite, quid cum a nobis urgentur, minus tecti respondeant. Sæculum caussan-

Plant. Vita Fernel.

san-

ſantur Methodicis averſum; potentum mores nihil probantium, quod ipſi intelligant; divitum avaritiam, unde abradi pecunia nequeat, niſi per iſtiuſmodi miraculorum ambages. Hactenus ſapiunt: pergant, quod bene vertat, in hoc curriculo. Huc addunt, magnam ſuæ Arti injuriam fieri, ſi ejus criminis poſtuletur, quod ſibi fortaſſe aliquam levitatis notam inurit, at in Politicis, in Theologis, in Juriſperitis, quorum jam multi audire Mathematici volunt, capitale eſt. Ne hic quidem prorſus aberrant a vero. Quas enim præſtigias afferat neceſſe eſt, qui ſibi imperavit movere omnia, quæcumque ingenio poſſit, ut Theologicas doctrinas, omnemque civilem & Eccleſiaſticam gubernandi rationem Mathematicis momentis adſtringat? Tituli ipſi horum librorum, de quibus nihil amplius commemoro, offendunt oculos, & in quo ſe putant gratiam & auctoritatem Mathematicæ conciliare, in eo plane ipſo faſtidium pariunt & ſatietatem. Atqui malum malo mederi nequit. Non dico, Medicos tantum aliud agere: utinam quidem ſoli peccarent; at illi tamen, quod eſt in primis grave, noſtro periculo peccant. Ceterum in libros quoque Philoſophorum jam nimis multæ videntur mihi irrepſiſſe Mathematicæ tabulæ; quamvis alioquin non tam ipſæ inter ſe Philoſophiæ partes conjunctæ ſint, quam earum quædam, ut paullo ante dixi, cum Mathematica. Sit artibus ac diſciplinis inter

Elementa Politic. Civil. & Eccleſ. methodo Mathem. propoſita. Lond. 1716.

ipſas

ipſas conjunctio & ſocietas, ſed cujuſmodi ſolet eſſe fœderatis civitatibus, quarum unaquæque ſuo jure utitur. Quid in rem quamlibet Mathematicos appellas; quid eorum methodum ad omnem diſputationem traducis; quid jura perturbas? Non eſt ille ad veritatem ſatis numerorum linearumque apparatus. Neque enim Mathematica demonſtrandi ratio tantam ſibi fidem & auctoritatem acquiſivit, quod per lineas & numeros conficiatur, ſed quod principiis fulta certiſſimis, quæ ex his colligit, ea quoque certa eſſe neceſſe eſt. Linearis & numerica probatio in omnem fere artem ac diſciplinam adduci poteſt, principia poni Mathematicis æqualia vix alicubi poſſunt. Quoties igitur in magna illa volumina incidimus, quæ in latentibus cauſſis & naturæ obſcuritate verſantur, nos quidem nihil moveant Geometricæ figuræ tabellis inſcriptæ elegantiſſimis, nihil illa Mathematica methodus tantopere jactata, ſi rebus inædificetur natura labantibus, ut ſæpe uſuvenit. Haud equidem auſim magnos Auctores nominare, præſertim & ſupra nos poſitos, & famæ ſecuros: at videte tamen, quam nihil ferre nimium poſſim. Ille ipſe Artis noſtræ magiſter Quintilianus, Rhetorum oculus ac deliciæ, cum jubet oratorem Geometrica percipere, ut ubi neceſſitas flagitet, de terminis ac menſuris appoſite dicat, geſtumque digitorum ad computationes accommodet, videtur mihi propemodum

Inſt. l. 1. c. 10.

dum

dum sui oblitus ad Sophistarum sollicitudinem delabi. Nam id si accipimus, jam & Miles, & Architectus, & Histrio, & Musicus debebit esse orator, ut de his artificiis verba facere possit, vocemque & manus ex arte moderari. Quid illi, qui Grammaticum quoque ad Geometras mittunt, ut de orationis numero, & syllabarum quantitate recte judicet? Satisne sani habendi sunt? Sentio me magno quodam æstu commoveri; & ab eo litore, cui sponte mea consilioque adhæsi, in altum quodammodo abripi: sed jam, ut in lubrico, nimis multa. Summa sit; Mathematica studia patere latissime; nec ipsa per se solum, quæ colantur, dignissima esse, sed aliis præterea multis suffragari: nobis vero in primis amplectenda videri, illustranda, promovenda; quod status hic vulgari conditione exemtus, & in illustri fastigio collocatus, rebus ornari debeat omnibus, quæcumque humani ingenii solertia parari possunt; ut non muneris tantum dignitate atque excellentia ceteros mortales Clericus superet, sed seipsum quoque dignum ostendat, cui tale tantumque munus committeretur. His se igitur dabunt adolescentes nostri, modo, quod Fabius de Græco sermone præcipit, ne usque ad superstitionem. Facio equidem minus libenter, ut eorum industriæ modum ponam, cum ceteroquin alunde non careant desidiæ invitamentis: sed nihil in omni vita tam lædit officium, quam quod extre-

Inst. l. 1. c. 1.

extremum est. Magnum crimen illius ætatis, atque adeo ætatum omnium, ignavia; sed nihilo tamen minus ingenii ostentatio: tametsi utrumque fortuna, orbis terræ domina, suis bonis sæpissime cumulet. Ego illos in omni re & actione veritatem & honestatem sequi volo, nec omnino spectare aliud, quam quod tibi, P. Eminentissime, in cujus tutela positi sunt, mea voce declarandum videtur.

Edita est Patavii an. 1722. addita hac Auctoris Epistola

AD LECTOREM.

ÆGre admodum tuli, quosdam se altera hujus Orationis parte læsos putasse, quos ego nec fando audieram, neque omnino suspicabar Medicos esse. Dispeream, siquid egi malitiose. Cum illa scriberem, gravi quodam valetudinis genere conflictabar: itaque dolor iram concitavit, ira veritatem expressit. Cum recte valeo, Medicos omnes, eorumque technas libentissime laudo; sed quædam ægrotanti condonanda sunt. Jam extra jocum. Ego equidem societatis ejus, quæ Medicina

cinæ cum Mathematica intercedit, utilitatem agnosco, fateor, inculco; nec mihi aliud propositum fuit, quam quod nimium videretur, oratorio stilo notare. Si quis hoc tamen in crimen vocabit (nam quibusdam nihil est satis) is sciat, rem sibi cum homine fore neque Medico, neque Mathematico, at certe rerum humanarum non prorsus ignaro. Vale

IN

IN FUNERE

Eminentiss. ac Reverendiss.

GEORGII CARD. CORNELII

EPISCOPI PATAVINI.

Oratio XI.

Habita in Æde Cathedrali idib. Aug.

Ideo vos, NN, ſicuti præter conſuetudinem mœſtos ac ſordidatos, ita in me oculis animoque defixos valde mirari, quomodo poſſim tam miſero ac luctuoſo tempore, non dicam verba facere, ſed in hanc lucem acerbiſſimo caſu contaminatam prodire; eumque jacentem aſpicere, qui me a prima ætate educavit; quicum perpetuo vixi; quem, in ipſo adoleſcentiæ flore parentibus orbatus, parentis loco habui; cui uni tantum debeo, quantum homo homini proxime ac ſecundum naturam debere poteſt. At ſi quis umquam filius, quod & Tiberium admodum juvenem, & multos præterea veterum Romanorum

more atque instituto fecisse accepimus, si quis, inquam, filius in patris funere tamdiu compescere lacrimas potuit, dum illi oratione parentaret, hanc mihi, quæso vos atque obsecro, veniam date, ut cum præter ceteros quærere sordes ac latebras ad explendum dolorem debeam, tamen aliquantisper in hominum conspectum procedam, ea dicturus, quæ ad deplorandum GEORGII CARDINALIS CORNELII Episcopi nostri interitum ego illi tam multis rebus addictus pertinere existimabo. Nullum jam est eximiæ virtutis ac nobilitatis testimonium, quod levitas & adulatio non vulgarit; ipsaque hæc laudandi funeris consuetudo jamdiu ab antiqua institutione descivit, & ad multitudinem traducta est: ex quo fit, ut cum honor ipse obsoleverit, non videatur Principibus viris dignus, nisi pondus aliquod ab eo, qui dicit, ad hominum existimationem judiciumque accipiat. Atque in me quidem neque ullus dignitatis titulus, quarum rerum numquam studiosus fui; neque præstabilis dicendi facultas, quam mihi comparare pro hac ingenii tenuitate non potui; neque aliud quippiam ad speciem & pompam ornamenti est: sed ea tamen semper fuit observantiæ ac pietatis meæ erga Principem beneficentissimum vis & magnitudo, tam diuturna, tam constans, tam omnibus nota, ut hoc ipsum, quod ego loqui, quod hiscere, quod respirare in tanta calamitate possim, mirabile quid-
dam

dam ſit, veſtriſque cogitationibus & poſterorum memoria aliquo modo dignum ac celebrandum. Itaque hæc ne laudatio quidem dici poterit, ſed debita quædam mœroris ac luctus publico in loco ſignificatio; in qua ſi vobis, quemadmodum ſpero, ſatisfecero, mihi tamen certe numquam ſatisfaciam: quia cum plus etiam contendero, quam poſſim, minus tamen ſemper, quam debere me intelligo, ipſe mihi contendiſſe videbor. Non deerunt memoriæ tanti Viri laudatores, donec ſtabit virtuti honos; eoque plures erunt, quod tale genus, dum viveret, pati non poterat: ego ea dicam, quæ ipſe quoque ſi vivus adeſſet, atque audiret, improbare non poſſet; quæque boni filii & officii memoris, non viri callidi & ad dicendum exercitati judicentur. Suſtinete me tanto dolori imparem, atque identidem deficientem, humanitate & auctoritate veſtra, *Nobiles ac Reverendiſſimi Viri*, princeps hujus Eccleſiæ pars, in quorum fidem ac tutelam Patavina ſacra, & ſacrorum Miniſtri conceſſerunt; ſuſtinete, inquam, me, atque adeſte ſupremo hoc in illum officio, qui vos univerſos perpetuæ concordiæ & caritatis vinculo complexus, plurimi ſemper fecit atque adamavit; qui multos ex vobis in celſam hanc amplitudinis ſedem evexit, familiariter adhibuit, privatis publiciſque benevolentiæ teſtimoniis ornavit; neque plus quippiam poſtuletis, quam quantum a mœſto turbatoque inge-

nio in tam magna ac recenti ægritudine præstari potest.

Quantum igitur ad humana ac divina præsidium in unius hominis morte amisimus, Auditores! Amisit patria Civem ornatissimum suæ nobilitatis & gloriæ amplificatorem; amisit Christiana respublica Cardinalem religionis studio, consilii magnitudine, rerum gerendarum experientia præstantem; amisit Pontificem Patavina Ecclesia (pro Deum atque hominum fidem, quo tempore, quam importuno!) amisit tamen Pontificem integritate morum, pietate, intelligentia, vigilantia, liberalitate dignum prorsus, qui Ven. Gregorii Barbadici exemplum, non in hujus tantum Civitatis oculis, sed in totius Europæ luce positum unus exciperet; ipseque aliis, qui succederent, exemplo esset. Jacturam hanc tantam si quis ex nostris sine lacrimis ac lamentatione ferre potest, si quis cogitando non commoveri, non plorare, non ingemiscere, is duritia & immanitate efferatus, ne inter homines quidem, nedum inter nostros habendus est. Sed ut tantisper a nobis discedamus, eique Urbi ac Familiæ donemus aliquid, unde ortum Georgius duxit, quem esse putatis in vulnere tam acerbo Venetorum civium sensum, eorum præsertim, qui illi cognatione aliqua conjuncti fuere, hoc est nobilissimorum? quem Serenissimi Fratris uno eodemque tempore, nescio quo siderum consensu & conjuratione, ut omnia

mnia dira essent, letali morbo prostrati? Sed qua ego te voce appellem, optime Princeps, amantissime Frater, Joannes Corneliorum decus atque ornamentum, qui jam vel mortuus, vel morti proximus, squalori squalorem addis? O nos miseros atque perditos! Itane duo lumina patriæ suæ longe maxima, tam illustria, tam splendida, tam benefica uno pæne articulo temporis obscurata jacere? Ita ne Imperium nostrum, ac Sacerdotium uno ictu repente perculsum funebri specie sordibusque fœdari? O tempora nobis aspera, o fata fera, o dies atri! Quis ita rerum humanarum sensu caret, ut cogitatione mali fatalibus caussis impliciti non frangatur? Quis si non privata, at communi saltem caussa non dolet? Quis Dei præpotentis indignationem non sentit; aut si sentit, cur non placare atque avertere conatur? Subeat animos vestros Gentis hujus splendor tam antiquus, quam patria ipsa, tam magnus, quam qui esse in privata fortuna potest, tam late fusus ac sublimis, ut non supremum modo Civitatis suæ gradum iterum ac sæpius occupaverit, sed ad Regium quoque fastigium pertingere potuerit: hic porro vetusta quæque nomina uno intuitu prætereuntes; duo hæc ætatis nostræ decora splendidissima mentibus vestris insigite, attenteque contemplamini, Joannem Venetorum Ducem, Georgium Cardinalem Patavinorum Episcopum; utrumque altissimo loco posi-

tum, eique parem; utrumque complexum virtutes omnes, maximas minimasque, quæ tantam dignitatem ornarent, utilemque humano generi facerent; sed ea præsertim animorum ac voluntatum consensione, eoque amore conjunctos, qui sanguinis vim & naturam ipsam quodammodo superaret: tum vero reputate, par hoc Principum tam insigne, & pro temporum ratione plane unicum, eodem fere articulo temporis, quod certe ne posterorum quidem admiratione carebit, eodem inquam articulo sublatum. Me miserum atque infelicem, cui hæc tam fœda atque ominosa commemorare contingit! Vereor, ne aliquid in tantis terroribus lateat, quod nobis irati Superi hac ratione denuntient, ut ad veterem disciplinam moresque redeamus. Verum quo me rapit doloris impetus? Dii meliora. Exeamus jam patria, in qua satis querelarum, satis mœstitiæ luctusque est. Te, Roma, te inquam jam appello, altera veluti Georgii patria, quam sibi ipse divino consilio elegit, ubi gravissimos Magistratus gessit, cujus nomine celeberrimam Legationem ad Lusitaniæ Regem obivit, cui suffragio suo bis Principem ac Pontificem Maximum dedit, visus ipse non longo intervallo abesse ab illo dignitatum omnium culmine, si quantum valebat animo, tantum etiam corporis viribus & valetudinis firmitate valuisset. Audiat summus religionis Antistes, idemque optimus,

ex-

extinctum sibi & Ecclesiæ Cardinalem, qui nihil umquam aggressus temere, fide ac veritate sacra jura defendit, magnumque prudentiæ exemplum litteris & posteritati mandandum reliquit. Scio equidem, quam ex iis multa, quæ nobis admirationi esse solent, in urbe illa omnium principe exigua sint; sed tempora ipsa faciunt, ut cui aliqua Ecclesiæ procuratio commissa est, is mirifica sapientia præditus ibi quoque videri debeat, si in tot hominum cupiditatibus sine ullius offensione, ac sine turbis suam provinciam administret. Hæc singularis prorsus Cornelii laus fuit, quod per annos quatuor & viginti in regimine tam varie diffuso, ac difficili nihil acciderit singulare. Neque enim tam periti Medici est accedentes morbos curare, quam ne accedant præcavere. Viderat hoc, multisque ad imitationem memorare solebat, verum illud summi Sacerdotii exemplum cum antiquis comparandum, Clemens XI; in cujus egregia sensa successisse credendum est, qui in ipsam humanarum divinarumque rerum potestatem Dei Optimi Maximi providentia successit Innocentius XIII. Atque hunc etiam multo magis vidisse existimo, qui olim Georgio in Lusitana Legatione suffectus, recentia adhuc admirabilis virtutis vestigia in florentissimo illo regno ad immortalitatem impressa legit, & qualis quantusque esset, jam inde ab eo tempore cognovit. Hic tamen tanti nominis tantæque gloriæ Cardinalis ereptus est,

hic inquam tibi, Roma, ereptus senectute prima, qui ne extrema quidem sine bonorum querimonia decedere potuisset. Verum ego quid diutius Romæ jacturas queror, nostrarum immemor? quid in tam lugubri hujus Civitatis conditione lugendi caussas aliunde peto? Nobis ille, nobis ereptus est; nostrum est totum hoc infortunium; Patavium amisit sacrorum præsidem, religionis custodem, pietatis assertorem, Pastorem, Patronum, Parentem. Revocate animo, quicumque Georgium paullo familiarius cognovistis, compositam illam in tanta dignitate facilemque naturam, sensa illa in rem quamlibet prudentissima, acumen illud ingenii ad difficillima quæque expediti, intelligendi celeritatem, decernendi consilium, agendi industriam: reputate cum mentibus vestris perpetuam illam verborum vitæque continentiam, flagrans ad omnia pietatis opera studium, sollicitam Christianæ institutionis curam, effusam in egentes ac miseros benignitatem, totam denique illam optimæ indolis rationem, quæ ubi se alicui dederat, in eo statim admirationem & benevolentiam commovebat. Id cujusmodi sit, intelligi magis potest, quam ex toto explicari: sed multi tamen animadverterunt, hoc proprium ejus ac peculiare fuisse, ut minimæ quoque virtutes excellentem quandam speciem ac dignitatem ab ejus moribus sumerent, & quod in aliis vulgare esset, in eo tamen insigne atque eximium appareret.

An

An ille, nisi tantus fuisset, aut etiam major, Barbadici famam, ut modo dicebam, excipere potuisset, ejusque locum magna omnium voluntate ac lætitia tenere, qui tamquam e cælo descendisse visus, eoque regressus unde venerat, non humanis tantum laudibus, sed prope Superum voce ac prodigiis celebrabatur? Jacebat populus fere omnis ingentium damnorum memoria abjectus atque afflictus; mœrebant sacrorum Ministri præteritorum memores, anxii trepidique futurorum; querebantur sacri mulierum ac virorum cœtus in diem viventes, & ad incerta casuum solliciti; ejulabat egentium puellarum ac viduarum turba, tam certo subsidio ad vitam tuendam atque honestatem privata; litteræ quoque ac disciplinæ tam secura spe dejectæ atque exanimatæ sibi metuebant. Hic tamen in tanto doloris ac timoris æstu superveniens, veluti Sol post atram ac turbidam tempestatem, omnium vultus explicuit; brevique effecit, ut hominem interiisse tota Civitas judicaret, non virtutem. Nihil mutandum ratus eorum, quæ invenisset a Viro illo divino constituta, eandem ubique justitiæ, disciplinæ, religionis viam tenuit; quidquid ingrueret, ad illius decreta & majorum consuetudinem confugere consuevit; ac si quando enascentes novi generis morbi nova remedia postularunt, quæ ipse egregie constitueret, maluit videri reperisse, quam fecisse. Quamquam ita quieta sub hoc Præ-

sule

ſule ac tranquilla fuere omnia, ut cunctas ampliſſimæ diœceſeos rationes qui ſuis momentis expenderent, & tempora temporibus compararent, præſtantiſſimum hominis ingenium ex hoc maxime agnoſcerent, & ſupra omnem ſæculorum memoriam prædicando efferrent. Princeps Veneta prudentia & Romana gravitate compoſitus, duas res non tam natura diverſas, quam moribus diſſociatas præclare copulaverat, obſequium, & libertatem; obtinueratque ut boni mores æquitate temperati plus valerent, quam antea bonæ leges. Ipſe autem præibat omnibus intaminata quadam innocentia vitæ, ingentique inſtructu virtutum omnium, quæ in hunc ſtatum cadere poſſent: cumque initio eſſet paullo natura iracundior, ut plerique omnes ſollertis ac vividi ingenii homines, ita ſeipſum brevi tempore edomuit, ut inditos ignes pertinaci exercitatione patientiæ non compeſcuiſſe, ſed prope extinxiſſe videretur. Utinam vero eam valetudinem vegetam ac firmam, quam primum in hanc Urbem attulit, non intercepiſſet aliquanto poſt articulorum dolor, qui cum in dies magis cœpiſſet eſſe gravis ac frequens, in cauſſa demum fuit, ut ipſe per ſe diœceſim ſuam non tam ſæpe, quam voluiſſet, obire poſſet; inſuper vero etiam aliqua omittere, aut differre, aut ad alios delegare cogeretur, quæ non animi ſolum imperio, ſed corporis etiam miniſterio indigerent. Hæc illum cura magis, quam morbus ipſe conficie-

ficiebat; hoc unum, de quo assidue querebatur; hoc pretio æstimata valetudo; huc vota precesque conversæ; sensu ceteroquin ad perpetuos dolores obdurato. Ut vero aliquantum respiraverat, lecto adhuc affixus admittere humanissime omnes, audire gravissima negotia, inquirere, decernere, expedire ingenio ita libero, ita celeri, ita experrecto, ut ipso corporis labore purgari animus atque illustrari videretur, tantoque magis exsurgere atque unus dominari, quanto illud magis excruciatum ac miserum contabesceret. Ubi porro stare, ubi sacras vestes sumere, ubi exire cubiculo poterat, statim quæ Pontificis munia essent, peragere omnia; nulla in re sibi parcere; non infirmæ adhuc valetudinis, non æstus, non frigoris ratione habita, quo commissi sibi gregis utilitate vocaretur, promtissime advolare. Quoties ego illum imbecillis adhuc viribus, pedibusque labantibus ad Seminarium accedentem vidi, quem locum, traditæ sibi provinciæ partem certe non ultimam, miro patrocinio ac benevolentia prosequebatur; quoties cum mane ibi fuisset, vesperi redibat; quoties per multos dies sine intermissione exercitationibus nostris aderat; ut studiorum morumque rationes exigeret; ut omnes non præceptores modo, sed etiam discipulos nosceret; ut omnia investigaret, pervideret, distribueret; ut litterulas nostras, qui maximus mihi semper fructus laboris fuit, sua præsentia

tia

tia judicioque honestaret? Hinc sibi potissimum, nomine ipso admonitus, surculos illos sumendos esse intelligebat, qui in omnem Patavinæ Ecclesiæ agrum pro temporum ac locorum necessitate transferrentur: de hoc & ipse libenter loquebatur, & alios loquentes audiebat; in hoc sibi magnopere placebat; huc hospites mittebat suos; nihilque abire patiebatur, quod ad istius pulcherrimæ atque utilissimæ institutionis incrementum quispiam moneret. Jamvero eo deveni, ubi cogor tamquam scopulo adhærescere. Cogitatio hæc una ita me totum obruit atque occupat, ut nihil versare aliud animo possim; ita me angit atque enecat, ut vocem jam ipsam pæne intercludat. Te ne Seminario tuo, te ne mihi, Optime Præsul ac Parens, tam subito casu ablatum? O cæcas hominum [rivolto al morto] mentes! Te ne mihi tam multa, pridie quam ægrotares, benevole amanterque dixisse, quæ nostra caussa cuperes, nulla plane tantæ hujus calamitatis præsensione, quæ tibi tam prope nobisque imminebat? Ita ne illa omnia momento temporis cecidere, quæ mihi constitueras, ut hoc ipso die, quo studiorum nostrorum cursus veteri more absolvi consuevit, tuo nomine edicerem? Ille, ille igitur dies mihi ultimus erat, quo te alloquerer, nec tamen, homo tibi devinctissimus, ullo naturæ motu commonebar, quam dicunt sentire in posterum terribilia? Pro dolor, pro fatum, pro rerum omnium repente facta conver-

sio!

ſio! Sed ille jamdiu humanarum rerum tædio affectus, quod æterno dolore conflictaretur, uſuque pedum ferme omni careret, ad quietem & beatitatem æquo animo ac libenti commigravit; neque mehercule verbum ullum protulit his totis octo diebus, quibus ſe morti proximum unus ſenſit, dimiſſaque cura rerum ceterarum aſſeveravit; nullum, inquam, verbum protulit, quo vitæ longioris deſiderium oſtenderet, malletque aliud, quam quod Deus ipſe vitæ neciſque dominus conſtituiſſet: nos vero lacrimarum pleni, multarum rerum meditatione ſuſpenſi, abjecti, profligati, unde abierit aſpicimus, non quo aſcenderit. Erigamus tantiſper animum, Auditores, & ſiquid eſſe ſolatii poteſt, ab eo loco ducamus, ubi ille ſuſceptæ ad noſtram utilitatem ſollicitudinis præmio fruitur; quod certe ægre ferre non debemus, niſi ingrati videri volumus. Quamquam quæ ego ſolatia quæro? Vix humana mens humi defixa ſummum illud immortalitatis bonum, quod nemo niſi moriens conſequitur, intelligere poteſt, & ad hujuſmodi calamitatum levamen ſincere vereque transferre: nos autem, ut in hoc tandem illius cauſſa conquieſcamus, adhuc rerum noſtrarum cura tangit, tangetque diu, minuenda fortaſſe aliquando, numquam prorſus deponenda.

Edita

Edita eſt Patavii an. 1722. die 17. Aug. addita hac Auctoris Epiſtola

AD LECTOREM.

Ervens adhuc erga Epiſcopum de ſe optime meritum Civitatis ſtudium & voluntas, inſolito omnium ordinum luctu ſignificata, jubet me Orationem hanc emittere, quam ad ejus funus impetu quodam doloris effudi. Ac ſi mihi perſuaderem, laudes ejus æquari dicendo poſſe, valde dolerem, paullo plus biduo ad rem tantam comparandam ingenio tam exiguo conceſſum fuiſſe: ſed cum ita vixerit, ut a nemine pro dignitate laudari poſſit, id unum inſuper faciendum puto, ut de tota ejus Vita quædam præmittam annalium more, qualia fere ad Ughelli *ſupplementum altero abhinc anno brevi ſimpliciſque narratione exaravi. Ego equidem virtutem ejus, dum viveret,*

veret, non fortunam admiratus, mortuum quoque perpetuo colam; nihilque omittam eorum, quæ ad ejus memoriæ propagationem quoquo modo facere videbuntur.

EORGIUS CARD. CORNELIUS *natus est ex Federico Equ. & Cornelia Contarena Kal. Aug. MDCLVIII. Paucis post annis Melitensem Ordinem accepit, & Magni Commendatarii Cypri titulum, hujus Familiæ hereditarium. Politioribus litteris Veronæ, Philosophia & Jurisprudentia Patavii instructus, more majorum, anno MDCLXXVII Doctoris nomen & insignia sumsit; statimque per Europam iter instituit. In patriam cum rediisset, Navalibus præfectus est anno MDCLXXXV: quo in munere ita se temporibus difficillimis gessit, ut gravioribus curis par judicatus, ad Gallicam Legationem designatus sit. Sed ille quidem alio spectabat. Itaque Ecclesiasticæ militiæ nomen dedit, Romamque commigravit anno MDCXC. Biennium fere in ea urbe* com-

commoratus, per eos Magistratus, quibus maxime solent Præsulum ingenia explorari, magnam de se expectationem movit. Proinde maritimæ oræ in magna pestilentiæ suspicione præpositus est, deinde annonam curare jussus, demum vero ad Petrum II Lusitaniæ Regem Legatus missus anno MDCXCII. Insignem jacturam rerum suarum in eo itinere cum fecisset, incredibili virtute fortunam elusit. Tanta enim rerum omnium apparatione & magnificentia, tanta fide ac sapientia munus illud longe gravissimum sustinuit, ut XI Kal. Aug. MDCXCVII ab Innocentio XII Cardinalis creatus sit, & paullo post Episcopus Patavinus, cum in ipso Legationis initio Archiepiscopi Rhodiensis titulum obtinuisset. Inde igitur Patavium venit ingenti omnium civium lætitia & expectatione, quam postea non explevit modo, sed etiam superavit. Omnino is unus efficere poterat, ut optimi Decessoris Gregorii Card. Barbadici desiderium in hac urbe moderate ferretur: quippe instituta ejus omnia

non

non retinuit ſolum, ſed etiam amplificavit; ac ſiquid neceſſitate temporum aut moderari, aut tollere coactus eſt, id ſingulari quadam prudentia fecit, ſine qua ipſum quoque religionis ac diſciplinæ ſtudium interdum vanum, interdum etiam exitiale eſt. Diœceſim litteris, aut pietate cultiorem haud facile invenies: unde ſatis apparet, tantæ rei momentum in uno fere Epiſcopo eſſe. Capitulum habuit magna ſibi obſervantia & caritate conjunctum, ſed præſertim Eccleſiaſtica diſciplina & morum honeſtate ſupra vetera exempla laudabile. Treſtenſe Collegium ſuſtulit, quod a prima inſtitutione degenerare cœpiſſet, nec jam remedium pati poſſet. Ejus loco publicum Grammaticæ Gymnaſium in urbe aperuit, optimoſque præceptores ſine ulla juventutis impenſa docere juſſit. In Seminario multa egregie conſtituit, quæ undique alumnos ſupra ipſam loci capacitatem invitarunt: ſed quod caput eſt, Magiſtrorum numerum auxit; ſuaque humanitate & æquitate obtinuit, ut non deeſſent, qui ſe, liber-

tatem, ac valetudinem, tenuissima spe proposita, devoverent. Duobus Conciliis Pontificiis interfuit, quorum altero Clemens XI, altero Innocentius XIII Summus Ecclesiæ Pontifex creatus est. Patavii diem obiit IV Id. August. MDCCXXII: ipsisque Idibus elatus est, cum paucis ante horis Joannes Venetiarum Dux, frater ejus carissimus atque amantissimus, dira prorsus fatorum consensione decessisset.

COM-

COMMENTARIOLUM
DE ORTU, INTERITU, ET INSTAURATIONE
LINGUÆ LATINÆ,

Ac de ejus Scriptoribus ad sæculum usque XVII.

Editum an. 1713. post Orationem ad Grammat. Nunc vero diligentius lucubratum.

Uemadmodum aperto Romæ asylo, dataque victis hostibus liberalissime civitate, dispari genere homines in unam gentem coaluerunt, ita linguæ variæ ac dissimiles, inter se commistæ unam illam pepererunt, quæ Romana ab urbis, Latina a regionis nomine appellata est. Sed quia primi Urbis incolæ Græci generis fuere; & Romulus ipse de rebus suis, & Numa de disciplina sapientiæ Græce scribentes, sermonem hunc in primis populo commendarunt; hinc magna consecuta est similitudo inter utriusque Gentis litteras, & litterarum sonum, atque adeo inter verba i-

psa, & verborum constructionem. Quocirca Quintilianus l. 1. c. 5. *Hæc*, inquit, *divisio mea ad Græcum sermonem præcipue pertinet: nam maxima ex parte Romanus inde conversus est*. Adde, quod per sæcula quinque, & eo amplius, vel nullæ, vel perraræ fuere Romæ litteræ præter Grajas: cumque Romanus sermo ad eam copiam & elegantiam pervenisse visus est, ut ad artes ac disciplinas transferri posset, nescio qua tamen semper verecundia Græcæ linguæ tamquam parenti honorem detulit; & a victa debellataque provincia Populus Romanus gentium dominus leges dicendi scribendique accipere non recusavit. Hor. l. 2. epist. 1. *Græcia capta ferum victorem cepit, & artes intulit agresti Latio*. Quod cum reputo, vix mihi persuadeo fuisse ullum, aut esse, aut vero umquam esse posse, qui Græca studia in homine Latino non probet.

Ex iis, qui Latinæ Linguæ tempora in certas ætates velut hominis vitam distribuunt, illi nobis videntur probandi maxime, qui Infantiam ejus ad annum Urbis conditæ DXIV, coss. C. Clodio & M. Tuditano, perducunt; quo anno Livius Andronicus fabulam dedit, ut tradit Cic. in Bruto c. 18. & lib. 1. Tuscul. c. 1. Etsi enim & Salios Sacerdotes Numa constituit, qui armatos Deos canerent, & Pontifices, qui Romanarum rerum annales conficerent, rudia tamen & incondita fuere omnia, qualia novi Imperii status, perpetuis bellis post Numam petitus patiebatur.

Ejus

Ejus ævi monumenta partim, incensa a Gallis Urbe anno CCCLXVI, periere; partim vetustate ipsa absumta sunt, præter legum fragmenta pauca, quorum specimen velut prima balbutientis Romæ verba præbemus.

Lex Romuli, seu Tatii Collegæ ejus, seu Tullii sexti Romanorum Regis apud Festum in voce PLORARE.

Sei parentem puer verberit, ast oloe plorasit, puer Deiveis parentom sacer estod. Sei nuros . . . . sacra Deiveis . . . . estod.

Hoc est

Si parentem puer verberet, at ille ploret & conqueratur, puer sacer esto Divis parentum, eisque tamquam hostia mactari possit. Si nurus socerum verberet, sacra Divis ejus esto.

Anno ab Urbe condita CCLXI, cujus ætatis sermonem *horridum* appellat T. Livius l. 2. c. 32. Lex prima Tribunicia apud Festum in voce SACER ex emendatione partim Scaligeri, partim F. Ursini. Quei aliuta facsit, cum pequnia familiaque sacer estod. Sei quis em ocisit, pariceida nec estod.

Hoc est

Qui aliter fecerit, cum pecunia & familia sua sacer esto. Si quis eum occiderit, parricida ne esto.

Anno ab Urbe condita CCCIV. Ex XII Tabulis lex prima de Jure privato ex optimis monumentis concinnata.

Sein ious vocat, atque eat. Neit, endocapito antestarier. Si calvitor, pedemve struit, manom endoiacito. Si morbos aevitasve vitiom escit, quein ious vocat, iumentom dato. Sei nolet, arceram nei sternito.

Hoc est

Si in jus aliquis vocat, statim vocatus eat. Ni it, incipiat vocans testes appellare. Si frustratur, pedemve fugiendo refert, manum illi iniicito. Si morbus vel ætas impedimento sit, quominus ire possit, qui in ius vocat, iumentum illi dato. Si nolit iumentum accipere, lecticam illi ne parato.

Novi sane, viros præstantissimos & leges Regias, & Tribunicias, & ex XII Tabulis multo nitidiores edidisse, ut sæculo pæne aureo scriptæ videantur; nihil veritos affirmare, se illas ex antiquissimis tabulis descripsisse. Verum sit earum fides penes ipsos. Ego enim Scriptores secutus vel pares, vel prope pares, non solum elegantiora monumenta illitteratissimæ antiquitati convenire non puto, sed ne illa quidem ipsa, quæ modo attuli, satis mihi rudia & obscura videntur, ut in ea jurare paratus sim. Quod ut confirmem, non Ciceronem appellabo, non Quintilianum, non Festum, non Gellium, non Polybium, qui ejus ætatis stilum ita inconditum & obscurum dixerunt, ut quædam vix peritissimi interpretes intelligerent; sed inscriptionem afferam ævi multo po-

to posterioris, & ad linguæ adolescentiam proxime accedentis, quæ tamen ruditate verborum allata monumenta, nisi fallor, longissime superat: ut si quis velit utraque tueri, eum necesse sit affirmare, linguam Latinam ad annos usque CCCCXCIV non modo nihil profecisse, sed etiam declinasse.

Inscriptio L. Scipionis, qui anno ab Urbe condita CCCCXCIV. Consul fuit, effossa ad Portam Capenam.

HONC. OINO. PLOIRVME. CONSENTIONT. R
DVONORO. OPTVMO. FUISE. VIRO
LVCIOM. SCIPIONE. FILIOS. BARBATI
CONSOL. CENSOR. AIDILIS. H C. FVETA
HEC. CEPIT. CORSICA. ALERIAQVE. VRBE
DEDET. TEMPESTATEBUS. AIDE. MERETO

Hoc est

Hunc unum plurimi consentiunt Romæ
Bonorum optimum fuisse virum
Lucium Scipionem. Filius Barbati,
Consul, Censor, Ædilis hic fuit.
Hic cepit Corsicam, Aleriamque Urbem.
Dedit Tempestatibus ædem merito.

Paullo antiquius est monumentum Duilio positum in basi Columnæ Rostratæ, quod ingeniose admodum restituit & illustravit Ciacconius. Affertur in Græviana Flori editione, in Tractatu valde erudito de puerit. Linguæ Latinæ clariss. Funccii, & inter Gruteri Inscriptiones pag. ccccıv. n. 1. Sed cum ejus fides ex toto non constet, ego omittere malui.

Per hæc & similia lingua Latina transegit pueritiam suam.

Inde cœpit adolescere per *Livium Andronicum*, per *Nævium*, *Cethegum*, *Ennium*, *Cæcilium*, *Catonem*, *Pacuvium*, *Plautum*, *Accium*, *Afranium*, *Lucilium*, *Terentium*, aliosque præterea non paucos, quos inter eminet Plautus, ac Terentius. *Livius* itaque *Andronicus* primus fuit Romanorum Poeta, qui Anno ab Urbe condita DXIV. fabulas dare cœpit, non tamen dignas, quæ iterum legerentur, ut ait Cicero in Brut. c. 18. Primus Orator fuit *Cethegus*, ut ex Ennii testimonio scripsit idem Cicero. Primus historicus *Nævius*, qui bellum Punicum primum versibus Jambicis descripsit. quam autem luculente, non erit, opinor, difficile ex hoc ejus operis initio colligere.

Quei terrai Latiai hemones tuserunt
Vires fraudesque Poinicas fabor.

Hoc est

Qui terræ Latiæ homines tuderunt
Vires, fraudesque Punicas, fabor.

Quanto politius Ennius, qui carmine heroico paucis post annis idem bellum est persecutus!

Horrida Romuleum certamina pango
duellum.

Hic tamen ipse cum Catone & Pacuvio ad infantiam Latini sermonis relatus est a Scaligero, Becmanno, Gifanio, & præterea multis: sed injuria, ut diserte ostendit Andreas Borrichius in suis Vindiciis.

Adole-

Adolescentiam excepit virilis ætas, hoc est absoluta illa & constans Latinæ linguæ elegantia, gravitas, pulchritudo: Sed, ut fere solent maxima bona, cito intercidit, & in senium prolapsa est. A Cicerone enim cum cœpisset, idest ab extremis Romanæ libertatis temporibus, vix ad tertium Imperatorem pervenit. Sed profecto visa est mirabili quodam ingeniorum fœtu numeri damna compensare, cum *Ciceronem* tulit, *Virgilium*, *Horatium*, *T. Livium*, *Cæsarem*, *Nepotem*, *Catullum*, *Ovidium*, litterarum lumina non ad eam solum ætatem, sed ad omnem posteritatem illustrandam. Adde huc *Sallustium*, *Varronem*, *Lucretium*, *Vitruvium*, *Manilium*, *Tibullum*, *Propertium*, *Hirtium*, *Gratium*, *Cornificium*, *Phædrum*, & insuper multos, quorum vel fragmenta, vel sola nomina ad nos pervenerunt. Priores tamen tres sæculi sui locutionem dedignati, κακοζηλίᾳ nescio qua rudem antiquitatem suis scriptis repararunt, ut potius ad linguæ adolescentiam videantur rejiciendi. Cujusmodi ingenia nulla umquam ætate defuerunt, nostra vero præsertim, qua viris ceteroquin litteratissimis nihil Italicum sapit, nisi sit ex *Dante* petitum, aut *Passavantio*, aut horum æqualibus, hoc est ab ipsis Italicæ linguæ incunabulis.

Jam vero imperante Tiberio, cœperant Romani veteris obliti libertatis demittere animum, & similia facere ac loqui fortunæ suæ. Hinc sermonis majestas & gravitas in adulatoriam ac pæne servilem formam dege-

degenerare, vireſque ſenſim amittendo ad ſenium properare. Ecce hic tibi ſtatim *Q. Curtius* dignus etiam meliore ævo, quocumque tandem vixerit, *Vellejus*, *Juvenalis*, *Martialis*, *Perſius*, *Florus*, *Quintilianus*, *Suetonius*, *Celſus*, *Valerius Maximus*, uterque *Seneca*, uterque *Plinius*, *Pomponius Mela*, *Aſconius Pedianus*, *Scribonius Largus*, *Petronius*, *Columella*, *Silius Italicus*, *Valerius Flaccus*, *Statius*, *Juſtinus*, *Terentianus*, *Frontinus*, *Tacitus*, *Palladius*, *Gellius*, *Apulejus*, ceterique ad alterum uſque Antoninum Imperatorem Latini ſcriptores.

Hic vero ad ſummam ſenectutem perveniſſe Romanus ſermo viſus eſt, nihilque poſtea dignum peperiſſe, quod ad imitandum proponatur.

Sunt qui ad Gordianum uſque, non deſunt qui etiam ad Conſtantinum Latinæ Linguæ ætatem producant: Sed minorem ſane nobiliſſimæ linguæ injuriam facit, qui eam interiiſſe, quam qui lutulenter vixiſſe putat. Juvat nihilominus eos ſcriptores commemorare, qui Antoninos ſubſecuti, conati ſunt aliquid ad ea uſque tempora, quibus litteræ omnino omnes conticuerunt. Hi autem ſunt *Tertullianus*, *Cenſorinus*, *Spartianus*, *Capitolinus*, *Lampridius*, *Arnobius*, *Minutius Felix*, *Lactantius*, *Marcellinus*, *Aurelius Victor*, *Eutropius*, *Auſonius*, *Prudentius*, *Macrobius*, *Servius*, *Claudianus*, *Vegetius*, *Solinus*, *Eumenius*, *Nazarius*, *Pacatus*, multique non contemnendi Juriſconſulti. Huc adde Auctores finium regundorum,

rum, Medicos, Rhetoras, & Grammaticos veteres. Adde *Juvencum*, *Augustinum*, *Orosium*, *Sidonium Apollinarem*, *Boethium*, *Martianum Capellam*, *Priscianum*, *Cassiodorum*, *Jornandem*, *Venantium Fortunatum*, *Corippum*, *Isidorum*, & paucos præterea, quos non est operæ pretium referre.

Tacuere deinde litteræ non latinæ modo, sed omnes usque ad magnam sæculi XIV partem, cum excitatæ sunt ab immortali viro *Francisco Petrarcha*. Ex eo tempore cœpit rursus vires sumere Latinitas quodammodo renata; jamque sæculo quintodecimo ad floridam ætatem properabat per *Laurentium Vallam*, *Franciscum Philelphum*, *Poggium*, *Faccium*, *Vergerium*, *Ambrosium Camaldulensem*, utrumque *Barbarum*, *Leonardum Aretinum*, *Guarinum Veronensem*, *Blondum*, *Perottum*, & præterea multos. At vero sæculo XVI ita florere visa est in *Bembo*, *Palcario*, *Mureto*, *Manutio*, *Sigonio*, *Sadoleto*, *Naugerio*, *Riccio*, *Amasæo*, *Luisino*, *Alcionio*, & aliis, ut ad auream illam Augusti ætatem proxime accesserit. Etsi autem elapso proxime sæculo rursus cœperat declinare, non quidem, ut ante, magistrorum inopia, sed nimia quadam copia in ejus interitum studiorum similitudine conjurata; tamen hoc tempore, implorata undique ope, respirare videtur, & in pristinam dignitatem assurgere.

LIN-

LINGUÆ LATINÆ

ÆTATES,

Aurea, Argentea, Ænea, Ferrea, & Lutea.

Ntequam pueri Seminarii nostri ad hanc tabulam accedant, velim animadvertant, non omnes ætatis aureæ Scriptores esse aureos, & imitatione dignissimos. Sunt enim hìc etiam, ut in aliis rebus, mala mista bonis. Itaque in uno primum *Cicerone* diu multumque versentur; deinde *Terentium*, *Cæsarem*, *Virgilium*, *Horatium* sibi adsciscant; demum *Nepotem*, *Livium*, *Catullum*, & ad carminis facilitatem comparandam *Ovidium*, *Tibullum*, *Propertium* in manus sumant. A ceteris abstineant, donec ipsi per se judicare possint, tanto singulos esse meliores, quanto ad hæc latinitatis exempla propius accedunt. Quosdam vero numquam attingant, nisi ad eruditionem: ego enim plerosque affero, non quia probem, sed quia volenti per sæcula omnia discurrere, nihil melius se se offert. In sæculis XV & XVI plura sane nomina censeri poterant: sed ego legentibus, non bibliothecam conficientibus scribere institui.

LATINI SCRIPTORES
in ſuas ætates diſtributi.

ÆTAS AUREA

Incipit ab anno Urbis conditæ DXIV. Deſinit in annum Urbis conditæ DCCLXVII, qui eſt a Chriſto nato XIV.

Horum non extant niſi fragmēta.

Livius Andronicus.
C. Nævius.
Statius Cæcilius.
Q. Ennius.
M. Pacuvius.
L. Attius.
C. Lucilius.
Sex. Turpilius.
L. Afranius.
L. Cornelius Siſenna.
P. Nigidius Figulus.
C. Decius Laberius.
Verrius Flaccus.

M. Accius Plautus.
M. Terentius Afer.
M. Porcius Cato.
T. Lucretius Carus.
C. Valerius Catullus.
P. Syrus.
C. Julius Cæſar.
Cornelius Nepos.
M. Tullius Cicero.

Sex.

Sex. Aurelius Propertius.
C. Sallustius Crispus.
M. Terentius Varro.
Albius Tibullus.
P. Virgilius Maro.
T. Livius.
M. Manilius.
M. Vitruvius.
P. Ovidius.
Horatius Flaccus.
Pedo Albinovanus.
Gratius Faliscus.
T. Phædrus.
C. Cornificius, cui tribuunt libros quatuor Rhetoricorum ad Herennium:
Aulus Hirtius, vel Oppius, quorum alteruter Cæsaris Commentarios supplevit.
P. Cornelius Severus, ad quem referunt Carmen de Ætna.

Jurisconsulti, quorum fragmēta in digestis:
Q. Mutius Scævola.
Alfenus Varus.
M. Antistius Labeo.
Masurius Sabinus.

Supra ceteros eminent TERENTIUS, CATULLUS, CAESAR, NEPOS, CICERO, VIRGILIUS, HORATIUS, OVIDIUS, T. LIVIUS, SALLUSTIUS: sed hic quidem verborum novator est, ut ait Gellius lib. 1 c. 15., ideoque non omnibus ingeniis aptus.

ÆTAS

ÆTAS ARGENTEA

Incipit anno a Christo nato XIV. Desinit in annum CXVII.

Cornelius Celsus.
Scribonius Largus.
P. Vellejus Paterculus.
L. Junius Columella.
Pomponius Mela.
A. Persius Flaccus.
Q. Asconius Pedianus.
M. Annæus Seneca.
L. Annæus Seneca.
M. Annæus Lucanus.
T. Petronius Arbiter.
C. Plinius Secundus.
C. Silius Italicus.
C. Valerius Flaccus.
C. Julius Solinus.
D. Junius Juvenalis.
P. Papirius Statius.
M. Valerius Martialis.
M. Fabius Quintilianus.
Sex. Julius Frontinus.
C. Cornelius Tacitus.
C. Plinius Cæcilius Secundus.
A. Gellius.
L. Annæus Florus.
C. Suetonius Tranquillus.

Ætatis nō prorsus certæ:
Q. Curtius Rufus.
Val. Probus Grammat.
Sulpitia.
L. Fenestellæ annal. fragmenta.

Supra

Supra ceteros eminent Celsus, Velleius, Senecae, Plinii, Suetonius, Juvenalis, Quintilianus, Florus, Curtius.

ÆTAS ÆNEA

Incipit a Christo nato CXVII.
Desinit in annum CCCC.

Jurisconsulti, quorum fragmẽta in Digestis,
- *Licinius Proculus.*
- *Neratius Priscus.*
- *P. Juvencius Celsus.*
- *Priscus Jabolenus.*
- *Domitius Ulpianus.*
- *Herennius Modestinus.*
- *Salvius Julianus.*
- *J. Cajus.*
- *Callistratus.*
- *Æmilius Papinianus,*
- *Julius Paulus.*
- *Sex. Pomponius.*
- *Venulejus Saturninus.*
- *Ælius Martianus.*
- *Ælius Gallus, & alii.*

Ætatis non omnino certæ.
- *Valerius Maximus.*
- *Justinus.*
- *Palladius Rutilius.*
- *Terentianus Maurus.*
- *Minucius Felix.*
- *Sosipater Charisius.*

L. Apulejus.
Q. Septimius Tertullianus.
Q. Serenus Sammonicus.

Cen-

Censorinus.
Cæcilius Cyprianus.
T. Julius Calpurnius.
M. Aurelius Nemesianus.
Ælius Spartianus.
Julius Capitolinus.
Ælius Lampridius.
Vulcatius Gallicanus.
Trebellius Pollio.
Flavius Vopiscus.
Cœlius Aurelianus.
Flavius Eutropius.
Rhemnius Fannius.
Arnobius Afer.
L. Cœlius Lactantius.
Ælius Donatus.
Commodianus.
C. Vettus Juvencus.
Julius Firmicus.
D. Hilarius.
Fab. Marius Victorinus.
Sex. Rufus, seu Rufus Festus Historicus.
Rufus Festus Avienus Poeta.
Ammianus Marcellinus.
Fl. Vegetius Renatus.
Aurelius Theodorus Macrobius.
Q. Aurelius Symmachus.
Dec. Magnus Ausonius.
Sex. Aurelius Victor.
D. Ambrosius.
Aur. Prudentius Clemens.
Cl. Claudianus.
Marcellus Empiricus.

Proba Falconia.
Theodorus Priscianus, aliis Octavius Horatianus dictus.

Supra ceteros eminent JUSTINUS, PALLADIUS, TERENTIANUS, VICTOR, LACTANTIUS, CLAUDIANUS.

Auctores ætatis incertæ

Hic collocandi videntur: tametsi aliquis eorum, si ratio scribendi habeatur, quocumque tandem tempore vixerit, in superioribus ætatibus cum dignitate stare possit; aliquis vero etiam infra luteos detrudendus videatur.

Æmilius Macer.
Messala Corvinus.
Vibius Sequester.
Jul. Exsuperantius.
Jul. Obsequens.
L. Ampelius.
Apicius Cœlius.
Sex. Pompejus Festus.
Chalcidius.
Zeno.
Probus Auctor Notarum.
Fulgentius Planciades.
Hygini Fabulæ, & Astronomicon.
C. Cæsaris Germanici Aratea, quæ alii ad Augusti, alii ad Domitiani ætatem referunt.
P. Victor de Regionibus Urbis Romæ.
Vegetius de re Veterinaria.

An-

Auctores Priapeorum.

Auctores Catalectorum, quæ Virgilio, & Ovidio tribui solent.

Auctor Elegiarum, quæ Cor. Gallo tribuuntur.

Auctor Orationis Sallustii in Ciceronem, & Ciceronis in Sallustium: item illius Antequam Cicero iret in exilium.

Auctor Epistolæ ad Octavium, quæ Ciceroni tribuitur.

Auctor Panegyrici in Pisonem, qui videtur aliis Statius, aliis Lucanus.

Declamationes, quæ tribuuntur Quintiliano; item quæ Porcio Latroni; item quæ Calpurnio Flacco.

Interpres Irenæi.

Interpres Daretis Phrygii, & Dictyos Cretensis.

Catonis Disticha moralia.

Scholiastæ veteres.

Grammatici antiqui.

Rhetores antiqui.

Medici antiqui.

Rei agrariæ Scriptores.

Catalecta Petroniana, & Errores Venerei, qui cum Petronio edi solent.

Pervigilium Veneris cum variis opusculis, qui inscribuntur Baudii Amores.

Poematia, & Epigrammata vetera a Pithœo, & Almelovenio collecta.

Fragmenta Historicorum collecta ab Augustino, & Riccobono.

Monumentum Ancyranum, & insuper Monumenta varia antiqua, a Georgio Fabricio collecta.
Fasti Consulares.
Inscriptiones Veteres.
Legum antiquarum fragmenta.
Notitia dignitatum utriusque Imperii &c.

ÆTAS FERREA, & LUTEA

Incipit anno a Christo nato CCCC.
Definit in Sæculum IX.

Sæculi V.

Servius Honoratus.
Rutilius Numatianus.
D. Hieronymus.
D. Augustinus.
D. Damasus.
Rufinus.
Sulpicius Severus.
Paulus Orosius.
Cœlius Sedulius.
Paulinus Nolanus.
Codex Theodosianus.
Dracontius.
Salvianus.
Petrus Chrysologus.
Prosper Aquitanicus.
Martianus Capella.
Paulinus Petrocorius.
Claudianus Mamertus.
Sidonius Apollinaris.
C. Plinius Valerianus.

Lati-

Latinus Pacatus.
Claudius Mamertinus.
Nazarius.
Eumenius.

Sæculi VI.

D. Fulgentius.
Alcimus Avitus.
Orientius.
Ennodius.
Manl. Severinus Boethius.
Priscianus Grammaticus.
Nonius Marcellus.
Diomedes.
Justiniani Institutiones.
Justiniani Codex.
Arator.
Jornandes.
M. Aurelius Cassiodorus.
Cresconius Corippus.
Venantius Fortunatus.
Gregorius Magnus.
Gregorius Turonensis.

Sæculi VII.

Isidorus Hispalensis.
Eugenius Toletanus.
Drepanius Florus.
Marculphus.
Anonymus Ravennas.

Sæculi VIII.

Aldhelmus, seu Adelhelmus.
Beda.
Flaccus Alcuinus.
Paulus Diaconus.

Sæculi VIIII.
Rabanus Maurus.
Freculphus.
Eginbardus.
Strabus Gallus.
Aimonius.
Theodulphus Aurelianensis.

LINGUA LATINA JACENTE

Sæculo X.

Luitprandus.
Odo Severus.
Flodoardus.
Rhegino.
VVuichindus.

Sæculo XI.

Haymo.
Rodulphus.
Hermannus.
Lambertus.
Medici Salernitani.
Marbodæus.
Constantinus Africanus.
Petrus Damiani.
Marianus Scotus.
Raimundus.
Villeramus.
Baldericus.

Sæcu-

Sæculo XII.

Guntherus.
Sigebertus.
Joannes Saresberiensis.
Otto Frisingensis.
Saxo Grammaticus.
Hildebertus.
Helmoldus.
Gratianus.
Hugo.
Petrus Abaillardus.
S. Bernardus.
Petrus de Riga.
Guillelmus Tyrius.
Petrus Blecensis.
Josephus Devonius.

Sæculo XIII.

Phil. Gualterus.
Conradus Abb. Ursp.
Matthæus Parisiensis.
Vincentius Bellovacensis.
Martinus Polonus.
Albertus Magnus.
S. Thomas Aquinas.
S. Bonaventura.

Initio Sæculi XIV.

Joannes Scotus.
Alanus de Insulis.
Matthæus Vindocinensis.
Robertus Bestonus.
Gualterus Burlæus.

LINGUA LATINA INSTAURATA post initium Sæculi XIV.

Franciscus Petrarcha.
Joannes Boccaccius.
Lombardus Sericus.

Sæculo XV.

Poggius.
Trapezuntius.
Laurentius Valla.
Bartholomæus Faccius.
Flavius Blondus.
Franciscus Philelphus.
Bessario.
Theodorus Gaza.
Æneas Sylvius.
Nicolaus Perottus.
Rodolphus Agricola.
Bartholomæus Platina.
Franciscus Barbarus.
Hermolaus Barbarus.

Mar-

Marsilius Ficinus.
Nicolaus Leonicenus.
Pomponius Lætus.
Jovianus Pontanus.
Angelus Politianus.
P. Paulus Vergerius.
Ambrosius Camaldulensis.
Leonardus Aretinus.
Guarinus Veronensis.
M. Antonius Sabellicus.
Porcellius.
Palmerius.
Franciscus Contarenus.
Jo: Antonius Campanus.
Joannes Tortellius.
Benedictus Accoltius.
Janotius Manettus.
Leonardus Justinianus.
Antonius Panormita.
Baptista Albertus.
Baptista Mantuanus.
Jo: Andreas Lascaris.
Joannes Aurispa.
Georgius Merula.
Palladius Fuscus.
Bartholomæus Scala.
Jacobus Antiquarius.
Colutius Salutatus.
Victorinus Feltrensis.
Gabriel Altilius. & alii.

Sæculo XVI.

Jacobus Sannazarius.
Ludovicus Vives.
Cœlius Rhodiginus.
Thomas Linacer.
Petrus Alcionius.
Petrus Bembus.
Aonius Palearius.
M. Antonius Flaminius.
Joannes Cotta.
Christophorus Longolius.
Janus Parrhasius.
Andreas Naugerius.
Bartholomæus Riccius.
Jacobus Sadoletus.
Balthassar Castilio.
Honoratus Fascitellus.
Marius Molsa.
Marius Corradus.
Vincentius Madius.
Jo: Baptista Egnatius.
Romulus Amasæus.
Lazarus Bonamicus.
Gabriel Faernus.
Joannes Sturmius.
Pierius Valerianus.
Thomas Morus.
Gulielmus Budæus.
Melchior Canus.
Bernardinus Scardeonius.
Lilius Gyraldus.

Hiero.

Hieronymus Fracastorius.
Henricus Glareanus.
Andreas Alciatus.
Scaliger pater, & filius.
Joannes Fernelius.
Scipio Capicius.
Gaspar Contarenus.
Nonius Pintianus.
Reginaldus Polus.
Paulus Jovius.
Robertus Stephanus.
Joannes de Casa.
Joannes Brodæus.
Antonius Goveanus.
Petrus Victorius.
Hieronymus Vidas.
Adrianus Turnebus.
Franciscus Robortellus.
Dionysius Lambinus.
Paulus Manutius.
Franciscus Luisinus.
Jo: Baptista Pigna.
Onuphrius Panvinus.
Hubertus Folieta.
Antonius Augustinus.
Gulielmus Canterus.
Petrus Ciacconius.
Carolus Sigonius.
M. Antonius Muretus.
Fulvius Ursinus.
Barnabas Brissonius.
Henricus Stephanus.
Lævinus Torrentius.
Dousa pater, & filius.

Joan.

Joannes Passeratius.
Ubertus Gifanius.
Matthæus Raderus.
Horatius Tursellinus.
Petrus Perpinianus.
Andreas Schottus.
Jovita Rapicius.
Jo: Petrus Maphejus.
Bartholomæus Latomius.
M. Antonius Majoragius,
Marius Nizolius.
Gregorius Cortesius.
Andreas Maurocenus. & *alii.*

VITA
PHILIPPI
A TURRE
EPISCOPI ADRIENSIS

Edita Cenetæ & alibi an. 1717.

Nunc prodit ad Auctoris mentem & exemplar autographum.

Hilippus a Turre ea morum probitate fuit, eaque litterarum gloria, ut merito de fortuna queri potuerit, nisi ad ceteras animi dotes insignem moderationem addidisset. Non caruit ille quidem bonis, quæ fortunæ dicuntur; abundavit etiam, si fortunæ dumtaxat ratio ducatur; sed singularis illius, atque inaudita virtus majus aliquid postulare visa est, unde hominem posteri metirentur. Natus est in Civitate Austria, vulgo *Cividale*, Kal. Maj. an. MDCLVII. parentibus apprime nobilibus Mario a Turre, & Camilla de Frumen-

mentinis. Quod in prima ætate rariſſimum eſt, libros ſemper maluit, quam crepundia: cumque Rhetoricum & Philoſophicum curſum in Patria celerrime abſolviſſet, Patavium migravit. Ibi rurſus humanitatem, & politiores litteras tractare cœpit, ad quas potiſſimum factus videbatur; tum ſe Juriſprudentiæ dedit; nec interim Mathematicum, aut Anatomicum ſtudium, qua erat ingenii abundantia, prætermiſit. Annos natus fere viginti, publicum utriuſque Juris examen ſubiit, probatuſque ſuffragiis omnibus, in patriam revertit; ubi paucis poſt annis Patruo Civitatis Canonico ſuffectus, antiquæ eruditionis ſtudium ſuſcepit, ſeu potius revocavit. Hunc enim amorem jam tum imbiberat, cum Patavii eſſet, & Octavium Ferrarium, eruditiſſimum ſuperioris ſæculi virum, frequentiſſime audiret. Tametſi Ferrarius elegantiorem antiquitatem ſequebatur; Philippus vero ad eam ſe contulit, quæ rudioribus monumentis, & iccirco magis reconditis continetur; cujuſmodi ſane in ejus Capituli archivo plurima ſunt. Per hæc & ornandæ patriæ & obſcuriſſimæ ætatis illuſtrandæ incredibili ardore ſuccenſus eſt: ſed cum intelligeret hoc ſtudii genus magnam librorum copiam, & eruditorum commercium poſtulare, Romam demigravit anno MDCLXXXVII, ibique ita ſe totum antiquæ hiſtoriæ tradidit, præſertim vero Eccleſiaſticæ, ut non multo poſt inter Academicos Collegii *de Propaganda* relatus

latus fuerit. Tum vero primum in magna illa non dicam multorum hominum, ſed omnium fere nationum luce fulgere cœpit, & quantus futurus eſſet, oſtendere. Ingenium multi admirabantur, ſed acerrimus hominum æſtimator Carolus Auguſtinus Fabronus, nunc S. R. E. Cardinalis, in primis ornavit, ejuſque commendatione factum eſt, ut cum Eminentiſſimus Joſephus Renatus Imperialius Ferrariam Legatus miſſus eſſet, Philippum ſibi adjungeret, & juri dicundo præficeret, quod officium *Auditoris* appellant. Sexennium in ea Legatione commoratus, ita ſe omnibus ſingulari prudentia, fide, integritate commendavit, ut cum Cardinalis provincia decederet, eum ſibi retinendum putaverit, ut Romæ quoque in multarum *Congregationum* negotiis ejus opera uteretur. Quo in munere ſane graviſſimo, quidquid ſupererat otii, id totum in antiquitatis ſtudium conferebat: eaque induſtria celeberrimo Cardinali Noriſio plurimum probatus, ad intima ejus litterarum conſilia admiſſus eſt, multiſque benevolentiæ teſtimoniis ſupra ceteros ornatus. Accidit per ea tempora, ut Antii rudera ad portus conſtructionem effoderentur; ex quo intellectum eſt, litteras quoque fortuna indigere, nihilque admodum valere ſive ad opes, ſive etiam ad famam, niſi illam ſibi ſociam adſciſcant. Cum enim magnis illis effoſſionibus monumenta quædam antiquiſſimæ formæ detecta eſſent, hinc ſibi

bi Philippus occasionem arripuit ingenii prodendi sui eo Commentario, qui est *de Monumentis Antii*; in quem tam multa, tam varia, tam recondita ex omni eruditione conjecit, ut minima pars titulo significetur. Egregiam lucubrationem Innocentius XII Pont. Max. valde probavit, nec laudibus solum, quarum multi solent esse liberalissimi, sed etiam beneficiis ornavit, plura daturus, nisi fato interceptus fuisset. Verumtamen quod ille præstare non potuit, abunde præstitit Clemens XI, qui pro sua quadam non religionis modo, sed etiam litterarum cura Philippum complexus, Adriensem Episcopum renunciavit VIII. Id. Febr. MDCCII. Qui hominis virtutes & ingenium noverant, non eum libenter discedere Roma patiebantur, ut in Italiæ angulo, nec prorsus illustri, neque saluberrimo delitesceret: sed ille tamen nihil tale recusandum ratus, in quo divina quædam vis apparebat & providentia, Rhodigium statim profectus est, totumque se ejus Ecclesiæ rationibus addixit. Magna in eo fuit & intelligendi & agendi celeritas: itaque cum omnia suæ provinciæ negotia ipse per se diligentissime expediret, optimique Præsulis partes impleret, sua tamen tempora Musis quoque tribuebat. Hujus industriæ quærenti socium, non defuit Comes Camillus de Silvestris, notum in rep. litteraria nomen, ætate pæne pari, morum vero elegantia & antiquitatis studio nihil dissimili. Hunc sibi Phi-

Philippus tamquam divinitus datum in urbe multis quidem rebus ornata, sed litteris colendis non admodum opportuna, cupidissime adjunxit, eoque uno familiarissime, quamdiu vixit, usus est. Curavit etiam sibi a Dominicana familia virum in primis clarum Thomam Minorellum, ex cujus politissimo ingenio, quo tempore Rhodigii fuit, & ipse magnum cepit consuetudinis fructum, & Rhodigina juventus institutionis. Sed & absentium amicitias studiosissime coluit, quicumque aliquo insigni litteraturæ genere præstarent; & Patavium identidem excurrebat, iis præsertim diebus, quibus Seminarii census ab Eminentissimo Georgio Card. Cornelio haberi solet, cum ut se omnium fere disciplinarum linguarumque disputationibus continenter habitis recrearet, tum vero maxime ut Antistiti optimo, & ad litteras promovendas incitatissimo gratificaretur. Cetera lætus, & quod in humanis rarissimum est, sua contentus sorte, id unum primis annis dolebat, quod librorum copia careret; nec satis haberet fortunarum, quibus & Episcopalem dignitatem sustinere posset, & honestissimum hoc desiderium explere. Post aliquanto respiravit, instructaque decenter domo, de libris comparandis cogitare cœpit, quod ipsum ita præstitit, ut vel ex hoc uno de summa ejus sapientia conjici possit. Per hæc adjumenta non paucas pro re nata dissertationes composuit *de Taurobolio*, *de Vermi-*

bus corporis humani , *de Solis Eclipsi* , *de Anniæ Faustinæ numo* , *de annis Imperii Elagabali* , ab iis editas, ad quos per epistolam missæ sunt , præter ultimam, quam edidit ipse typis Seminarii Patavini an. MDCCXIII. Scripsit præterea ad amicos multa , non soluta modo , sed etiam ligata oratione ; quæ singula quidem minuta sunt , sed in unum tamen collecta corpus, justum volumen efficerent. Nolim equidem quæcumque in scriptis reliquit sive serio, sive joco fusa , statim vulgari, quam ego librariorum curam magnorum virorum existimationi sæpe fatalem animadverti : sed quædam tamen de militaribus itineribus, & de tota illa controversia , quæ ipsi cum præstantissimo adversario Joanne Vignolio *de Imperio Severi Alexandri* fuit , omnino jacere non debent , quod jam ad umbilicos pervenerint , & famam ejus sustinere possint . Multa etiam mihi de Patriarchis Aquilejensibus legit, multa ostendit ex abditissima antiquitate depromta ; sed pleraque informia sunt , nec lucem sperare possunt, nisi forte a clarissimo viro Justo Fontanino , qui & ea eruditione est , ut nihil hujusmodi formidare debeat , & iis moribus, ut nihil omittere possit, quod ad Præsulis amicissimi gloriam conducere videatur . Reliquum est , ut de ejus morte dicamus , quod paucis absolvetur ; nam ne dissecto quidem exploratoque cadavere, medici ipsi ceteroquin peritissimi statuere potuerunt , quo genere morbi consumtus sit ,

qui-

quique hydropem accuſant, ita rem involvunt, ut nec ſatis appareat quomodo gigni potuerit, nec quomodo cognoſci, nec quomodo ſanari. Quod certum eſt, duos ferme antequam moreretur menſes, perpetua ſiti laboravit, eodemque tempore δυσουρίᾳ, morbo illo quidem non novo, ſed pæne jam familiari. Sitis in febriculam deſiit, quæ & ab ipſo contemta eſt, nec a medicis valde oppugnata, quod ex δυσουρίας proficiſci crederetur, nihilque ejuſmodi portenderet, quale poſtea conſecutum eſt. Quid plura? Sic erat in fatis; repente in extremis fuit. Itaque cum ſe ad ſupremum illud certamen rebus divinis comparaſſet, incredibili virtute & conſtantia deceſſit V. Kal. Mart. MDCCXVII. Rhodigii ſepultus eſt ingenti totius civitatis luctu, quæ calamitatem hanc acerbiſſime tulit, & pro ſumma temporum difficultate etiam in omen vertit. Talis fuit Epiſcopus, ut non ſolum cum probatiſſimis hujus ætatis, ſed cum veteribus etiam comparari potuerit. Severus & gravis, ſed idem, cum tempus poſceret, blandus & affabilis, ſupra quam ejus vultus plane cenſorius polliceri videretur. Sermo compoſitus, & in re qualibet ita eruditus, ut ſemper meditatum crederes. Id fuit in illo ſingulare, quod cum plurimum temporis litterarum ſtudiis concederet, non tamen ſe rebus agendis ſubducebat; quo factum eſt, ut doctiſſimus eſſet, idemque prudentiſſimus. Id ipſi apud ſuos magnam

auctoritatem conciliavit, liberalitas vero gratiam & benevolentiam. Amicitiis usus est omnium ferme sui temporis litteratorum, multorum etiam hospitiis: nam id in primis curabat, ut hospites frequenter haberet; cumque ipse tenuissimo victu uteretur, alios splendidissime excipiebat. Sed hæc narratori satis: plura dabunt laudatores.

EPI-

EPISTOLA

AD C. V. JOANNEM FABRICIUM HELMSTADIENSEM

Edita ante Diſſertat. OCT. FERRARII *de Pantomimis* an. 1714.

Nunc prodit ad Auctoris mentem & exemplar autographum.

TSi non una de cauſſa ſtatueram Diſſertationem hanc Octavii Ferrarii τοῦ πάνυ, quæ de publico ſuggeſto olim excepta, perque manus hominum tradita, ad me denique pervenit, intra domeſticos parietes perpetuo retinere; id tamen accidit per hoſce dies, quod me ſententiam mutare juſſit, opeſque privatas in medium proferre. Cum enim legiſſem nuper emiſſum Nicolai Calliachii de Mimis & Pantomimis libellum, videbar quodammodo mihi Ferrarii memoriæ injuriam facere, niſi quæ ille de eodem argumento lucubravit, in ſcenam producerem. Te porro libuit tamquam auſpicem appellare, quod olim Ferrario familiariſſime uſus, hac ipſa de re Patavii diſputantem audieris, & una fortaſſe audieris cum Calliachio. Fuit enim & ipſe inter Ferrarii auditores, cujus præ-

ceptis ac disciplina tantum profecit, ut ejus defuncti locum occupare potuerit, & ad extremum usque spiritum magna cum laude tenere. Quod si nec ulla tibi cum viro illo immortali necessitudo fuisset, nec disputationibus ejus interfuisses umquam, tamen erat, cur ad te potissimum Ferrarii opera mitterem, qui ea undique studiosissime colligis, typisque consignata ad hominum utilitatem producis. Consilium hoc nostrum probavit in primis ornatissimus vir Julius Ferrarius, Octavii Filius, qui multa jamdiu patris sui ἀνεκχωρηκότα φροντίσματα edidisset, tibique inscripsisset, nisi testamenti religione prohiberetur. Accidit etiam hoc peropportune ad meum in te studium singulare declarandum; ut publice ostenderem, quanti a me fieres, eaque potissimum re ostenderem, quæ tibi esset probatissima. Non debuit sane, neque potuit angustis Germaniæ finibus nominis tui fama contineri, sed late vagata, ut omnes ubique, ita me præsertim in tui admirationem pertraxit; ut caussas sæpe aliquas cupide quæsierim, quibus litterarum commercio & benevolentia conjungeremur. Ubi autem se primum occasio dedit, statim arripui. Siquid est, quod in hac nostra erga te voluntate probandum putes, mutuo primum amore significa, deinde iis rebus, quibus studia nostra Græcæ Latinæque humanitatis juvari possint. Vale. Prid. Id. Mart. MDCCXIV. Patavio.

EPI-

EPISTOLA I.

ad N * * *.

de voce *Nepos*.

Inas a te his quatuor ferventissimis diebus accepi litteras, & quidem latinas. Itane igitur neque tibi parcis, neque mihi? Urget te scilicet Pædianus iste cum sua caterva, monet in singulas horas, ac pæne in judicium rapit, quod eum *nepotem ex fratre* dixeris, qui fratris filius dicendus erat. Quamquam ego istorum hominum nullam esse habendam rationem duco, qui quod pauculas voces, in quibus vulgo peccari solet, a Vossio sumserint, ac memoriæ mandaverint, magnos se Cicerones putant, cetera indocti: attamen ostendere conabor, quomodo possis cornicum oculos configere. Sed tu vide, quid jubeas; ego enim spectabo aliud nihil, nisi ut paream. Aio igitur, vocem *Nepos*, quæ natura sua ad filios filiorum pertinet, ceterosque ex iis genitos, aliquando etiam ad fratris & sororis filios, & ab iis natos traduci posse, atque adeo debere; ne hunc veluti scopulum plus nimio declinantes, ad alium appellamus, qui fœdior sit ac periculosior.

Ea enim interdum animi sensa exprimenda sunt, quorum ratio non aliter constet, quam si hoc nomine declarentur. Siquidem vasta illa verborum circumductio, & similium casuum continuatio, qua morosi isti aureæ latinitatis custodes fraternas cognationes describunt, sermonem non solum enervat, sed plerumque etiam obscurat, ut paucis post diebus ne ipsi quidem intelligant, qui scripserunt. Ego itaque non in singulis latinæ linguæ particulis, sed universe in toto genere aurum requiro: ac sæpe quidem animadverti, ex aureis verbis luteam orationem fuisse conflatam. Sed nunc tuis *istis* obtrectatoribus, quandoquidem nihil detrimenti latinitas capit, morem geramus; valeat in minima quoque vocula aurum; indulgeamusque tam splendidæ cupiditati; verumtamen ita, ut conveniat inter nos quid sit aureum. Augusti obitus, inquiunt, auream clausit ætatem. Ecce tibi igitur aurum ab Ovidio, qui Cupidinem pro Augusti felicitate precatur, ex Ponto lib. 3. Eleg. 3. v. 61.

Sic regat imperium, terrasque coerceat omnes
Cæsar, ab Ænea qui tibi fratre nepos.

Vides, ut Poeta elegantissimus Cæsarem Augustum appellet nepotem Cupidinis, quod genus duceret ab ejus fratre, idest ab Ænea Veneris filio? Quid si dicant, inquis, tam alte peti cognationem hanc, ut in nomina minus propria degeneraverit? Id si dicant, pulchre eludent, seu potius eludere tentabunt: sed ne nos quidem

dem ex toto gladiaturam ignoramus. Nimirum quo ſtirpes longius procedunt, nepotes quidem minus propinqui ſunt, ſed tamen nepotes: cognatio minuitur, non variatur. Verum agamus cum iis liberaliter. Noſti, opinor, qua ſit Plautus auctoritate, cujus ore Romanas Muſas priſco illo ſæculo locutas ferunt: hic igitur tam locuples auctor in Amphitr. Act. 4. ſc. *Quis tam vaſto* &c. ſic habet: *ego ille idem ſum Amphitruo, Gorgophones nepos, imperator Thebanorum* Fuit autem Gorgophone Amphitruonis amita, quia ſoror Alcei ejus patris. Videturne tibi ſatis propinqua cognatio, quæ tueri vocabulorum dignitatem poſſit? Hic tu me etiam rides hominem ſemidoctum, qui carmina ſuppoſita a Plautinis non diſtinguam. Rideas licet, dummodo illud mihi primum concedas, Comœdiæ hujus Suppoſita omnia latini hominis eſſe, & quidem antiqui, ut Grammatici peritiſſimi conſtituunt; deinde moneri te ſinas, hanc, quæ Suppoſitorum ultima ſcena eſt, Plauti germanam judicari cum ab Jano Gulielmio in quæſt. Plaut. c. 7. tum ab aliis Criticis viris, quos refert Frid. Taubmannus in Plauti commentario. Quod ſi quam nos liberales ſumus, tam Pædianus tuus æquus eſſe velit, nec aureis tantum verbis, ſed argenteis quoque, &, quod multos feciſſe video politiſſimos ſcriptores, etiam æneis locum aliquem in Latio concedat, jam ea illi ex omni memoria exempla proponam, quibus
fidem

fidem negare non possit. Quid enim? An illum Quintiliani auctoritas parum movebit, qui, si ætatem quæris, ab ipso Neronis exitu florere cœpit; si doctrinam & eruditionem, viginti annos erudiendæ juventuti impendit, tanta æstimatione ingenii, ut & salarium e fisco, & senatoriam dignitatem, & consularia ornamenta consecutus sit? Hic igitur tantus eloquentiæ magister in procemio, quæ pars Orationis cultum & elegantiam maxime postulat, in procemio, inquam, libri quarti suarum Institutionum, multum se debere profitetur Domitiano Imperatori, quod *sibi sororis suæ nepotum curam delegaverit*. Ad quem locum accipe Turnebi animadversionem: *Nove dixit sororis Nepotes pro Nepotes ex sorore*. Neque enim dubitari debet, quin isti fuerint Flavii Clementis filii, quos etiam tum parvulos Domitianus successores destinaverat, ut narrat Suetonius in Domit. cap. 15. Hujus autem Clementis uxorem fuisse Domitillam Domitiani sororem refert Philostratus in vita Apollonii Tyan. lib. 8. c. 10. (al. 25.) Ἔτυχε Κλήμεντα ἀπεκτονὼς ἄνδρα ὕπατον, ᾧ τὴν ἀδελφὴν τὴν ἑαυτοῦ ἐδεδώκει. h. e. *Interfecit Clementem virum Consularem, cui sororem suam collocaverat*. At enim Suetonius in Vespas. c. 3. unam dumtaxat memorat Domitillam Flaviæ filiam, Domitiani sororem, quæ, vivo adhuc imo & privato Vespasiano patre, diem obiit, cum Domitilla Clementis uxor, in insulam Pandatariam a Domitiano relegata, illi superstes

ſtes fuerit. Eſto, num icciro neganda Philoſtrato fides, qui proxima ætate vixit, & in ipſa domo Auguſta epiſtolarum magiſter fuit? Fortaſſe alteram hanc Domitillam Veſpaſianus ſuſcepit ex Cænide, quam, mortua Flavia, *pæne juſtæ uxoris loco habuit*, ut eſt in eodem Suetonii loco. Fortaſſe hanc quoque Flavia genuit, ſed ex Statilio Capella, quo tempore in ejus contubernio erat: quod in cauſſa eſſe poteſt, ut a Dione, ſeu potius Xiphilino, non ἀδελφὴν, ſed συγγενῆ, ideſt cognata Domitiani dicatur. Nonnulli Philoſtrati auctoritatem ſubruere conati ſunt, ſed adhuc inani conatu; ac ne timorem quidem ullum tibi injicere debent, niſi ſiquando ipſius verba ſollicitare incipient, ut ἀδελφὴν vertant in ἀδελφιδῆν, hoc eſt *ſororem* in *ſororis filiam*: nam fuit altera Domitilla Domitillæ filia, de qua inſcriptio apud Gruter. p. 245. n. 5. FLAVIA DOMITILLA FILIA FLAVIÆ DOMITILLÆ IMP. CÆSARIS VeſpaſiANI NEPTIS. Majus illi negotium exhibent, qui nos ad Grammaticorum ſubſellia vocant, juſtoque ſacramento contendunt, genus hoc conſtructionis aut aliud ſignificare, ac nos exiſtimamus, aut, quod Turnebus animadvertit, ab uſitata latini ſermonis conſuetudine abeſſe. Ergo ſi Quintilianus *nepotes ex ſorore* dixiſſet, manus darent. At mihi diligenter perquirenti, idiotiſmus hic toties occurrit, ut fidentiſſime ſtatuam ſororis meæ filium a Latinis ſcriptoribus tam

recte

recte dici *sororis nepotem*, quam *nepotem ex sorore*, aut *nepotem per sororem*; omnino ut vernaculo sermone dicimus *mio nipote di sorella*, vel *nipote per via di sorella*. Quod ita ostendam, ut non solum Turnebo, homini quam erudito, tam etiam facili satisfiat, sed illis quoque, qui vocem *Nepos* omnibus prorsus ex fratre ac sorore genitis denegant, sive sola sit, sive adjunctis *ex fratre*, aut *per fratrem*, *ex sorore*, aut *per sororem* applicata. Suetonius in Cæs. c. 83. *Tres*, inquit, *constituit heredes, sororum nepotes, C. Octavium, Q. Pedium, L. Pinarium*. En tibi, Turnebe, *nepos sororis* pro *nepos ex sorore*: nam Pedius & Pinarius ex Julia majore geniti erant Cæsaris sorore: Octavius autem, natus ex Atia Juliæ minoris filia, nequid de hujus loci sensu dubites, simpliciter ac sine ulla adjectione *Cæsaris nepos* dicitur ab Eutropio in Breviar. l. 7. c. 1. & in nostra Epitomæ Livianæ editione lib. 116. *Cæsaris nepos ex sorore*. Jamvero Tacitus prodeat, dignus etiam fortasse, qui Suetonio præiret. *Crispum* (inquit annal. l. 3. c. 30.) *equestri ortum loco C. Sallustius rerum Romanarum florentissimus auctor sororis nepotem in nomen adscivit*. Fuit autem Crispi mater Sallustia C. Sallustii Historici soror, ut videre potes in Glandorpii Onomastico. Prodeat Spartianus, qui sic habet in Hadriano, c. 2. *Nepte per sororem Trajani uxore accepta*. h. e. Sabina nepte Trajani per sororem ejus Marcianam. Prodeat denique cetera turba, sed

non

non sine nomine. Orosius l. 7. c. 28. *Licinius adolescens, Licinii Augusti filius, Constantini autem ex sorore nepos*. Vetus monumentum, Gallieno imperante positum, apud Reines. Class. 8. num. 37. AVVNCVLVS NEPOTI B. ME. Ambrosius l. 6. epist. ad Pater. num. 48. *Avunculus iste illius, ista hujus neptis vocatur*. Venant. Fortunatus l. 6. carm. 4. v. 16. *Non cecidit patruus, dum stat in Urbe nepos*. Sed jam ad ea tempora pervenimus, quibus ferme nemo latine scripsit, quin promiscue nepotem dixerit cum filii, tum fratris filium: quod ita notum est omnibus, ut ridiculum sit auctoritates congerere. Illud cave, ne tibi persuadeant, Latinam linguam exinde interiisse, quæ quamvis in communi loquendi consuetudine esse desierit, attamen in Scholis, in Academiis, in publicis monumentis, & universe in optimo quoque scriptionis genere, quæ singula populari locutioni infinito intervallo præstant, semper viguit ac dominata est: qua de re multa jamdiu animo volvo, sed ea non capit epistola. Etiamne igitur quis dubitabit de hujus vocabuli potestate; seque miris modis contorquebit, quoties fratris, aut sororis filium unica voce notare voluerit, aut etiam pluribus, sed quæ tamen cognationem hanc sine magno verborum circuitu, ac sine ambiguitate significent? Muretus sui sæculi Tullius, ex Apulejo quoque, ac Sidonio quædam esse petenda scribit lib. 1. Epist. 36. nos vero ne ab Ovidio quidem audebimus? Hinc videli-

delicet nostræ illæ macræ atque jejunæ scriptiones, in quibus nihil magis apparet atque extat, quam metus & sollicitudo. Qui quidem morbus vetustissimus est, & ab ipso Quintiliano exploratus. *Iniqui judices* (inquit lib. 8. cap. 3.) *erga nos sumus, ideoque paupertate sermonis laboramus*. Mone igitur monitorem tuum, ne sibi, ac tibi sine causa crucem figat. Hactenus jussu tuo: nunc aliqua etiam sponte mea, ne, ut soles, de litterarum brevitate queri possis. Atque ego quidem non valde miror, nomen *Nepos* fratris filiis posterisque eorum fuisse tributum, quia cum proprio cognatio ista careret nomine, ex proximo arcessere debuit: quod in aliis quoque linguis ex Latina propagatis postea factum est, *exemplo monstrante viam*. Illud mihi potius mirum videtur, cur etiam ad prodigos appellationem hanc pertinere Latini voluerint: cum enim multæ rationes afferri soleant, nullam tamen adhuc video, quæ homini veritatis studioso possit esse satis. Accipe, quid ego de re hac, homo, ut scis, non valde acutus, nudius tertius excogitaverim. Cum Romani inter antiquas virtutes frugalitatem in primis numerarent, inter sæculi vitia maxime prodigentiam, hinc factum esse crediderim, ut profusum hominem & æquo largiorem nepotem dicerent. Quid palles, quid ad extrema oculos abjicis? Nempe times, ne multa de veterum Romanorum frugalitate exempla, historias, versiculos, quandoqui-

dem

dem ita usuvenit, ad eruditionis speciem & pompam tibi recitem. Non ita sum laudis cupidus, aut certe non laudis hujus. Sed fac me unum aliquem eruditum ex *Theatro vitæ humanæ*: ego ne tibi tam vulgares eruditiones? Scio cui scribam. Id modo dico, Romanos scriptores nihil frequentius memorare, quam nepotum luxuriam ab avita parsimonia degenerantium; quod apud illos adeo increbuit, ut ne nominis quidem inter nepotem, & prodigum voluerint esse discrimen. Hìc tu mihi Calepini lexicon objicis tres ante annos mea opera editum. Vide, numquid gravius. Sed primum de toto illo volumine ita velim judices, ut est in epistola ad Lectorem, nec plus a me poscas, quam promiserim; deinde ad hoc ipsum quod attinet, sic tibi persuadeas, nihil prorsus certi atque explorati constitui posse; ex quo factum est, ut non solum alii alia, sed ego ipse alias aliter scripserim. Erit fortasse, cui priora illa magis arrideant, erit qui neutra probet: sed, quod in re hac facillimum est, multi reprehendent; quod unum in rebus omnibus est difficile, nemo optima reponet. Habes jam quo studio ea curem, quæ te velle, quæque ad tuam laudem pertinere intelligo; neque vereor, ne te non expleverim: quod utinam tu quoque nostrum desiderium expleas videndi tui, istisque silvis aliquando relictis, in sole rursus vivere incipias. Vale.

Non. Sextil. MDCCXXI. Patavio.

EPI-

EPISTOLA II.

ad N ***.

de vocibus *Artopta*, *Loco*, & *Nota*.

Uod Pædiano isti tuo Juvenalis & Persii Satyræ tantum placeant, quantum scribis, haud equidem miror: placent enim magnopere etiam nobis, quamvis non audeamus Horatianis opponere. Illud vero per mihi mirum videtur, qui fiat, ut sibi persuaserit, nullum esse horum Poetarum versiculum, quem ipse non probe intelligat. Ut ut est, ego tibi auctor sum, ut litibus abstineas. Quod tamen consilium ne videar dedisse defugiendi laboris gratia, duo loca adscribam, alterum Juvenalis, Persii alterum, quibus tentare hominis ingenium possis, & belle, nisi fallor, includere. Debes igitur te in laudantis speciem totum conformare; os ejus atque oculos ingenii indices admirari; interrogare, quam pridem se dederit his auctoribus; quidquid responderit, magna accipere admiratione. Cum maxime intumuerit, tum veluti discipulus aliquis in Pythagoræ ludo post

post silentium quinquennale, callide arguteque urge, nec quidquam abire patiaris. Est, inquies, in quinta Juvenalis Satyra vox *Artopta* (v. 71. *salva sit artoptæ reverentia*) cujus, quæso, vim ac significationem pro tua ista intelligentia mihi expedi. Si imparatum invenies, ut fere solent esse gloriosi homines, mitte ad Interpretes, unde verbosior redibit, sed paullo doctior. Cum enim omnes excusserit postrema editione ab Henninio collectos, id, si recte conjicio, pronunciabit, quod Henninio ipsi probatur, *artoptam panem esse non nihil assatum*. Hæc scilicet opinio fuit Octavii Ferrarii Elect. l. 2. c. 10. qui tamen si animadvertisset Plauti verba in Aulular. a. 2. sc. 9. *Ego hinc artoptam ex proximo utendam peto*, facile sibi persuasisset, *artoptam* vas esse, in quo panis assatur, non panem ipsum. Vides enim, opinor, vas utendum a sene Plautino peti potuisse, panem utendum non item. Jam vero cum *artopta* vox Græca sit ab ἀρτόπτη, quam describit Pollux lib. 10. c. 25. τὸ σκεῦος, ἐν ᾧ τοὺς ἄρτους ἐνοπτῶσι, *vas in quo panes coquunt*, quære a Pædiano tuo, cur putet a propria certaque significatione abeundum. An non sensus & urbanitas constat, cum jubetur Parasitus abstinere pane, qui in *artopta* coctus est; atque ita vereri vas in domini delicias, velut in usum sacrum, comparatum? In quo quidem non tam usum ipsum, quam Græcam appellationem irridet more suo.

S Quod

Quod si malit Lubini interpretationem tibi obtrudere, qui *artoptam* panis dispensatorem & custodem esse putat, ab ἄρτος *panis*, & ὄπτομαι *video*, fac primum ostendat, ubi novam hanc vocem, & quidem masculini generis, sive apud Græcos, sive apud Latinos invenerit; deinde quomodo cohærere existimet consequentis carminis verba, *superest illic, qui ponere cogat*: nam si *artopta* custos est, ipse quidem *ponere coget*, non alius servus. Sudabit, mihi crede, atque algebit; sed explicare se ex ambagibus non poterit. Fortasse ad illos accedet, qui *artoptam* pistorem dixerunt, tamquam ab ἀρτόπτης. Esto, amplificemus Latinam linguam, siquidem vox ἀρτόπτης apud ullum Græcum scriptorem reperitur. Quid si dicat, mulierem panificam significari, testemque appellet Plinium? Nihil novi dixerit, sed nihil item veri. Ecce tibi Plinii verba lib. 18. c. 11. *Pistores Romæ non fuere ad Persicum usque bellum* &c. *Ipsi panem faciebant Quirites, mulierumque id opus erat, sicut etiam nunc in plurimis gentium. Artoptam Plautus appellat in fabula, quam Aulularium scripsit; magna ob id concertatione eruditorum, an is versus Poetæ sit illius; certumque sit A. Atteii Capitonis sententia, coquos tum panem lautioribus coquere solitos*. Primum igitur narrat Historicus, pistores ad Persicum usque bellum Romæ non fuisse; deinde ipse sibi hac super re difficultatem movet, quod in Plauti fabula mentio fiat *artoptæ*, hoc

est

est pistorii vasis, & quidem ex Græcia allati, ut ex ipso nomine patet; denique difficultatem tollit, tum quia non satis constat, an is versus Plauti sit, tum vero maxime quod *artopta* coqui uterentur, non pistores. Hinc *artopticii panis* eodem capite meminit, qui ab *artopta* dicitur, sicut a *furno furnaceus*. Videsne, quam nihil afferant probabile, qui *artoptam* apud Plinium mulierem putant? Igitur pro certo habeas, *artoptam* vas esse ad panem delicatiorem coquendum; neque sinas te per vanas commentationes induci. Vide porro, ne Pædianus ad incitas redactus veterem Juvenalis editionem in medium afferat anni 1473, quæ non *artopta* habet, sed *artocopi*. Vox *artocopus*, qualiscumque est, etiam Britannico placuit: sed tu illi & invidiam novitatis oppone, & optimorum codicum fidem, & eruditorum consensum pro *artopta*. Antequam manum de tabula, illud quoque te monitum volo, unum ex omnibus veterem Scholiastem subdubitasse, utrum *artopta* pistor esset, an vas: qui hunc consecuti sunt Juvenalis enarratores, pro pistore nonnulli steterunt, vas omnes omnino rejecerunt.

Jam ad Persium veniamus. Sed victus atque afflictus Pædianus suis se castris tenebit. Si tamen provocando rursus educere in aciem potes, quære ab illo, quid putet per vocem *Rhenos* significari in Satyra Persii VI. v. 47. *ingentesque locat Cæsonia Rhenos*. Si accipis, inquiet suo pe-

 riculo

riculo cautus, quod scribunt Interpretes *Rhenos* posuit pro Rheni incolis. Tum tu: Principio quidem perinde loquebaris, ac si Juvenalis, & Persii anima in te migrasset; sed ut nunc est, de tuo vivis: Itane vero nihil nisi ab Interpretibus? Recita, o bone, quinque ipsos Persii versus, quibus tota clauditur sententia.

.... Missa est a Cæsare laurus
Insignem ob cladem Germanæ pubis, & aris
Frigidus excutitur cinis: ac jam postibus arma,
Jam chlamydes regum, jam lutea gausapa captis,
Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Rhenos.

Describit igitur apparatum triumphalem C. Caligulæ, qui victoriam de Germanis relatam jactabat, laureatis litteris ad Senatum missis: qua de re legendus Suetonius in ejus Vita, cap. 45. & seq. Itaque Cæsonia ejus uxor parabat aras ad sacrificia, & inter ceteras triumphi pompas Belgica vehicula, & Rheni imagines fieri curabat. Nosti oppidorum ac fluminum iconas, imo rerum & locorum omnium, quæ ullo modo ad victoriam pertinerent, in triumphum ferri consuevisse. Tacitus Annal. 2. c. 41. *Vecta spolia* (in triumpho Germanici) *simulacra montium, fluminum, præliorum*. Ovidius de triumpho Drusi l. 4. Trist. Eleg. 2. v. 37.

Hic lacus, hi montes, hæc tot castella, tot amnes,

Ple-

Plena feræ cædis, plena cruoris erant.
Imo ipsum Rheni simulacrum ejus pompæ pars fuit v. 41.

Cornibus hic fractis viridi male tectus ab ulva,
Decolor ipse suo sanguine Rhenus erat.

Quare Cæsonia *ingentes Rhenos*, hoc est ingentes Rheni imagines fieri volebat, quoniam ad Rhenum ridiculam illam victoriam maritus retulisse dicebatur. Rheni porro incolas, qui tamquam captivi ante currum ducerentur, non Cæsonia, quæ in Urbe erat, sed Caligula comparare debebat; & revera comparavit, & ad pompam sepofuit, ut narrat Suetonius cap. 47. Equidem non video, quid opus sit in tanta sententiæ perspicuitate ad hanc μετωνυμίαν confugere præsertim tam duram, ut aliquos coegerit de codicum fide male suspicari, vocemque *Rhenos* in *Rhedas* convertere. Et vero si *Rhenus* pro Rheni incola dici potest, jam reliquum est, ut & Patavium pro homine Patavino, & Adria pro pisce Adriatico, & alia hujusmodi nimis ridicula dicantur.

Si vis autem illum uno telo prorsus conficere, hic veluti duplicato ictu, ad explicationem compelle verbi *Locat*. Quid tibi ab illo expectes, nisi quod interpretes omnes docti indoctique habent, videlicet idem valere atque accommodat, collocat, disponit? Id cum dixerit, impune ridebis. Quid enim minus ad rem? quasi vero Cæsonia tanto ante triumphi diem,

qui dies ne advenit quidem umquam, arma in templorum postibus collocaret, captivos vestiret, esseda & imagines in pompa disponeret. Tu, si paullo reputabis attentius, statim intelliges, *locare* nihil esse aliud, quam opus faciundum redemptoribus tradere: nam cum Caligula *procuratoribus scripsisset* (Sueton. c. 47.) *triumphum apparatent, quantus numquam alius fuisset*, inveniendi erant artifices, quibus & arma postibus figenda, & vestes ad captivos ornandos, & esseda, & imagines, & apparatus denique totus locaretur. Id vero usuveniebat etiam in veris ac legitimis triumphis, ut vel tota, vel maxima pompæ pars, quamvis in speciem advecta longius, in Urbe tamen conderetur; ideoque deesse non poterant id genus redemptores. Non aliter, credo, quinque Julii Cæsaris triumphi, quorum quatuor eodem mense acti, parari tanta celeritate & varietate potuerunt. De his Vell. Paterculus l. 2. cap. 56. *Quinque egit triumphos: Gallici apparatus ex citro, Pontici ex acantho, Alexandrini testudine, Africi ebore, Hispaniensis argento rasili constitit*. Hæc si tu magna asseveratione & confidentia dices, non solum tamquam vera, sed etiam tamquam tua, excuties vano isti Grammatico jactationem; nec amplius audebit mirificum se tibi Juvenalis, aut Persii interpretem venditare. Quod reliquum est, noli de patria queri: sunt & nobis Pædiani nostri; verumtamen non audent cuilibet imponere.

Jam

Jam flagitat tabellarius; nec tamen ſcribendi finem facere poſſum, antequam te moneam, ne, quod in tuis litteris ſemel atque iterum animadverti, vocem *Nota* pro adnotatione ſeu explicatione temere uſurpes. Quid ſtupes? Latina non eſt. Nihil te pulcherrimorum librorum tituli moveant, in quibus *Notæ variorum*, *Notæ Criticæ*, *Notæ Selectæ*, & ſimilia; nihil quotidianus eruditorum hominum uſus; nihil ne noſtræ quidem ſcriptiunculæ olim emiſſæ, cum magnis nominibus crederemus. *Nota* ſignum eſt; *notaſque apponere*, quod habet Cicero in Piſon. c. 30. eſt ſigna quædam appingere ad ea probanda, vel improbanda, quibus appingimus; non explicare, ut vulgo increbuit. Multa generis ejuſdem in Latinis Scholis & Academiis quotidie reſonant; at ego nolo movere Camarinam, quam olim cum tentaſſem, vix *me ſervavit Apollo*. Ea cum tibi excident ad nos ſcribenti, niſi ægre feres, ſignificabo. Pauci, mihi crede, Latine ſciunt: neque ego mihi tantam hanc laudem aſſumo, ſed tamen quid ea ſit, & quibus deſit, intelligere mihi videor. Vale.

Kal. Aprilis MDCCXXII. Patavio.

EXERCITATIONES

Ex more atque instituto

SEMINARII PATAVINI.

JACOBUS FACCIOLATUS
AD
LECTOREM.

Nstitutæ a Majoribus nostris in qualibet disciplina, seu magna seu parva, Disputationes ita frequentes sunt, ut nullum sit tam exiguum ingenium, quin prodire in arenam cogatur, suasque vires qualescumque in omnium conspectu experiri. Prima difficultas, & haud scio an maxima, in eo est, quod initio statim eleganti aliqua & ad tempus comparata oratiuncula Auditorum animos parare oportet; tum iis absoluta concertatione, officiosis verbis gratias agere: quo in loco cum illi etiam plerumque deficiant, qui ceteroquin doctrina excellunt, quivis intelligit, quid possit adolescentulus, nisi aliena ope & auxilio utatur. Totum hoc corrigendi munus atque officium Præ-

fecti

fecti Stud. est: at ego, quod in operibus quoque manufactis probatur, sæpe facere malui, quam reficere; ut ex his apparebit, quæ nunc certo consilio ductus, publico judicio committo. Ac si nihil hujusmodi perire sivissem, jam non librum, sed bibliothecam, ut ita dicam, dare possem. Verum & sero colligere in mentem venit, & pauca opus esse duxi, quibus Juventus hæc, tamquam imaginibus ante oculos positis, cogitationes suas regeret, ac pro re nata similia faceret.

Sed quia disciplinarum studiosi carere prorsus mitiorum litterarum studiis non solent, neque mehercule debent, ecce tibi hujus generis exercitationibus quemadmodum consuluerim. In hac quoque parte Procemia & Gratiarum actiones requiruntur; sed Silvas insuper, & lucubratiunculas, ut mos est, Græce reddendas singulis argumentis adjunxi; cum ut totum nostrarum scholarum ordinem ostenderem; tum vero maxime, ut iis, qui me in munere tam operoso ac molesto

conse-

consequentur, testimonium aliquod diligentiæ ad commonendum relinquerem. Hæc porro amœniora, velut ominis gratia, primo loco ponamus.

LIT-

LITTERARIÆ EXERCITATIONES,

vulgo *Academiæ*, quæ qualibet hebdomada in

SEMINARIO PATAVINO

haberi ſolent.

EXERCITATIO I.

De linguæ Latinæ ſtudio

PROOEMIUM.

Ereor, ne mihi in præſenti exercitatione ſimile quippiam eveniat, ac veteri cuidam Sophiſtæ, qui in publica concione Herculis laudes perſequi conſtituerat. Cum hic florem ipſum Spartanorum magnæ cujuſdam expectatione rei uno in loco adeſſe juſſiſſet, jamque ſpectantibus omnibus in ſuggeſtum aſcenderet, tum ex iis unus, qui in corona ſedebant, Antalcidas nomine, vir cum primis dignitate & auctoritate gra-

gravis, Sophiſtam interrogavit, qua de re dicere vellet: Herculem, inquit, laudandum ſuſcipio. Hic vero Antalcidas otioſum Declamatorem nova interrogatione exanimavit, percunctatus, quis Herculem reprehendiſſet, ut opus eſſet laudatore. Habebant enim Herculem Lacedæmonii in Deorum numero, eumque omnes in primis colebant. Ecce me vobis, Auditores, eo conſilio, ut Linguæ Latinæ ſtudium in hoc ejus quaſi portu, in quem denique multis jactata tempeſtatibus, Deorum immortalium providentia confugit, quam maximis potero, laudibus ornem. Video, quam nihil indigeat laudatore, me vero præſertim, quem ex hac ipſa contentione intelligetis neque Latine admodum ſcire, neque ullo doctrinæ aut eruditionis genere valere. Illud vos tamen etiam atque etiam obſecro, ne putetis, mihi temere cogitanti in mentem veniſſe, ut Sophiſtam agerem. Nam ſiquis a nobis Antalcidas quærat, utrum ſit aliquis tam vecordis animi ac deſperati, ut Latini ſermonis præſtantiam dignitatemque non agnoſcat, reſpondebo, ne litteris quidem ſua monſtra deeſſe. Abſunt enimvero ab hoc loco: utinam aliquando abſint provincia tota; cedant humanitati ac veritati locum; purgent cælum hoc fallaciis; in ſuas terras, hoc eſt barbaras concedant. Interim tamen necui noſtrum officere poſſint, ſiquando conentur huc quoque peſtilens virus afflare, ego hodie pro virili induſtriam omnem o-

peram-

peramque adhibebo; non sane quod sperem me posse aliquid, sed ut eorum studia commoveam, quos & plurimum posse video, & ubi opus fuerit, paratos esse ad resistendum certo scio.

SILVA.

Exercitatio hæc ad genus Laudativum pertinet. Laudabitis enim Latinæ Linguæ studium.

Primum ob dignitatem: quia lingua hæc fuit principis terrarum populi; & quia adhuc in publicis monumentis fere omnibus, in sacris, in cærimoniis locum habet.

Deinde ob jucunditatem: quia pulcherrima est, gravis, numerosa, dives, ad omnia animi sensa exprimenda & ornanda supra ceteras apta.

Hinc ab omnibus nationibus, tamquam cujusque propria, arrepta est: qua ratione gradum facietis ad ejus utilitatem ostendendam: Nam per hanc unam cum omnibus hominibus jungere commercia possumus, & Babelicæ turris incommoda compensare.

Postremo ob necessitatem: nam qui litteris deditus est, aliis omnibus linguis carere potest, hac una non potest. Omnes enim artes ac disciplinæ Latine traduntur; omnes Academiæ Latino sermone circumsonant; frigidus est Theologus, Philosophus,

phus, Jurisperitus, qui suarum rerum gravitatem aliis verbis assequi conatur, quam Latinis.

Ergo hæc litteratorum lingua dici quodammodo debet, in qua qui præstat, non jam inter turbam, sed inter ipsos litteratos eminet. Quod si homines brutis animalibus antecellunt, quod animi sensa inter se conferre loquendo possint; litterati ceteris hominibus, quod melius possint; quanta erit ejus præstantia, qui litteratos ipsos elegantia sermonis prætergrediatur?

Ultimo loco ad absurdum res duci poterit. Nam cum in tanta brevitate vitæ tam multa discere debeamus, absurdum est per alias linguas vagari, quarum monumenta omnia in hac una continentur. Ac siqua contendere cum Latina posset, Græca scilicet esset. Verum quid habent Græci, quod non sit Latinis litteris mandatum? Cum tamen contra ex Latinis paucissima Græco sermone legantur. &c.

AD GRÆCAM

INTERPRETATIONEM.

Lingua Latina per Ven. GREGORIUM CARD. BARBADICUM in Patavino Seminario restituta.

ITalico regina solo dominabar, & ipse
Lacteus edebat verba Latina puer.

At

At cum se nostro Gens barbara miscuit orbi,
In latebras linguæ me pepulere novæ.
Pulvere sub turpi damnata silentia duxi,
Et blattas Cicero, Virgiliusque tulit.
Tum Petrarcha meis sumsit pro juribus arma,
Conatus veterem restituisse locum.
Jamque reflorescens complebam lumine terras,
Visaque sunt nobis aurea sæcla iterum.
Postea sed variis rursus concussa duellis,
Heu, dixi, melius delituisse fuit.
Denique Gregorius sortem miseratus acerbam,
Me sedis voluit sceptra tenere suæ.
Regna angusta nimis, tantoque minora vetusto,
Non placuere mihi, sed placuit Dominus.

GRATIARUM ACTIO.

Munera multiplici creverunt ordine vestra,
Nec pensari ulla jam bene voce queunt.
Huc linguæ coeant omnes, & pignore certent,
In re non facili quæ sit inepta minus.
Siqua suis poterit tam grandia reddere verbis,
Huic uni cedet Lingua Latina locum.

EXERCITATIO II.

De ſtudio linguæ Græcæ.

PROOEMIUM.

SÆpe ego conſtitui, ſiquando mihi dicendi copia apud vos daretur, in diſceptationem vocare, cur Græcæ litteræ, florentibus Romanorum rebus, tam male audirent, ut mores corrumpere crederentur; tametſi nemo eſſet unus, qui negaret, diſciplinas arteſque omnes ad civilem cultum libero homini neceſſarias ex illis profectas eſſe. Ut enim nihil de Satyrarum ſcriptoribus dicam, moroſis ingeniis atque acerbis, quorum princeps Juvenalis (ſi modo princeps appellari debet) neque hominibus Græcis, neque verbis pepercit; nonne Cato ille Cenſorius, gravitatis & Plin.l. 29.c.1. ſapientiæ imago, ad Marcum filium ſcripſit, *Bonum eſſe Græcas litteras inſpicere, non perdiſcere*? Quid M. Cicero Oratoris pater? Nonne hujus viri omnium opinione prudentiſſimi illud eſt, quod refertur in libris l. 1. c. 66. de Orat. a Filio conſcriptis, *Ut quiſque optime Græce ſcit, ita eſſe nequiſſimum*? Quod vero mihi magis mirum videtur, tantum Cic. de Sen. c. 1. abſuit ut voces iſtæ Romanorum ſtudia retardarent, ut ipſe quoque Cato, nihil incon-

inconſtantiæ famam veritus, inclinata jam ætate Græcas litteras avidiſſime ſecutus ſit, quas recta firmaque improbaverat. Verum id totum ut excutiatur, ſuiſque momentis in partem omnem examinetur, longioris diſputationis eſt, multoque gravioris, quam ut a nobis ſuſcipi poſſit, & in horæ ſpatium vel paullo amplius includi. Itaque ad noſtra potius tempora converſi, de illis queramur, quod Græcæ litteræ, incredibili rerum ac voluntatum mutatione facta, laudatoribus abundent, cultoribus vero magnopere egeant. Neque enim nos eas colere dicendi ſumus; quorum plerique inviti nolenteſque accedimus; tantumque operæ illis tribuimus, quantum ferulæ metu tribuere cogimur. Sic enim fit, ut eorum, quæ quotidie diſcimus, nihil animo adhæreat, & cum univerſum ſcholarum curſum obierimus, adhuc de Grammaticis elementis timide dubitanterque reſpondeamus. Faſtidium hoc rerum optimarum graviſſimi morbi indicium eſt: cui demum ut aliqua ratione occurramus, declamationem adverſus nos ipſos præſenti exercitatione inſtituimus. Quo quidem ſtimuli genere ſiquid nos ad ignaviam abigendam proficere intelligemus, reliquas omnes litterarii negotii partes hunc in locum afferemus, eamdemque ſingulis operam & diligentiam adhibebimus.

SILVA.

Declamationem instituite adversus illos, qui Græcarum litterarum studia vel prorsus oderunt, vel segniter colunt: quod commode præstabitis earumdem litterarum laudatione.

In duo genera dividi possunt, quæ faciunt in rem hanc; alterum est eorum, ex quibus efficitur Græcarum litterarum dignitas, eorum alterum, ex quibus utilitas existit.

I. Pars. A nobilitate rerum, quæ Græce scriptæ sunt. Ea lingua plena est dignitatis ac splendoris, qua usi sunt principes liberalium artium ac disciplinarum auctores: atqui a Græcis omnes fere artes ac disciplinas accepimus: ergo eorum lingua, &c.

Ab antiquitate. Antiquissima litterarum monumenta, si sacra Biblia excipias, Græca sunt. Ab his autem reliqua omnia sunt propagata, Latina præsertim.

A multitudine Scriptorum. Magnus est eorum numerus, qui in quolibet rerum genere Græce scripserunt: unde in hanc linguam tanta verborum copia redundavit; tam varia declinandi, componendi, figurandi ratio; tot schemata, tot dialecti, &c.

A testimonio. Romani, omnium ætatum omnisque memoriæ prudentissima natio,

tio, tantum honoris Græcis litteris detulerunt, ut iis ferme unis per annos quingentos usi sint; & cum gentes omnes, quibus imperabant, barbaras dicerent, Græcos tamen & honorifice appellare consueverunt, & vel in summa potentia bonarum artium magistros habuerunt.

II. Pars. Ostendite ad solidam eruditionem non satis esse Latinas litteras: sed quia res non caret invidia, antequam rationibus confirmetur, præmittite magnorum virorum testimonia. Familiam ducat M. Varro, qui apud Cic. Academ. 1. c. 2. eos qui Græce scirent, *doctos* appellavit, reliquos omnes *indoctos*.

Varronem sequatur Cicero, qui in Bruto c. 45. ait, *C. Titium eo pervenisse, quo potest Latinus orator sine Græcis litteris*.

His adjungatur orator sæculi sui eloquentissimus idemque doctissimus, M. Antonius Muretus, cujus hæc sunt verba lib. 2. Var. lect. c. 20. *Sine Græci sermonis cognitione manca omnis & mutila est doctrina: & qui ejus expertes sint, ab eis ne Latine quidem scripta penitus percipiuntur*.

Tum rationes in medium afferte: Nam pulcherrima litterarum atque artium monumenta Græca sunt, quorum cognitione qui caret, quomodo dici potest eruditus?

At enim Latino sermoni, atque adeo etiam vernaculo reddita sunt.

Respondebitis primum non omnia reddita esse; deinde non fideliter; postremo illa ipsa, quæ fideliter reddita dicuntur,

tamen in pluribus deficere & claudicare; quod nulla lingua vim & venustatem Græcæ assequi possit, Quam in rem Gellii auctoritatem afferetis, qui toto capite sexto decimo lib. XI. contendit quædam esse, quæ ne pluribus quidem Latinis verbis dici possunt nisi obscurissime, cum a Græcis perfectissime & planissime uno verbo dicantur.

Demonstrabitis igitur, qui carent Græcis litteris, eos carere usu pulcherrimæ artis, quæ Critice dicitur, in veteribus scriptis interpretandis ac dijudicandis posita. Nomine autem veterum scriptorum Latina quoque complector, quæ cum magnam partem a Græcis fluxerint, nequeunt sine ope illorum perfecte intelligi

Si vacat, errores aliquot illorum hominum recensete, qui aleam hanc sine Græcæ linguæ præsidio tentare voluerunt; eorum vero in primis, qui rationes & origines vocum sunt persecuti; qui sane ridicula protulerunt.

Hæc ad interpretandum. Multa porro etiam ad componendum facere videntur, si quam copiosa, quam fusa, quam varia Græca lingua sit, cogitare velitis. Sed hoc veluti prætereuntes attingite, ne solitæ exercitationis modum prætergrediamini.

Parænesi orationem claudetis, cui auctoritatem conciliabit Horatii monitum in epist. ad Pisones de Art. Poet.

. . . . Vos exemplaria Græca
Nocturna versate manu, versate diurna.

AD

AD GRÆCAM INTERPRETATIONEM.

Lingua Græca per Ven. GREGORIUM CARD. BARBADICUM in Seminario Patavino restituta.

MUsarum Phœbique parens pulcherrima quondam,
Græcia nunc fœdo dat sua colla jugo.
Heu, Superi, prohibete nefas: quo crimine tanto
Amisit priscum patria vestra decus?
Sic erat in fatis. Artes migrate Pelasgæ:
Explicat en vobis Itala terra sinum.
Nec mora: jam lætæ subeunt Antenoris Urbem,
Illas Gregorius quo jubet esse loco.
Scilicet hic unus mirandi fœderis auctor,
Trojugenas Græcis conciliare potest.

GRATIARUM ACTIO.

NOn agimus Græce vestro pro munere grates:
Scilicet hoc unum Dorica lingua nequit.
Aptior haud ulla est benefacta rependere verbis;
Sed nondum veteri suspicione vacat.
Artibus ingenium juvit coluisse Pelasgis:
At Romana tenet pectora nostra fides.

EXERCITATIO III.

Accuſatur Solœciſmus.

PROOEMIUM.

Ullus eſt capitalior litterarum ac litteratorum hoſtis, quam Solœciſmus, a quo vix illi cavere ſibi poſſunt, qui florentiſſimam ætatem aſſidua ingenii exercitatione triverunt, omnemque Grammaticorum ſtudiorum curſum per ſummos labores ac vigilias ſemel atque iterum obierunt. Itaque non eſt cur miremini, Auditores, ſi nos peſtem hanc juſto judicio perſequi hodierna luce decrevimus, tantoque conatu debilitare atque affligere, ut ex hoc Muſarum domicilio longe cultiſſimo ſtatim excedat, & in ſuas illas, unde exiit, Solorum latebras, ſeſe conjiciat. Itane igitur eſſe labem, quæ ſermonem noſtrum, hoc eſt maximum Deorum beneficium hominibus conceſſum turpiſſime fœdet, neque ſolum in triviis & tabernis, ſed in foro, in templis, in curia, in academiis impune graſſetur? Dii veſtram fidem! Nimis jam mites, nimis patientes adhuc fuimus. Expedienda ſunt arma omnia, explicanda ſigna, procedendum in aciem, debellandum aliquando

eſt.

est. Sed illius quidem tam multæ insidiæ sunt, tam abditæ, tam callide positæ, ut in ejus sinu sæpe lateat, tamquam in tuto, quicum depugnat, nec ante se prodat, quam victoriam reportarit. Quocirca mihi ipsi timendum magnopere est, ne dum Solœcismo gloriosus miles bellum indico, Solœcismum admiserim; ipsisque armis hostem contexerim, quæ in ipsum distringo. Id ne forte fiat, quæso vos, Auditores, intendite oculos animosque, monete pro vestra benevolentia, pro vestra auctoritate reprehendite: nam cum animadverterim sæpenumero, ideo scelus hoc impune abire, quod ab iis ipsis defenditur, qui huc descendunt ut oppugnent, ego firmissime statui conjunctis vobiscum viribus prælium inire, & in me ipsum arma convertere, siquidem in me ipso deprehendetur. Tu vero, *Præsul amplissime*, quem nobis judicem nec opinatum fortuna obtulit, noli mirari de rebus tam minutis a nobis disputari. Ætas videlicet, & prima hæc studiorum ratio ita postulat: nec illi ipsi, qui in litteris regnant, ad eam gloriam pervenissent, nisi ab his tenuissimis exercitationibus incepissent.

SILVA.

Compositio versabitur in genere judiciali: postulabitis enim Solœcismum hostem vestrum velut apud Prætorem a-

ctione

ctione de vi & insidiis; quod nolentibus vobis, in possessiones vestras invadat, modo per insidias, modo per vim, stipatus barbarismis, idiotismis, impropriis, macrologis, battologis, & aliis orationis pestibus.

Dicetis, vos operam omnem & industriam adhibuisse, rogasse, obsecrasse, contendisse modis omnibus, ut a vobis rebusque vestris abesset; sed audaciam tantam coerceri non posse nisi publica auctoritate.

Describetis labes, quas lucubratiunculis vestris sæpe intulit; dolorem inde consecutum, verecundiam, jejunia, verbera, &c.

Si monstrum hoc abigatur, ætatem vestram felicissimam fore, quæ hac una de causa infelicissima est. &c.

AD GRÆCAM

INTERPRETATIONEM,

Pro Solœcismo.

CUm hæc audisset Solœcismus, neque patronum inveniret, ipse pro se dixit; & quidem ita graviter & facunde, ut nihil desideratum in ejus oratione sit, nisi caussa melior. Innocentiæ suæ illud in primis argumento esse, quod cum ætate innocentissima, hoc est cum pueris maxime vivat; a viris autem fere absit, nisi boni

viri sint. Grammaticorum nationem, quod sibi bella moverit, Deorum immortalium judicio ad perpetuas nugas tamquam ad metalla fuisse damnatam. Neque vero magis miseram illorum conditionem fuisse, qui olim sua crimina luere in fodinis cogebantur, quam sit istorum, qui inter obsoleta atque exesa veterum linguarum rudera dies noctesque versantur. Se adhuc unum sermonis libertatem ab illis oppugnatam defendisse; se Theologis, se Philosophis, se Medicis, se Jurisperitis suffragatum, ut præclaras animorum suorum cogitationes, quibus generis humani salus continetur, dicendo scribendoque exponere possent. Rogare atque orare, ne se ejicerent, ni vellent, magnam repente in omnibus bibliothecis & academiis solitudinem fieri. Ipsos quoque latinitatis magistros ac pæne canonas, non raro ad Solœcismum confugisse, ne optimas sententias Grammatica superstitione debilitare cogerentur. Quid enim esse aliud Virgilii schemata, quibus obtinuit, ut Grammaticorum malleus diceretur? Nomina varia, rem unam & eandem. Scilicet ostenderent Grammaticum aliquem, qui latine & eleganter scriberet: omnes ad unum aridos esse, jejunos, ineptos, exsuccos, vix ossibus hærere. Ipsi se igitur prius accusatores in ordinem redigerent, tum de aliis cogitarent. Quamquam se quidem libenter in exilium abiturum, si possit aliquando inter homines istos ad contentiones natos convenire. Hoc vero quis

ferre

ferre possit, adversarios suos oppugnationem instituisse, de cujus ratione atque ordine nondum statuere unanimi consensu potuerint? Alios enim alia præcipere; quod unus probet, alterum improbare: non esse mirum, si Solœcismo non parcant, qui pugnant secum ipsi. Hic vero tam ingeniosus visus est, ut ipsi illi, qui accusabant, cogitare cœperint, numquid sibi timendum esset, quod reo minime malo periculum creassent.

GRATIARUM ACTIO.

SIquando litterulæ nostræ de fortuna conquestæ sunt, quod minime videretur desiderio respondere, hodie quidem jure ac merito queruntur, quod te nobis, *Præsul Illustrissime ac Reverendissime*, jamdiu optatissimum non satis opportuno tempore concesserit. Nec enim aut hujus diei schola ex illis est, quæ principes habentur, aut ipsa scholæ exercitatio auribus tam eruditis ullo modo digna. Sed tamen, ut de nobis ingenue fateamur, quemcumque tandem adventus hic tuus in diem incidisset; nihil profecto erat in toto hoc scholarum nostrarum ordine, quod in tantam hanc lucem sine verecundia exponeretur, teque judicem totius Italiæ sapientissimum non formidaret. Ergo quidquid hoc est sive laboris, sive industriæ, exiguum certe quidem, noli præ tua ista singulari

gulari atque recondita eruditione contemnere, sed reputa tantam hanc litterariæ gloriæ famam, quantam nemo unus post natas litteras vivens obtinuit, ita demum te beatum efficere posse, si sit cum illa humanitate conjuncta, a qua litteræ ipsæ nomen adeptæ sunt.

EXERCITATIO IV.

Curas hominum ridere oportet, sed sapientius, quam Democritus solebat.

PROOEMIUM.

DUos ferunt fuisse Philosophos, Democritum & Heraclitum, ita inter se natura studiisque diversos, ut alter perpetuo rideret, alter perpetuo quodam luctu conficeretur. Prodibat Democritus in forum, ridenti similis, adunco naso, buccis pæne ad aures diductis; & ut mercatorem offendebat, vel artificem, vel caussidicum, ad singulos, veluti rem novam sibique lætissimam, risum instaurabat. Narrabat quis de magistratu sibi delato? Ille ridebat. Alius querebatur de repulsa? Ille ridebat. Erat qui venderet, qui emeret, qui transigeret, testesque in rem suam appellaret? Ille vero suavissime ridebat. Deni-

Denique quidquid diceres, quidquid peteres, quidquid interrogares, omnia promiscue, teque ipsum tamquam scenicum hominem risu excipiebat. Accedebat ex parte altera mœstus & sordidus senex Heraclitus, promissa impexaque barba squalidissimus, obducta fronte, lippis oculis, acutis naribus, distorto ore, temporibus collapsis, genis enectis, qualem prorsus decet esse hominem rebus omnibus illacrimantem. Hunc siquis recreare conatus esset vel ostentatione rerum, vel narratione lætissima, laterem lavabat; quod sibi ad sapientiæ famam æternum squalorem luctumque indixisset. Habetis, Auditores, stultorum par lepidissimum. Non enim video, quemadmodum inter Philosophos isthoc nescio quid hominum numerare possim. Tamen siquod stultitiæ genus ferendum est, & humanæ imbecillitati condonandum, multo malim in nostra civitate Democritos esse, quam Heraclitos. Etsi enim tam in adversis rebus ridere vitium est, quam flere in secundis; attamen hoc asperioris naturæ est, neque excusari interpretando potest, nec in hominum societate tolerari. At vero qui sibi imperavit in qualibet fortuna hilariter vivere, & omnes rerum humanarum eventus ridere, nec valde a sapiente distat, & magnum sibi præsidium ad aliorum convictum & benevolentiam comparavit. Si paullum igitur sibi temperet Democritus, si effrenem ridendi licentiam paullulum

cohibeat, jam noster est, & cum sapientibus sedet. Id totum cujusmodi sit, Auditores, adsumus explicaturi; ea tamen sive lege, sive consuetudine, ut nos pro nostra imbecillitate atque infantia impune ridenda dicamus, vos vero pro vestra bonitate & patientia ne talia quidem rideatis.

SILVA.

Animadvertite argumenti hujus duas esse partes, quarum prima significat, curas fere omnes, quæ ab hominibus suscipiuntur, leves esse ac risu dignas; altera, non admodum prudenter se gessisse Democritum, quem ferunt humana omnia promiscue risisse.

I. pars. Homines plerumque sunt occupati vel in honoribus comparandis, vel in divitiis congerendis, vel in utroque: atqui honores ac divitiæ non possunt humanum appetitum explere, eique beatitatem impertiri: sunt igitur ridendi tot tantique conatus. Videte hanc in rem Aristotel. l. 1. Ethic. c. 5. & ibi Interpretes, præsertim vero Tarquinium Gallutium.

Civitatis ordines recensebitis, in foro, in curia, in officinis nimio plus occupatos atque intentos, ut bona tam exigua, tam incerta, tam habentibus noxia per fas nefasque sibi parent. Videte hic Juvenalis Satyram X. Ipsos quoque littera-

rum

rum ac ſapientiæ ſtudioſos, eorumque contentiones ad trutinam revocabitis; oſtendentes, quam ſtultum ſit diu noctuque impalleſcere chartis, ſummumque hujus vitæ bonum valetudinem exſuccæ gloriolæ devovere. Nihil enim fere fit intra modum.

II. pars. Democriti vultum, habitum, mores urbana atque eleganti ethopœja deſcribetis; ut appareat, nulla certa ratione, ſed potius levitate, aut etiam fortaſſe ambitione ductum hominum ſtudia ridere conſueviſſe.

Quodnam enim judicium de illo ferendum eſt, qui & poſſeſſiones ſuas deſeruit, & oculis ſe privavit, ut nulla re a cogitando averteretur? Dicetis, hanc ipſam opinionem ſapientiæ, quam quærebat, fuiſſe ridiculam. Nihil enim probari debet, quod nimium ſit.

Oſtendetis, multa eſſe in hominum ſocietate, quæ rideri non debent, ſi modo & ratione conſtent, Deorum immortalium religiones, artium ac diſciplinarum ſtudia, rei familiaris ac publicæ curam, &c.

Denique Democritum, ceteroſque ejus mentis Philoſophos ob antiquitatis reverentiam per quamdam veluti correctionem excuſabitis. Nam cum vellent hominum animos nimiis perturbationibus liberare, ad extrema hæc adducere conabantur; non quod id totum fieri poſſe crederent, quod contendebant, ſed ut naturam nimis aberrantem revocarent ac reflecterent.

Ve-

Verumtamen correctionem hanc ita adhibebitis, ut excusare quidem magna nomina videamini, non tamen eorum institutum probare.

AD GRÆCAM

INTERPRETATIONEM.

Veteres scriptores in Democriti Philosophi famam conjurasse videntur. Adeo multa de illo ridicula memoriæ prodiderunt. Ego uni fidem habeo Diogeni Laertio, qui & gravis Historicus est, & hoc sibi argumentum sumsit, ut Philosophorum Vitas moresque describeret. Alii mirabilia magis, quam vera consectantur: itaque etiam contraria dicunt. Valerius Maximus l. 8. c. 7. scribit, eum bona sua patriæ donasse, Cicero de fin. l. 5. c. 29. deseruisse: qua etiam de caussa stultitiæ insimulatur a Lactantio l. 3. c. 23. Revera neque donavit, neque deseruit, sed in pecuniam redacta peregrinando absumsit. In quibusdam Græcis monumentis apud Gellium l. 10. c. 17. habetur, illum se oculis sua sponte privasse, ne umquam videndi illecebris a contemplando avocaretur. Id ipsum confirmat Laberius Poeta, & Tertullianus in Apologetico c. 46. sed alter caussam affert, quod improborum fortunas aspicere nollet; alter, quod mulieres sine cupiditate intueri non pos-

set. *Credat Judæus Apella*. Perpetuo ridens inducitur a Seneca de tranq. c. 15. & ab aliis antitheta quærentibus. Sic enim præclare opponitur Heraclito sine intermissione ploranti. Ex Philosopho Mimus. Vitæ genus tam varium varia item consecuta est opinio mortis. Senio defecit, cum annos vixisset plusquam centum: sed magis ex dignitate tanti viri Athenæo l. 2. δειπν. visum est, si persuadere posteritati posset, ipsum sibi mortem ultro conscivisse. Quidam tradit φθειριάσει confectum objisse; haud alio sane fundamento, quam quod a tanta paupertate, in quam inciderat, pediculi abesse non possent. Miror equidem, neminem unum ex ejus discipulis inveniri, qui magistri nomen ab injuria vindicet.

GRATIARUM ACTIO.

SIquis Democritus tantam hanc gravissimorum virorum, & nobilium adolescentum frequentiam videret, statim a meridie uno in loco, eoque pro ratione temporis valde angusto coactam; assidensque paullum, audiret de Latinis Græcisque litterulis, de syllabis, de apicibus certamen institui, quot quantosque cachinnos tolleret, quam solutos, quam effusos! Mira enimvero est patientia vestra, quæ hujusmodi tædia ad duas pæne horas producta, qualibet hebdomada ferre potest;

est; nosque etiam excitare cunctantes ac segnes, ut hoc vobis negotii afferamus. In quo cum reputo nihil vos spectare aliud, quam quod e re nostra sit, incredibili quadam verecundia perfundor; maximeque velim meum erga vos animum, voluntatem, studium, observantiam singulari aliquo verborum genere declarare. At in hac officii parte tam difficili si valerem, jam non vestra institutione indigerem: nisi vero qui aquilam pingere recte novit, is ad muscam doctore indiget. Illi igitur hæc rideant, qui se sibi dumtaxat natos existimant; nec nisi privatorum commodorum rationem habent: vos nobis semper in magna admiratione eritis, qui rerum vestrarum fere obliti, nihil agitis, nihilque cogitatis nisi nostra caussa. Idque eo magis mirum est, quod beneficia vestra in illos confertis, qui non solum referre nullam gratiam possunt, sed ne ipsum quidem beneficiorum pondus ex toto cognoscere.

EXERCITATIO V.

Qui recte paret, dignus est ut imperet.

PROOEMIUM.

Uod de bello dici solet, nondum expertis jucundum esse, id de imperio dici debet. Etsi enim imperare pulcherrima in speciem & suavissima res est, in his tamen veluti floribus multiplex latet anguis, idemque ejusmodi, ut non modo corpus, sed animum in primis sauciet, partem hominis præstantissimam. Ingredere magnificas illas ædes. Videsne stantes in limine armatas copias? Non tam ad populi, quam ad ipsius domini terrorem aluntur. *Multos enim timeat, qui a multis timetur, necesse est.* Agedum profer pedem, tolle oculos. Delectantne te lacunaria illa argento auroque distincta? At inde in ejus beati cervices gladii pendent filo tenuissimo illigati, quemadmodum Damocli ostendit Dionysius. Circumfer te undique. Placetne solium nobilissimis servis ad nutum & obsequium utrinque stipatum? At multi in eo Reges ab iis ipsis trucidati sunt, quorum opera utebantur; atque adeo ab illis, quos sibi unice ad præsidium consti-

constitutos, corporis custodes appellabant. Quid mihi mensas apparatissimas innuis? Ita quotidie multi veneno interficiuntur, ut jam mensa, crux Regum appellari possit. Quid dominatus majestatem, quid chlamydem, quid sceptrum, quid coronam ostendis? Nempe ostendis onus: tanto enim ista graviora sunt, tanto curæ molestiæque pleniora, quanto pluribus gemmis ornata. Noli mihi ærarium, noli mihi fiscum indicare. Nihil potest esse hujusmodi sine magna invidia & populi imprecationibus. Sed jam, per Deos immortales exeamus; omnia hic suspicionis plena, intuta omnia; non amicitiæ, non fidei, non benevolentiæ locus. In aula sumus: intelligenti satis est. Sed numquam tamen satis ambitioso, qui sua cupiditate tamquam nocte aliqua circumfusus, nihil tale videt, aut omnia videt vitro illo colorato, quo crudelissimus Princeps suppliciis ipsis humano sanguine fœdissimis pulchritudinem aliquam comparabat. Nihil vero tam miserum est, ut ex omni parte circumspectum, non aliquam bonitatis speciem præseferat, moveatque desiderium sui. Ergo parcamus homini imperandi cupido, vel quia sua est & imperio felicitas, vel quia videtur esse. Id unum ab illo contendamus, ut hæc ipsa cupiditas virtutis administra sit, hoc est ita sibi persuadeat, privatum hominem tum demum imperio dignum esse, si recte pareat. Si hac ad imperandum nitetur via, nos illi ultro impe-

rium concedemus, reique publicæ egregie consultum per ambitionem existimabimus. Id dum fusius ostendimus, adeste humaniter, totamque hanc exercitationem ita temperate, ut nobis quotidie magis magisque placeat, talibus dominis obtemperare.

SILVA.

PLato lib. 6. de leg. & Aristoteles lib. Polit. 3. non de suo modo sensu, sed ex communi hominum opinione proverbio firmata pronunciant, vix fieri posse, ut aliquis recte imperet, qui non antea paruerit. ὐκ ἔϛιν δ' ἄρχειν μὴ ἀρχθέντα. Id vos tamquam exordii loco ponetis, ut propositam a me sententiam oratiuncula explicetis. Utrumque enim conjunxit Cicero, cum dixit initio lib. 3. de leg. *Et qui bene imperat, paruerit aliquando necesse est; & qui modeste paret, videtur qui aliquando imperet, dignus esse.*

Dicetis igitur hoc maxime locum habere in liberis civitatibus, in quibus ex ipso civium ordine summi magistratus eliguntur; iidemque homines modo imperant, modo parent.

Explicabitis recte parendi difficultates; quas qui expertus est, & superavit, magnum dedit virtutis ac prudentiæ testimonium.

Dicetis terminos esse aliquos, intra quos impe-

imperia in liberum hominem contineri debeant; quos quidem terminos nemo melius cognoscere potest, quam qui privatam fortunam belle ac modeste tulit.

A contrariis quoque argumenta ducetis, ostendentes, quam stolide, atque impotenter rempublicam administrent, qui cum essent privati, magistratibus ipsis imperare voluerunt, & cum summa rerum omnium licentia vivere.

Denique quascumque obedientiæ laudes invenietis, huc trahi recte poterunt.

AD GRÆCAM INTERPRETATIONEM.

Responsio Jugurthæ nomine ad Micipsæ orationem, quæ est apud Sallustium De Bel. Jugurt. c. 10.

NE dii siverint, Rex, ut Numidiæ immature adeo rapiaris. Etsi enim satis gloriæ vixisti; & tibi etiam fortasse satis, qua es moderatione rerumque humanarum satietate; nobis quidem certe nondum satis. Tamen quod caveas in posterum rebus tuis, veritus multo ante, quæ aliquando naturæ necessitate futura sunt, facis tu quidem pro tua ista ubique commendata sapientia. Mihi sane invi-

ſum regni nomen, ſi tua funera conſequi debet. Præterquamquod innutritus ego bellicis laboribus ac venatione, quomodo poſſum ad civilem rerum curam & urbanam quietem animum convertere? Adherbali & Hiempſali facile erit patris virtutes imitari, quibus licuit manentibus domi proxime intueri. Quod ſi me tamen jubeas uti beneficio tuo, & in partem venire ſummæ dignitatis, id efficiam diligentiſſime, ut videaris potius laboris aliquid imminuiſſe filiis, quam regni. Numquam excidet animo meritorum tuorum recordatio; eamque prædicabo & habebo nomini tuo gratiam, quam tibi referre non potero. Dic mihi vel regnandi, vel parendi leges; impera quod videtur, aut veta; omnia non minore fide, quam tibi, præſtabo memoriæ tuæ. Quod & faciam, diis bene juvantibus; & eo libentius, quo tardius.

GRATIARUM ACTIO.

QUemadmodum ad recte parendum obſequio & ſolertia opus eſt, ita ad imperandum prudentia & æquitate. Nihil porro in humana ſocietate miſerius excogitari poteſt, quam impotens dominus. Siquidem ſervus moneri, caſtigari, dimitti poteſt, dominum pati neceſſe eſt. Quorſum hæc, Auditores? Scilicet eo denique ventum eſt, ut grates poſtuletis;

mul-

multumque veremur, nequid nobis ſupra virium noſtrarum modum imponatur: non quod iniquius aliquid a vobis eſſe poſſit, ſed quod pro inſigni quadam bonitate naturæ de meritorum veſtrorum magnitudine cogitare nolitis; quæ, ut nos quidem exiſtimamus, nulla verborum copia æquari poteſt. Ergo date hoc obſervantiæ in vos noſtræ, ut non parere aliquando liceat: ex quo potiſſimum intelligetis, hominibus vos de veſtra dignitate ſollicitis imperare. In reliquis pro veſtra auctoritate jubete: nam ita nobis in animum induximus, huic in primis ætati obedientiam convenire, & per eam unam fieri poſſe, ut cum vos ad majora progreſſi eritis, non deſint ex nobis, qui loca iſta veſtra occupare poſſint.

EXERCITATIO VI.

Populo imponere facile eſt.

PROOEMIUM.

Iquando umquam lætus & alacer ad dicendum, aut ſcribendum acceſſi, quod ipſa me rei propoſitæ facilitas ceteroquin timidum ac refugientem invitaret, id certe mihi hodie contigit, cum de hominum fraudibus & fallaciis commentari aliqua juſſus ſum, & in conſpe-

ctum vestrum afferre. Neque enim putavi in eo mihi deesse orationem posse, quod ita commune omnibus esset, ita vetus, ita frequens, ita privatim publiceque usurpatum, ut quocumque me verterem, quidquid aspicerem, quidquid audirem, vel totum ex mendacio constaret, vel mendacii partem maximam complecteretur. Curia, forum, judicia, compita omnia, summi infimique cives, quantam, bone Deus, quamque perspicuam civilium negotiorum non imperito dicendi copiam suppeditant! Sed ne a schola discedamus, quid est in poetica facultate non fallacissimum, quæ vel ipsum nomen a fingendo ducit? Quid nostra hæc, cujus in præsentia periculum facimus? Nonne ita in fallendo est, ut præceptores ante Aristotelem omnes nullam dicendi artem, nisi ad concitandos auditorum animos tradiderint; Aristoteles vero ipse, qui primus probandi locos excogitavit atque edidit, non tamen vera, sed vero similia ab oratore requirat? Quid plura? Ipsi illi barbari Philosophi, qui se gravissimo nomine veritatis indagatores appellant, multis animi motibus abrepti, & partium studiis veluti milites auctorati fallacissime disputant; eoque se feliciores arbitrantur, quo plures adolescentes magistrorum fallacias in ipsam posteritatem propagaturos inducere possunt. Neque vero siquis est ita solers & acutus, ut sibi nolit imponi, fraudum isti ac fallaciarum artifices quippiam de solita

con-

contentione remittunt. Satis illis est, si plures in errorem inducant; populo canunt, non Platoni, nec hominum de se judicia ponderant, sed numerant. Id utrum recte faciant, nolo in præsenti quærere; sed tamen quandoquidem faciunt, eorum artes explorare lubet, ut quantum quidem ætatis hujus nostræ imbecillitas patitur, populares insidias nobis caveamus. In quo primum facilitate vestra indigemus, deinde vero sapientia; ut cum patienter tuleritis nugas nostras, ipsi talia reponatis, qualia argumenti gravitas postulare videtur. Id a vobis præsertim speramus, N N N N, quos ex inopinato sedentes hoc in loco conspicimus. Neque enim, opinor, tantam hanc incommodissimi temporis molestiam animo tam æquo ferretis, nisi magno quodam erga litteras amore, & aliqua etiam erga nos benevolentia duceremini.

SILVA.

STilum vestrum in eos expedire debetis, qui se populo venditant, idque laborant, ut sapientes habeantur, quamvis nullam operam nullumque laborem impenderint in comparanda sapientia.

Initio quidem explicabitis, quid nomine populi intelligatis; quæ vox non plebem dumtaxat comprehendit, sed nobiles promiscue atque ignobiles, tum viros quoque principes, si sint indocti.

Tur-

Turba hæc magis specie rerum ducitur, quam rebus ipsis. Itaque mendacia ingeniose colorata plus valent apud illam, quam simplex ac nuda veritas: Medicum probat garrulum, Philosophum contentiosum, Caussidicum impudentem, Militem jactabundum; quo quidem genere hominum quid frequentius?

Nihil facilius, quam in eos cœtus cooptari, quas litterarias Academias vocant. Ubi quis tamen eo loco sedet, tamquam ita demum Musis initiatus, cum litteratis numeratur... Advenit solemnis recitationis dies, tota urbe discurritur; vix unus aut alter de suo: hoc tamen populo satis.

Quid siquis libellos aliquot sibi compararet? quid si pauca quædam magnorum virorum nomina memoriæ mandet? quid si publicas acroases frequentet, in iisque caput belle moveat? Apollo est.

Sed inter omnia hujusmodi fallaciarum instrumenta nullum potentius est opibus, quibus & fama sapientiæ, & laudatores, & testes facili negotio comparantur. &c.

AD GRÆCAM

INTERPRETATIONEM.

De simulationis & fallaciæ bonis.

FAllendi ars vetustissima est; & ex quo virtus cœpit esse, virtutis simulatio fuit.

fuit. Qua de re adeo nihil querendum judico, ut etiam miseram ejus civitatis conditionem putem, quæ istiusmodi vitio caret. Apparet enim in nullo pretio veram laudem esse, ubi nemo est, qui eam falaciter imitando simulet. Illi tantum nummi adulterari solent, quibus publica forma & auctoritas est. Miror equidem, Juvenalem tantopere doluisse Sat. 2. quod essent Romæ qui *Curios simularent, & bacchanalia viverent*. Quam enim hæc significationem habebant, nisi probitatem & honestatem in ea gentium omnium patria tanti fieri, ut illi etiam, qui ad vitia profligatissimi erant, tamen se Curiorum similes videri mallent? Non tanta est virtutis ostendendæ cura, ubi vitia valent & dominantur. Sed ne a literulis nostris longius abeamus, vix dici potest, quanta ego lætitia exultem, cum video in aliqua civitate opifices quoque ac sellularios scientiæ opinionem aucupari. Neque enim se tamquam scientes venditarent indocti, nisi crederent in honore esse, qui vere sciunt. Quoties tibi se tamquam magnos historicos jactabunt, quos transalpinæ ephemerides erudierunt? Attamen patere. Quoties Gellium cum Cicerone component; quoties de Sallustio tamquam de Poeta loquentur; quoties tempora temporibus, nomina nominibus mutabunt, *delphinum silvis appingentes, fluctibus aprum*? Attamen patere. Sed vide, quam te velim ad patientiam comparatum.

tum. Tum quoque illos sine fastidio aspicere debes, cum viros principes inducunt, suaque illis mendacia venditant. Grave est hoc, nec facile ferendum; verumtamen ita fiet, ut tuam tibi fortunam gratulere, regiasque opes contemnas, quæ talibus insidiis obnoxiæ sunt.

GRATIARUM ACTIO.

MUlti se vobis bene gratos carmine præbent;
Sed mirum siquis vera Poeta canit.
Qui nullas vestro reddit pro munere grates,
Scilicet is pretium muneris omne videt.

EXERCITATIO VII.

Jucundius est reprehendere, quam laudare; sed tutius laudare, quam reprehendere.

PROOEMIUM

Uidam sunt ingenio tam difficili & acerbo, ut omnes hominum actiones ægre ferentes, quidquid vident, quidquid audiunt, promiscue reprehendant: rursus alii tam bono ac facili, ut omnia ad laudem convertant. Utrum-

Utrumque mea quidem sententia malum: nam neque reprehensore vitia carere debent, neque virtus laudatore; ut æqui & iniqui discrimina appareant, habeantque homines officii studiosi atque honestatis, quid sequantur, ac fugiant. Pejus tamen illud; quod a reprehensione proficiscitur: nam laudare omnia levitatis est; at reprehendere intolerandæ cujusdam malitiæ, quæ odia inter homines serit, eorumque societatem & communionem, alterum in alterum armando, dissolvit. Ac ne silere quidem prorsus laudabile est: oportet enim hominem ratione & voce præditum non quasi mutum animal vivere, sed de rebus humanis judicare, colloqui cum altero, turpia & honesta perpendere, probare, improbare. Qui medium nosse ac tenere potest, is mihi est sapientissimus: proximum locum tenet, qui minimum peccat, vel in ea parte peccat, quæ minus periculi habet. In hanc rem totam quædam de more afferimus, sed nihil prorsus aut vestro judicio, aut loco dignum. Et multi quidem se modestiæ caussa initio statim abjiciunt, ut in ipsa exercitatione tanto magis excellant: nos hoc uno fortasse laudandi erimus, quod de nostra infirmitate vere ingenueque fatemur.

SILVA.

Duplex erit orationis pars.
Ad primam hæc pertinent. Quia qui repre-

reprehendit, videtur esse quodammodo judex ejus, qui reprehenditur.

Secundo, quia ex vitiis ejus, qui reprehenditur, magis apparet præstantia & virtus illius, qui reprehendit.

Tertio, quia qui reprehendit, sibi videtur acutus & perspicax, atque adeo etiam urbanus, siquidem possit cum aliquo sale aliena peccata notare.

Quarto, quia reprehensor sibi videtur rem gratam audientibus facere; quippe omnes libentius reprehensionem aliorum, quam laudes excipiunt.

Ad secundam hæc. Quia qui reprehendunt, inimicos, qui laudant, amicos sibi parant. Quo referri Terentianum illud poterit Andr. I. I. 41. *Obsequium amicos, veritas odium parit.*

Secundo, quia laudatores facile inveniunt, qui seipsos quoque laudent, reprehensores frequenter in reprehensionem incidunt.

Tertio, quia qui reprehendit, facile modum excedit; qui laudat, non item, aut si excedit, nullam injuriam facit.

Quarto, quia neminem umquam laudasse pœnituit; reprehendisse, permultos. Hic commemorare poteritis infelices eorum exitus, qui se satyris scribendis dediderunt: & ne longius abeatis, infandam Ciceronis necem referetis, quam certe sibi ipse per suas Philippicas peperit. &c.

AD

AD GRÆCAM

INTERPRETATIONEM.

Epistola C. Verris, qua Ciceronem ab instituta in se accusatione deterret.

SI eo cœpisti, M. Tulli, in foro & judiciis tanta contentione versari, ut te levium adolescentum & quadruplatorum agmini nunc demum conjungeres, vereor, ne non satis tutam vitæ rationem ad laudem & gloriam, ac ne ad opes quidem institueris. Ad hominum certe benevolentiam nihil importunius. Quo est mirandum magis, te petitionis tuæ tempore ad accusandum descendere, & a Cornelia gente invisæ admodum rei auspicia capere. Ædilitatem petis; comitia imminent. Itane prensas? Itane Romanos cives tibi concilias? Nempe Siculi præsto erunt; Siculi pro Cicerone suffragia ferent; aderunt tibi gratia & auctoritate Siculi. O te rerum omnium ignarum, si necessitudinis vinculo nescio quo seditiosis provinciæ ingeniis obstrictus, non iis modo, quibuscum eadem in urbe, in foro, in curia vivendum, sed fortunis etiam tuis bellum indicis! Noli, quæso, M. Tulli, susceptum ambitionis cursum tute tibi intervertere, ut provinciarum audaciam foveas ad Prætores

accusandos plus nimio effusam. Jamvero si principes civitatis ad dicendum idonei sociorum querelas temere excipiant, & in judicium deferant, profecto neque Curiis, neque Catonibus salva res erit. Sunt enim adhuc libertatis memores, verbo socii, revera populi Romani hostes; cumque ipsi per se non possint, id contendunt, ut nos per nos ipsos intestino bello conficiant. Vide ergo etiam atque etiam, diligenterque considera, utrum alienis morem geras, an tuis; Siculis ne, an Verri. Aliunde quid speres nec scio, nec ut sciam, valde laboro. Ego certe, si evadere per te potero, id efficiam gentis opibus, amicorum gratia, & quod his temporibus caput est, pecuniarum largitione, ut in Comitiis tuis nihilo plus a Quincto Fratre desideres. Novi equidem magnanimi viri ingenium, qui malis omnibus Reip. carere honoribus, quam ulla re niti præter virtutem & honestatem. Sed tamen ut libere fateamur quod res est, prisca illa prensandi simplicitas, & frigida majorum ambitio in Campo obsoleverunt; & ipsi illi integerrimi libertatis auctores, Bruti ac Valerii, si in hæc tempora incidissent, sæculi moribus communique consuetudini inservirent. Cum enim hæc una ad Præturas & Consulatus via reliqua sit, operæ pretium est vel invitos huc pertrahi bonos cives, ut quoquo modo ab improbis Reip. administrationem vindicent. Siqua ergo in nobis præsidia esse putas ad multorum tibi studia & voluntates conciliandas,

andas, ea potes hoc tempore demereri omnia. Sive enim delationem Cæcilio concedas; sive judices ex composito rejicias; sive demum in sequentem annum caussam produci ultro citroque disputando patiaris, & amice facies, & sine ulla clientum suspicione facies. Interim vide, quam de animo tuo nihil dubitem, qui statim fiscos tibi aliquot recte obsignatos per puerum mitto, quos Comitiorum nomine distribuas. Sic ea tibi adjumento futura sunt, quibus si uti nolis, oppugnabere. Itaque consule non mihi modo, sed tibi etiam multo magis, rebusque tuis. Mihi siquidem in hoc judicio nihil te amico periculi comparatur, te inimico parum. Satis enim intelligis pro tua sapientia, & rerum forensium usu, quid nobis præsidii in Hortensio, quid in Metellis, aliisque summa auctoritate viris, quid in civitatibus Siciliæ non unis, quid denique in caussa ipsa futurum sit. Sed jam familiaris epistolæ modum pæne excessi. Vale; & reputa, mihi quidem, ut omnia cedant improspere, nihil impendere gravius exilio: at vero eas esse nostræ familiæ opes, quibus & amicorum beneficiis, & inimicorum injuriis paria rependi possint.

GRATIARUM ACTIO.

NOn nos pro vestro referemus munere verba.
In tacito melius gratia corde sedet.

EXERCITATIO VIII.

Litterati solent esse mites.

PROOEMIUM.

Qui de vitiis ac virtutibus crassius judicant, nec inter lenitatem, ac lentitudinem satis distinguunt, putant sapientem hominem omni prorsus ira vacare oportere, omnesque injurias utcumque illatas fatue stolideque tolerare. Hinc non defuerunt, qui Zenonem Eleatem valde reprehenderent, quod conviciis petitus non conticuisset; quasi vero philosophica præcepta, non animi perturbationes, sed animum ipsum retunderent, & ad servilem patientiam abjicerent. At ille, quomodo, inquit, laudes sentiam, si convicia non sensero? Non igitur insitos naturæ ignes virtus extinguit, sed moderatur; isque demum mansuetus ac mitis est, qui ab omni tumultu liber eatenus irascitur, quatenus ratio postulat. Habetis, Auditores, quid revera sentiamus, cum litteratis hominibus lenitatem tribuimus, qui si omni motu iræ carerent, & ἀναίσθητοι essent, ne litterati quidem appellari possent; quippe illo instrumento spoliati, quo ingenium acuitur & accen-

accenditur. Res est hujusmodi, ut non facile ab adolescente tractari possit: me tamen ideo conari juvit, tantumque discrimen subire, quod cogitarim non posse vos, qui tam multa sapientia litterisque floretis, mecum agere nisi mitissime.

SILVA.

ARgumentum hoc ejusmodi est, ut primum more & exemplis, deinde ratione explicari debeat.

Videmus igitur litteratorum ingenia lenissima esse, & ad timendum potius, quam ad audendum prona. Multa hoc in genere de Cicerone ac Demosthene narrantur, quæ eos ab armorum strepitu valde alienos fuisse significant, quamvis uterque in acie fuerit, alter vero etiam exercitum duxerit, seque Imperatorem appellandum curaverit.

Ratio ea videtur esse, quod litterarum studia molliunt animos, & humanitatis memores faciunt.

Juvat ad iram moderandam, ex Philosophia didicisse, quam gravis morbus sit; quantopere ipsi noceat, in quo est; quam hominem ratione præditum dedeceat, ferisque similem reddat, &c.

Accedit vitæ genus, quod litterati ducere solent, umbratile ac remotum a turbis, quæ homines ad iram inclinant.

Hinc puellas litterarum præsides fecit an-

tiquitas, easque in altissimo jugo collocavit procul a rerum humanarum curis & sollicitudinibus; ex quibus fere *surgit lutea bilis*. &c.

AD GRÆCAM

INTERPRETATIONEM.

VEtus est barbarorum accusatio, Musarum studia animum frangere. Hinc narrat Procopius, Gothos proceres nullo pacto permittere voluisse, ut Amalasuntha eorum Regina filium Athalaricum litteris imbueret. Quid vero Gothos appello? Licinius ipse Romanorum Imperator adeo litteris hac una de caussa infestus fuit, ut eas virus ac pestem publicam appellaret. Horum non dicam hominum, sed brutorum stultitiam satis arguit Julius Cæsar. Quis illo fortior, quis item ex omni antiquitate doctior? Nemo plura bella gessit, nemo plures victorias retulit, nemo majus imperium occupavit. Idem tamen cum hæc ageret, suos illos commentarios scribebat, quibus nihil est in tota latinitate elegantius. Quid Cicero, alter, ut ita dicam, litterariæ Reipublicæ Consul? Nonne is quoque & Pompeji castra sequutus est, & ipse exercitum duxit, & Imperator est appellatus? Ergo litteræ cautos homines faciunt non timidos, lenes non ignavos.

GRA-

GRATIARUM ACTIO.

Reddimus en nullas vestro pro munere grates,
Qui poterit nobis parcere, mitis erit.

EXERCITATIO IX.

Magnum est in paupertate ad bonas artes acquirendas profitendasque impedimentum.

PROOEMIUM.

Nihil est in orbe terrarum, quod pluribus conviciis ac maledictis petatur, quam pecunia; nihil item quod magis anxie avideque comparetur. Si Senecam audis, pecunia pestis est, curarum parens & origo, vitiorum administra, satelles malorum omnium, hominibus in pœnam concessa, ut sese ipsi non habentes habentesque excruciarent. Interim tamen nemo Seneca ditior: prædia rustica, & urbana supra modum privatæ fortunæ; equi, servi, statuæ, horti, vis auri & argenti tanta, quanta Imperatorem, orbis terrarum dominum, movere possit, & ad prædam allicere. In hac rerum omnium copia pau-

pertatem laudat, quæ animi libera, quæ secura & expedita, quæ paucis contenta, quæ ad philosophandum aptissima. Dii boni! Tune is, Seneca, esses; aut omnino Senecam esse homines scirent; nisi per commoda ista ad philosophiam pervenisses, tuamque sapientiam divitiarum splendore illustrasses? Philosophiam dico; non Cynicam illam in reprehendendo positam, cetera inertem, sordidam, dolioque & Diogene dignam; uno verbo Senecæ Philosophiam, quæ & aulæ par sit, & conviviis intersit, & jocis delectetur, & vivere homines cum hominibus sinat. Huc qui contendit, næ ille multis ab ipsa pueritia indiget, in primis vero schola & magistro, quæ maximo fere impendio constant. Fac porro te felicissimo ingenio præditum per omnia paupertatis incommoda evasisse, & ad aliquam cognitionem, diis hominibusque juvantibus, devenisse. Quid tum inde? Quot quantisque fortunæ adjumentis opus est, quibus amicis ac patronis, quanto otio, quam multis libris, ut aliorum judicio satisfacias, eumque te omnibus probes, quem esse revera sentis? Toga ipsa suas partes agit, annulus, ædes, comitatus; quibus deficientibus, jacere ingenia vel laureata necesse est, molisque ac tabernis operam dare. Nemo Medicum advocat, cui trita lacerna sit; nemo litem ad Caussidicum defert, cujus facundiam non ampla domus opibusque referta commendet. Bene ac feliciter in hoc argumento Saty-

rico-

ricorum princeps Juvenalis versatus est, cujus ingenium placet nobis hodierna exercitatione imitari; non quod similia fieri posse putemus præsertim ab adolescentibus, sed ut rem natura sua veram, sæculisque omnibus exploratam magis magisque confirmari ætate moribusque nostris ostendamus.

SILVA.

DUplex difficultatis genus perpendere debetis, quod pauperi impedimento est, ne possit emergere, & in hoc quasi theatro litterarum suas partes agere.

Prima difficultas est in litteris ac disciplinis acquirendis, eaque primam oratiunculæ vestræ partem constituet; altera in profitendis, quæ partis alterius argumentum erit.

Pars I. Hic explicare debetis, quanti prima institutio constet: nam pueri, quos proficere in litteris volumus, domo ablegandi sunt; & in iis locis qualibet impensa collocandi, in quibus neque optimorum magistrorum copia desit, neque frequens exercitatio, neque æmulatio, &c.

Tum paullatim progressi ad studia, quæ majora dicuntur, ostendetis, quibus facultatibus opus sit, ut quis librorum supellectilem sibi comparet, ut in celeberrimis Academiis præstantes viros audiat, ut publicas exercitationes de more habeat, iisque

que titulis ornetur, quos majores nostri sapientissime instituerunt, ut doctos ab indoctis etiam vulgus distinguere posset.

Ex his & similibus recte expositis apparebit, quantum sit ad bonas artes acquirendas in paupertate impedimenti.

Pars II. Sed fac aliquem acquisivisse: cui quæso bono erunt? sibi uni sapiat necesse est, suaque in umbra vivat, qui opibus caret. Nam ne ad eos quidem gradus, quos Sapientes occupant, vel occupare debent, nisi per numos ascendi potest. Hic vero cavere diligenter, nequid nimis odiosum attingatis.

Quid si emittere lucubrationes suas velit, & hominum judicia subire? Num ad typographum accedere potest sine pecunia?

At enim vel Medicinam facere, vel in caussis judiciisque versari poterit, unde opes comparantur. Ita videlicet, siquis vellet aut Medico uti pannoso, aut Caussidico.

Neque vero hoc ad sæculi mores referendum; quæ communis quidem, sed vetus & vana querela est: cujus rei vobis argumento erit Satyra Juvenalis VII. Quippe ipsa rerum natura ita ferre solet, ut cui ad vitam commode ducendam necessaria desunt, is animo depressus atque abjectus, nihil eximium proferre possit.

Artes aluntur laude; at paupertas ridiculos homines facit. &c.

AD

AD GRÆCAM INTERPRETATIONEM.

SI felicitas venalis esset, nemo nisi dives feliciter viveret. Quamquam divites fere omnes ita sunt avari, ut ne ipsam quidem felicitatem emturi videantur, si emi pecunia possit. Itaque sumus omnes infelices; pauper laborat, ut aliquas opes acquirat, dives ut plures; ille nequit uti, hic uti renuit. Et hujus quidem major calamitas: neque enim mirum est pauperem appetere pecuniam, qua caret, quemadmodum non est mirum eum sitire, qui nondum bibit. At divitem inhiare pecuniæ, ejusque cupiditate contabescere, hoc vero quid est aliud, quam illum, qui immodice bibit, adhuc sitire, nullaque ratione expleri posse? Sitis hujusmodi morbus est, & quidem insanabilis, quia cupiditas superfluorum infinita est. Paupertas si morbus est, facile sanatur; quia necessaria pauca sunt & parabilia.

GRATIARUM ACTIO.

REddere pauperie prohibemur munera vobis.
Sic ea pauperibus, divitibusque nocet.

EXER-

EXERCITATIO X.

Litteratus homo non debet latere.

PROOEMIUM.

Isciplinarum & artium ſtudium ita cum famæ ſtudio conjunctum eſt, ut nemo neque noſtra, neque majorum, neque ulla ſæculorum memoria inventus ſit, qui cum eſſet excellenti virtute præditus, prædicationem nobilitatemque contemneret. Ac ſiquis forte modeſtiæ ſimulatione lucem ſplendoremque fugit, nobiſque perſuadere conatur, ſatis ſe multa ſcire, ſed hominum judicia famamque deſpicere; hunc ſcitote ignaviæ morem eſſe, ut falſam quamdam moderationis ſpeciem comminiſcatur, qua ſe primum tegat adverſus reprehenſionem, deinde etiam, ſi fieri poſſit, nava ingenia & induſtria in invidiam adducat. Scilicet ubi quis in animum induxit pigram & deſidem vitam agere, nihil eſt reliquum niſi ut vires ingenii omnes, quaſcumque habet, in id conferat, ut ejus vitii notam effugiat, in quo eſt: id autem facere commodius nequit, quam ſi ad proximam virtutem confugiat, ex eaque ſibi perſonam adum-

adumbret, quæ minus acutos plebeculæ oculos eludat. Hæc fere illa modeſtia eſt, quam quidam in litteris jactant, non ſibi tantum, aut privato nomine improbi, ſed ipſi rerum naturæ injurioſi, quæ ſenſum hunc laudis & gloriæ præclare agentibus indidit, ut ſi cetera diligentiæ præmia aliquando deſint, hoc tamen non aſſumtum aut adventitium, ſed innatum atque inditum perpetuo illam comitetur. Hoc illi tam inſigne bonum prava opinione corrumpunt; rati, ſe induſtriam tollere poſſe, ſi tam certum probatumque induſtriæ incitamentum ſuo judicio ſuſtulerint. Quod ſiquis forte non nihil valet, & tamen revera ita ſentit, hic quidem non improbus eſt, ſed tamen ſtultus. *Sapientia*, inquit, *ſeipſa contenta eſt; ſplendet ſibi lumine ſuo; non debet ex ore vulgi pendere.* Egregie. Tu igitur in tuis latebris ac ſilentio ſapis. At quo teſte? cui bono? quam in rem? Hujuſmodi nempe ſunt avarorum pecuniæ, quæ tam deſunt, ſi adſint; quam ſi non adſint. Quis mihi lyram laudet, quæ ſemper taceat? quis arcum, qui numquam tendatur? quis ratem, quæ navalibus nondum exierit? Tute tibi habe mutum hoc ſive ſcientiæ, ſive ſapientiæ genus: Sed interim noli mirari, quod nos non tam ſubtilis ingenii homines hoc, quidquid eſt, inertiam appellemus. Intelligitis, Auditores, quibuſcum nobis præſenti exercitatione futura res ſit; nec vero umquam tantopere de noſtra infantia

dolui-

doluimus, quam hoc tempore dolemus, quo tenebriones isti ignaviæ patroni conficiendi essent. Agemus, pugnabimus, contendemus viribus omnibus; ac si nihil aliud, hoc certe efficiemus, ut cognoscatis, quam vehementi laudis studio ducamur, qui ne has quidem lucubratiunculas latere volumus.

SILVA.

VUlgatum est argumentum, quod multis rationibus firmari potest, sed quæ sequuntur, potissimæ sunt.

Prima, quia litteræ debent perficere naturam hominis, non corrumpere; corrumperent autem, si solitariam facerent; quia homo natura sua societatem amat.

II. Nullus homo sibi soli natus est, ergo multo minus litteratus homo, qui quanto pluribus naturæ beneficiis ornatus est, tanto magis debet humanæ societati prodesse.

III. Hominibus natura sermonem dedit, ut inter se colloquerentur, & animi sensa ad commune bonum inter se conferrent. Ergo litteratus homo, qui optima cogitat, & cogitata optime explicat, non debet mutarum animantium more latere.

IV. Ipsa litterarum doctrinæque natura abhorret a latebris, lucemque poscit. Quapropter Varro apud Cicer. Acad. 1. c. 1. ait,

ait, *Intemperantis esse scribere, quod occultari velis*.

At enim in alto montis vertice Musarum domicilium sapientissimi homines, litterarum parentes, collocarunt. Scilicet significarunt, hominis litterati vitam non esse valde negotiosam, non tamen solitariam: neque enim singulas Musas in singulis montibus statuerunt, sed omnes simul cum Gratiis & Apolline, & magna præterea illorum frequentia, qui in eam civitatem quotidie contenderent.

V. Litteratus homo non potest excellere si careat æmulis, multo vero minus si careat amicis; nam eum & excitari aliquando necesse est, & moneri, & provocari, &c. Ergo ejus vita non debet esse solitaria.

Ultimo loco repellite vanas ac ridiculas illorum excusationes, qui per quamdam δυσωπίαν latere se dicunt, suæque ignaviæ culpam in modestiam conjiciunt, &c.

AD GRÆCAM INTERPRETATIONEM.

GLoriæ cupiditas magnum est ad recte agendum incitamentum, nec ullus eam contemsit, quin fuerit ignavus. Hæc ipsa tamen aliquando modum excedit, ut in Zeuxi contigisse accepimus, qui cum ad ludos Olympicos se contulisset, quo to-

ta se-

ta fere Græcia conveniebat, nomen suum aureis litteris pallio inscripsit, ut ab omnibus agnosceretur. Porro tam alte de se sentiebat, ut quas pinxisset tabulas, nullo pretio æstimari posse putaret; ideoque non eas quidem vendebat, sed donabat. Quod vitium in illo fuit, multi deinde sunt imitati, virtutem paucissimi.

GRATIARUM ACTIO.

MUnera quod nequeat persolvere debita vobis,
Scilicet idcirco gratia nostra latet.

EXERCITATIO XI.

De urbis commodis.

PROOEMIUM.

I mihi verba ad ignavos adolescentes facienda essent, nihil diligentius caverem, quam ne urbem, aut urbanum aliquid laudarem. Cum enim illi tunicatam libertatem vehementer ament, rustica otia, aucupia, venationes, acerbissime indignantur, quoties audiunt fori curiæque occupationes, Magistratus, Scholas, Academias, ceterasque, ut ipsi appel-

pellant, civitatis cruces celebrari. Sed cum apud eos dicam, qui discendi studio inflammati, & ad omnem urbanam elegantiam exculti, cum hominibus vivere malunt, quam cum feris, videor mihi magnam inire posse gratiam, si urbis commoda persequar, & in aliquo litterarum lumine collocem. Vestra scilicet bona vobis commendo, vestræque fortunæ gratulor, qui in hac præclarissimarum rerum communione vivitis, ubi quæ ad scientiam, quæ ad virtutem, quæ ad felicitatem pertinent, vobis non modo abundant, sed, siquid hujusmodi redundare potest, plane redundant. In Urbe vivitis origine antiqua, mœnibus ampla, publicis privatisque ædibus splendida, solo ac cælo temperatissima, multiplici flumine irrigua, monti marique proxima, & quod in primis ex usu vestro est, omnium bonarum artium ac disciplinarum libris & magistris refertissima. Siquis alio cogitet, hunc ego omnis humanitatis expertem ad infelicissimum illud vitæ genus redire jusserim, a quo sive Oratorum opera, sive Poetarum, sive etiam Philosophorum (nam multi sibi hanc laudem sumunt) vetustissimi homines abducti sunt, & in hoc veluti corpus consociati. Illud vero mihi verendum est, ne in tam lata atque ubere dicendi segete jejunus videar; cui quidem accusationi ut prævertam, non dicam me eloquentia carere, quæ ab hac ætate postulari non potest; sed quod eloquentes

ipsi dicere solent, inopem me copia factum. Attamen, ut spero, industriam probabitis, quam ego unam præstare debeo: nam quod a natura est, vires ita sunt infirmæ, ut ne agello quidem laudando sufficiant.

SILVA.

Multa sunt urbis commoda primum quidem ratione loci, qui solet esse saluberrimus: id enim in primis urbium conditores advertere solent. Quod si forte natura non sit hujusmodi, ignium multitudine purgatur.

Deinde ad mercimonia exercenda opportunus est; fere enim urbes ad fluminum ripas, & maritimos portus statui solent, ut omnia importari & exportari facile possint.

Demum tutus est; quia mœnibus claudi solet, & adversus hostium incursus communiri.

Sed multo plura, multoque majora sunt commoda illa, quæ ex ipsa societate & communione civium proficiscuntur; quia nemo sibi unus satis est ad omnia vitæ officia.

Quo loco explicabitis commoda exercendæ religionis, dicetis de curia, de judiciis, de reliquis magistratibus, de artificum & mercatorum collegiis, de academiis, deque iis omnibus, quæ homines hominum caussa

caussa excogitarunt, ut simul vivere possent, mutuisque officiis & auxiliis frui. &c.

AD GRÆCAM INTERPRETATIONEM.

De urbis incommodis.

Bene hercule disputas, sed videris tertiam Juvenalis satyram nondum legisse. Fac, quæso, in manus sumas; & quæ ille de urbanis incommodis narrat, cum tua ista oratiuncula compone: tum vero judicium feremus. Quod si ad fallendum dicis, auditores quæras oportet, qui adhuc in silvis degant & glande vescantur. At nobis nimis quotidie in oculis sunt ingentes animi corporisque agitationes, vitia, pericula, morbi, quæ urbanam vitam comitantur, eamque infelicissimam faciunt. Magnus est curiæ splendor; at ambitione contaminatur. Utilis est judiciorum administratio; scilicet si corruptelis vacare posset. Pulchra est ordinum distributio, & hominum inter se societas; ita videlicet nisi contentionibus, calumniis, invidia, malevolentia, ceterisque urbanis pestibus corrumperetur. Mercatura commoda est; nimirum si posset carere fraudibus. Nullum profecto bonum nobis ostendes, quod non aliqua tabe inficiatur. Templa & re-

ligiones non tam ſplendide coluntur, quam ambitioſe; litterariæ Academiæ ineptis hominibus, & inſulſis recitationibus affluunt; ædium magnitudo ac frequentia caſibus & incendiis obnoxia eſt; opportunitas loci vicinorum avaritiam & cupiditatem allicit; arces & mœnia bella provocant. Hæc ſunt bona illa tua: nunc ſi mala referre incipiam, vereor ne ita te commoveam, ut ex hoc loco ſtatim avoles, & in agrum concedas. Sed parcamus ægrotis; ſiquidem
l.1.c.2. urbani bene multi, ut Celſo videtur, aut ægroti ſunt, aut ab ægrotis parum diſtant.

GRATIARUM ACTIO.

GRatia cum Muſis habitare Heliconia fertur,
Urbaniſque locis præpoſuiſſe juga.
Quod ſi forte ſubit, veteres oblita receſſus,
Mœnia, num fallax occupat illa forum?
Sedibus his gaudet, quas non ſprevere Camœnæ,
Scilicet antiqui fœderis uſque memor.

EXER-

EXERCITATIO XII.

Ignava adolescentia nihil est turpius.

PROOEMIUM.

Sophocles, Isocrates, Plato, multique præterea Græci Latinique homines, quos in litteris consenuisse accepimus, ita sibi scribendi operam ad bene beateque vivendum necessariam existimarunt, ut ne in summa quidem senectute, coram ipsa, ut ita dicam, incumbente ac minitante Libitina, calamo pepercerint. Nimia illa fortasse agitatio fuit, & siquidem recte judico, extra locum; quod postrema vitæ pars longo jam cursu defatigata, contentionem ferre nequeat: sed tamen cum multi viribus & ætate florentes laborem recusent, ad annos minus idoneos migrare debuit. Quod si parum intenta & operosa senectus non admodum probatur, quid de adolescentia dicendum erit otiosa & ignava? Monstrum hoc simile est ac si tellus per nivem & brumam diligenter subigatur, anni tempore incalescente quiescat. Ac nos quidem ibi vivimus, ubi ipsa natura loci nullam ætatem esse patitur nisi occupatissimam. Ni-

hil hic deterius habetur otio; nulla est tam fœda lues, nulla labes, nulla pestis, quæ possit cum ignavia comparari. Parietes isti citius ruent, quam desides tegant; quia instituta studiorum ratio perpetuo labore constat, eoque intermisso, non jam debilitatur, sed omnino dissolvitur. Facile igitur mihi erit in hac exercitatione, quemadmodum jubeor, ignavos reprehendere, invisum nomen, & omni patrocinio destitutum: sed tamen timide facio, veritus nimirum, ne cum aliquid ingenii infirmitate peccavero, minus benevole judicantibus ipse quoque ignavus videar.

SILVA.

QUæcumque de otio dicta, aut scripta invenietis, huc omnia, judicio & ratione adhibita, adduci possunt. Sed ita efferenda sunt, ut vim maximam capiant ex comparatione adolescentiæ cum reliquis ætatibus.

In eo præsertim operam & industriam vestram collocabitis, ut adolescentem aliquem urbane describatis, qui inter nostras hasce numquam intermissas contentiones otiari velit, & per caussas quotidie novas magistrorum curam eludere.

Orationem parænesi concludetis, ea omnia commemorando, quæ pudorem ignavo adolescenti afferre possint, & in sui ipsius suarumque virium cogitationem adducere. &c.

AD

AD GRÆCAM INTERPRETATIONEM.

Pro Ignavia.

IGnavus tibi videor: numquid iccirco minus ſapiens? Scilicet ardelionibus inſipientia eſt modeſte agere domi ſuæ; honeſto otio frui; non foro, non curiæ, non ſuis, non alienis moleſtiam exhibere. At hoc noſtro vitæ genere qui delectantur, vacant invidia & inimicitiis, non capite dolent, non diſtillationibus laborant, felices fortunatique ævum longiſſimum ducunt. Et eſſe igitur, & dici ignavum facile patior, ſi Superi terrarum cælorumque domini ignavos fortunant. Apage te cum tua iſta diligentia laboris ac periculorum plena, valetudini infeſta, anxia, ſollicita, æmulis, invidis, inimicis obnoxia. Num pauca tibi videntur humani generis incommoda ab ipſa rerum natura profluentia, niſi ſibi quiſque carnifex ſit, & ad interitum ruat voluntarium? Audio gloriæ nomen jactari: quam vanum, quam inane, quam ridiculum, Dii boni! Hoc vero vel in primis hominum levitatem oſtendit, quorum multi vitam cum gloria commutant, quæ ſiquid eſt, a mortuo quidem percipi nequit. Atqui hoc, quidquid eſt, immortalitatem appellant, ut etiam

in fummo malo fibi blandiantur. Ego ex mortalibus natus, mortalis æquo animo fum: idque unum peto, quod, nifi fallor, æquiffimum eft, ut mihi inter illos vivere liceat, qui & plerumque tarde moriuntur, & numquam certe fe ipfi conficiunt.

GRATIARUM ACTIO.

SI bene pugnatum eft, Mufæ Charitefque favete,
 Ut fua pro meritis præmia quifque ferat.
Si male pugnatum eft, Mufæ Charitefque favete,
 Ut melior faciat nobile finis opus.

EXERCITATIO XIII.

Litteris deditus adolefcens debet effe vigilans & operofus.

PROOEMIUM.

SCipionem ferunt dicere folitum, fe numquam minus effe otiofum, quam cum effet otiofus. Ego vero multos animadverti numquam minus effe operofos, quam cum funt operofi. Ille enim longa confuetudine obtinue-

nuerat, ut ne otium quidem otiose consumeret; isti autem languoris ac desidiæ pleni vel gravissima negotia socorditer agunt: Fac rursus, ne in sæculi offensionem incidas, Romanam curiam esse: quid gravius, Dii immortales? Hic tamen sedere videas nescio quid hominum, quibus nihil est senatorium præter togam. Accedunt vel pœnæ, vel infamiæ metu, & quidem eo tardius, quo ægrius. Ex ipso ore motuque corporis statim apparet, quanto otio ac socordia diffluant. Prima illis cura de subsellio, tum quota sit hora, & multa subinde de itinere, de scalis, de publico servo querela. Sequitur aliquid de valetudine; sed inter hæc hesterna crapula fessis somnus obrepit: obdormiscunt, ructant, cruditates inhalant vicinis omnibus. Tandem Senatus dimittitur, surgunt semisopiti, incuriosi abeunt. Tu vero cave homines offendas. O te beatum, inquiunt, qui nostris laboribus vitam securam ducis; noli enim de privata conditione dolere; magna cruce cares; nulla est Senatori quies. Papæ, nimis exhaustum laboris est; vacationem petant, ætatemque publicis jactationibus ingravescentem domestico otio reficiant. Hæc aliquis fortasse ridebit: ego vero indignationem tenere non possum. Nullum enim turpius est otium, & homine indignius, quam quod negotii simulatione tegitur. Neque vero putetis, Auditores, litterarios ludos hoc vitio carere. Videtis, ut ignavi qui-

dam

dam de suis laboribus querantur; lectos deseri ante lucem; æternas scholas haberi; publicas exercitationes privatis succedere; modo Latine componi, modo Græce; ne ipsam quidem mensam lectione vacare; quin etiam ludos ipsos animi caussa institutos latina locutione contaminari? Operosum sane vitæ genus, si ita est; ridiculum, si adsit laboris fallendi ratio. Surgimus scilicet ut inviti solent, iterum ac sæpius urgente monitore; libros in manus sumimus, sed tam lente atque oscitanter, ut statim decidant; non pluteus recte habet, non calamus, non atramentum: monitor interim abit, rursus obdormitur, donec procedente die, præclara illa ientandi hora omnes omnino excitat. Hic vero totus est homo, itur, reditur, clamatur, nihil fingi potest negotiosius. Sed jam schola, magister adest, animi cadunt; alius capite, alius ventre laborat; hic libros invenire non potuit, illi pensum ablatum est; per excusationes & fallacias tempus ducitur. Itane vero operosi sumus? Hæccine adolescentis ingenui occupatio? Honestius, opinor, Nattæ vivunt ac Nomentani, qui otium & ignaviam sine fuco profitentur. Hac de re lubet aliquanto copiosius dicere, præsertim cum illos judices habeam, qui non modo sententia sua, sed exemplo etiam, quæ dixero, confirmabunt.

proprio de' Seminaristi usato e spesso al vivo

SIL.

SILVA.

EXercitatio hæc non admodum ab ea differt, quæ vobis superioribus diebus proposita est; sed illud etiam curare debetis ad dicendi copiam comparandam, ut aliquando rem eamdem stilo varietis.

In vigilantia præcipue versandum vobis erit, quæ quantum ad studia conferat, Cleantis lucerna tantopere celebrata satis declarat.

Adolescentem porro desidiæ somnique plenum belle irridet Persius Sat. 3, quam videbitis.

Nullum est ingenium hominis tantum, quod efficere aliquid possit, nisi viridem ætatem assiduis vigiliis exercuerit. Quis enim magis ad eloquentiam factus, quam Demosthenes; quis magis, quam Aristoteles ad philosophiam? Ille tamen, ut scribit Cicero Tuscul. 4. c. 19. dolere se ajebat, siquando opificum antelucana victus esset industria; hic vero ita, teste Laertio, cubare solebat, ut machina ad id comparata citissime excitatus, naturam ipsam superaret, studiumque repeteret.

Ajunt Auroram amicam esse Musarum: nempe ut significent, quæ pars diei ad studia opportunissima sit. &c.

AD

AD GRÆCAM INTERPRETATIONEM.

Fabella.

HOdie mane adolescentem conveni juris studiosum, & quidem pro ætate strenuum, sed somno & culcitæ ut qui maxime deditum. In lectulo de more jacebat; vixque impetrare potui, ut sub ipsum prandium zothecam aperiret; nosque salutantes admitteret. Reprehensionem paraveram, cum ille me ex vultu ipso intelligens, noli, inquit, subirasci, quasi vero otiosus decumbam. O vitam jurisconsultorum infelicem! Litem adhuc audivi magno labore animi, necdum video, quomodo satis commode dirimere possim. Ego vero, quid hoc, inquam, litis est adeo gravis, ut ne dormienti quidem parcat? Tum ille: nihil potes cogitare gravius. Adsunt mihi quotidie bene mane feminæ duæ acerbissime litigantes: feminam dixi, satis intelligis rixosum animal & implacabile. Altera Pigritia dicitur, altera Diligentia: hæc me somno excitat, jubetque ante lucem surgere; illa adversariam arcet, graviterque increpat; & quamdiu inter se digladiantur de somni vitiis ac virtutibus, de lecti commodis & in-

incommodis, ego inter utramque judex animi pendeo, nec alterutram condemnare audeo. Prandium interim advenit; Amplius pronuncio. Vide igitur quantæ me curæ vel eo tempore conficiant, cum tibi cessare videor. Ad hæc primum risi, deinde vero indignatus, non modo verbis, sed etiam verberibus, cum se defendere non posset, desidiam tam ingeniosam castigavi.

GRATIARUM ACTIO.

GRatia conatur si vobis æqua referre,
Nempe supra vires est operosa suas.

EXERCITATIO XIV.

Tardus adolescens nullus homo est.

PROOEMIUM.

TAm multas identidem personas hoc loco sumimus, ut mirum sit, adolescentis ingenium ætate ipsa tenue atque exile tantæ varietati sufficere. Modo nos matutinæ scholæ de rebus subtilissimis disputare jubent, modo ad exotericas exercitationes vocant pomeridianæ;

nunc

nunc Græca urgent, nunc Latina; interdum ſtantes, interdum ſedentes dicimus; alias interrogamus, alias reſpondemus; nemo denique noſtrum unus homo eſt, ſed veluti Proteus Virgilianus, *omnia transformat ſeſe in miracula rerum*. Ecce nos hodie Rhetoras, qui heſterno die partim Theologi, partim Philoſophi videbamur. Satin' ſalvæ, Quinctiliane? Noſti diſcipulos olim tuos, unde toties *ſurgebat lutea bilis*? Nimium placuiſti tute tibi, cum vappas hujuſmodi excluſiſſes. Adſumus in veteri ludo. Verum ſic habe; nos tamquam tempeſtate delatos huic ſcopulo adhæſiſſe, quem nec libenter tenemus, nec certe tenebimus diu. Tu vero, Naſo, curæ quondam noſtræ, cui partes hodie ſecundas tribuimus, quo animo in ſcenam redis? Age porro Getas cogita: nihil tibi a nobis, ut ſpero, continget calamitoſius. Tua quidem carmina interpretari pro dignitate non poſſumus, at certe non deformabimus. Quid vero ſi ne tua quidem dicere potes, quæ publici juris eſſe voluiſti? Miſereor prolis quondam tuæ; ſed jam a te ipſo emancipata per omnes puerorum ſcholas dudum oberrat, & vapulat. Atqui ego Manibus loquor neque curantibus talia, neque ſcientibus; perinde quaſi ab iis, qui audiunt & judices ſedent, nihil omnino timendum ſit. Equidem video, quam multa verba fieri oporteat, ſi omnem ingeniorum noſtrorum infirmitatem aperire de more velimus, cauſ-

ſaſque

ſaſque illas ſingillatim recenſere, quibus ab hac luce deterrebamur: ſed nunc ita ſe res habet, ut cum verecundiæ fines tranſgreſſi, negotium tam grave ſuſceperimus, jam audere naviter, totumque perficere debeamus. Ac ne initio quidem fortaſſe peccavimus; neque omnino verecundia dicenda eſt, quæ adoleſcentes a pulvere arcet. Tarditas & ignavia hoc nomine tegitur, cum qua nos perpetuum bellum ſuſcepimus, in quam ſæpe ex hoc loco declamavimus, quam hac ipſa exercitatione conficere dicendo ſtatuimus. Si quando labes hæc teterrima (quod in primis Superi avertant) nos quoque inficiet, animadvertite jure veſtro; in ceteris rebus ætatis hujus noſtræ, atque imbecillitatis rationem habete.

SILVA.

DEſcribite exordii loco præclaram indolem ejus adoleſcentis, qui experrectus & ad omnia promtus eſt. Ex quo ſequitur, quàm miſera ſit ejus conditio, qui in ætate ſuopte ingenio tam fervida vietus eſt ac frigidus. Alteram hanc partem explicate oratorie, & oſtendite, hunc nullum hominem tota vita futurum.

I. Quia in hac prima ætate prodit ſe natura, & ſignificat, cujus ingenii ſit, quantum poſſit, quid valeat; quæ ſi ſopita eſt, quando, aut quomodo excitabitur? Quod oſten-

ostendi potest a simili ; nam fere ex aurora primoque diluculo totius diei ratio & natura dignoscitur.

II. Quia cum in adolescentia spiritus celerrime agantur, is aut paucos, aut hebetes spiritus habet, qui tarde movetur.

III. Quia hæc ætas nulla re alia commendatur, quam vivido naturæ impetu, qui est ingenii index, unde omen in reliquas ætates capere solemus.

IV. Quia qui friget in adolescentia, deficientibus ætatis flexu spiritibus, reliquum est, ut stipes in senectute fiat.

V. Denique quia tarditas in aliis ætatibus excusari potest *specie virtutis & umbra* : nam gravitas & prudentia videri potest. In adolescente nullam habet excusationem. &c.

AD GRÆCAM

INTERPRETATIONEM.

Pro tarditate.

DUm vitas tarditatis notam, vide ne subeas levitatis. Proverbium est apud Varronem, Romanos sedendo vincere; inde ortum opinor, quod Fabius Max. Hannibalis vires juveniliter exultantis, & pugnandi locum impatientissime quærentis, cunctando fregerit. Nullum quadrupes est huma-

humano generi utilius quam bos, nullum item tardius. Qui nimium properat, serius absolvit. Itaque citius equi caudam depilat, qui singulos pilos digitis excerptos paullatim evellit, quam qui omnes simul, utraque manu comprehensos, uno impetu conatur educere. Ajunt canem festinantem cæcos parere catulos: quod quemadmodum se habeat, videant naturæ exploratores. Quid igitur agendum? In omni vitæ ratione difficile est terminos illos invenire, *quos ultra citraque nequit consistere rectum*. Cura ne nimium juvenis, neque nimium senex videaris, & quod Græci dicunt, *Festina lente*.

GRATIARUM ACTIO.

Gratia, quid cessas vetulæ male mobilis instar?
Et tamen æterno flore puella viges.
Gratia non grata est, quæ dat sua munera tarde:
Unum si dederis, da cito, bina dabis.

EXERCITATIO XV.

Multa multis condonare oportet,

PROOEMIUM.

SÆpe mecum ipse cogitavi, quo tandem fato loci hujus exercitationes regerentur, in quibus nihil umquam auditur, nisi jurgia & accusationes, perinde quasi quidquid huc affertur, ipsa soli lue statim corrumpatur, nullamque sui partem retineat, quæ possit jure laudari. Ubi quis in hunc pulverem descendit, ubi se sistit, illico turba omnis in illum; alii solœcismum objiciunt, alii rerum ordinem castigant, alii sensa non probant; quosdam vocula offendit, nonnullos etiam litterula; huic dictio non bene sonat; ille nervos desiderat; denique modo turmatim, modo singuli miserum adolescentem aggrediuntur, verberant, conficiunt. Si legis, non recte pronuncias; si recitas, male canis; si taces, es ignavus; si dicis, nimis audax; omnia demum ad reprehensionem referuntur. Equidem non diffiteor, multa præsertim a pueris in re litteraria peccari, quod nisi esset, magistris non indigerent: at nimis acerbe judicat, qui nihil putat ab illis promi, nisi errores. *Objicio, reprehendo, erra-*

sti,

sti, *faciendum erat*, hæ sunt perpetuæ harum exercitationum formulæ. Est ne versiculus, quem ferre possis? agedum lauda, si diis placet, mihique animos adde. Lapsus alicubi videor non tam ignavia, quam infirmitate? ne me statim jugules; remitte aliquid proficere volenti. Ita videlicet in omni humana vita fieri solet; in qua nisi veniæ daretur locus, nulla homini cum homine posset esse societas & conjunctio. Ex quo enim primi parentis labe rerum natura vitiata est, siquis perfectum aliquid suisque numeris absolutum ex omni parte requirit, is mihi ne compos quidem videtur animi. Sed hoc ipsum latius explicabo, ut cum vobis persuasum erit in universum, multa multis condonari oportere, nihilo plus a me postuletis, quam ab ingenio infirmissimo debeat.

SILVA.

DIcetis, nihil esse in hac rerum universitate ex omni parte perfectum, sed ea bona appellari, quæ minus mala sunt.

Quod igitur usuvenit in rebus ceteris, idem de homine dicendum: *Vitiis nemo* Hor. l. *sine nascitur; optimus ille est, qui minimis ur-* 1. sat. 3. *getur*. Ergo qui humanæ vitæ societate fruitur, condonare multa debet.

Quia qui nihil condonare vult, nullos amicos habet: stare autem sine amicitiis humana vita non potest.

Quia qui eſt difficilis, nihilque in aliis ferre poteſt, infinitam ſibi invidiam conflat; cumque ipſe vitiis non careat, vitam moreſque ſuos multorum inimicorum judicio ſubjicit.

Quia neque magiſtratus ſummo jure agunt, ſed ex æquitate multa remittunt.

Quia Deus, cujus ſumma eſt auctoritas, & infinita potentia, tamen erga homines mitiſſimus eſt. Cur non homines erga homines ipſos? &c.

AD GRÆCAM

INTERPRETATIONEM.

Pro Severitate.

TAnta eſt aliquorum in peccando temeritas & pervicacia, ut vel a mitiſſimis pœnas extorqueat. Nam clementia quoque ipſa ſuos terminos habere debet, ut virtutis nomen & rationem tueatur. Neminem puto ex omni antiquitatis memoria ad parcendum fuiſſe proniorem, quam Alexandrum Romanorum Imperatorem: quem unum iccirco ex omnibus nomino, quod non fatuitate aut inertia, ſed ratione & conſilio talis fuerit: ſiquidem ſuapte natura ad ſeveritatem ferebatur, unde illi *Severo* nomen. Cum cognoviſſet, Camillum quemdam Senatorem res novas moliri, ut tyrannidem occuparet, pri-

primum quidem ad se vocato gratias egit, quod reipublicæ curam sponte susciperet; deinde in Senatu imperii participem appellavit; tum ne quid joco facere videretur, in ædes Palatinas recepit, imperiali veste ornavit, & mensæ adhibuit: donec ipse in expeditionem profectus renuentem sequi, & imperium abdicantem ad rustica otia dimisit. Hunc tamen ipsum longo post tempore Imperatoris jussu occisum historici narrant. Quid rursus peccaverit, non constat; sed certe Alexandri patientiam fatigavit. Quod cùm reputo, sic statuendum existimo, quemadmodum in corporibus, ita etiam in animis morbos esse quosdam, qui sine ferro atque igni curari nequeant.

GRATIARUM ACTIO.

Multa igitur multis debent peccata remitti:
Lex pulchra est, nobis non tamen æqua satis.
Omnia si pueris jubeat peccata remitti,
Quæ nobis placeat, non erit ulla magis.

P R O OE M I A
E T
GRATIARUM ACTIONES

ad graviorum Diſciplinarum diſputationes, cum publicas tum privatas, quæ

IN SEMINARIO PATAVINO

haberi ſolent.

D I S P U T A T I O I.

Ad quamlibet Diſciplinam.

PROOEMIUM.

NUmquam ſane intelligere potui, quemadmodum fiat, ut cum veterani milites quotidie hoſtem aciemque cupiant, gregarii vero inſolentia rerum exanimati ad quemlibet armorum ſtrepitum de fuga cogitent; in noſtra tamen hac umbratili militia tirones plus animo valeant, quam qui viribus uſuque probati

triariorum locum tenent. Ego equidem primis adblefcentiæ annis in hanc arenam defcendere juffus, non folum nihil cunctabar, fed tamquam ad victoriam vocatus, horas ipfas impatientiffime numerabam; quæ cuilibet ex more atque inftituto ad fe comparandum concedi folent. Nunc feu cognitione periculi feu majore famæ cura ita locum hunc reformido, ut nihil beatius putem, quam latere, aliorumque contentiones procul a follicitudine fpectare, & ex illis proficere. Quam multa tentarim, quam multa moverim, qua arte, quibus precibus ufus fim, ne huc prodirem, meque aleæ tam periculofæ committerem, in præfenti non vacat exponere: illud tamen tacere non debeo, me quidquid egerim, non ignavia egiffe, fed formidine quadam pugnæ, quæ cum ipfa per fe difficilis multarum rerum apparatum, & ingenia exercitatiffima poftulat, tum vero mihi & valde infirmo, & parum animofo, & ex tam longa vacatione modo redeunti plane intolerabilis videbatur. Parere tamen neceffe fuit; in quo deinde ne alacritas quidem defuit, ubi præfertim cogitare cœpi, cum illis rem fore, qui judicia fua ad æquitatem referre folent, omnemque hujufmodi exercitationem ex cujufque ingenio, ex loco, ex tempore, ex aliis demum, quæ adjuncta dicuntur, humani facilefque metiri.

GRATIARUM ACTIO.

PRimus ego, Charites, posco mihi munera vestra,
Queis ornem faciles in mea vota viros.
Siqua negare placet, postrema negabitis olim.
Officiosæ animæ non bene prima negant.

DISPUTATIO II.

Ad Theologiam.

PROOEMIUM.

EQuidem fore non putabam, ut qui alios ridere soleo, quotiescumque de suæ disciplinæ difficultate tam multa prædicant, ipse quoque ad hunc scopulum appellere deberem, aliisque ludo esse. Videlicet id mihi proponitur ad disputandum, *utrum futurum fuerit, ut Deus humanam naturam sibi adjungeret, si Adam non peccasset:* estne, ut nobis tamquam in facili negotio blandiamur? Si in iis cognoscendis, quæ facta sunt, tantopere alii sudare se atque algere dicunt, quid reliquum est, ut ego dicam, qui in ipsa divinæ voluntatis arcana penetrare jubeor, atque adeo voluntatem ipsam quodammodo prægredi,

gredi,

gredi, quidque factum fuerit, si non fecisset quod fecit, divinare? At enim illi, qui se unos Theologos putant, & locum tam gravem numero ipso defendunt, in hac se disputatione privatim ac publice frequentissime jactant. Ego vero Theologicam hanc multitudinem lacessere nolo: sed tamen multitudo est. Utinam tam bene cum litteris ageretur, ut Theologi multi esse possent. Quotidie disputant, non quidem ut veritas tamquam ex æris lapidisque conflictu expressa refulgeat, sed ut exire volens, suoque ingenio refulgere, barbararum formularum tenebris plusquam Cimmeriis obruatur. Qui in hoc sibi persuadent positam esse disserendi laudem, nihil debent reformidare. Ego qui alio specto, ad hæc tam recondita ægerrime accedo; veritus scilicet, ne per ambages ingenii mei non solum nihil promam hac luce dignum, sed ea ipsa, quæ plana ac lucida sunt, aliqua umbra deformem. Cavete vobis diligenter, Auditores; cavete nobis: neque quidpiam abire sinatis, quod temere excidisse videatur.

GRATIARUM ACTIO.

Grates, Musa, refer, dixi: tum reddidit illa:
Non est feminei Numinis istud opus.

DIS-

DISPUTATIO III.

Ad Theologiam.

PROOEMIUM.

Ui gravissimas controversias audire quotidie soles, N N, & pro tuo jure disceptare, miraberis fortasse, quid nos tanto rerum ac verborum apparatu ludicrum certamen instituamus, quo demum confecto, nihil victores supra victos referant; totumque negotium vanis gratulationibus definiatur. Verumtamen si reputabis, per fictas has pugnas eo denique perveniri, ubi tu tantopere emines, hoc est ad veras & solidas recte judicandas, sollicitudini huic nostræ non solum veniam dabis, sed auspicia quoque tamquam rei gravissimæ præbebis. Quamquam nihil in Theologico pulvere leve est, ipsæque illæ exercitationes, quas reliquæ facultates umbra tegunt, & domesticis parietibus concludunt, si a Theologis suscipiantur, ex re ipsa dignitatem capiunt; & magnorum virorum præsentia dignæ sunt. Itaque ipse me tibi potius excusabo, qui neque ingenio ita valeo, neque viribus, neque usu, ut rei non exiguæ gravitatem coram Principe sustinere

pos-

possim. Video enim, quam dedeceat ineptire, ubi qui praeest, dignitate & sapientia conspicuus, sua quadam luce subsellia ornat, magnamque verecundiam dicentibus & audientibus offundit. Sed profecto si tum denique appellare te debeo, cum paria tibi eniti potero, tardius id aequo, aut numquam fiet. Interim quae possunt a me proficisci, qualiacumque sint, humanitet excipe: nam ita quidem fiet, ut ad majora confirmatus aetatem audendo praegrediar; eaque tibi offeram, quae tuo nomine & patrocinio quadantenus digna, his vero longe meliora judicentur.

GRATIARUM ACTIO.

Audisti facilis; virtus haec Principe digna,
Muneribus nullis allicienda venit,

DI-

DISPUTATIO IV.

Ad Hiſtoriam Eccleſiaſticam.

PROOEMIUM.

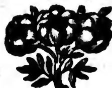

Ondum ſatis moleſtia illa depoſita, quam ex Theologica exercitatione cepiſtis, N N, ecce vos iterum Eccleſiaſtica hiſtoria in hanc arenam adducit, de ſe ſuiſque alumnis judicaturos. Nempe plurimum ſibi ſcholæ noſtræ de veſtra ſapientia & humanitate pollicentur, quæ ſe vobis ſingulæ publice commendant, nullaque tantorum calorum ratione habita, aures veſtras obtundunt. Ea quidem eſt ſtudiorum noſtrorum ratio, ut his diebus abſoluta, aliquam ſibi quærant ex publica luce commendationem: niſi tamen cum primum patientiæ veſtræ periculum fecimus, tam nobiſcum benevole egiſſetis, nemo profecto noſtrum auſus eſſet rurſus deſcendere, veſtrumque animum, renovato certamine, pertentare. Tametſi nova hæc exercitationis ſpecies, inſolitus rerum hiſtoricarum apparatus, minime uſitatæ de antiquiſſimis temporibus quæſtiones nonnullam habere videntur jucunditatem, quam illæ fortaſſe non habent egregiæ quidem ac divinæ, ſed tamen val-

de

de protritæ Thomistarum & Scotistarum disputationes. Verumtamen de re ipsa utcumque sit, de me quidem certe nihil polliceri possum, nisi tenue atque exiguum; tum quod nemo est, qui in tanto difficillimarum rerum discrimine audere debeat; tum quod ego minime omnium ad audendum factus, non modo solem ac pulverem, sed etiam umbram timere soleo. Quid igitur? Scilicet tantum mihi esse in te præsidium intelligo, Princeps Eminentissime, ut præsentia tua confirmatus animos sumam, magnoque me sive ardore, sive impetu in certamen conjiciam. Tu nobis si faveas, nihil est aliud, quod laboremus; nec vero favere non potes, ubi tuos videas in magno periculo positos ope indigere.

GRATIARUM ACTIO.

Munera non possunt æqua tibi lance rependi:
Munera non debent lance minore dari.

DIS-

DISPUTATIO V.

Ad S. Biblia Polyglotta.

PROOEMIUM.

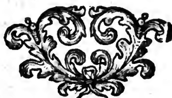

Uo primum tempore ad hæc ſacrarum litterarum ſtudia vocatus ſum, fortunam incuſare cœpi, quæ me in altum repente compuliſſet, ubi magnam vitæ partem modico fructu jactarer, nihilque mihi perdiu appareret, *niſi pontus & æther*. Exiguus quidem codex ad diſcendum offerebatur; at eum ajebant multis abditiſque linguis deſcriptum eſſe, quas ſimul omnes, terribili neſcio quo nomine *Polyglotta* vocabant, æterniſque voluminibus exaratas oſtendebant. His addebant & Biblia magna, & Criticos Sacros, & Cornelium a Lapide, & Toſtatum, & Ugonem, & Sylveiram, & Lorinum, & alia multa Scriptorum nomina, qui non libros, ſed bibliothecas ad noſtras animulas fatigandas ediderunt. Dii boni, quæ tum me cepit deſperatio! Parui gravate quidem, ut fit, ſed tamen parui, quoniam ita neceſſe erat. Quid tum poſtea? Cum paullo longius proceſſiſſem, facile cognovi, omnia initio ad fallendum compoſita fuiſſe; nihilque ſtudiis noſtris planius eſſe, ſi recte inſti-

instituantur. Linguæ multæ sunt, sed valde sibi similes: interpretes prope infiniti, sed eadem fere recoquentes: volumina immensa, sed succus mediocris, & ex uno in aliud minima varietate decurrens: uno verbo, si methodus non desit, omnia in medio posita & expedita. Neque vero hæc dico, quod putem posse me in hac exercitatione facili negotio præstare: jam enim fateor ante tubas, non esse mihi propositum, ut contentionibus emineam, a quibus me & voluntas, & exilitas laterum, & verecundia quædam pæne rustica cogit esse alienum. Sed hæc ipsa, ut spero, imbecillitatis pudorisque confessio ab ea me culpa liberabit, qua se multi plus nimio sibi fidentes hoc in loco contaminant.

GRATIARUM ACTIO.

MUnera non refero: nimirum fenore nullo
Illecti nobis munera vestra datis.

DIS.

DISPUTATIO VI.

Ad S. Scripturam Vulgatam.

PROOEMIUM.

Cce nos Vulgatæ Scripturæ Interpretes, ut nobis quidem videmur, satis industrii, ut aliis nescio quibus, desides & ignavi. Sunt enim quidam nimii obsoletarum linguarum admiratores, qui nullam diligentiam probant in sacris litteris adhibitam, nisi Græcos & Hebraicos codices complectatur: quorum opinio si quidquam habere momenti debet, videtis quodnam judicium non dicam de Scholasticis scriptoribus, sed de ipsis Sanctis Patribus ferendum sit; qui omnes, præter Hieronymum, Hebraicis litteris caruerunt, multi vero etiam Græcis. Equidem non intelligo, qui fieri potuerit, ut Deus Optimus Maximus in medio Latio religionis sedem constitueret, nec tamen vellet ad ejus mysteria explicanda Latinas litteràs esse satis. Latinus igitur erit supremus religionis Antistes atque Interpres, Latinæ ejus constitutiones, Latinæ sacrificiorum formulæ, Latinæ preces; liber vero ille, unde hæc omnia fluxerunt, per quem maxime constant, ad quem unum tamquam

ad lapidem Lydium exigenda sunt, intelligi ex toto non poterit, nisi ad Græcos & Hebræos confugerimus? Siqui tantum ingenii habent atque otii, ut multarum linguarum cognitionem comparare possint, afferant per me licet ad Vulgatæ Scripturæ studium non Græca solum & Hebraica, sed etiam Arabica & Ægyptia; sed a nobis tamen nihilo plus requirant, quam quantum potest Latinus homo ad sacrorum Bibliorum interpretationem divina providentia vocatus. Nam quod de fontibus ajunt, inde puriores latices fluere, quam ex rivis, id a D. Hieronymo petitum est, cujus ætate minus aliquanto depravati erant Hebraici Græcique codices, Latinus vero nullus designari poterat in magna Interpretum varietate, qui pro certo haberetur. Nunc universæ Ecclesiæ decreto quidquid erat in antiquis illis fontibus auctoritatis, in Vulgatam interpretationem derivatum est; ut jam nec pervicacibus Hebræis, nec levibus Græcis ad nostram institutionem indigeamus. Hæc habui, quæ hodiernæ exercitationi breviter præfarer, ut a veteri accusatione me meosque aliquando liberarem: quod superest, in judicio vestro conquiescimus, cui sane tantum tribuimus, ut, si jubeatis, a proposito susceptoque consilio statim discedere parati simus.

GRATIARUM ACTIO.

UTor jure meo, dum carmina bina rependo:
Hoc alias pretio munera veſtra tuli.

DISPUTATIO VII.

Ad Dialecticam

PROOEMIUM.

VIx egreſſi Rhetorico ludo, necdum ſatis, quid ſit ſyllogiſmus & Enthymema tenentes, in hanc arenam prodire jubemur, & Dialectici perſonam ſuſtinere. Scimus totum hoc diſcrimen valde leve videri illis, qui craſſiore Minerva rerum nomina capientes, Dialecticos parum abeſſe a Grammaticis putant; quod utrique de verbo ac nomine, eorumque recta inter ſe conjunctione plurimum diſputent. Neque vero nos tam abjectos homines Grammaticos judicamus, ut eorum ſocietatem reformidemus; præſertim ſi illi ad nos accedant, quemadmodum Scioppius fecit, cum ſuam illam Grammaticam Philoſophicam ſcripſit. Ne illud quidem inficiabimur, utramque hanc facultatem in re le-

vi

vi occupari, modo ipsi nobis ostendant, leve aliquid esse, animi sensa recte formare & efferre. Sed bona illorum venia dicam; siqui sunt, qui ita sentiant, vereor ne ingenium habeant ad Logicen non satis idoneum: nam vel minus apte cogitant, vel sua cogitata infeliciter exprimunt. Nos ex quo cœpimus hoc in pulvere exerceri, tantum videmus, ut nunc demum homines nos esse cognoscamus, ratione & judicio præditos, ad cogitandum natos, & ad ea, quæ cogitamus, mutuis sermonibus inter nos conferenda. Quam misera est eorum conditio, qui nondum eo pervenerunt, ut disciplinæ hujus tam divinæ usum & utilitatem intelligant! *Ille se* (inquit Fabius libro Instit. 10. c. 1.) *profecisse sciat, cui Cicero valde placebit*. Quod ille in arte dicendi valere putabat, ego ad nostram hanc cogitandi artem exigua mutatione transferre soleo, ratus hunc esse primum adolescentis progressum ad philosophica contendentis, si Dialecticos libenter audiat. Neque enim diffiteor, ab Oratoriis & Poeticis studiis ad hæc nostra venientibus omnia videri strigosa, exsucca, frigida, molestiarum plenissima. Itaque qui porro pergit, & perspicit intra corticem, ille nimirum Philosophus est, vel Philosopho proximus: qui nihilo plus capit, quam Grammaticus, vocemque omnem, cujuscumque sit scholæ, aut magistri, ex sono & strepitu judicat, is redeat ad Priscianum. Sed de aliis nimis multa: ad me

ipſum venio, de quo in primis hodiern exercitatione judicium ferri debet. Equidem nihil habeo, quod pollicear, ne illam quidem, quam omnes ceteroquin hoc in loco jactare ſolent, voluntatem & induſtriam. Ipſe enim mihi vehementer diffido; & quamvis intendam vires omnes, attamen cum reputo, quam longe abſim ab eo faſtigio, in quo laus philoſophandi ſita eſt, non ſolum nihil in præſenti audeo, ſed vix animum majoris ætatis expectatione ſuſtento. Si ullo umquam tempore fiet, ut aliquid poſſim, hujus certe diei recordabor, quo die mearum virium periculum facere incipio, & ex veſtra erga nos benevolentia omen capio.

GRATIARUM ACTIO.

SÆpe fatigantem repulit me Gratia: numquid
Non ſatis eſt, inquit, munera velle dare?

DI-

DISPUTATIO VIII.

Ad Metaphyficam

PROOEMIUM.

JAm ibi fumus, ubi mures ferrum rodunt; cumque fuperioribus diebus videretur nobis præter modum difficile privati ludi labores fuftinere ob eas rerum ambages, in quas more atque ordine hic annus incurrit, nunc in publicum difcrimen vocamur, de eo refponfuri, quod nondum fatis, fi libere omnia fateri licet, intelligimus. Videte igitur, Auditores, quantum nobis de veftra bonitate polliceamur; quæ certe nifi tanta effet, non nos folum ab hac luce abftineremus, fed illi etiam, qui modeftiam hanc noftram contemnere folent, fuaque ingenia Mufis opponere. Grave enim eft loci hujus judicium, tum natura fua, quia publica judicia omnia periculi plena funt; tum vel maxime, quod æmulatione regitur, iique de nobis in præfens judicant, de quibus nos poftmodum judicabimus. Quod tametfi non cadit in omnes, fatis tamen multos complectitur; eftque ejufmodi, ut infinitam cogitationem accedentibus injiciat, metuque follicitos faciat. Verum hæc in uni-

versum. At mihi præsertim multa timenda sunt, qui si me cum ceteris conferam, vix hiscere audeam, nedum in eodem stare ordine, eadem subire certamina, & provocantibus ex æquo respondere. Attamen sua voluntati quoque debet esse laus; quæ quidem in nobis quanta sit, vel ex eo cognosci potest, quod in hanc dimicationem venio, a qua me ceteroquin ingenii viriumque infirmitas valde deterret.

GRATIARUM ACTIO.

Nil est, cur Vobis obtrudat Gratia munus,
Quæ conata aliàs, non dedit æqua satis.

DISPUTATIO IX.

Ad Catechismum

PROOEMIUM.

Dsumus homines in hujus spem Ecclesiæ crescentes, ut aliqua de Sacramentis disputemus, vestroque judicio longe gravissimo subjiciamus. Quid nobis statim, Aristotelis alumni, molesti estis? Quid negotium exhibetis, quod res materia

teria conflatas prætèr fidem & modum extollamus, & ad animos purgandos per miracula nimium nobis familiaria perducamus? Comprimite vocem ſtultitiæ indicem: vos profanum vulgus extra ſacrarium eſtis; ſatis curarum habetis, ſi tandem aliquando ſtatuere poſſitis, utrum culices ex putri, an ex ovo naſcantur. Sua ſe quiſque provincia, ſuis finibus contineat; & quoniam nos pro noſtra æquitate nihil a vobis de veſtris papilionibus quærimus, vos quoque nobis hanc veniam concedite, niſi fallimur, admodum debitam, ut divina oracula ſine invidia proferre poſſimus. Quod ſi minus acuto ingenio præditi videmur, non ideo tamen contemnendi ſumus, tamquam ad cæleſtes inflatus minus idonei; quippe ſatis conſtat, ſupera myſteria fere ſemper ſimplicibus & ineruditis patefieri; ne ſcilicet humanum ingenium nimio plus ſibi tribuat, & cum Diis ipſis Gigantum more pugnare velit. Accipite igitur, Auditores humaniſſimi, quæ nobis de Sacramentis dici poſſe videntur, & facite pro veſtra auctoritate, ut multi nobis ſcholæ hujus fortunam invideant.

GRATIARUM ACTIO.

GRatum carmen erit, ſiquod nunc Gratia pangat:
Gratius at vobis, ſi ſileatur, erit.

DISPUTATIO X.

Ad Mathematicam

PROOEMIUM.

Divinandi ars a Chaldæis, a Græcis, ab Etruſcis, a Romanis ipſis magnopere culta, & inter religiones habita, jam ad Circulatores in forum abiit, nec niſi fatuæ plebeculæ credulitate ſuſtinetur. Ut autem locum illum miſerum, quoquo modo poteſt, tueatur, maximam ſui partem abdicare coacta eſt, auſpicia, oſtenta, oracula, ſomnia; & in paucarum rerum maximeque ſiderum obſervatione induſtriam ſuam continere. Hinc magnum ſibi nomen adſcivit Aſtrologiæ; quo quidem non tam ſeipſam nobilitavit, quam nobis Mathematicis, qui aſtrorum ſcientiam, omnemque rationem, qua oriuntur & occidunt, ſtudio complectimur, injuriam intulit. Nimirum in eo ſe putant commune aliquid habere ſcholæ noſtræ ridiculi Agyrtæ, quod nos quoque imbres, ventos, tempeſtateſque prædicimus ex vario ſtellarum motu, præſertim vero ex Solis Lunæque acceſſu ac receſſu: ſed nos quidem neceſſarias cæli converſiones commutationeſque conſiderantes,

rantes,

rantes, certa ratione ducimur, ut quædam fieri oportere dicamus, quæ nisi fiant, naturalis rerum cognatio dissolvatur necesse sit. At quid habent sidera cum thesauri inventione conjunctum, cum amicitiis, cum civili, aut bellica gloria, quæ tibi credulo viro cerdones isti pollicentur? Non sum nescius, prædictiones quoque nostras a quibusdam rejici, atque adeo studium omne rerum cælestium condemnari: etenim ajunt, quæ supra nos, nihil ad nos. Verum hoc nihil est aliud, quam mala malis curare. Ingenia hominum suapte natura divina, & altissimis rebus contemplandis idonea, quo nequeunt corporei sensus pertingere, non sunt ita opprimenda, ut vel ipsos infra oculos, quibus cælum spectare concessum est, deprimantur. Sibi ipsi injurius est, qui de parte sui præstantissima tam humiliter cogitat. Nos hac in re quid sentiamus, & quatenus, paucis habete; vos pro vestra sapientia totam hanc dissertationem temperate.

GRATIARUM ACTIO.

GRatia, præterito faciebas disticha cursu,
Ut solita meritis munera lege dares.
Nunc duplica generosa modos, tetrasticha pange;
Ipsa etenim novitas muneris instar erit.

DIS-

DISPUTATIO XI.

Ad Moralia

PROOEMIUM.

Ui hunc exercitationum ordinem instituerunt, numquam profecto Moralem disciplinam cum Theologica conjunxissent, si reputassent, in hæc demum tempora incidendum, quibus nihil esset utrique commune. Nam in illa quidem ingenium vel exiguum loco ipso nobilitatum satis elucet; in hac promtissimi quoque homines jacere coguntur, & tamquam in abditum detrusi delitescere. Neque enim rerum judicia ex rebus ipsis hac tempestate fieri solent; sed ex præjudicatis quibusdam opinionibus, ex fama, ex rumusculis, ex eorum denique malitia, qui se callide venditare, populumque ducere noverunt. Titius moralia tractat: ergo bonus vir, nescit litteras. Quid si ingenio magno sit? quid si Canonicos ac Theologicos libros quotidie volvat? quid si gravia quæque studia Moralibus adjungat? Moralia tractat, satis est ut despiciatur. Equidem, Auditores, cum hæc aliquando cogitarem, quovis mihi potius, quam in hanc scholam eundum putabam; ubi si vel maxime labo-

laborarem, nullus tamen perpetuo viderer. Verum cum vos audiſſem, veſtramque hanc rerum diſtributionem diligenter animadvertiſſem, aliam vobis ineſſe mentem cognovi, quam quæ temere circumfertur; meque ad eam facultatem libentiſſime contuli, quam vos infra unam Theologiam collocandam judicatis. Utinam vero quod de noſtra facultate dico, de ingeniis quoque dicere poſſem; tantumque nos intelligentia valeremus, quantum Moralis ſcientia dignitate valet. Sed & modeſtia quadam jubemur de nobis pauca polliceri, & revera infirmiſſimi ſumus. Nihil eſt opus multis, ſiquidem & a prima pueritia unuſquiſque noſtrum ex hoc loco ſuarum virium ſpecimen dedit, & patientiam veſtram ſuis nugis ſæpiſſime exercuit. Id unum tibi dicemus, Præſes Illuſtriſſime, nos, etſi mira proferamus, nullo modo poſſe moleſtiſſimi temporis tædia levare: verumtamen ea cogitatio levabit, quæ tibi in mentem revocet, cujus nomen ac perſonam hoc loco ſuſtineas.

GRATIARUM ACTIO.

NOs quoque bis gemino ſolvemus carmine grates,
Moralis Pindo non bene nota cohors.
Quid vos conatum, Vates, ridetis inanem?
Nempe pares vobis nos facit officium.

DIS-

DISPUTATIO XII.

Ad Justiniani Institutiones

PROOEMIUM.

I rei cujusque facilitas allicere in primis juventutem solet ad eam summo studio amplectendam, nullum est artium, aut disciplinarum genus, quod plures sui studiosos habere debeat, quam Juris Institutiones. Ita enim illæ immortali viro Jacobo Cujacio planæ & expeditæ visæ sunt, ut omnem eorum operam ac laborem valde contemserit, qui se ad eas illustrandas contulerunt. Et vero quid potest esse facilius, quam ea pertractare, quæ quotidiana consuetudine usuveniunt, quæ in dictis factisque totius vitæ versantur, de quorum singulis suæ certæque leges editæ sunt? Quod cum reputo, valde miror, quid tandem Arnaldo Vinnio in mentem venerit nodum in scirpo quærere, hoc est difficultates in re facillima comminisci. Sed hinc profecto intelligere licet, quam varia sit ingeniorum ratio, quamque diversa diversi sentiant. Equidem non diffiteor, me quoque identidem hærere, commentaria consulere, magistri opem implorare: sed nimirum ætatis infirmitate fit, ut nos ne planissima

nissima quidem via inoffenso pede ambulemus. Itaque rogo vos atque obtestor, ut quidquid in præsenti certamine peccatum fuerit, nobis tribuatis, rem vero ipsam, de qua certamus, ab omni invidiæ suspicione liberetis.

GRATIARUM ACTIO.

QUattuor usuvenit reddi nunc carmina vobis;
Sed numeri ratio non satis apta venit.
Nam si tres tantum Charitas fecere Poetæ,
Jam sine postremum Numine carmen erit.

DISPUTATIO XIII.

Ad Justiniani Institutiones

PROOEMIUM.

NOn ignoro esse multos, qui valde mirentur, ecquid nobis rebus sacris ac religioni addictis, de Jure Civili disputare conveniat. Hos ego primum moneo, ne de alienis negotiis tantopere laborent; deinde respondeo, non nos Jus Flavianum, aut Ælianum tractare, non notis ac formulis

mulis actionum impallescere, unde nullus nisi litium propagandarum usus; sed æqui & iniqui discrimina quærere, easque leges explicare, quibus omnia justitiæ ac virtutis officia continentur. Numquid ita videmur ab instituta ratione vitæ discedere? At etiam de mancipiis, quæ nulla hoc tempore sunt; de patria potestate, quæ jam exolevit; de parietibus, de luminibus, de stillicidiis, quæ vix infimi subsellii tabulæ curant, diutinas controversias excitamus, arguimus, respondemus. Si nihil habent gravius quod objiciant, salva res est. Hæc scilicet percurrimus, non tractamus; nec vero percurreremus, nisi rebus gravioribus conjuncta essent, vetustaque & exquisita eruditione redundarent. Sed nimis multa dicenda essent, si omnibus satisfacere oporteret. Nunc id videndum, quomodo hæc, quæcumque sint, pro munere scholæ nostræ didicerimus: in quo magis vereor, Auditores, ne nos potius nostramque industriam, quam quæ profitemur, condemnetis.

GRATIARUM ACTIO.

VErba ligata modis vestro pro munere reddit
Gratia, quæ morum temperat officia.
Ut Vates perhibent, cælestia carmina si sunt,
Gratia nil melius, quod dare possit, habet.

DIS-

DISPUTATIO XIV.

Ad Catechismum

PROOEMIUM.

Ui cælibatus commoda non recte perpendit, magnum quiddam & beatitati simile conjugium putat. Hominis enim natura ita comparata est, seu potius ita vitiata, ut præsentem explere cupiditatem velit, nihil præterea sollicita de rebus ceteris. Itaque, non secus atque effrenes viribus & ætate equi, adolescentum plerique ad uxores advolant, onusque pœnitendum temere suscipiunt. Inde impensæ majores, inde gravissima censui puerorum cohors, inde jurgia, inde divortia, inde infinita prope mala, quibus leges remedia parare conatæ sunt, sed pararunt omnino numquam. Illud inter cetera cautum est, ut matrimonia recte fierent; nam malum principium similes fere exitus consequuntur. Hinc illa explosa, quæ clandestina vocantur, quibus faciles plerumque puellæ olim deceptæ jura legesque frustra appellabant. Aut igitur uxore abstinendum est, aut ita quærenda uxor, ut sine fraude doloque fiat. Id dum ostendo, favete humaniter, Auditores, non quod ego humanitatem ve-

ſtram ullo modo mereri poſſim, ſed quod omnibus paratam eſſe pro veſtra facilitate velitis.

GRATIARUM ACTIO.

OLim conatus Grates deducere Pindo,
  Numine non fauſto diſticha multa dedi.
Poſtea tentavi, numquid tetraſticha poſſent;
  Sed numeros ſprevit Gratia trina meos.
Carmina jam creſcant: poterunt hexaſticha forſan
  Frangere majori ferrea corda ſono.

DISPUTATIO XV.

Ad Moralia

PROOEMIUM.

SI quis rerum noſtrarum ignarus tantum hunc apparatum aſpiceret; ingentia volumina, ſublimem exedram, exactores rigidos, magnam ornatamque arenam, frequentiam, ſilentium, expectationem, & quod caput eſt, judicem Eminentiſſimum, is certe gravem ſibi animo certaminis ſpeciem objiceret, agique de Muſarum aris ac focis exiſtimaret. Ubi vero nos in medium vocatos audiret neſcio quid nugarum blaterare, putaret ſe tamquam in

in Oceani littore Caligulæ mimum ſpectare, cum parata expeditione, machinis baliſtiſque diſpoſitis, indicta denique pugna, adverſus conchas exercitum duxit, in eaſque unas tantarum irarum immerentes impetum fecit. Ita fit, Auditores, ut nos infirmitate noſtra graviſſimæ exercitationis dignitatem minuamus; magnamque vel ex eo commoveamus invidiam, quod non infra ſcholas ceteras detruſi, tum demum prodeamus (quandoquidem prodire juvat) cum alii omnino deſierint. Ac de nobis quidem, noſtraque gloria, quæ revera nulla eſt, non admodum laboramus: verumtamen Moralem diſciplinam, quam nos, quales demum cumque ſimus, in hanc lucem afferimus, quis pati poſſit tam acerbe accipi, & velut inter ipſas litterarum quiſquilias amandari? Siccine morum ac vivendi magiſtra turpiter jacebit, aut etiam iis locum cedet diſputationibus, quæ inani cogitatione verbiſque futilibus circumſcribuntur? Quid ita eſt de genere hominum male merita, ut cultores quærere precario debeat, neminemque unum inveniat, cujus ingenio & auctoritate ſuſtentetur? Tibi ſe hodierna luce commendat, Princeps Eminentiſſime, cujus tanti intereſt Moralia ſtudia in Epiſcopali ditione florere, ut ipſa ditio ſine illis nulla futura ſit. Interim vero habe, quid nos poſſimus: ac ſi nihil aliud, hoc tamen proba, quod iter optimum ingreſſi ſumus.

Suet. in Calig. c. 46.

GRATIARUM ACTIO.

SOcrates, ut ſcribit Plato, in diſputationibus ita verſari ſolebat, ut cuperet inferior potius, quam ſuperior diſcedere; quod ratione victus, falſis opinionibus, ſiquas animo comprehendiſſet, liberaretur. Tanto hoc propoſito exemplo, nihil mehercule doleo, quod me toties in hoc certamine ad abſurda declinantem ſapientia veſtra revocaveritis; nec turpe exiſtimo ab iis vinci, qui pro eorum commodis pugnant, qui vincuntur. Et me igitur victum a vobis fateor, & ob id ipſum ingenti beneficio obſtrictum: quæ ſimplex atque ingenua debitionis confeſſio non ſolum ad referendam gratiam, ſed etiam ad ineundam aliquo modo valere debet. Niſi forte ii vobis grati videntur, qui confecta demum pugna, Muſas excitant, quæ ſibi epinicia canant, & abeuntes tamquam ad coronam comitentur. Nos ſiquas agere aut habere grates poſſumus, primum agimus & habemus, quod non infra dignitatem veſtram putaveritis nobiſcum manus conferere; deinde quod victos profligatoſque in fidem tutelamque veſtram acceperitis, ſeu potius dudum acceptos retinueritis.

DI-

DISPUTATIO XVI.

Ad S. Scripturam

PROOEMIUM.

Ublicæ disputationes ad veritatem detegendam primum inventæ, nescio qua Dialecticæ artis depravatione superioribus annis degenerarunt, & a rerum dignitate ad verborum pugnas & contentiones adductæ sunt. Cum enim olim, qui tamquam studiorum exactores advocabantur, plures subinde difficultates proponerent, nullaque verecundia impedirentur, quin una soluta, ad aliam transirent, gravissimum fiebat ingeniorum experimentum; totique coronæ, absoluto certamine, apparebat, non quanta subtilitate ac volubilitate verborum esset, qui responderet, sed quanta ejus scientiæ intelligentia, de qua sibi respondendum proposuisset. Verum posteritatis ambitione factum est, ut non videatur ex dignitate ejus qui interrogat, a prima difficultate discedere; & inanibus verbis ac sophismatis rem ducere præstet, quam alio confugere, & novo argumento adversarium tentare. Sed concedamus hoc illis in Dialecticis, in quibus nihil fere nisi acuminis gloriola

quæritur: dominentur ibi monſtra illa perterrefaciendis adoleſcentibus inventa, *Baralipto*, *Fapeſmo*, *Friſeſomorum*: eſto in eo campo victor ac triumphator, qui quod ſemel propoſuit, ad finem uſque velitando ſuſtinuit; & multiplici verborum conformatione idem dicere ſexagies potuit. Aliud quiddam nobis in S. Scripturæ ſtudio inſtitutum eſt; totaque hujuſmodi exercitatio in eo conſiſtit, ut ejus ſenſa quam optime & quam planiſſime explicentur, multiſque ſimilibus allatis confirmentur. Ceterum nihil laboramus, utrum argumenta dialectico artificio contorta ſint; utrum loco uno noſtra cum ſententia conciliato, alius omnino novus & a primo diverſus afferatur; utrum difficultates difficultatibus colligatæ ſint, & alteram altera tamquam filia parentem excipiat. Unum illud fatemur deeſſe nobis, quod ab ingenio proficiſcitur; quod quidem ſi rei propoſitæ reſponderet, nimium beati nobis videremur, nec tot laboribus ac vigiliis florentiſſimam ætatem frangeremus. Quod ſi in hac virium infirmitate plus juſto audere videmur, reputate, non nos quidem de nobis judicare, ſed ejus parere judicio, qui rerum noſtrarum arbiter divino conſilio conſtitutus, non ſtudia modo univerſa, ſed ſingulorum contentiones pro ſua prudentia & auctoritate moderatur.

GRA-

GRATIARUM ACTIO.

TRia sunt, quæ beneficium ornant & amplificant, is qui dat, id quod datur, & is qui accipit; quæ singula magnam mihi injiciunt agendarum gratiarum difficultatem. Nam, ut ab ultimo incipiam, is ego sum, in quo nulla erat promerendi caussa; id vero accepi, quo uno ad famam & existimationem nihil est majus, hoc est præstantissimorum virorum præsentiam, &, nisi me amor fallit, favorem quoque. Verumtamen qui beneficium contulere, non valde me sollicitum habent; quippe etsi plurimum mereantur, nihil tamen solent pro sua benignitate postulare. Juvat ergo a vobis beneficium accipere, Viri ornatissimi, qui præter debitionis professionem nihil insuper requiritis. Hoc vobis gloriosum est, tantoque gloriosius, quanto pauciores sunt, qui gratis hoc tempore benefaciant. De te vero tibique quid dicam, Præsul Illustrissime, cujus præsentia & judicio tantopere lætantur Musæ nostræ? Unum illud verissime dicam, quod multarum laudum instar erit, effecisse te sapientia & humanitate, ut ille ipse rebus nostris adesse videretur Princeps Eminentissimus, qui unice optari potest ac debet.

DISPUTATIO XVII.

Ad Philoſophiam

PROOEMIUM.

Ui de valetudine ſcribunt, ii fere ſtudiorum ac litterarum oſores, nos tamquam male ſanos accuſant, quod diebus ferventiſſimis non ſolum non ceſſemus, ſed etiam operam laboremque intendamus. Videlicet non intelligunt, noſtras has exercitationes adeo nihil incommodi habere, nihilque moleſtiæ, ut & a Latinis ludi, & a Græcis σχολαὶ, hoc eſt otia, ſint appellatæ. Quod enim incommodum eſſe poteſt in tecto concluſoque loco, & ad ſolem arcendum præclare comparato cum lectiſſimis viris ſedere, de rebus pulcherrimis conferre ſermones, ingenioſas diſputationes audire, modo Poetæ optimi, modo Oratoris, modo Philoſophi cogitata percipere, ſine ulla denique aut certe ſine magna corporis contentione inſitum a natura diſcendi deſiderium ſuaviſſime explere? Numquid, ni ita eſſet, tam multa ingenia, tamque præclara minimam quamque invitationem acciperent, tanto ſilentio ac favore adeſſent, ne ipſum quidem interrogandi monendique officium recuſarent?

rent? Vobis enimvero injuriam faciunt, nobilissimi Auditores, qui nostrum hoc consilium damnant talibus suffragiis probatum: nisi quod qui ita loquuntur, sibi ipsis potius injurii sunt, quod ostendant, non modo se litteratos non esse, sed omnino quæ sit litterarum ratio ac natura, qui locus ac tempus, ignorare. Quamquam mihi quidem nihil aliud quærendum est, quam quid jubeat Princeps Eminentissimus, cujus auspicio studia nostra reguntur: neque enim aut ille jubere potest, nisi opportuna, aut nos incommodum reputare debemus, quod ipse nobiscum patientia tam insigni suscipiat. Illud unum hodierna exercitatione molestum fore video, quod ab hac ingenioli mei infirmitate manabit: sed tamen siquam vim ac significationem habet, quod vulgo fertur, nihil ita esse in provincia philosophica monstrosum, ut omni prorsus auctore careat, videor mihi in campo tam lato posse aliquid, si minus probandum, at certe ferendum.

GRATIARUM ACTIO.

SI ego nunc vestris ornatus beneficiis gratias agere velim, hæc ipsa beneficia non satis cognoscere videar; aut mihi plus assumere, quam vel ætas, vel ingenium, vel exiguus hic dicendi usus pati possit. Silere autem me neque loci consuetudo sinit, neque mehercule si sineret,

ipse mihi tantæ debitionis conscius quiescere possem, & sine ulla mei in vos studii atque observantiæ significatione discedere. Ergo quam benevolentiam in ipso certamine adhibuistis, sola voluntate nisuque contenti, eam nunc quoque suscipientes, satis habete, me omnem prorsus gratiæ referendæ rationem persequi, quamvis pro mearum virium infirmitate nullam assequar. Id ego te in primis oro atque obsecro, Princeps Eminentissime, cujus beneficia cum plurimi faciam, doleo vel maxime nullam mihi esse facultatem, qua tibi voluntatem hanc meam aut privatim probare possim, aut in hac publica luce patefacere. Fruere virtute tua, quæ ipsa per se magno viro debet esse satis: ego enim, quod unum valeo, tam excellentis ornamenta animi perpetua cogitatione complectar, officio colam, prædicatione amplificabo.

DISPUTATIO XVIII.

Ad quamlibet disciplinam

PROOEMIUM.

Iquando nova potuit publicæ exercitationis species in palæstram litterariam afferri, nunc certe necesse est; tum quia veteres nimio vulgatæ usu, & interdum etiam dolo fœdatæ pri-

tæ priſtinam dignitatem aliquo modo amiſerunt, tum quia tanta eſt eorum hominum copia, qui ſui periculum in hac luce facere cupiunt, ut niſi plures uno die producantur, quotidie civitatem commovere oporteat, & a ceteris occupationibus abducere. Ergo dimicationem illam, in qua unus verſari ſolebat, duce aliquo ejus ingenium vocemque regente, nunc tres ſubimus, ſed partem ſinguli ſuam, lateribus plane nudis, ſine Magiſtri præſidio, ac ſine illa confidentia opis, quæ alios munire conſuevit, & adverſus tela omnia, undecumque mitterentur, confirmare. Neque vero tantum audemus, ut credamus poſſe nos viris præſtantiſſimis cum laude reſiſtere; verumtamen hac ratione declarandum publice fuit, nihil minus propoſitum fuiſſe nobis, quam ut nova hac disputandi forma difficultatem & periculum defugeremus. Nunc vero quis ita in nos iniquo animo erit, ut cum videat in hac acie adoleſcentem nulla re nixum, niſi ſuo qualicumque ingenio, non faveat humaniter, modicisſque contentus bona cum gratia dimittat? Id quidem ab omnibus, ſed a te in primis ſperamus, Princeps Eminentiſſime, qui ut nos vireſque noſtras perquam exiguas optime noſti, ita aliud nihil poſtulas, niſi ut ſatis animorum ſit ad res difficillimas ſuſcipiendas.

GRA-

GRATIARUM ACTIO.

SI, quod Ariſtoteles ait in ſecundo Rhetoricorum libro, verecundum eſt ſæpius beneficium ab eodem accipere, quanta nos obrui verecundia debebimus, qui vos tam ſæpe logis noſtris obtundimus, & rerum minimarum judices conſtituimus? Enimvero ſi perturbatio hæc, quam etiam virtutem nonnulli putarunt, laudabilis in juvene eſt, habemus abunde, de quo nobis ipſi gratulemur: ſin autem ne ipſa quidem, quod ex vitio oriatur, culpa caret, videtis quo loco ſimus. Sed nimis hæc philoſophice; valeat Ariſtoteles; potiuſque nos officiorum magiſtro Ciceroni tradamus, qui, ad Famil l. 2. ep. 6. animi ingenui putat, *cui multum debeas, ei plurimum velle debere*. Quo plura in nos confertis, eo plura expectamus: nimirum quod ipſi vos beneficia veſtra ornare debeatis, nec aliter ornari poſſint, quam ſi novis beneficiis cumulentur. Hoc vero tu ne monendus quidem es, Princeps Eminentiſſime, niſi quod, ut Ovidianis verſiculis utar,

Triſt. 5. el. 14. *Qui monet ut facias, quod jam facis, ille monendo*
Laudat, & hortatu comprobat acta ſuo.

DI-

DISPUTATIO XIX.

Ad quamlibet Disciplinam

PROOEMIUM.

Mnes fere, qui in arenam descendunt, adolescentes, suarum virium periculum publice facturi, carmen illud obsoletissimum præfari solent, magno se timore percelli, nec ultro accedere, nec satis pro negotii gravitate paratos. Quæ omnia quamvis ex usu dicant, non quod ita sentiant, attamen reipsa sæpe probant, vera esse, quæ dixerint; & in magnam invidiam magistros adducunt, quod Icaris istis alas adjecerint; eosque nondum satis firme repentes volare coegerint, ut, multis impune ridentibus, deciderent. Itaque ego non diffitebor, periculum hoc quantumcumque est, quod sentio quam sit grave, hoc, inquam, periculum totum me suscepisse sponte mea, alacriter, promte, animose suscepisse: quod non credo tamen ab ullo reprehendi posse, nisi ab eo, qui putet, ætatem hanc laudis stimulo carere oportere, tamdiuque in umbra delitescere, donec annis extrusa, quemadmodum Porcio Latroni contigisse ferunt, solis novitate hallucinetur. Aio etiam, me tantum Quintil. l. 10.c.5.

mihi

mihi præcepisse temporis, quantum ad rem difficillimam comparandam satis esse duxi; nihilque omisisse diligentiæ, nihil laboris, aut studii, quod publica experimenti ratio postulare videretur: quod non ita a vobis accipi debet, ut mihi egregium aliquid præstandum sit, cum de industria polliceri possim, de ingenio non possim. Fere autem contingit, ut in hujusmodi certaminibus plus multo natura valeat, quam diligentia; quia plerique non tam sæpe animadvertunt, quid dicatur, quam quo spiritu ac voce dicatur. Verum quemcumque tandem exitum habitura res sit, ea me primum cogitatione consolabor, quod mihi ipse non defuerim; deinde quod eorum me judicio commiserim, qui res æstimare prudentissime solent. Noli, Princeps Eminentissime, tantam hanc adolescentis fiduciam condemnare: nam cum mihi potissimum ob ea, quæ dixi, necessaria est, tum omnibus nostris turpe existimo, quippiam timere, te patrono. Hac ego fretus publicum disputandi periculum subeo, non valde reputans, quibus viribus, quove ingenio, sed tantum quibus auspiciis subeam.

GRATIARUM ACTIO.

SI quam magno cœpi animo, tam etiam magno persequi cœpta potuissem, jam non ego vobis gratias agerem, sed vos

vos mihi potius pro vestro in bonas artes ac litteras studio aliquam gratiam haberetis. Non enim dubito, quin libenter audiatis quidquid in hac urbe vestra ad juventutis eruditionem institutum est, quoties judicetis, non fucum vobis fieri, non scruta venditari, non picas produci. At cum in ipsa acie multo mihi majus periculum fuerit, quam procul aspicienti ante tubas appareret, sentio me vobis ingenti beneficio obstrictum, quod leviter blaterantem in re gravissima æquo animo tuleritis, nec silentium modo, sed favorem quoque ore nutuque vestro præbueritis. Scilicet hæc summa nostri hujus cæli ac soli felicitas est, ubi homines ad humanitatem facti, litterarias omnes exercitationes boni consulunt, nihil ab ullo requirentes, præter conatum & voluntatem; ut non solum in primis subselliis, sed etiam in secundis, ac tertiis, qui ordo est rerum omnium, aliqui sedeant. Tibi vero, Princeps Eminentissime, si me excusem, profecto videar imponere voluisse, quasi vero non tuos noris; minimeque scias, quantum quisque nostrum in iis disciplinis, ad quas tuo se judicio contulit, præstare possit.

DIS-

DISPUTATIO XX.

Ad quamlibet Disciplinam

PROOEMIUM.

Iquod est ab ingenua timoris professione præsidium, id certe nobis debet esse paratum, qui hac in re omnino fingere nequimus, callidoque verborum artificio animi securitatem obtegere. Nihil de schola dico, quæ, utcumque malevoli criminentur, certe postrema non est: at nos qui sumus, bone Deus, ut cum lucem hanc aspicimus, non valde timeamus? Putatisne fieri posse, ut tam notæ infirmitatis adolescens in hoc ingenii sui judicio cristas tollat, fidentiam ostentet, sibi blandiatur? Attamen personam hanc ipsi nobis imponunt principum scholarum proceres, qui præteritis diebus ex hoc loco disputantes cum se in omnem timoris humilitatem abjecerint, aut abjectos significaverint, illud est reliquum ut nos tenuissimi homines audere incipiamus, & in locum ab illis desertum commigremus. Adsumus igitur animorum fiduciæque pleni: abeant veteres illæ querelæ de nimia gravitate loci, de rerum difficultate, de judicum supercilio; nihil de temporis

poris angustia doleamus, nihil de virium tenuitate; nulla sit ne minima quidem timoris significatio; sileatur indecorum illud atque humile verbum. Viri sumus. Vos facite, Auditores, pro vestra humanitate, ut alii, qui deinceps accedent, exemplo nostro spiritus sumant, majorique alacritate mandata vestra capessant.

GRATIARUM ACTIO.

ULtimus hic labor est: quin munera, Gratia, fundis?
Ut laudetur opus, si pote, claude bene.
Tum Dea trina mihi: quid numina nostra fatigas?
O bone, verborum, desine, munus erit.

F I N I S.

INDEX

Eorum, quæ hoc volumine continentur.

